РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.
VI, 4.

ТВОРИ
ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША.

Том четвертий.

Видане товариства „Просьвіта“.

БІБЛІОТЕКА
Ч.....
І. ЧАЙКОВСЬКОГО

У ЛЬВОВІ, 1909.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Веднарского.

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Друковано 5000 примірників.

Ціна оправного примірника 1 К 40 с, в кращій оправі 1 К 80 с.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

891.79
K962
I 1908
v. 4

В. ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І. КОЛЇЇ.

УКРАЇНСЬКА ДРАМА

з останьнього польского пануваньня на Вкраїні.

АКТ ПЕРВИЙ.

КОРЧМА.

І.

Коло стайні Карпо, вартовий при корчмі, рубає дрова, — чоловік худорлявий, високий, понурий. Скрізь драну сорочку в його тїло сьвітить. Стоїть жидівська плетена з лози бричка. Добрий кінь їсть овес із брички. Дві мизерні жидівські шкапи привязані коло драбини з сїном.

Карпо *(перестає рубати дрова, держить у руках сокиру, задумуеть-ся).* Так воно не дурно люде славлять про Вовчі Байраки... Сїчові гості завитали таки до нас!... Уже й фольварок у Пузинського спалили... Еге... Ну, нехай же їм доля щастить, коли так. *(Задумавсь.)* От коли-б скорійш до нашого пана, або хоч до жида!... На серцї б полегшало... Щó-ж, коли роботи, каже, багато?... А гарний же козак, щó зустрів я в гаю!... Щó-то, мій Боже, як чоловік на волї! Бистре та проворне. А розкішне ж яке! Ус аж вилискуеть-ся. І птаха візьми із степу та посади в клїтку, — і птах буде не той, щó на волї; а то-ж то чоловік, Божий образ... та ще в жида в неволї!... *(Мовчить,*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

грізно озираючись і випрямляючись.) Та й пісню ж заспівав менї! Отто пісня! З роду не чув такої! Аж волос на голові завяв! *(Кинув сокиру, іде до коня, гладить.)* А що́, коню? Де тобі лучче: чи в жида на припонї стояти, чи по степах лїтати?... Що́-ж ти до мене не заржеш? Невже й тебе продасть жидюга баришуючи? *(Обпершись на коня.)* Ану, чи виведу я сю пісню? Вона менї впокою не дає, наче на крила підіймає.

Ой Сїч — мати, ой Сїч — мати,
А Великий Луг — батько...
Гей, що́ в Лузї добре заробити,
Те у Сїчі пропити...

Та лїтає орел, та лїтає сизий
По високій високості:
Ой плаче козак та плаче старенький
Що по своїй мододості...

II.

Хаїм *(жид, вибігає до Карпа. На жидові сорочка з нагрудником і поворізками).* А що се ти знай співаєс, псявіра? Узе менї й так натуркали голову тими поганими піснями. Ісце не наспівав ся, гайдамако, волоцившись до пів-дня по гаю за ликами.

Вибігши з хати, Хаїм не причинив дверей. Із хати ринула гуртова ***пісня****; жидівський голос пробивавсь скрізь неї, як голос пугача скрізь бурю:*

І день і ніч войни ждемо,
Поживи немає;
Давпо була Хмельниченька!
Уже й не згадаєм.

Ой колись ми воювали,
Та більше не будем;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Того щастя й тії долї
По-вік не забудем!

Тут хатні двери причинено. Пісня гуде глухо.

Карпо *(беручись за сокиру).* А тобі яке дїло до моеї пісні, жиде?

Хаїм *(боязько одступивши).* Таке дїло, що нїцого не робис, тілько співаес.

Карпо *(ворочаючи в руках сокиру).* Як же я не роблю? Іще з тебе мало!

Хаїм *(сам собі).* Нї, він дивить ся, ци кріпко топорисце. *(Голосно)* А коня цому не напоїс і досї? га, сельмо ти?

Карпо. Ти навіжений жиде! він давно напоений.

Хаїм *(сам собі).* Ой вай! се-з він лаеть-ся! Ци не знюхав ся-з він із гайдамаками? *(Голосно)* Бресес, псяюхо! Ось я пану позалуюсь, то буде тобі знов хлоста!

Карпо *(цюкнувши по деревинї).* Та одчепись ік гасподу з своїм паном!

Хаїм *(сам собі).* Ґвалт, узе й пана лае!... Треба-з його налякати, псявіру. *(Голосно)* А що се ти ляпнув, цортів крисеник, га?... Ізнов на козї схотїв лезати?... То й будес, і будес, бісова целядь! *(Сикаеть-ся до Карпа з хворостиною.)* Коня цому не напоїс, га?

Карпо *(удержуючи себе, наче тілько загарчав).* Кажу, що напоїв, Ироде!

Хаїм *(осьмілившись іще більш).* Бресес, цортова кров! Я б у вікно бацив!

Карпо *(по-тиху басом, наче сам до себе).* Уже-ж чи бачив, чи тобі повилазили, а кінь менї дорожший нїж тобі.

Хаїм *(тоненько, по жидівськи).* Що, що ти сказав?

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Карпо *(ревнув на всю корчму).* Дорожший менї кінь ніж тобі!

Хаїм *(одскочивши, сам до себе).* Сцо се він говорить? *(Голосно)* Та ти в мене не дуже брискай!

Карпо *(закрутивши уса).* Не довго й ти в мене попобришкаеш, свиняче ухо!

Хаїм *(сам собі).* Так і єсть! Ой вай! пронюхав і сей про коліїв. Треба з ним сцось ізробити, бо він того не подаруе тепер, сцо його сюди од зінки запакували. *(Голосно)* Так ось-як ти взяв ся! Ось я тілько одягнусь!... Зараз тебе в скрипиці. *(Пійшов у хату.)*

Карпо. А годі менї ґаспедській жидові служити. *(Кінь заржав.)* І кінь ірже — волю чуе. *(Кладе на коня драну свитину, загнуздуе, сїдае охлян. Кінь крутить ся, танцюе.)* Еге, почув козака під собою! Се вже не жидівський попихач! се вже не до водопою! Не водою, кровю напою тебе, коню, а коли схочеш — старосьвітським медом, не з жидівського, — з панського льоху!... Треба ж попрощатись: все-ж то люде. *(Стукае в вікно; шибки посипались.)* А прощай, Иродове кодло! Незабаром у гостї завитаю!... Прощайте й ви, люде добрі! *(Вихрем звив ся і зник.)*

III.

Хаїм *(вибіг із хати вже в чорному каптанку і в шапці).* Ґвалт! ґвалт! ґвалт!

Жидівка *(вибігла за ним).* Дерзи! лови! ой вай!

Жидівчата *(висипали купою, инші зовсїм голі).* Дерзи його! лови його! ой вай, тателе, мамеле!

Люде *(виходячи з хати).* Еге, лови вітра в полї!

Калїка *(однорукий і одноногий, навхрест ізка-*

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

лічений за гайдамацтво, увесь обшарпаний, кудлатий і бородатий, видом страшенний). Ось я побіжу на-здогін! *(Тупає на деревянці, мов біжить.)* Я колись переганяв і вітра в полі, поки не зсадили Ляхи з коня на деревянку. Се, братці, вам на пострах одтято мені руку й ногу. Ото-ж, коли до чого дійдеть-ся, не давайтесь Ляхам живцем у руки.

Коваль *(сивий і лисий дїд, із здоровенними усами, обсмаленими в кузні. До людей).* Я казав, що Карпо не видержить каторги в жида та й жінки пану не подарує; бо його хоч і придавлено з-малку, а він козацького роду. Його батько козаком утік сюди, од »канальскої« роботи, братці, і коней добрих привів, і збруя в Карпа осталась була козацька, та отто, як почав він засїдати на пана за жінку, так те все до скарбу й поодбирали в його.

Каліка. Та ми всї козацькі дїти, братці! Се край козацький давнїй, сказано — Україна. Наші дїди полковникували по-над Днїпром, а ми щó таке, га? *(Поглядає грізно.)*

Коваль. Іще дякуй, Хаїме, Богу, що він тебе не зарізав, бо в його душа, скажу тобі, як горен той палала. Я йому такого колодїя виковав, що хоч куди. Знай було просить: »Із ножем,« каже, »якось на сьвітї легше.« Такий твій Карпо, Хаїме!

Хаїм. А як зе ти сьмів йому ноза сковати?

Коваль. Дивись! як сьмів! На те я коваль. Може я й инше що ковав добрим людям про случай.

Хаїм. Люде добрі! цуєте, сцó він казе?

Разом. | **Жидівка й жидівчата.** Ото-з то вони й співали все про списи та про саблюки. Ґвалт! розбисаки! До кози їх, до кози!

Люде *(понуро).* Чуємо!... Чуємо!... Чуємо!

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Коваль. Бач, Хаїме, як боїш ся ножаки! а лишнї карби писати не боїш ся! шкуру з людей здирати не боїш ся! на людей пана підцьковувати не боїш ся!

Калїка. Та якого гаспеда ся жидова полохаєть-ся! Адже-ж усе рівно буде у чорта в зубах!

Хаїм. Ой вай! Бунт! здрада!... Бізу до пана! *(А сам нї з місця: у землю вріс од ляку.)*

Жидівка й жидівчата *(здіймають у-гору руки).* Ґвалт! Ото-з були списи у кузнї!... А він казе: цьвяхи!... А то самі сцирі списи!... Ото-з він і ковав у-ноці!

Хаїм. Бізу, бізу до пана! Всїх вас у козу та в холодню!

Жидівка. Та в куну! та в льохи!

Жидівчата. Та в кайдани! та в скрипицї!

Калїка. Братцї! коли-б ще не занедужала вразька жидова з переляку! А поперевертаймо їм сорочки пазухами назад!

Люде *(сьміючись).* А справдї! *(Кидають ся до жидови. Жидівка з жидівчатами ховають ся в хату.)*

Хаїм *(хоче бігти з корчми, — не зірветь-ся з місця. Трусить ся з переляку).* Ой паноцку з, паноцку! сцо в тебе в орандї цинить ся! *(Піднявши поли, підбігцем утїкає.)*

Разом.
Калїка. Нї, не втечеш од мене! *(Тупотить у-слїд.)* Ось я тебе зараз піймаю. А стій, жидюго! Лови, лови! Гу, гу!
Люде. Лови його! хапай його! переймай його! Гу! гу! гу! *(Регіт.)*

Калїка. А щó, панове громадо, як приведе жидюга пана? щó будемо панові одвітувати?

Коваль. А щó-ж? Скажемо: сказивсь орандар. Він і серед ночи иногдї схоплюєть-ся та

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

кричить »колії! колії!« Його ще сотник Харко: налякав.

Каліка. Еге, тогді ми в корчмі таки погосподарювали. І чорти його знає, як сей жид із своїм кодлом од нас викрутивсь. Мабуть ману напустив. Випили по волочку чи по два там з бочки, поки до діла, — тут він і вмирав перед нами, кланяючись. Кинулись його порати — уже й сліду його не знать!

Коваль. Тілько от-що, братці: чи не носить хто клюги в кишені?

Люде. Я ношу! У мене й ратища постругані... І я!... І я!... І в мене клюга за халявою!

Коваль. Не гаразд, братці, як пан із надвірніми наскочить. Колоти їх порано ще. Січові гості ще далеко, аж у Вовчому Байраці. Кете сюди, позасовуємо під сіно. Коли знадоблять ся, то не де як у орандї: тут буде почин, братці. Я вже се діло знаю.

Люде достають із кишень і з-за халяв клюги списовії; скидають ковалю в притіл.

Каліка. На-ж, дядьку, і мою цяцьку. Я до панських дітей хочу напятись няпькою. *(Виймає з-за халяви ножаку.)*

Коваль. І то діло, брате. *(Одходить геть.)*

Каліка. А вже-ж, коли красчого не згіден робити. Одтяли вражі судді руку й ногу за Харківщину, — тілько панських дітей няньчити.

IV.

За корчмою гомін.

Люде *(боязько).* Отже й пан!... Пан, братці!... Пан!

Каліка. Чого ви лякаетесь, божевільні? Які-ж ви діти козацькі, коли боїтесь пана? Усіх не про-

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

глине заразом. А що пішого вдарить, то то він карб на себе запише. Все колись нам повиплачує.

Коваль. Та він сам нас тепер боїть ся. Ось побачите, як буде кричати. Се, щоб залякати нашого брата. А якби не боявсь, то не кричавши б розправив ся по панськи. Я вже се діло, братці, знаю.

Пан Куць *(при пистоляхъ. При боку шабля, в руці обух. За ним слуги при пистоляхъ, з нагаями)*. A co to jest, psssia krrrewww?

Люде товплять ся в купку, як овечки.

Разом. **Коваль** *(стоючи в середині, по-тиху)*. Бач, як напинає пупа! Отто боїть ся сам.

Каліка *(кланяючись)*. Подай Христа ради, пане милостивий!

Пан Куць. A jaki tu dddiabeł swwawwoli?

Разом. **Хаїм** *(вискочивши з-за слуг)*. Ото-з вони всї бунтовники, пане вельмозний! Ото-з вони пісень страсних співають! Ото-з про ратисца та про клюги все сепчуть!

Жидівка *(вискочивши з хати)*. Я-з бацила сама, як у ноці коваль ковав!

Жидівчата *(повискакувавши за нею)*. Він ковав клюги та нозаки, мосці добродзію!

Коваль *(повагом)*. Он-що́ дурній Жидові снить ся! По-нашому чересло, а в їх ножака! *(Сьміть-ся.)*

Люде боязько всьміхають ся. Каліка дурником регоче.

Хаїм *(по-тиху до пана)*. У їх клюги в кисені! Так було і в Харківсцину.

Пан Куць. Psssia krrrewww! milczeć!... Nie rruszać z miejsca! *(До слуг)* A hej! szukać po keszeniach!

Слуги кинулись, шукають.

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Каліка *(удаючи дурника).* Гуде!... То-то, що гуде... Я й казав, що в їх вітер гуде в кишенях! *(По-тиху до пана)* От, пане добродію мостивий, як-би жида потрусили!

Пан Куць *(сьміючись).* Ha, gałganie! *(Дає шеляга.)* Oto masz! *(До Хаїма)* Ale cóż ty, durniu, kat wie co prawisz!

Хаїм. Єй Богу-з, вельмозний пане, Карпо утік у-оцевидьки на коні! Нїхто й не кинувсь доганяти.

Каліка. Та брешеш бо, жиде! я кинувсь, та не догнав.

Пан Куць *(сьміючись).* Diabła byś posłał w pogoń, durniu! *(До людей грізно)* Ale cóż to, gałgaństwo! cóż to za rozpusta?

Коваль *(кланяючись).* Та то, пане вельможний, кінь ізказивсь. Бач, на овсї стоїть. Он і вікно розбив. Коли-б ще живий Карпо остав ся!

Хаїм. Цорти його бери! аби менї кінь вернув ся. Вай мир, півцварта-ста злотих!

Пан Куць. Cóż ty do mnie z swojémi pretensyami leziesz! Kiep jesteś i mnie daremnie trwożysz!

Хаїм. Єй Богу, вельмозний пане, вони страсенні пісні співають! У корцмі сумно сидїти, такі пісні співають!

Пан Куць *(до людей).* Batogiem nauczę was pieśni! Co to za swawola! *(До Хаїма)* Każ mi pierwszego jakiego śpiewaka przyprowadzić. Słyszycie mnie?

Коваль *(кланяючись).* Та ми то чуємо, добродію мостивий, та тілько рандарю зиську не буде, коли мовчка треба горілку пити.

Пан Куць *(із серцем).* Pij sobie jak świnia, a śpiewać nie śmiej nic! *(Одходить геть із слугами.)*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

V.

Калїка. Еге, пий, каже, як свиня! А чи дасть же нам жид горілки, як зарохкаємо посвинячи?

Коваль. Щó-ж се ти, жиде, не знать щó блягузкаеш панові? Які-ж ми страшенні пісні співаємо? Хиба-ж се страшенна, щó про Перебийноса? Як бо вона, братцї, на голос? А заведи который молодший!

Калїка. Та от-же вона як співаеть-ся. *(Співає. Люде по одному, по два, до його пристають.)*

Не дивуйте ся, добрії люде,
Щó на Вкраїні повстало:
Ой за Дашевим, під Сорокою
Множество Ляхів пропало.

Перебийніс просить немного —
Сїмсот козаків з собою.
Рубае мечем голови з плечей
А решту топить водою.

»Ой пийте, Ляхи, води калюжі,
Води калюжі болотянії:
А що пивали по тій Вкраїні
Меди та вина ситнії!«

Нуте, козаки, у скоки,
Заберімо ся у боки:
Загнали Ляхів за річку Вислу,
Що не вернуть ся й в три роки.

Тим-часом як вони співають, Хаїм переминаеть-ся, корчить ся і сам не знае, щó чинити. Люде співаючи розмахують руками і кидають ся сюди й туди, наче самі ріжуть і топлять Ляхів. Жидівка з жидівчатами поховались у хату і виглядають деякі в двери а инші в розбите вікно.

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Коваль *(як пісня ще не скінчилась).* Ану, Хаїме, горілки! Сип пів-ведра!

Хаїм *(стрепенувшись).* Кому-з я повірю? Се все голодранці...

Коваль. На мене запиши! Не бій ся: тепер у мене і в-день і в-ночі робота. *(Хаїм здрігнув ся.)* Чого тебе скорчило?

Хаїм. Ой ковалю, ковалю! *(Киває коло носа пальцем, крутить головою.)* Коли-б ти сам на себе не сковав кайданів!

Коваль. Ну лиш горілки вточи!

(Хаїм поплентавсь до хати, а тут і пісня скінчилась. Люде, забравшись у боки, гупнули навприсядки. Коваль собі.)

Каліка. Отто, як-би справді загнати Ляхів за річку Вислу!

Коваль. Еге! хочби на три роки! *(Жид виносить горілку.)* А випемо-ж, братці, може воно й станеть-ся. Колись же наші дїди якось ганяли, що й штани Ляхи губили. Сїдайте кружка! Мій кошт, випємо!

Каліка. Не ввесь бо твій кошт, пане-брате: ось іще й пан дав шеляга.

(Люде, регочучи, сїдають кружка. Завіса спускаєть-ся.)

ПАНСЬКИЙ ДВІР.

VI.

Будинок з високими тополями. Коло будинка квітки в палїсадничку. У боку на валу дві гармати. За валом ярковате поле зеленїє молодими хлїбами. За полем синя смуга поднїпрянського боруґ. На рундуцї сидить сивий Ловчий, у панському старому жупанкові; грієть-ся на сонечку.

Ловчий *(сам собі)....* На Волинї!... Нї, на Волинї давно б уже застукали сих колїїв облавою.

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Се тут, по-над Дніпром нема їм упину. Ген, яке безлюдьде! степи та лїси, синіє та мріє... сама гайдамацька країна. Занесло ж сюди, пане, твою голову господарювати! Сидїв би на батьківщинї. А сей подарунок соком тобі вийде, panie dobrodzieju! Тут хлопам тілько жити, а не панам. Які тут пани? де тут пани, mości dobrodzieju? Хлїбороби, пастухи, а не пани: тілько й дїла, що гурти за гряницю ганяти та з чабанами гайдарювати... І наш тут обмужичився, усї звичаї панські позабував на сїй мужичій Українї. Із гумна на гумно, із фольварка в фольварок... тьфу! Коли ти пан, mości dobrodzieju, то перва річ у тебе повинна бути панська компанїя, — шляхетська компанїя, czysta krew, mości dobrodzieju! от як у твого стрия було на Волинї. Ото пан серед шляхетського grona! То в мене пан, то в мене дїдич! Дома з ними пий, а в полї ворога бий, ото в мене по-панськи! То панська країна Волинь, справдї що панська! А тут і на ласкавий хлїб не знайдеш беззубої шляхти, у сьому хлопському краї. Набере селян, своїх підданих, та й надвірня корогва... тьфу! Що́ то за панцирні! що́ то за гусарія? Шляхетного слова не почуєш, сама русчизна. Козаки, а не гусаре, та й козаками сором назвати. Хиба в нас на Волинї так звиваеть-ся козак перед паном? Ось двох покойових пахолят, і тих не виломаеш до панської вподоби. Козаки! Хиба такії в нас на Волинї надвірні козаки? З такими вахлаями і на вовка шкода полювати, не то на гайдамаку. От у колії, по байраках звиватись — на те вони, вражі дїти, хисткі куди!... Гарне підданство! А ще панами державцями себе величають. Державець над полем, що́ лукаві хлопи, поглядаючи в лїс, ледь не ледь

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

нїби тобі з ласки засїють, а гайдамаки витопчуть... От і державець!... Старість моя, неміч моя, а то б вернувсь на Волинь хоть до пана каштеляна... Ото пан, так пан! У того не побіжять селяне в колії. Тому хлоп у вічи не сьміе глянути, мовчки як вїл робить похнюпившись. І справдї, щó-ж, як нашому брату давати потачку? Наш брат до того дійде, що й на панську ласку плюне. Слава Богу, ізжив я вік свій при панах, то знаю й пана й хама. Не послухав моеї ради вельможний пан Куць з самого першу, що то дика звірюка — український хлоп. Тут у його не за горами осине гнїздо — Сїч, óн-щó. Коли хочеш дїдичем на Вкраїнї сидїти, то перше всього вези сюди огненну бронь та сип замочок кругом будинка. Провчила тебе, пане, Харківщина, та не зовсїм. Середу дня біжять селяне в колії, он який ти дїдич! Уже й такі понури, як той Карпо, хапають у рандаря коні; miej że się, panie, na ostrożności! А з чого вся трівога? Я тобі скажу, бо я все знаю й розумію. Не дурно вік свій при панах ізжив. Мало грози в тебе, mości dobrodzieju: от з чого все лихо круг тебе коїть ся! Не по-панськи живеш, mości dobrodzieju, ласкаво з хлопом поводиш ся. Так, так! се вже певне, що так! Miękkiego serca jesteś, wielmożny panie. Хиба хлоп розуміе ласку? Батоги — оте він розуміе. Говорив би ти з ними не словами, а батогами: вони б і не подумали з колїями знюхуватись, першого шпіґа сїчового привели б перед тебе. Бо то хлоп: бери в його страхом, а не милостю. Чи то-ж годить ся, mój panie kochany, такому панятї, каштелянському синові, воєводському внукові, панькати ласкою коло схизматицького титаря, га? Скаже він тобі правду про

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

хлопські думки — жди! Наставить він тобі на добро селян — еге-ж бо! Він тобі у покоях одно, а їм під церквою — друге, бо на те chłopska wiara, щоб пана ксендза підкопувати. Думаєш, що прогнав їх попа-космача з парафії, то вони й вірні унитове. Еге-ж!... А я тобі кажу, що вони свого попа у бору в пасїці ховають, та до його й дітей хрестити возять. Народ запеклий, mości dobrodzieju! унитський хрест вони за нї-за-що вважають. Мала й одвага в хамового одродьдя, щоб отсе на самий цвинтар попа свого серед ночи примчати! Унити! а вони такі тобі унити, що і в землї їм важко лежати без того схизматицького харамарканьня. Ото-ж не дурно сьвічка на цвинтарі сьвітилась: то певне, то вже певне космач титаревого батька послї пана ксендза запечатував. Казав я тобі: »Ходїмо злапаємо схизматиків на гарячому вчинку!« Не схотїв-еси: козачками тобі припало забавлятись, Карпихою припало тобі перед гостьми хвалитись! Otoż masz teraz za swoje, panie dobrodzieju! То все пiп iс титарем коїть!

VII.

Тим-часом, як старий дїд сам собі гуторить, надбігають до його два козачки покойові, без шапок з оселедцями, у куцих жупанках, з вильотами. У одного за спиною бандурка.

Игнась *(з бандуркою).* Чи чули, дядьку, новину? Карпо на рандарськім коневі втїк!

Ловчий. Дїй його батькові! Бодай такого до віку не чувати! Не чого-ж і пан кинувсь до оранди з надворнїми. *(Сам собі)* Еге, гаси тепер, як занялось.

Антось. Та ще рандар, каже Карпиха, і на

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

селян жалувавсь, що селяне бунтують ся, пісень страшних співають.

Ловчий. То дурниця, хлоню. Вони співають, яких знають. На те хлопи: де їм навчитись красчих пісень? А жид наш страхопуд, сказано: жид. Прочув про коліїв, то вже йому й пісня дере по шкурі. Але ото дивно, щоб з такого похнюпи, як той Карпо, та такий лотр учинив ся! To kiepska sprawa, chłopięta! Глядїть лиш, чи не тут гайдамаки під боком, а не в Вовчім Байраці... І вікна в жида, кажуть, повибивав... Ото псяві́ра!

Игнась *(підтанцюючи)*. Повибивав вікна і втїк на конї, дядьку! А пан давав за коня півчвартаста злотих. Я сам чув, дядьку.

Ловчий. Щó то бурливе, нерозумне хлопство! Дякуйте, дїтки, Богу, що попали в добрі руки замолоду. Як прийде старість, будете в пана на ласкавому хлїбі, от як я, хвалити Господа, а замолоду покрасуєтесь. *(Игнась, узявшись у-боки, обернувсь кругом на закаблуцї і притупнув, крешучи в підківку. Антось стоїть понурившись, думає.)* Ależ to psia krew! Хто б його й сподївав ся!... Коли-б я був молодший!... ге, я б вишукав. Не одну таку звірюку я за-молоду припровадив до пана... Ге, як було на Волинї за пануваньня панського стрия! Щó й казати! духу мого утїкачі боялись. Вишукаю було, як лиса. Хлоп у нас розумів панську волю і силу, не так, як тут на сьому безлюдьдї. То була держава, справдї держава! А тут хлопської ласки пан запобігає... to głupstwo! Тим і страху немає в хлопа, тим вони й витворяють таке. На, gałgaństwo! послї пана ксендза дїтей перехрещувати, мертвих перепечатувати! . . . . . .

Игнась. Як же се, дядьку?

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ловчий *(розсердившись)*. То-то дурники, що не знаєте! Всюди вештаетесь, а нїчого не розузнаєте поміж селянами! Які з вас козаки виростуть? Із нас дядьки пороли шкуру, щоб не були роззявами. Козак повинен бути панським оком і ухом: ото козак, на те він козак!

Игнась. Що́-ж таке, дядьку?

Ловчий. Отто-то, що́ таке!... Учора, як ви свої присядки та вихиляси витворяли, саме тогдї схизматицький піп о півночи титаревого батька печатав, он-що́!

Игнась. Чи вже б то?

Ловчий. Еге, дурню, тепер дивуй ся! А се було б ваше дїло провідати, коли вони собі попа з гаїв добудуть. Я вийшов на вал: вітерець менї наче ладаном провіяв. Гляну туди, ік могилкам, аж наче зірка на могилках у темряві сяє. Зараз менї й стукнуло в голову: »ото-ж схизматик свої молитви читає!« До пана, а пан тебе до wszystkich diabłów шле. Толкуй йому про схизму, коли він іс пугаром у руцї саме до краковяка розігнав ся! Сором і пану ксендзу! Той собі, кунякучи: A niech ich wszystkich diabli wezmą!

Антось. Чом же ви, дядьку, самі не побігли?

Ловчий *(подивившись на його пильно)*. Ох ти в мене прудке, тілько дурне!... Там-то з голими руками так і стояли кругом свого попа! Оддалеки дивившись, та й то щось против сьвічки миготїло: то певне коси полискувались. А, розюшилось же ледаче хлопство! Oto swawola!

Антось. А може то, дядьку, мертцї із домовин уставали?

Ловчий. Тю-лю, крiе! мертцї!

Игнась сьміеть-ся, цокаючи підківками.

Антось. Далебі, дядьку, я чув іще од покій-

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ничка батька, що як сховає ксьондз такого, що́ не в його хрестив ся, то мертці встають та й правлять над ним панахиду по »благочестію«.

Ловчий. То хлопське кламство, дурню. Того глупства, хлоню, не слухай і не знай. Smalone duby! Не надвірньому, служивши при панах, таку нісенітницю блягузкати... Ależ to diabeł ten Карпо Бурлій. Як же се він tego...? Ходить було похнюпившись... Хто б з його й сподівав ся!

Игнась. Еге, дядьку, ви Карпа Бурлія не знаєте. Раз я на-силу втік од його. Натякнув йому про жінку, як вона гарно перед панами танцювала...

Антось. А я ще тогді на селі був, як узяли до двору Катрю, то він хотів село спалити.

Ловчий. Як село?

Антось. Що не заступилось за його. Бігав по дворах та кричав: »Рятуйте, хто в Бога вірує!« А люде кажуть: »Нехай тебе Бог рятує: не наша сила, Карпе!« Так він за головешку, та й почав стріхи підпалювати. То люде його аж на тиждень у пашенну яму закинули були.

Ловчий. Га, лотре!... не в корчму б тебе, а в гуту треба запакувати.

Тим-часом, як Антось росказує про Карпа, Игнась перекинув наперед бандурку і почав приступуючи іграти й співати:

Чи я тобі не казала,
Кучерявий хлопче,
Що до мене Ляшок ходить,
Доріженьку топче?
У нас тепер такий край:
Як є гроші, то давай,
А без грошей хоч хороший —
Пропадай, пропадай!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Антось. І мій батько казав, що дурний Карпо. »Я б,« каже, »мовчки всадив ножаку панові в пузо!«

Ловчий *(схопившись з місця).* A to co takiego?

Антось. А що́-ж? далебі казав так покійничок батько.

Ловчий. Ale jak śmiesz to powtarzać, kpie?

Игнась *(переставши іграти).* Дядьку, я донесу панові! Донести, дядьку?

Ловчий. Добре, хлоню, добре, дитя моє! От буде козак, вірний козак своєму панові. *(Гладить по головці.)* А ти, шкарадна душко! *(Сварить ся пальцем.)* Poczekaj no, weźmiesz ode mnie batoga! *(Лапає коло пояса, чи нема канчука.)*

Антось. Та чого се ви до мене з мокрим рядном, дядьку? Хиба-ж сам Карпо не викрикував такого, як запив? Було на всю оранду гукає: »Заріжу його! заріжу пузана з його сукою!« Не за що, як за те його й нівечено. А вичуняє, то знов...

Тим-часом Игнась почав ізнов, притупуючи:

Як припало до лишенька,
Купи, мамо, женишенька!
Не пожалуй копи грошей,
Щоб чорнявий і хороший.

Ой мати-матусенько,
Люблять мене Ляшки,
Дають менї горілоньки
З маленької пляшки.

Ловчий *(сївши знов).* Ото-ж і кай ся на Карпові, дурню! Через дурний свій розум і всю худобу жидові пропив і самого закрепили — рандарські карби одроблювати.

Антось. Ге, дядьку, коли-б то воно по правдї робило ся!... Люде кажуть, що жид-невіра пона-

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

карбовував на його не знать яких карбів, а пан, тому рад, і завдав Карпа на каторгу в оранду.

Ловчий. Milczeć, kpie! Nie śmiej tego mówić!

Антось. А людям же ніхто рота не затикає. Люде говорять — як у дзвони дзвонять, що Карпо того й запив і звів ся, що жінку пан одняв.

Ловчий *(схопившись).* Ależ psiajucha! *(Хоче піймати за оселедець. Козачок на-втеки. Другий козачок ухопив за вильот, вильот одорвав ся.)*

Игнась *(зареготавши, махає вильотом).* От тобі і влови, дядьку! Се — як на Волині.

Ловчий *(задихавшись).* Oto... otoż psia krew!

Игнась *(поглядаючи на вильот).* Отсе-ж буде менї лиха година од пана.

Ловчий. Нїчого не буде, Игнасю... Ja to oderwałem... Ależ to szelma... Oto hajdamacka krew!

Игнась. А знаєте, дядьку, чого се він так розʼюшив ся? Колії близько, от-чого! Як почув, то й затрусивсь увесь. Його й батько, кажуть, ходив на заробітки в гайдамаки. Я думав, що то він з ляку трусить ся, а він, завівши мене в суточки: «Пристаньмо,« каже, »й ми, братїку, в колії. Покійник батько про колії гарних пісень співав.«

Ловчий. A, do stu diabłów!

Игнась. А вас, дядьку, як зневажав Антось, коли-б ви знали! »Ти,« каже, »його не слухай, Игнатку братїку, бо то,« каже, »перевертень ледачий. Його,« каже, »пани перевернули з чоловіка на собаку.«

Ловчий *(стрепенувшись і шукаючи канчука коло пояса).* Ale jak śmiesz?...

Игнась. Та се-же не я, дядьку! Се він так вас лаяв, дядьку.

Ловчий *(лютуючи).* Ale nie śmiej powtarzać, diable! *(Вихопив у козачка вильот і вдарив його вильотом.)*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

VIII.

На рундук виходить із покоїв ксьондз-унит, а за ним титар. Ігнась, забачивши їх, одійшов геть.

Ксьондз. А се щó за комедія, мосьпане?

Титар *(ідучи з-заду).* Се, добродію księże, мабуть кателицька дисциплина.

Ксьондз. Gbur!... Poczekaj no, poczekaj!

Ловчий. Zdrada, ojcze wielebny, zupełna zdrada! У панському дворі завела ся схизма.

Ксьондз. Яка?

Ловчий. Змова з селянами, ojcze wielebny. Уже й покойові козачки не мислять пану добра.

Титар. Чи справді? А ви-ж було кажете, що унією з'єднаєте хлопів з панами.

Ксьондз. Лотре, то твоє дїло! Се все ти бунтуєш хлопство против унії!

Титар. Нїчого менї бунтувати, ваша велебность: самі ви підпекаєте, що аж шкварчить. Я й тогдї ще, з самого першу, казав і пану й вам, що через сю унїю буде в нас колись велика заверуха.

Ксьондз. Łżesz, zdrajco! не через унїю! Ти, один ти все лихо коїш. Думаєш, я не знаю, щó в вас було вчора в-ночі?

Ловчий. Еге в пустий слїд!

Ксьондз. Думаєш, я не знаю, що твої миряне возять у гаї дїтей перехрещувати?

Титар. Я своїх не вожу.

Ловчий. Бо в тебе в дворі схизматицький піп ховав ся, здрайця! Не втаїлось шило в мішку, не бійсь, що той космач у тебе в новій коморі службу схизматицьку правив, і дїтей перехрещував, і молодих перевінчував!

Титар. Се, дядьку, мабуть вам снилось, а ви й пану наторочили.

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ловчий. Ні, вже тепер йому сріблом ушей не завісиш! Сидіти-меш тут, поки всіх коліїв переловлять. Се вже тобі не Харківщина. Годі тобі по Запорожжю чумакувати! Обійдеть-ся пан і без твоїх баришів здрадецьких.

Титар. На своє лихо ви собі коверзуєте. Коли-б ви пана не під'їдали, то пожили б за ним і самі на сьвітї. Я його своїм чумацтвом збогачую, за моїми возами та й його вози цїлі ходять усюди, а ви своєю унїєю йому голову каламутите. Ось нехай селяне довідають ся, що титаря до двору взято, — побачите, що́ буде з панською стодолою.

Ксьондз *(до Ловчого)*. Чуєш, мосьпане? піджогою хвалить ся!

Титар. Чого хвалитись? Хиба-ж сього не було в Харківщинї? І тогдї не через кого, як через вашого брата палено всюди фольварки. Поки були на Вкраїнї самі »благочестиві« попи а при панах латинські ксьондзове, не знали ми нї буч нї заверухи. Тії коло мирян своїх живились, а ті з панами бенкетували. А вже як почала ваша братія панам до потилицї мозок повертати та заводити силоміць унїю, пропала справа! Ну, вже коли без неї обійтись не можна, то було б з вас, велебнії отцї унитове, надвірньої панської челяди, а в селах нехай би по-прежньому попи »благочестиві« хавтурували.

Ксьондз. Оттуди за Днїпро, до Москалїв нехай схизматики вбирають ся! Се країна крулевська, польска країна. Єдине крулевство, і един пастир над ним, papież najświętszy. Так було і так повинно бути знов на Вкраїнї.

Титар. Ото-ж ви й вернете на те, щоб знов через попів була руїна по Вкраїнї!

Generated on 2015-05-14 17:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ловчий. Łżesz, chłopie! jedność, a nie ruina.

Титар. Побачите, як вас поєднають усїх докупи Сїчові гостї! Уже стоять кошем у Вовчім Байрацї. Се ваша унїя визвала їх із Сїчи. І селяне не через що бунтують ся. Самі кажете, що по гаях дїтей перехрещують. Сподївайтесь же добра своїй унії од таких парафіян. Дойграетесь ви до Хмельнищини знову, побачите!

Ловчий. Ale już nic nie boi się łotr! tak wprost i gada!

Титар. Чого-ж менї боятись? Хиба я з роду правди не говорив? Поки моєї ради слухав пан, то й було скрізь по-над Росью тихо; а як почав до його вчащати біскуп, щó Рилом прозивають, та прогнав од нас попа »благочестивого«, так і накликав Харка з Уланика. От ви й поживились чужими хавтурами!

Ксьондз. Ей, титаре! висїти тобі за бунтовливі речи на одній шибеницї з Карпом!

Титар. Не хвались, отче велебний. Мене хоч оплачуть люде добрі, коли не заступлять ся; а як тебе повісять із жидом та з собакою, то всї тілько сьміяти-муть ся.

Ксьондз. Лотре! ти й Карпа Бурлїя підучив на шахрайство!

Титар. Не з того боку заходиш, отче велебний. Згадай лучче, хто одпустив пану гріхи, що в чоловіка жінку одняв.

Ксьондз. Я одпустив, я! бо маю власть рішити і вязати од сьвятїйшого папи римського, яко вірний слуга єдиної апостольскої церкви.

Титар. Ото-ж і не клепли на мене за Карпа, отче велебний. Карпо в нас був смирна овечка, а вовком зробили його ви у-трйох.

Ксьондз. Як то в-трйох, хаме?

Generated on 2015-05-14 17:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Титар. А вже-ж як ксьондз підладить ся до пана та візьмуть на підмогу жида, то зроблять що-хотя.

Ксьондз. Здрада! Пане ловчий, здрада! Бери його, куй у кайдани! Здрада, здрадецькі речи супротив пана!

Титар. Не жартуйте з огнем, панове, бо поки вернеть-ся дїдич, щоб не склалась вам ха́лепа тут-же в замочку. *(Ксьондз і Ловчий одступили оглядуючись.)* На підкопі стоїте, божевільні, та ще самі й підпалити хочете. Забули про Вовчі Байраки? Ще може менї прийдеть-ся ваші голови визволяти. *(Тупотять конї.)* Еге!... Он гляньте, що́ ото в полї! чим ото пахне?

IX.

На полї, за валом, по дорозї вихрем летять троє вершників: двоє в кармазинах, Карпо по-переду у дранїй свитинї; у всїх списи з прапорцями.

Ксьондз. Biada! колїї!

Титар. От ви й дожартувались із своєю унїею! Отсе вам у наших попів хавтури одбивати! отсе бороди їм урізувати! отсе вам дзвиницї на комори перероблювати! отсе вам старосьвітські дзвони на гармати переливати!

Ловчий. Czego drzysz, panie księże? Їх троє, брама зачинена: що́ вони зроблять нам?

Грукають у ворота.

Ксьондз *(іздрігнувшись).* Okropna rzecz!

Карпо *(за ворітьми).* А де моя Катря? Нехай іде з чоловіком здоровкатись! Карпо у козаки пристав, знайшов свою батьківщину. А, вийди, суко, привітай козака! *(Грукає.)* А гей, Катре! чи чуеш? Карпо рушае до коша! Не хутко до пана в гостї завітае! *(Грукає.)*

Generated on 2015-05-14 17:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Катря *(виходить на рундук. На Катрі спідниця шовкова, намисто з дукачами).* **Годино моя нещаслива! До чого-ж се я допанувалась?**

Ловчий. Чого збліда, небого? чого боїш ся? Сюди не доступлять ся!

Катря. Се ж він по мою душу... *(Карпо грукотить.)* Се ж мене смерть зове!

Ксьондз *(дріжачи).* W imię Ojca i Syna i Ducha świętego! **одпускаю тобі всї... всї...**

Карпо. Не чуеш? заховалась? не йдеш прощати ся? Знайду я тебе й під землею.

Тим-часом на валу зачервонїли кармазини. Гайдамака наводить рушницю. Рушниця грюкнула. Катря падає.

Ксьондз *(присївши од жаху).* Всї... всї... wszystkie grzechy, wszystkie grzechy!

Гайдамака *(на валу).* **Отсе тобі гостинець од чоловїка! Годї, Карпе, грукати! я за тебе попрощав ся з недоляшкою!** *(Зник за валом.)*

Карпо *(за ворітьми).* **Спаси-бі, брате! З легкою душею тепер воювати-му. Чую орлові крила!**

Тупотять конї. Завіса тихо спускаєть-ся.

Карпо *(не то кричить, не то співає):*

Гей, степи-поля, степи-поля,
Розкіш моя!
Буду скрізь по вас гуляти,
Ляхів, жидів розбивати!

Голос у полї тихшає-тихшає. Завіса спускаєть-ся до самого долу.

Кінець первому акту.

Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

II. ХУТОРЯНКА

АБО

СПІВАНА ХВАЛА МОЛОДОЇ ПЕРЕД ВЕСІЛЬНІМИ ГОСТЬМИ.

АНТИЧНЯ НАРОДНЯ ДИВОВИЖА.

ЗЛОЖИВ, ЯКО ЛИБРЕТТО, П. А. КУЛІШ.

ПЕРВИЙ ДЕНЬ

СТАРОДАВНОГО ВЕСІЛЬНОГО ПРАЗНИКА.

На сценї цар, у всхідній одежі; его улюблена невільсиця і ґрупа инших невільниць, одїтих на всхідний нпосіб; хуторянка — в українськім строю, голова в цьвітах.

Хор.

Дивував ся цар премудрий,
дивувались його дуки,

що нема на сьвітї сили
над дївоцьке серце щире.

Не загасять серця води
анї любощів — потоки;

хто б хотїв любов купити,
насьміеть-ся вона з його.

Улюблена невільниця.

Ой нехай мене цїлує
цїлуваньнем уст коханих!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хор невільниць *акомпаніює їй дальші верші.*

Твої любощі солодші
над вино; твоє мастило
над всї пахощі любіще;
а твоє імя кохане —
мов олива благовонна.

Хуторянка.

Ухопи мене, дружино!
я оманою піймалась...

Утїкаймо із чертогів,
із царських сьвітлиць розкішних!

Хор невільниць.

Ти один — утїха наша,
наших радощів скарбівня;
твоє любе обійманьне
над всї вина нам солодче...

Улюблена невільниця.

Ти, смуглява гордівнице!
іди визирнись в криницю.

Хуторянка.

Я смуглява та вродлива,
доле моя нещаслива!

гарна мов калина в лузї,
мов на ниві колос повний.

Не гордуйте, що я чорна:
мене сонце осмалило.

Не злюбили мене братьтя,
сини матери моеї,

стали в спеку посилати
винограду доглядати;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

стерегла я, доглядала,
свою воленьку втеряла.

Забуваючи на присутних, звертає ся до неприсутного пастуха.

Ой скажи, моє коханьне,
де пасеш свою отару,

де ти з вівцями своїми
спочиваєш о полудні,

щоб я знала, не блукала,
за другими пастухами.

Улюблена невільниця, *з насьмішкою над простачкою.*

Ой коли сего не знаєш,
ти вродлива з уродливих,
іди слїдом за стадами,
паси кози коло шатер.

Цар.

Гарні конї в колесницях,
збруя золотом сияє,
що-найкрасшого цареві
цар далекий посилає;

та не ваблять мене конї,
ні блескучі колесниці;
твої брови — дві веселки,
твої очи — дві криниці.

Від сережок щоки сяють,
додають краси коралї;
повелю, щоб щирозлоті
личмани тобі ковали.

Цар виходить.

Хуторянка *мріє о своїм милім.*

Докіль цар сидить у радї,
Любий нард мій менї пахне;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мені милий — кущик мирри,
положу його між грудьми;

мені милий — повна грона
з виноградників янгадських.

Цар *входить.*

Гарна ти, дівчино, гарна!
голубині в тебе очи...

Хуторянка,

не зауважаючи царя і мріючи дальше о своїм милім.

Гарний ти, моє коханьне!
в нас постіль — трава зелена...

Цар.

Сволоки в мене кедрові,
стеля в мене з кипарису.

Хуторянка.

Ой я — квітка в чистім полі,
я лилія у долині...

Пастух *появляє ся на сцені.*

Як лилія між тернами —
моя мила між паннами!

Хуторянка.

Яблуня між лісняками —
милий мій між юнаками!

В холодочку б спочивала,
яблучка б я скоштувала...

Клонить ся в обіймі пастуха і маячить мов у сні.

Кличе милий у винарню,
корогов його — коханьне.

Простягає руку до невільниць.

Дайте, дайте винограду,
ягодок із його саду;

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

покріпіте — знемогаю:
бо з коханьня омлїваю.

Зовсїм омлїває, опускає ся на руки милого і співає тихим голосом:

Лїву ручку під головку,
а правою обіймає...

Пастух *до невільниць.*

Заклинаю вас, дївчата,
царенята, паненята,
тими ланями нїмими,
сугаками степовими,
мою милу не будїте,
її сну не перебийте!

Завіса спускає ся.

ДРУГИЙ ДЕНЬ

СТАРОДАВНОГО ВЕСЇЛЬНОГО ПРАЗНИКА.

Обстанова та сама. Хуторянка сама одна на сцені; в глубинї сцени невільниці підглядають, щó она робить.

Хор.

Дивував ся цар премудрий,
дивувались його дуки,
що нема на съвітї сили
над дївоцьке серце щире.
Не загасять серця води,
анї любощів — потоки;
хто б хотїв любов купити,
насьмієть-ся вона з його.

Хуторянка, *прислухуючись невиразним звукам пісні, щó несуть ся з противної сторони.*

Чую, чую любий голос...
ой се-ж він біжить по горах,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

се він скаче по узгірях!
Милий мій — мов лань у полї,
мов сугак на вольній волї.

Таємничо:

Ось він дибле по-під муром...
до віконця припадає,
через крати проміж листя
позирає, промовляє:

»Встань, дівчино уродлива!
вийди, вийди, моє диво!

Ось бо вже зима минула,
від дощів земля осхнула,
почала квітками грати, —
час пісні розпочинати.

Квилить горлиця в садочку,
висять фіґи в зеленочку,
виноград цьвіте-буяє,
любу пахощ розливає.

Встань, дівчино уродлива,
вийди, вийди моє диво!

Голубице в диких скелях,
у незнаємих беседах!
злинь, дай оком назирнути,
любий голос твій почути,
голос — серденьку принаду,
личко — оченькам одраду!«

Співає місцеву веснянку:

Повиловлюйте лисочок,
тих малих лисиць шкодливих,
що́ кругом садів блукають,
виноград наш обїдають.

Сею веснянкою она у себе на хуторі давала бувало знати милому, що їй не можна вийти до него

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і щоб він був осторожний. Образ хуторної любви она переносить в царский замок, і від веснянки переходить до ідилїчних споминок.

Милий мій — моя дружина,
я — подружжє його вірне.
Він пасе свою отару
поміж любими квітками...
А як спека прохолоне
і в тінях долина втоне,
тогдї сарною по горах,
сугаком по тих узгірях,
щó нас різно розрізнили,
прилине до мене милий.

Лягши на софі дрімає і в півснї віддає ся мріям:

Нічка темна, я не спала,
я на ліжоньку шукала,
кого серце моє любить.
І шукала — не знайшов ся,
і гукала — не озвав ся.
Ой устану та погляну
по майданах та по ринках.
Поспитаю, пошукаю,
кого серце моє любить.
І питала і шукала, —
не прочула, не спіткала.
Я зустріла вартовничих,
щó серед ночи вартують:
»Чи не бачили ви, друзї,
кого серце моє любить?«
Поспитала та й зуздріла,
ухопила, не пустила.

Тим-часом Пастух появляє ся на сценї; она зривае ся, обіймає его і співає дальше якби в нетямі.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Привела його до дому,
до матусеньки в господу,
у ту хату, у кімнату,
де вона мене вродила.

Спускає ся знеможена на его руки і тратить при-томність.

Пастух *до невільниць.*

Заклинаю вас, дівчата,
царенята, паненята,
тими ланями нїмими,
сугаками степовими:
мою милу не збудїте,
її сну не перебийте.

Завіса спускає ся.

ТРЕТЇЙ ДЕНЬ

СТАРОДАВНОГО ВЕСЇЛЬНОГО ПРАЗНИКА.

Театр представляє террасу, з котрої видко міску улицю і за нею степовий горизонт. На террасї хуторянка знов в иншій одежі. Доокола столи, заставлені стравами і напитками, в ожиданю множества гостей.

Хор.

Дивував ся цар премудрий,
дивувались його дуки,
що нема на сьвітї сили
над дївоцьке серце щире.
Не загасять серця води,
анї любощів — потоки;
хто б хотїв любов купити,
насьміеть-ся вона з його.

Перший уличний хор.

Щó-ж се, щó серед пустинї
стеблом диму ізняло ся,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

миррою кругом вінуло,
пахощами розлило ся?

На улиці показує ся царска лектика, окружена жовнїрями, одїтими і узброеними по орієнтальному,

Другий уличний хор.

Подивітесь, яке диво:
то несуть царськее лігво!
Шістьдесять хоробрих воїв
у кармазинах круг його,
усї з гострими мечами,
усї з'учені до бою;
кожен має меч при боцї
задля остраху нічного.

Перший уличний хор.

Цар премудрий зробив ложе
із ливанської кедрини,
поробив стовпи сріблянї,
підлокітьтя щирозлоті,
лавочки із блаватасу,
а канапи з багряницї;
стелить ложе що найкрасча
між панянками царськими.

Другий уличний хор.

Ой виходьте, всї дївчата,
пишним ложем дивувати!
Цар на ложі возсїдає,
на главі вінець сияє:
се йому надїла мати,
як женила свого сина,
як единого женила,
серцем матернїм радїла.

На террасу входить цар, сам оден, без свити.

Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Цар.

Гарна ти, дівчино, гарна,
на продиво ти вродлива!
Голубині в тебе очи
під покривалом филястим;
твої коси — стадо кізок
на крутій горі нависло;
зуби — білі овечата
вийшли стрижені з купайла;
кожна котить ся двійнями,
ялової — нї одної;
губоньки коралїв нитка,
устонька — очам утїха;
шия — мов оружна башта,
що отець менї спорудив;
тисяча панцерів висить
і щити хоробрих воїв;
дві огрудники у тебе —
мов двойко близнят у сарни,
мов двойко її близняток
між лилїями пасеть-ся.
Як полудне прохолоне
і в тінях долина втоне,
ізійду на гору мирри,
на узгіре те пахуще...

Проходить мимо любуючись і відходить в свої покої. Хуторянка стоїть закривши лице руками. Музика виражає настанє вечера, довгі тїни від сусїдних гір укладають ся по террасї. Цар виходить на террасу, перебраний в домашню одежу.

Цар.

Гарна ти кругом, дівчино,
не знайти в тобі пороку!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хуторянка уступає к парапетови терраси. Долі терраси чути голос пастуха.

Пастух.

Ой сюди, сюди, дружино,
із Ливан-гори спусти ся!
Ой споглянь у-низ на мене
з гордих скель, із високостїв,
із тих левових вертепів,
з леопардових тих кубел!

Хуторянка глядить в-низ через парапет.

Ти вернула менї серце,
моя сестро і дружино,
одним любим оченятком,
пасмом кучерів на шиї.
Щó за гарні, щó за дивні
твої любощі, дружино!
Тиха ласка твоя, сестро,
над вино менї любіща,
а мастило твоє пахне
над всї пахощі солодче.
З твоїх устоньок, дружино,
наче мед стїкає-льлеть-ся.
І одежа в тебе, серце,
мов Ливан-гора пахуща.
Ти — мов сад кругом замкнений,
моя сестро і дружино,
замурована криниця,
запечатаний колодязь.
Райські яблука там спіють,
всякі пахощі там пахнуть:
кунфора злилась із нардом,
нард роздив ся із шапраном,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кассія і кинамони —
між запашними кущами,
мирра і алое добре,
дороге коріньне славне.
І криниця серед саду,
джерело води живої,
а з Ливан-гори дзюркоче
прохолодний бистрень чистий.
Вітре буйний від півночи
і ти, тихий, від полудня!
ой повійте по садочку —
нехай пахощі польлють ся!

Хуторянка.

Ой нехай же мій миленький
у садочок свій увійде,
по садочку погуляє,
його ласощів скоштує!

Она ще не договорила свого монольоґа, як пастух станув перед нею. Він обняв її і цїлуючи в лиця, в шию, в плечи, говорить свій монольоґ.

Пастух.

Увійшов я в мій садочок,
люба сестро і дружино;
назбирав я собі мирри,
моїх пахощів солодких;
попоїв я мого меду,
молока й вина напив ся.

Показуючи на столи, заставлені стравами і напитками:

Ой годуйтесь, товариство,
повпивайтесь, мої друзї!

Завіса спускає ся.

Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ЧЕТВЕРТИЙ ДЕНЬ

СТАРОДАВНОГО ВЕСІЛЬНОГО ПРАЗНИКА.

Театр представляє сад. Доокола фонтани невільниці. Хуторянка на самім передї, знов в иншій одежі. Она лежить під деревом, заложивши обі руки під голову.

Хор.

Дивував ся цар премудрий,
дивувались його дуки,
що нема на сьвітї сили
над дївоцьке серце щире.
Не загасять серця води,
анї любощів — потоки;
хто б хотїв любов купити,
насьмієть-ся вона з його.

Хуторянка *мрієе голосно.*

Сплю я, сплю, а моє серце
не заснуло нї спочило...
Се ж його коханий голос!
се він стукнув: »Люба сестро!
відчини, моя дївчино,
голубице моя чиста!
Голова моя вся в краплях,
кучері — в росї вечерній.«
— »Роздяглась я із одежі:
чи менї-ж отсе вдягатись?
Білі ніженьки помила:
чи менї-ж їх покаляти?«
Мій миленький білу руку
у віконечко просунув, —
моє тїло затремтїло,
моє серденько зомлїло.

Підвівши ся:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Я схопилась відомкнути,
з-тиха двери відчинити;
потїкла по пучках мирра
від замочнього мастила.
Відчинила я дружинї,
аж нема, утїк мій милий.

Вставши на ноги:

Чи я чула, чи я спала,
чи я розум утеряла?
Я шукати — не знайшов ся,
я гукати — не озвав ся.

До невільниць:

Ой благаю ж вас, дївчата,
царенята, паненята,
накажіте миленькому,
що вмираю я по йому.

Хор невільниць.

Що́-ж коханий твій за диво,
ти вродлива з уродливих?
Чим усїх він переважив,
що так серце тобі вразив?

Хуторянка.

Милий мій білорумяний,
він між тисячами знаний.
Голова вся щирозлота,
кучери — мов пальма горда,
густо, любо повили ся,
чорним вороном зняли ся.
Очи — голуби у парі
на криниці сїли-пали;
в молоцї вони купались,
в повну чашу визирались.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Щоки — мов червоне квітьтє
на горбочках серед саду;
устоньки — троянда повна
кругом пахощами кадить.
Руки — золоті каблучки
у блискучому каміньні;
животок — слонова біла
кість в сафирах неоцінних;
ноги — з мармору колони
на стоялах щирозлотих;
постать — мов гора Ливанська,
пишна — мов кедри високі;
в його в роті — солодощі,
кругом його — все милощі.
Се моє подружжє вірне,
царенята, паненята!

Хор невільниць.

Ой куди-ж пійшов твій милий,
ти вродлива з уродливих?
куди милий твій полинув,
щоб шукати нам з тобою?

В сій хвили перед Хуторянкою появляєся Пастух. Она кидаєся єму в обійми і співає, звертаючи ся до невільниць:

У свій сад пійшов миленький,
до грядок своїх пахущих;
буде пасти по садочку
та троянду собі рвати.
Милий мій — моя дружина,
я — подружжє його вірне;
він пасе поміж квітками,
між запашними зїллями.

Завіса спускаєся.

Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ПЯТИЙ ДЕНЬ

СТАРОДАВНОГО ВЕСЇЛЬНОГО ПРАЗНИКА.

Театр знов представляє криту террасу. Тиха зоряна ніч. Місяць тонким серпом стоїть на небозводї. Терраса осьвічена смолоскипами. Множество гостей. Царя окружають богато прибрані невільницї. Хуторянка стоїть на боцї. Она ще раз появила ся в новій одежі.

Хор.

Дивував ся цар премудрий,
дивувались його дуки,
що нема на сьвітї сили
над дївоче серце щире.
Не загасять серця води,
анї любощів — потоки;
хто б хотїв любов купити,
насьміють-ся вона з його.

Цар *до Хуторянки.*

Гарна ти, дївчино, гарна,
мов преславний город Терса,
мов Єрусалим хороша,
та страшна мов горде військо.

Хуторянка глядить суворо на царя.

Одверни од мене очи:
бо вони мене туманять.
Твої коси — стадо кізок
на крутій горі нависло;
твої зубки — овечата,
щó виходять із купайла;
усї котять ся двійнями,
ялової — нї одної;
щоки — наче пів-ґранати
з-під филястого накритьтя...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пастух *за сценою.*

Шістьдесять цариць тут сяє,
вісїмдесять королївен,
та одна моя голубка
ясна, чиста без пороку.
Вона в матери едина,
вона в рідної пещена.
Дівоньки її вбачали —
любим словом привітали,
а царицї й королицї
її вроду вихваляли.

Хор невільниць.

Хто се мов зоря зоріє,
наче місяць сьвітить-мріє,
чиста мов те сонце красне
і страшна мов військо горде?

Хуторянка *в сторону.*

Вийшла в сад я між горіхи
та між трави у долину:
чи цьвіте вже виноград мій,
чи вже яблунї бринїють.
Необачна! я й не знала,
що між слуги царські впала!

Хор невільниць.

Повернись бо, пишна вродо,
дай на тебе подивитись!

Улюблена невільниця

виступає на середину салї в легкій тунїцї, котра, місцями тілько спнята золотими пряжками, дає видїти лїнії ніг в природній красї.

Чи на неї-ж вам дивитись?
ось танець махаїмський!

Танцює.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Царь, *під музику.*

Ґарні, дивні твої ноги
у-в обуві, царська дочко!
Щó за стегна! се клейноди
виточив мистець великий!
Животок — се ж кругла чаша,
раз-у-раз вином налита!
Се не тїло, се пшениця
між лилїями у копах!
А огрудники дївочі —
мов двойко близнят у сарни!
Се не шия, кругла башта,
любо виточена з кости!
Очи — мов стави Єсвонські
за Панянськими ворітьми,
а правесенький носочок —
мов та башта на Ливанї!
Голова — мов пишний Кармель,
мов шовки — волосься пасма;
завились, перевили ся,
цар дивився — не надивив ся.
Щó за гарна ти кохана,
як з любови станеш пяна!
Се ж не стан, рівненька пальма!
не огрудини, се грони!
Обхоплю рівненьку пальму,
досягну тих грон руками!
нехай повні твої груди
виноградом менї будуть,
твоє теплеє диханьне
яблунним благоуханьнем,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з уст вино солодке петь-ся,
докіль солодко заснеть-ся!

Хуторянка, *стоячи на боці.*

Я — його, його коханьне,
до мене його зітханьне.

(Пастух показує ся коло неї на сцені; она подає ему руку.)

Ходім, серце, в тихе поле,
у село зеленолуге.
Будем рано уставати,
винограду доглядати:
чи цьвітуть винові віти,
чи налив ся зеленочок,
чи на яблунях гранатних
пупянки вже завязались.
Там я любощами душу
вгоноблю твою, коханьне.
Пахне в полї любовиця,
а над нашими дверима
повна ласощів полиця.
Новину до давних клала,
все для тебе, серце, дбала.
Ой коли-б ти був мій братїк,
одна мати нас пестила!
всюди б я тебе шукала,
цїлувала, пригортала,
нї на кого б не вважала.
Повела б тебе до дому,
до матусеньки в господу:
ти б учив мене усього,
я б тебе вином пахущим,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

соком яблучним поїла,
що́ сама в саду робила.
Спускав ся сонна єму на руки.
Ліву ручку під головку,
а правою обіймає...

Пастух.

Ой благаю ж вас, дівчата,
царенята, паненята,
не гучіте, не ячіте,
її сну не перебийте.

Завіса спускає ся.

ШЕСТИЙ ДЕНЬ

СТАРОДАВНОГО ВЕСІЛЬНОГО ПРАЗНИКА.

Подія відбуває ся на хуторі. Розложиста яблінка, вся в рожевім цьвіті, схилила ся над низенькою хатиною.

Хор.

Дивував ся цар премудрий,
дивувались його дуки,
що нема на сьвіті сили
над дівоцьке серце щире.
Не загасять серця води,
анї любощів — потоки;
хто б хотів любов купити,
насьміеть-ся вона з його.

На сцені показує ся Пастух, він веде Хуторянку д нему похилену знов в иншій одежі.

Хор.

Хто-ж се, хто іде з пустинї,
на коханого схилившись?
Хто се мов зоря зоріє,
наче місяць сьвітить-мріє,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чиста мов те сонце красне
і страшна мов військо горде?

Пастух

кладе сонну Хуторянку під яблінкою біля хати.

Ой прокинься, моя кохана!
тобі яблуня ся знана:
у тій хатї, у кімнатї
появила тебе мати.

Хуторянка *встає.*

Де воно? куди все дїлось?
щоб до віку не приснилось!
Де подїв ся мур надібний?
де високі башти срібні?
Я сама — той мур недвижний,
мої груди — башти пишні;
тим я дива доказала —
з рук потужних утїкала.
У царя в пустинї дикій
виноградник е великий;
його люде рандували,
купу золота давали.
А я саду-винограду
не пускаю у-в оранду,
на ніч хвіртку замикаю,
вставши рано доглядаю.
Нї цїни нема нї плати
винограду коло хати.

Обіймає пастуха.

Напечатай мене, милий,
ти на серденьку у себе,
положи мене печатьтю
на руцї твоїй правицї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Любощі — як смерть могущі
і мов пекло невгавущі;

їх огонь горить-палає —
мов Господь стрілами сяє.

Хор.

Не загасять серця води,
ані любощів потоки;

хто б хотів любов купити,
насьміеть-ся вона з його.

Завіса спускає ся.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 17:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ДРАМОВАНА ТРИЛЬОҐІЯ. І.

ІІІ. БАЙДА,

КНЯЗЬ ВИШНЕВЕЦЬКИЙ,

СТАРОРУСЬКА ДРАМА (1553—1564).

ДЇЮВІ ОСОБИ:

Байда, князь Дмитро Вишневецький.

Тульчинський Самійло, його чура, а потім побратим.

Дворяне-побратими.

Посел московський.

Посел турецький.

Панцерний боярин.

Козаки-нетяги.

Козаки-дуки.

Радько Гузир, на прізвище **Турецький Сьвятий** } козаки-нетяги.

Хома Пиндюр, на прізвище **Плахта** } козаки-нетяги.

Ґанжа Андибер, гетьман запорозький.

Костир, безрукий козак-характерник.

Козаки сїчовики, козаки-зимовчаки, козацькі чури, громадські мужі, кобзар, посланцї й вістовцї.

Великий визір.

Сераскир.

Капудан-баша.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Беґлербек.
Замковий аґа.
Княгиня Вишневецька, Байдина мати.
Катруся, її небога.
Настя Горова, шинкарка степова.
Настині наймички.

Сцена в м. Вишневці над Горинню, на степу Вишневецькому, в Цариградї, на Босфорі і в Великому Лузї.

ПРОЛОГ.

Три сотнї й два десятки лїт минуло,
Як згас у муках дух правдивий Байди,
А серце в нас лицарське не заснуло:
Так сáмо на землї жадає правди.

Боронючи народню Гиппокрену,
Духовну зброю без утóми носим,
І се на лицедїйную арену
Свою борбу за правду переносим.

О музо Мельпомено, правди мати!
Дай нам тобі достойно послужити,
Народнїй дух з занепаду пiдняти,
Гасителїв його посоромити.

Нехай велика, люба нам тїнь Байди
Од нас лиця свого не одвертáє,
Нехай признає в нас героїв правди,
І на борбу сьвяту благословляє!

Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

АКТ ПЕРВИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Вишневець. Дуброва під замком.

Вѣходить **Байда**, *за ним* **Тульчинський** *з кобзою.*

Байда.

У мене в грудіх серце беть-ся рівно...
Султане, цїсарю, королю, царю!
Ваш гнів мене до-віку не злякае,
І ваші милости мене не куплять.
Чи жизнь, чи смерть, чи рай, чи пекло люте,
Про все байдуже Байдї Запорожцю.
Обійме смерть він, жарко поцїлуе,
Коралями кістяк її закрасить,
І заквітчае голомозу пишно.
А жизнь — мов оковитої горілки
Коряк жемчужно-бульбашної випе...
Чого-ж хоробре, рівноваге серце
Злякало ся хмурних очей дївочих,
Їх погляду сумного та гнївного?
Великого коліна ти панятко,
Княжа Острозьке, Ізяславська вітка...
Я — руський князь з Олега й Сьвятослава,
Щó Цариградом пишним колотили.
Твої маетности... Я маю ширші,
Мій Вишневець повелївае сьвітом:
Велить султанові благати Байду,
Цареві — звати в гостї гайдабуру.
Та мати сина з дому проганяе,
І Турчином і Москалем лякае...
Гей, заспіваймо, чуро, про козацтво,
Про наше вільне, як наш дух, лицарство!

(Бере в Тульчинського кобзу, співають):

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

»Гомін, гомін по дуброві...
Туман поле покриває...
Мати сина проганяє:
»А йди, синку, пріч від мене,
Нехай тебе Турчин візьме.«
— »Мене, нене, Турчин знає,
Сріблом-злотом наділяє.«
Гомін, гомін по дуброві...
Туман поле покриває...
Мати сина проганяє:
»А йди, синку, пріч від мене,
Нехай тебе Москаль візьме.«
— »Мене, нене, Москаль знає,
Давно в гості закликає.
А в Москаля добре жити:
Ласо їсти, гірко пити,
Бусурмена в полі бити...««

Тульчинський.

Мій князю й батьку! на твоїй досаді
Будує чура твій свою надію.
Заручено тебе ще малолітком,
А дух козацький не злюбив неволі.
Тобі здаєть-ся, наче рідна мати
Тебе примусом з дому проганяє,
І молодецьке серце вільне, горде
До иншої, до красчої палає.
Для мене ж над Катрусину уроду
Нема краси, нї любого звичаю:
Менї Катруся — мов зоря в погоду,
Мов чиста благовісна квітка з раю.

Байда *(загадавшись перебирає струни. Співає):*

»Летить орел против сонця,
Згорда позирає:
Хто не знає закоханьня,
Той щастя не знає.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пливе козак через море,
В морі потопає:
Хто не знає закоханьня,
Той журби не знає.«
Нї, струни сї ослабли, занїміли
В моїм буяньнї Кримськими степами,
В гонитвах за прудкою Татарвою,
За дикими бахматами-вітрами.
Одна струна дзвинить потужно в мене,
Мов те перо орлине против бурі;
Мов Чорне Море грає-заглушає
Всї инші співи на моїй бандурі. *(Співає:)*
»Гомін, гомін по дуброві...
Туман поле покриває...
Мати сина проганяє...«

Ввіходить **княгиня Вишневецька** *з* **Катрусею.**

Княгиня.

Мій орле сину! де твій розум дїв ся?
Щоб я тебе та з дому проганяла!
Жене тебе не мати з дому, синку,
А вільна воля, самохіть козацька,
Що на Низу, мов болести, набрав ся,
Проявою в Литві й на Русї став ся.

Байда.

Моеї болести, голубко нене,
Козацтво низове не знає з віку.
Воно коралї, жемчуги турецькі
Даруе з жарту степовій шинкарцї.

Княгиня.

А ти хиба не з жарту, синку, співом
Про любощі сумні — гаї сповняеш?
Невже ти справдї сумом тим сумуеш,
Щó ним луна пісень твоїх лунає?
Ще як змуровано замкові мури,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вони пісень таких сумних не чули...
Чого тобі, мій синку, сумовати
І серцю неньки туги завдавати?

Байда.

Не сум, а жаль бере мене великий
На той гнівливий та понурий погляд.
Ніхто не сьмів на мене так дивитись,
Ні пишний Москвитин, ні Турчин бучний,
І я ні перед ким очей не знизив,
А тут почув немов-би страх у серці.
Я з роду ще нікого не лякав ся,
А тут чогось мій дух заколихав ся.

Княгиня.

О синочку! то се тобі в Острозі
Княгиня Ільліна дала розмаю?
Чи може тирличем тебе поїла,
І до дочки твій дух приворожила?
Я ж думала, що ти шуткуеш з нами,
А ти до Галышки любощами дишеш,
До католички серденьком палаеш,
Заручену свою забувши дома!
Хиба-ж на те Катрусю я іестила,
Щоб ворог мій із неї насьміяв ся?

(Тульчинський тим часом говорить Катрусі мімікою про любощі. Вона відказує мовчки, що мисли її на небі.)

Байда.

Хто ворог твій, матусю?

Княгиня.

Та Костецька,
Та Ляхівка невірна, що відбила
Острозького Ільлю в сестри моеї,
У бідної черпиці. Не гріхом би,
Ладом хорошим і звичаем добрим
Вона б на сьвіт Катрусю появила.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Завяла квітка, вмерла бідолашня,
В чернецтві сором свій дівоцький скривши.
Я патріярхові за розрішеньня
Та за заручини дала сто гривень,
І ти покинути Катрусю хочеш
Задля тієї Галышки?

Катруся.

Паньматусю!
Моя княгине, сонечко сирітське!
Не жур його і не вгрущай за мене.
Я мушу гріх тяжкий спокутовати,
Волосяним рубком чоло звязати.

Княгиня.

Ти? в монастир ійти? ти, пишна вродо,
Людського́ виду квітко сьвітозарпа!
Ти в келію любов мою зачиниш,
Постами та бдіньням її замучиш?

Катруся.

Не я, княгине, рідна мати буде
Пости постити, довгі ночи бдіти.
Вона свою вложила в мене душу, —
Її душа подвижництва жадае.
Бо по ночам, як місяць серед неба
Із зо́рями веде тиху розмову,
Я в сяєві його вбачаю матір.
Вона мов тінь прозирчаста літае,
Німуючи мене очима просить:
»О доню! ублагай сьвяту Покрову,
Нехай мене на чисте лоно прийме.«

Байда.

Ти добре, нене соколихо, дбала,
Що синові готовила подружже;
Та, дбаючи про нас із патріярхом,
Не зазирнула оком нам у серце.

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Катрусина краса на мене сьвітить,
Мов ясне сонце на Балканську кригу:
Хоть искрами блищить-мигоче крига,
А теплої води з себе не пустить.
До Гальшки ж я ще й слова не промовив,
А ввесь узяв ся кипячем-окропом.
У ключ моя лицарська кров кипіла,
А серденько немов той жар жахтіло.

Княгиня.

То се ви змовились мене зробити
Зозулею-бездітницею, дїти?
Чи я ж на те вас у Царград возила,
Колїна патріярху обіймала?
Я не лякалась нї Балкан високих,
Нї скель нї ледових вершин зубчастих,
Нї по-над кручами доріг страшенних,
Нї ковбанюг, безо́день глибоченних.

Байда.

Нї, мамо, ти бездїтною не будеш:
Дїтьми й унуками втїшатись будеш.
З дружиною до тебе завітаю,
У тебе під крило її сховаю,
Острозьке те орлятко у-в орлиці,
Мов цареня в потужної цариці. —
Катрусю люба, сестро дорогенька,
Над рідную сестру менї рідненька!
Тепер уже мене старенька мати
Не буде мовчки з дому проганяти.
Сей перстень не на глум тобі вертаю:
Кайдани золоті з обох скидаю.

(Тульчинський здіймає в-гору руки.)

Катруся.

О братїку! який важенний перстень
Надїв менї той патріярх на палець!

Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Зними, розкуй мою свободну душу:
До матери я прямувати мушу.
(Тульчинський заламує руки.)

Княгиня *(вхопивши обидва перстні).*
О дїти! стійте, не дратуйте долї
І не спокушуйте Фортуни злої.
(Ховаючи в гаман.)
Не знаєш, синку, до кого лицятись
Ти хочеш із великим, щирим серцем,
Ти, рицар з рицарів, князь між князями,
Дїдами славними рівен з царями!

Байда.

Про всїх князїв красою Галышка пишна,
Про всїх царів уродою велична.

Княгиня.

Нї, синку, бе́зум не буває пишен,
Анї занепад розуму величен.
Господь скарав на нїй лукаву матїр:
Вдовуючи дитину появила
Недо́носком, недородком бездушним.
Нема душі у гарнім тїлї в Галышки.
Вона, мій сину, образ тілько носить
Величньої Острозької княгинї.
Від неї віє на того бідою,
Хто на її маєтки й рід польстить ся.
Ти привезеш менї в отецький замок
Страхо́вище, а не дитину любу.
Ти знайдеш у Костецької не долю, —
Веселих лїт і молодощів згубу.

Байда.

Коли мого подружжя ти боїш ся,
То я знайду собі притулок инде.
Нехай туман все поле покриває,
А мати сина з дому проганяє:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Широкий сьвіт, ще ширша наша воля,
Козацька щасна й бідолашна доля...
Пійду посли з чужих земéль витати:
Давно вони відправи ждуть у мене.
Один привів менї турецькі коні,
А другий соболї привіз московські.
Хоть ми собі живем у Сїчі просто,
Та нас великі потентати знають.
Хоть по Днїпру стоять хати безверхі,
Двори необгорожені козацькі,
А до кого пристанемо у прийми,
Над усїмá той візьме перевагу:
Помстить ся до схочу над ворогами,
Зневагою відплатить за зневагу.
(Виходить із Тульчинським. Чути їх співаньне.)
»Та не спав я нічку темненькую,
Та не буду спати ще й другую:
Ой чогось менї тяжко,
Та на серденьку важко, —
Я й сам молод не вгадаю.«

Княгиня.

О предки Вишневецьких і Корецьких,
Фундаторі манастирів спасенних!
Ви, щó склепи церковні посповняли
Лицарськими преславними костями!
Чи снить ся вам у вашім снї підземнім,
Що ваш потомок хвáлить ся на замку
Козацькими кошами та хатами,
Пишаеть-ся назвáними братами?
Йому байдуже батьківщину кинуть,
Плачущу матїр дома занехати
Для тих пустинь, кочовищ запорозьких,
Затонів, комишів, лугів Днїпрових.
Він Байдою зневáжливо назвав ся,
Титулу Вишневецьких відцурав ся. —

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Не кидай же хоть ти мене, Катрусю,
Самітньої, бездітної зозулі.
Не йди в черниці: я тобі ввесь замок
Окрию трауром, як домовину,
А ти менї поможеш сльози лити,
По синові і день і ніч тужити.
Тим поглядом понурим у-в Острозї
На нього смерть, не панна, позирнула.
Буяньнє се з названими братами
Зазна́чить ся крівавими боями.
Я бачу всю його судьбу грядущу,
І чую серцем гибель неминущу.
(Виходить, схилившись на Катрусю.)

СЦЕНА ДРУГА.

У Вишневцї на замку крестова сьвітлиця, з предківськими портретами.

Байда, в пернатому шлику, в руцї булава, сидить на стародавньому стольцї. Над ним козаки держать бунчук і хрещатий стяг. По боках стоять дворяне-побратими і чура.

Байда.

Негáйно приведїть посли до мене;
Менї не по нутру наряд химерний.
Колись носили ми владичні барми,
Та нас у Киевї смирив Татарин.
Тепер потуга наша у козацтві,
А честь у простолюдному лицарстві.

Один з побратимів.

Лицарства простолюдного все панство,
Всї королї, царі й князї боять ся.
Не тим есьмó потужні, щоб ховали
Срібло та золото в своїй скарбницї,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А тим, що тисячі і тьми козацтва
Одною волею і духом дишуть.

Другий.

Нехай сидять на золотих престолах,
Під балдахинами із оксамиту:
Столець твій, князю, ще тогдї прославивсь,
Як їх імя на сьвіт не народилось.

Третїй.

Варязьке серце завіщали предки
Тобі на спáдок разом із титулом,
І ним-то Байда славен між царями,
За_нього Байду чéствують дарами.

Четвертий.

Бо чують, що у Байди в руських грудїх
Сидить залóгою козацька сила.

Пятий.

Вона, мов та Фортуна таємнича,
Народам щастя чи біду віщує.

Шестий.

За кого Байда на крівавім судї
Тягти-ме руку, той і візьме гору.
Тим і король впадає коло Байди,
І цар московський, і султан турецький.

Байда.

Та де-ж посли? Не так остило
Менї на зáмку челядь їх поїти
Та з бусурменом християн мирити,
Як тут сидїти у князькій повазї
Серед мого козацтва-побратимства,
Мов той_владика посеред попівства.

Тульчинський.

Ідуть... Се так Москаль ступає важко.
Таке пре черево поперед себе,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Що задавив би і коня бахмата.
Під золотом та жемчугами шата
В пузатої московської казюки.
На-силу в-двох ведуть його під руки.
Силкуючись, дяки аж попотїли,
Мов ті воли у коповицю, впріли.

У розчинені широко двері перед московським послом несуть соболї з сутозолотою парчею. Випереджуючи один одного, посли сперлись у дверях. Турецький посел визволивсь із стиску.

Москаль.

Какъ! ты опередилъ меня, невѣрный,
Ко князю христіанскому съ привѣтомъ?

Турчин.

О Байдо, воїне великодушний!
Не попусти впослїдити султана,
Що́ силою преславною царює
Над чотирма́ кінцями сьвіту. Дай нам
Його дари попереду явити,
Як передує власть його у сьвітї.

Москаль.

Единъ подъ солнцемъ царь нашъ православный,
Наслѣдникъ императоровъ великихъ,
И вотъ тебѣ его подарокъ царской,
Князь Вишневецкой, витязь христіанской!

(Тим часом вносять турецькі гостинцї: блискучий кінський наряд і келеп, осаджений ізумрудами.)

Турчин.

Не в соболях тобі потїти, князю,
І не парче́ю поле величати:
Коня лица́рського тобі в гостинець
Та келеп шле наслїдник Магомета.

Москаль.

Наслѣдникъ Магомета самозванца,
Гаремнаго пророка проходимца.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Турчин.

Дозволь нам, князю, Божий суд вчинити,
Поставити бойців перед тобою.
Чий упаде, нехай се буде знаком,
Що правда лжу ногами попирає.

Байда.

Не личить нашій чести і повазї
Вбачати кров посельску в себе дома.
Хто з ваших потентатів більший, старший,
Розсудить те колись рука Господня.
Тепер же я прошу вас, любі гості,
(устаючи і вклоняючись їм)
Прийняти заразом від мене дяку.
Нема в нас, козаків, срібла та злота,
Щоб за дари дарами відплатити.
Ми кровю платимо царям за ласку,
Стережемо царства їх од напасти.

Москаль.

Мы съ тѣмъ и прибыли, князь христіанской,
Чтобъ воинство твое призвать на помощь
Противъ невѣрныхъ нашихъ супостатовъ.
Великъ нашъ царь: одной полой покрылъ онъ
Ливонію со Моремъ со Балтійскимъ,
Другою — всю Сибирь со Окіяномъ;
Рукою достигнулъ до Бѣла Моря,
Поставилъ ногу твердо на Хвалынскомъ.
Онъ дастъ тебѣ въ кормленье воеводство
Величиной со всю Литву и Польшу.

Турчин.

Не слухай, князю, мови тулумбаса
Московської гучнопустої бочки.
Сягáє широко земля московська,
Та тїсно, сумно там людському серцю.
В снїгах утонеш, у борах заблудиш,
З ведмедями, з вовками жити будеш.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Москаль.

Эхъ, ты, башка, обвитая завоемъ,
Узорами расписанная кукла!
Тебѣ ли знать, чѣмъ славна Русь святая,
Чѣмъ православная крѣпка, могуча?

Турчин.

У нас ти, князю, знайдеш край розкішний,
Як рай земний, Едем барвистопишний.
Хороброму у нас хвала і слава,
Розумному — таноба і повага,
Веселому — пісні, танці, музики,
А доброму — сьвяте добро во віки.
Чи схочеш, над Дунаем бистрим сядеш,
На страх і жах народам католицьким;
Чи схочеш, конем станеш против Перса,
Як громова у блискавицях туча.
Тінь Бога на землі, калиф великий,
Тебе своїм благоволеньнем зище,
І осипати-ме тебе до віку
Щедротами без міри і без ліку.

Байда.

Шановні гості, славних потентатів
Намістники і речники достойні!
Не можу я тепер вам обіцяти,
Кому з вас буду скорше помагати:
Бо обіцяти і зробити в мене
Вимовлюеть-ся дїлом, а не словом.
Скажу вам тілько, що річ посполита
Козако-україно-запорозька
На те стоїть, на те живе й воюе,
Щоб люде в сьвітї не забули правди.
Дарами нас не можна підкупити,
Шкода й словами пишними лестити.
Чи в християн, чи в Турків більше правди,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

За тих і кров ми будем проливати.
По мові сій шапкую вас, витаю,
Та й до домівок з миром відпускаю.

Турчин.

Виходимо, та просим не забути,
Де кублить ся республика козацька:
По саму Рось, по Селїтряні Бурти,
Лежить земля спадкова отоманська.
(Виходить із своїм почтом.)

Москаль.

Смекаешь, князь? Смотри же, помни твердо,
Гдѣ христіанства главная защита.
Сидишь ты на стольцѣ Варяжскомъ гордо,
Да у царя — пустякъ рѣчь посполита.
Хозяйничать въ хозяйствѣ онъ великомъ
Умѣетъ лучше всѣхъ владыкъ подъ небомъ,
И, какъ ты ни храбришься въ Полѣ Дикомъ,
А жить придется нашимъ русскимъ хлѣбомъ.
(Виходить з своїм почтом.)

Байда.

Наторохтїла повну хату бочка...
Чого в московську голову не прийде?
У нас ріля — хоть посади дитину,
То виросте: така земля плодюща;
А в них сїренький супісок та глина,
Корпають, мов на глум людський, сохою, —
І плуг наш до сохи голоден прийде:
»Дай, кумо, Христа ради, скибку хлїба!...«
Уф! утомивсь, неначе від роботи
З волами в плузї щирий кінь лицарський;
А Турчин стеле нам постїль мякенько,
Та як-то виспатись би довело ся!
Загарбавши під себе патріярхів,
Торгує їх перекупством ледачим.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Самі прибільшують невірі плати,
Аби з дурних дурнії гроші драти.
Мої кохані друзї-побратими!
Шануйте щиру правду, а не віру.
Нехай у вас та віра лучча буде,
В котрій добра найбільше роблять люде...
(Чути з-надвору галас.)
Щó се таке? щó се за гомін дикий?

Тульчинський *(позирнувши у вікно)*:
Ой леле! се посел посла воює,
І бочку вже у суточки заперто...

Байда.
Вхопи, мій хлоню, бунчука князького,
Біжи, поскуплюй чергове козацтво,
Та розійми сих ворогів запеклих...
Гляди ж, не вициди крови нї краплї.

Тульчинський.
Біжу, мій князю. Як не розійму їх,
То розільлю холодною водою. *(Виходить.)*

Один з побратимів.
Нї, добре тулумбас воює!
Він голосом і мертвого підняв би.
Бач, як реве! мов та стара гармата,
Щó козаки Грізною прозивають.

Другий.
Пресьвітлий князю, я тобі не ражу
Коня турецького в табун пускати:
Бо він убє твого Арапа, Бурю.
Шкода такого жеребця втеряти!

Байда.
Нехай убє, сим дїлу не зашкодить:
Не коней він, левів менї наплодить.
І між орлами, брате, бій буває,
І цар царя потугою воює.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В боях серця гартують ся лицарські,
В боях росте і кріпне дух козацький.

Третій.

Се не сїдло, — престол тобі блискучий,
Наш князю Байдо, Солиман спорудив.
На тім конї-огнї, на сїм престолї,
Рівен ти будеш силою з царями.

Байда.

Мене рівняти-ме з царями правда,
Котрої по сьвітах з мечем шукаю...
Дивись, дивись! ого! мій чура виріс,
Орудує козацтвом по-гетьманськи.

Четвертий.

Тульчинських рід підбився аж геть у-гору,
Пасе передню й у князїв старинних.

Пятий.

Я бачив путь іще тогдї в нїм, князю,
Як він коня допавсь у-перше хлопцем:
Так буря крил в Борея позичає,
Так гуррикан степом летить-гуляє.
Не зникне чура твій Самусь без слави:
Співати-муть колись про нього думи.

Байда.

Глянь, брате, що́ він з ними виробляє!
Розвів обох, мов дві отари, різно.

Шестий.

Се, князю, справдї зроблено мистецьки:
Твого Самусь клейнода не понизив.

Пятий.

Незгірш і се, що Москаля придержав,
А Турчина у чисте поле випхнув.

Шестий.

Дивись, дивись! уже по взгірю грають,
Долманами, казав би крильми, мають.

Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Другий.

Скотили вже дяки на воза й бочку...
Мовчить, як міх ковальский важко дише.

Четвертий.

Сей воївода уломив би спину
І Македонському коневі, Буцефалу.

Другий.

Не встояли б ворота римські певно,
Коли-б таких слоняк дать Ганнібалу.

Третій.

А я б його послав наздоганяти
По горах та байраках Митридата.

Другий.

Не хутко б вітроногого догнала
Московська говоруха черевата.

Шестий.

Ся бочка, по царському повеліньню,
Скотилась би і на Кавказькі гори.
Москаль таківський: він із кожі рветь-ся,
Догоджуючи волї самодержця.

Байда.

Коли-б у нас був сан такий високий,
Ми б звоювали увесь сьвіт широкий.
Коли-б ми всї до одного горнулись,
Під нами б і царі й народи гнулись.
Ми хвалимо ся, вбогі сїромахи,
І волею і думою одною,
А ще недавно на крівавім Старцї
З'єднали Ганжу Андибера боем.
Під саме небо сипало гультайство
Вали страшенні, а само врівалось
До пекла в землю, на погибель братню.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Річками кров козацька розливалась,
Теряли ми свою снагу остатню.
Тепер наш Ґанжа в корчмах гетьманує,
Чи в кабаці у Настї Горової;
Та й ще не кидає своєї думки —
Звести до бою козаків зо мною.
Химерна думка! Я вже не бою ся
Його потуги: полягла на Старці!
Кому Фортуна служить у походах,
До того й перекинуть ся затяжці.
Ще дав йому й князького недолимка,
Щоб не журив ся, не вдававсь у тугу;
Дав черес і срібла, щоб позбиралисъ
На його поклик сиві козарлюги,
Ті, що́ з нудьги, з журби попропивались,
Кабачній Настї все позаставляли.
Бо я задумав одружитись чесно,
Щоб не порвав ся Байдин рід великий,
Не осягли мої варязькі до́бра
Князькі підлизи, римські католики.
А без козацтва в князя Константина,
У Василя, не висватать небоги.
І князь Владимир, київський мій предок,
Лицявсь серед походньої тревоги.
Як розпущу приставства по містечках,
По селах, городах, манастирищах,
Та поїдять вони у скупердяки
Скирти давняшні й степові добутки;
То мусить з Байдою Василь миритись,
Йому Острогом пишним поступитись.
Тогдї ми зараз двинемо на Море:
Нехай і Турчин знає людське горе,
Нехай Орди в Москву не посилає
І Байди золотом не заслїпляє.

(Вертаєть-ся Тульчинський.)

Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Тульчинський.

Пресьвітлий князю Байдо, пане й батьку!
Розняв посли я по твойму наказу;
Не дав крови у заїді точити,
Твоє житло лицарське плямувати.

Байда.

Я бачив, хлоню. Ти справлявсь розумно,
І се твоя заслуга найславнїйша.
Ти вже менї девяту весну служиш,
Покинувши Тульчин, колиску предків,
Отця і неньку і братів коханих
Задля мого лицарства занедбавши.
З тобою ми бували і на Рейнї,
І по-за горами людей видали,
Звичаї добрі, лицарську науку,
В боях за правду, досьвідом узнали.
Ти всюди був менї слугою вірним, —
Як братнє серце, чурою прихильним.
Тепер не будеш більше чуровати,
А з нами брат за брата пробувати.
Навколїшки ж перед мечем лицарським!
Схились і встань товаришем козацьким.
(Ударивши трийчи голим мечем по плечах.)

Усї *(опрїч самого Байди).*

Витаємо тебе, Тульчинський пане,
Товаришу, Самусю наш коханий!

Байда.

А я тебе до серця пригортаю,
І семим побратимом обявляю.

Тульчинський.

Цїлую сей преславний меч варязький,
Спадковий дорогий клейнод лицарський,
Що не покину в нуждї побратима,
Як брата брат, як рідний батько сина!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Все пополам, свобода і неволя,
Велике щастє і тяжка недоля!

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же.

Увіходить панцерний боярин.

Боярин.

Пресьвітлий князю! трое коней пало,
Поки з Острога долетів до тебе.

Байда.

Хто-ж ти єси? Тебе я вперше бачу,
А по твоїй лїберії вважаю,
Що службу служиш під щитом Острозьких.

Боярин.

Так, я служив їм щирим серцем поти,
Поки у них неправди не побачив.
Тепер покинув прапор їх на віки,
І правди-чести у тебе шукаю.
Ти в нас один на цїлу Русь високо
Підняв у-гору славу й честь козацьку.

Байда.

Кажи ж, чого з Острога мчавсь до мене,
Мов той Борей, бурнокрилатий вітер?

Боярин.

Коли-б я справдї був крилатим вітром,
Вхопив би я з пожежі ґалаґана,
Роздмухав би його, летївши вихрем,
Та й випалив усї Острозькі добра.

Байда.

Щó-ж там таке? Шкода мене тревожить:
У мене в грудїх серце бєть-ся рівно.
Кажи так просто, як арабську казку
Із уст химерної Шехеразади.

Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Коли-б уся земля заколихалась,
І люде скрізь позабували правду, —
Один я правду-матїр памятав би,
Один за правду я з мечем стояв би.

Боярин.

Що ти до князя Василя озвав ся
І до його небоги залицяв ся,
Се всї ми знали, всї радїли серцем,
Що у-в Острозї вешь собі кубелце.
Я ж у князьких сьвітлицях знай чатую,
Щó там говорять, навіть шепчуть, чую.
Нїхто б на сьвітї так не веселив ся,
Коли-б ти, князю, серед нас осїв ся.
Та князь Василь Сангушка уподобав,
Картівника і костиря пяного,
Щó в кабацї у Настї Горової
Татарських бранцїв куповав за гроші,
Або в козацтва вигравав у кости.
Набравши бранцїв, повязавши в лика,
До короля з тріумфом їздив пишно,
Що подвизавсь на кресах, вихваляв ся,
За службу королївщин допевняв ся.

Байда.

Ти справдї чув, бачу, Шехеразаду,
Щó Аль-Рашиду лоскотала уші.
Сангушко князь, мій тезко знаменитий,
Не тілько в карти та у кости грає:
Він добре й за Татарами вганяє;
І щó здобув у короля за службу,
Те вислужив собі на кресах чесно.
А що він князя Василя вподобав,
Чи князь його — кому до того дїло?

Боярин.

Великодушний князю! не прогнївайсь,
Що не з орлової ми високости,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Як ти, на честь поглядуєм лицарську,
А дивимось на все, як люде прості.
Дозволь менї по правдї з'ясувати,
Щó вкоїв князь Сангушко у-в Острозї.
У них із князем Василем постала
Умова, щоб Острог опанувати;
Тогдї Сангушкові Дмитрові срібла,
А Василеві добра з замком взяти.
Сї змовини чинились перед нами,
Прибічними боярами-слугами.
Ми сьвідками були і на весїльлї...

Байда.

Як на весїльлї?

Боярин.

Так: весїльля грали
Серед крови та ґвалту і наруги!

Байда.

Що-ж то за кров, за ґвалт був і наруга?

Боярин.

Кров вірних слуг княгинї Ільлїної,
Ґвалт і наруга над її дочкою... *(Зупиняєть-ся.)*

Байда.

Кажи, кажи!

Боярин.

Учора ми з Сангушком
В Острозький замок силою вломились.
Всї трупом полягли, хто став нам опір,
І князь Василь, за руку панну взявши,
Оддав її приятелеві в руки:
»Моя тут власть, моє отецьке право!«
Почав благати піп, щоб одложили
На завтра шлюб: бо і дочка і мати
З жалю та з слїз гірких обидві млїли.
»Тебе я не на раду, попе, кликав!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(На нього грімнув князь Василь.) Чи бачиш?...
Чини, що́ я велю: бо булавою
Повчу тебе, як молодих вінчати.«

Байда.

І повінчав?!

Боярин.

»Ликуй, Ісаіе,« крізь сльози
Бідаха просцівав, звязавши руки.

Байда.

То молода призволила вінчати?

Боярин.

Як поспитав: »Чи маєш добру волю?«
Мов на хрестинах кум за немовлятко,
За неї князь Василь промовив: »Маю!«

Байда.

Ну, так сей шлюб не варт своєї й назви!

Боярин.

Так; та вони зробили шлюб справдешній.

Байда.

Який?

Боярин.

Вечеряли, музики грали,
Мазура в-двох з Сангушком танцювали;
А наші козака навприсядки садили,
Аж лави й груби ходора ходили.

Байда.

А молода?

Боярин.

Без матери сидїла,
Мов бобом плакала та з горя млїла.

Байда.

Без матери?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Боярин.

Бо матїр причинили:
Її клятьби й музик би заглушили!

Байда.

Ну?

Боярин.

Князю, дай утру сльозу гарячу...
І сором плакать сивому, та плачу...
Таке тут сталось, що коли-б той замок,
Острог той гордий, став хлївом жидівським,
Або костьолом грішним католицьким,
Або Кальвин би з Лютром там осїлись
І над сьвятою вірою глумились,
То в мене серце так би не болїло...
Боюсь казати!...

Байда.

Договорюй сьміло.

Боярин.

В ложницю повели... Воно пручалось,
Княжа Острозьке, вітка Ізяслава...
І... і пяних двох слуг туди позвали...

Байда.

Доволї! Вийди і мовчи до віку
Про те, що́ чув і бачив! А як що пробовкнеш,
Тобі заціпить, і на вік замовкнеш!

(Виходить боярин.)

Самусю, повели у бубни бити
І бунчука заткни на красній броні.
Всїх сотників до мене в раду скличеш;
Козацьку чернь десятками полїчиш.
Тих, що́ у Настї в кабацї пиндалї,
Шаблї й сагайдаки позаставляли,
Нехай десятками поставлять різно.
Голотї сїй свою роздам я зброю,

Generated on 2015-05-14 18:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Та й рушимо з гарматами негайно
До суднього з харцизниками бою.

Тульчинський.

Шкода, мій князю, в тулумбаси бити:
Не чути-ме козацтво наше гасла.
Сьогодні на степу велике сьвято:
Процальники в кабашниці гостюють.
Цимбали й бубни по-під шинком водять,
Хто б ні прийшов, горілкою частують.
Залога наша вся туди побралась;
Одна малеча в куріннх зосталась.
І черговців, що́ про посли стояли,
На-силу вдержав я на чатї в замку.
Тепер у нас під зброєю ні духа,
Опріч твого козацтва-побратимства.

Байда.

Біда, біда! Та мусимо коритись
Козацькій волї. З нею нам не битись.
Сю ніч самим нам треба вартувати,
Мої ширококрилії орлята.
Чергуйтесь чергами на красній брони;
Я мушу в той кабак, до Горової.

(Виходять усї, опріч Байди та Тульчинського.)

Тульчинський.

Мій князю й батьку, Байдо міцносердий!
В тяжку часину я тебе благаю
Прислухатись до братового серця,
Яким воно непевним боем беть-ся.

Байда.

Тяжка часина, брате, не заважить
У мене й крихти на вазї розсудку.
Над серцем Байдин розум гетьмануе
Однаково і в радощах і в смутку.

Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Тульчинський.

Тим і вдаюсь до тебе, князю Байдо,
Як син до батька, рідний брат до брата.

Байда.

І знай, мене не слїпить нї досада,
Нї безголове, нї гірка утрата.
Про тебе я, Самусю, памятаю
В великім щастї і в тяжкій печалї:
Любов твою в душі твоїй вбачаю,
Як чисту воду в чистому кришталї.
Мов туманом Катрусю обгорнули
Чернечими казками добрі люде;
Та не на віки серце в нїй заснуло:
Вона твоя, вона твоєю буде!

(Обіймають ся мовчки і виходять.)

АКТ ДРУГИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Кабак Настї Горової.

За столом сидять **козаки-дуки,** *по лавках* **козаки-нетяги.** *З-надвору чути музики, співи, регіт і гомін.*

Один з нетяг.

Ой корчмо, корчмо, наша ти княгине!
В тобі добро козацьке марно гине:
Що і сама ти неошáтно ходиш,
І нас, нетяг, у дранім різзї водиш.

Один з дуків. Шкода, козаче брате, на корчму нарікати. Нарікай на козацьку щербату долю та на дурну козацьку волю.

Другий нетяга. Тобі се добре говорити, упугавшись аж у три жупани; а он у нашого Радька Гузиря нїчим і гріпного тїла гаразд при-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

крити. З усієї здобичі, з того, мовляв, турецького добра, зістались були тілько червоні штани, — і на ті вразька кабашниця поважилась. Тепер, бач, сидить голий, мов турецький сьвятий.

Третїй. А справдї він схожий на турецького сьвятого, братчики. Крізь ряме кругом тїло сьвітить ся.

Четвертий. То й бути йому Турецьким Сьвятим, а не Радьком Гузирем. Чи згода, панове братья?

Усї нетяги. Згода! згода! згода! Нехай не дурно своє дрантя, свої верети носить.

Четвертий. Поздоровляємо ж тебе, любий товаришу, з новим титулом.

Турецький Сьвятий. Щó менї по титýлї, як чортма нїчого у шкатýлї?

Пятий. Не кажи бо сього, брате. Тепер усї твої карби в Кабашної Настї пропали. Тепер нехай оплачуеть-ся Радько Гузир, а Турецький Сьвятий — новий у неї гість: мусить гаспедська Настя карбувати тобі на всї дванадцять апостол.

Турецький Сьвятий. Еге, викрутиш ся в неї новим прізвищем! Се тобі не сїчовий кабак. Тут присуд князький, а не козацький. Добре було нам, панове братья, за гетьмануваньня Ґанжи Андибера. Той куди нї ввійшов, чи в королївські добра, чи в панські, чи в чернечі, чи в міські, — всюди в нього присуд козацький. А князь Байда над нами разом і гетьмануе й пануе. Не перестане мабуть князь поти князювати, поки вовк вовкувати.

Шестий. Проклятуща кабашниця! Вже аж комора тріщить од козацького добра, а їй ще мало. Коли-б і душу чоловік застановив, узяла б і душу у заставу.

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Другий дука. Ти, брате, справді рівняєш Настю до чортяки. А не хто-ж, як отсей Турецький Сьвятий проложив про неї стишок: »Ой Насте, каже, Насте Кабашна! ти, каже, до нас, козаків, бідних нетяг, лиха, та й обашна.«

Третій. А торік, як роздобув на Морі чересок грошей, то прибіг до неї з Низу, мов цуцик ласкавий, дарма що в сьому степовому кабаці присуд князький, а не козацький.

Турецький Сьвятий. Мов цуцик? Не цуциком, великим псом, справдешнім собакою був я тогді.

Четвертий. Що́-ж, коли й сама, ледащиця, принадна, і дівок держить хороших, а найбільш оту спокусницю Пазину.

Один з нетяг. Вам, дукачам, добре коло своїх жінок грітись, а бідному низовцеві, злиденному січовикові, до кого притулитись? Он і прощальники йдуть із Січи до Межигорського Спаса, та й ті звернули з київського шляху, щоб умочити сивого вуса в патоку.

Другий. Тепер-то їм і вмочати: за одним заходом усе спокутують. Їм добре й каятись, у гроші вбившись. Дарма, що проміня састи на волосяну одежу, а чересом підпереже чернечого підрясника так само, як і козацького жупанка.

Третій. Еге, брате. Добре низовим дукам скакати в гречку, добре й каятись. А наш брат ухопить шилом патоки, та й носись із гріхом. Прийдеш до попа в веретиці, то й покути накинути не хоче. Яка з голого спасенника користь?

Турецький Сьвятий. Коли-б моя воля та сила, я б отсих спокусниць узяв та й повбивав. Так же бо козацтво наше!... Само свою халепу й стереже й обороня. Та й князь наш, дарма що Байдою

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

зветь-ся і за християнство воює, а так не чинить, як той спасенний Полюс. Той у Києві он шпиталь про козаків-калїк спорудив, а сей оддав степ, місце веселе, як долоня рівне, під жіноцький кабак, мов під який гарем, прости Господи.

Один з дуків. Хиба-ж він під кабак оддав степ? Не під кабак, голово ти розумна, а під козацьке кочовище. Бо козаки бідкають ся пасовищами по панських добрах. Щó за божевільний мозок у сих опияк! Самі завели степовий кабак, самі з Настею рядну рядили про його вбезпеку, а тепер винуватять князя. Та-ж він про козацьке пристановище, не про що, дбає: щоб захистити вольним кочовищем козацькі двори та холїви від орди. А коли-б не дозволив зробити в своїх добрах кабака взором низового, то коренили б його так само, як Острозького й инших княжат.

Другий. А я тебе, друже, пораджу й остережу: не розпускай ти про князя Байду губу, як халяву.

Турецький Сьвятий. Чом же се так, панський ти підлизо? Се ти мусиш держати язика за зубами: бо живеш із князької землї, а я — вільний козак.

Другий. Вільний, се правда: бо куди нї поволочеш ся, несеш усе своє надбаньня на спинї, як той вовк сїромаха — шкуру. Про вільного, правдивого козака проложено й пісню:

Козак, душа правдивая,
Сорочки не має.
Коли не пе, так воши бе,
А все не гуляє...

Турецький Сьвятий. Не одні воши ми бемо, пане брате. *(Співає, до нього пристають инші.)*

Ой у лузї над водою
Калина цьвіте:

Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ой то-ж наша голотонька
Мед-горілку пе.
Іде козак, іде дукач,
Насьміхаєть-ся:
»За що тая голотонька
Напиваєть-ся?«
— »Ой не сьмій ся із голоти,
Превражий дуко,
Щоб не була із душею
Тобі розлука!«
Один бере за чуприну,
Другий дула бе:
»Ой не ходи, вражий сину,
Де голота пе!«
— »Ой прошу ж вас, миле братьтя,
Прошу, не бийте:
Ой куплю вам цебер меду,
На́хильця пийте!«
— »Що́-ж нам, братьтя, з того меду,
Що́ ми напемось?
Лучче в волю на тще серце
Дуки набемось.«

Третій дука. Заспівайте ж, братчики, тепер ще про козацьку хату. Як бо той Шершир співа?

Ой знати, каже, знати козацьку хату
Через десяту:
Вона соломою не вкривана,
Вона приспою не обсипана;
Кругом двора
Нема нї кола,
На дровітнї дров нї поліна, —
Сидить у нїй козацька жінка, задубіла.

Турецький Сьвятий. Щоб ви самі так задубіли, превражі дуки, з своїми жінками і з усім наплодом! Хиба забули, що́ було Шершировi

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

за зневагу козацтва? Те й вам, дукачам, буде! Йому потовкли в друзки кобзу, а ви й зубів не позбираєте.

Четвертий. Чого сей Турецький Сьвятий зробився таким злющим? Гримає на нас, наче той печерський скимник. А колись я знав його веселим.

Третій. І одягним.

Четвертий. Не що́-ж бо то й що! І досї козаки співають стишок, що́ проложив сей спасенник, танцюючи круг Пазини. Гарний стишок! і бакаляр такого не зложить. Агов, козаки небожата! Хто заспіва про Пазину стишок, іди, випий з нами корячок меду пяного чола.

Один з нетяг. Хто скомпонував, хай той і співає: хай за свою кебету й нагороду здобуває.

Четвертий дука. А заспівай справдї, твоя турецька сьвятине!

Один з нетяг. Невесело йому без кобзи співати: нїчим, мовляв той Шерешир, у-гору духа підняти. Тим і на печерського скимника закандзюбився, що кобза лежить із штаньми в шинкарки в застанові.

Четвертий дука. То скиньмось по людській денежці та викупім. Чи так, панове братья?

Инші дуки. А чом же? Нехай козак себе розважить.

Четвертий. Еге-ж, еге, як той сїчовий нетяга мовляв:

Струни мої, струни,
Струни золотії!
Грайте менї з-тиха:
Ачей козак гольтяпака
Збуде трохи лиха.

Третій. Агов, дївчата! ке́те лишень сюди кобзу того козака, що́ штани заставив. *(Наймичка приносить кобзу.)*

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Турецький Сьвятий. Бач! так і вродилась. А я вже з тиждень коло диявольскої паплюги панькаю, що неживий ходю без кобзи. Так нї приступу! Ще, ка, і в потилицю виштовхаю. На тобі, кае, білш накарбовано, ніж у тебе волосься на голові. Така диявольска халява! Щоб її душа в пеклї рачки стояла!

Третїй. Співай уже, співай.

Турецький Сьвятий. Чуєте, миле братьтя? Чи брязнули капшуком, чи нї, уже й запрягли козака в ярмо. Оттакі вони всї, сї дуки сріблянники. Такі вони й тут на Русї, такі й за Порогами. Та вже-ж мушу відбути панщину. *(Співає під кобзу.)*

Ой хто попа й попадю,
А я Пазину люблю,
Люблю і в день і в ночи,
Ясне сьвітло гасючи.
На Пазині коралї —
Сто золотих давали.
Анї батько купив,
Анї мати дала:
Сама добра була,
З козаками здобула;
Ой здобула, здобула:
Бо хороша була!

Четвертий дука. Бачте, як він її вславив! Ми помремо, то нас і позабувають, а Пазину довго ще памятати-муть.

Третїй. Іди ж, козаче, скріпи живота на похмільля: випий михалок меду.

Турецький Сьвятий. Нехай з вас, розпревражих дуків, пявки кров повипивають!

Первий. Сіль тобі на язик, печина в зуби!

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Другий. Не кажи бо так на його, браге: з його буде колись преподобний скимник.

Третїй. А щó ти думаеш? Турецькі скимники сердитїйші й од наших.

Четвертий. Он іще один такий преподобник до шинку тягне.

Третїй. Сей мабуть ще сьвятїщий.

Четвертий. Та й розумнїщий: бо змудрував собі штани з жінчиної плахти.

Третїй. А справдї! Попристїбував плахту між ногами, та й є штани.

Увіходить **Хома Пиндюр.**

Четвертий. Не дурно зложив сам про себе пісню. Як бо вона співаєть-ся? *(Співає. Трох иншихъ дуків підтягують.)*

Іде козак з шинку пяний,
За собою штани тягне.
Бо козак, бо козак, бо козацька дитина...
На те мати породила,
Щоб дївчина любила.

Хома Пиндюр. І полюбила таки. Бач, оддала й материнську плахту на штани.

Четвертий. Ох, не вона се ддала, козаче! Ддала її лиха година. Не вподобала мабуть карбача на спинї а синього синила по-під очима. Як бо той Шерешир про козацьку жінку виспівував?

Третїй. Я влюбив сього козака, братчики, за його вдачу козачу. Випий, друже, чарку доброї оковитої горілки за здорове Турецького Сьвятого. Тут у нас проявив ся сьвятий, та ще й не простий, а турецький.

Хома Пиндюр. Та вже лучче тут випити, ніж у тих прощальників. Щоб їм нї одного гріха не прощено в чорноцтві!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Третій. А хиба що?

Хома Пиндюр. Наливай уже, коли наливаєш, вразький дуко!

Третій. Чим же я тобі дука, та ще й вразький?

Хома Пиндюр *(випивши).* Не ти один, усї ви — бісова худоба! Ви з нашого брата, козака-нетяги, насьміхаєтесь так само, як і ті низові дуки, ті, мовляв, прощальники. Заразом і горілкою витають і прізвище прокладають, як той казав: »Ложкою корме, а стеблом очи поре.«

Турецький Сьвятий. Сказано, дуки сріблянники. Бодай їм добра не було нї в раю, нї в пеклї!

Первий дука. Та годї бо тобі, преподобний скимнику, лаятись! Ми ж тобі й кобзу викупили.

Турецький Сьвятий. Ще й не так вас повилаюю. Правду співав той сїчовий кобзар:

Ой ви, каже, дуки, дуки!
За вами всї луги й луки:
Нїгде козакові-нетязї стати
І коня попасти.

Ви думаєте, я тілько про Пазину зложив пісню? Не забудуть люде й про вас, дерії українські. *(Співає)* Та все пани, та все дуки,
Позаїдали наші поля, луги й луки...

Другий. Тю на твою дурну голову! Ти ж і сам колись був таким, як ми, дукою. Хто тобі, пеському синові, звелїв гайнувати батьківщину? У тебе ж так само були й конї й воли і всякий инчий добуток.

Хома Пиндюр. Були і в мене. В обох у нас те все було. Та ми не насьміхались вашим робом із голоти. От і низові дуки, щó мають власні човни за Порогами, і ті, забагатївши братньою кровю, тепер безпечно душу свою спасати-муть, а з нашого брата і в чернецтві воду варити-муть.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Турецький Сьвятий. Нї, вони й сидючи на небі, кепкувати-муть із тих бідолах, що́ море поковтало невідмолених. Наш брат нетяга здобичню дорогу по морю верстає, а вони в степової шинкарки добрі горілки попивають, та за човни собі дуван одлїчують, та рай по манастирях закуповують.

Хома Пиндюр. Велике диво, що козак пропився або в кости програвсь! зараз і прізвище проложили. То був Хома Пиндюр, назвище старосьвітське, поважне, а тут у-в одну хвилину — на́ тобі! зробився Хомою Плахтою!

Один з дуків. Отже ти й справдї Плахта, Хомо. Не вклепавсь той піп, що́ Хомою тебе назвав: не вклепались і сїчові прощальники. У тебе розум не козацький, а жіноцький. Далебі! Ну, скажи на милость Божу, який тут біс позаїдав у вас поля, луги й луки? Поздоров Господи князя, нашого батька, тут не Острожчина, що відміряє тобі дві чи три вволоки, та й козакуй під його князьким щитом. Тут і земля й вода вільна. Аби в тебе добуток свій був, займай займище, чабануй, ратайствуй, пасїшникуй, будникуй, гони собі бобри, риба́лчи, — роби що́ знаеш. А в козаки хочеш — іди; не хочеш, стережи християнську землю на свойому займищі. Де-ж тут »усе пани та все дуки«! Які вони позаїдали у вас поля, які луги й луки?

Другий. Хиба се зветь-ся в вас »позаїдати«, щоб на порожнїх ґрунтах сїдати? Дурний прогайнував батьківський добуток, а розумний здобув, та й оре його займанщину-пустош. То се вже в тебе й дука? се вже в тебе сріблянник? О, щоб тебе головою в жито! Знали сїчовики, яке тобі прізвище приложити. Ти, брате, й родив ся Хомою Плахтою.

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Турецький Сьвятий. Ось слухай, Яремо Шаруй-Казане, і ти, Микито Сопухо, ось слухайте обидва. Не були-сте такими розумними, витираючи плечима сажу по винницях та по броварнях. А як золоті бжоли в Грека на Ягальницькому шляху підодрали, то й премудрими стали.

Третій. Чи в Грека православного, чи в Татарюги поганого, сього твоя сьвятиня не знає, а словом дотинає. Розумними ж через те вони стали, що добра свого на кабацьких служебок, на костирство, на танці-музики не прогайнували.

Хома Плахта. Бач, як сі дуки сріблянники один за одним руку тягнуть! Мов жид за жидом.

Турецький Сьвятий. Бо в їх і віра жидівська.

Другий. Яка в нас, козаче, віра, поспитай у сієї панночки *(вдаривши по шаблюці)*. Та перше викупи в Настї свою козацьку ознаку. Такого гультая не честь нам і не подоба плазом одплазувати, а поважним боем годилось би тобі уха пообтинати.

Хома Плахта. Чи чуєте, чесне козацтво, християнське лицарство, як ся багата Жидова з вас глумом глумує і глузом глузує?

Турецький Сьвятий. А берімось, панове безшабельники, за лаву та припремо сїх вражих дуків до стїни, так щоб і очи на нас повирячували. *(Козаки-нетяги хапають ся за лаву, а козаки-дуки, скочивши на стіл, за шаблі.)*

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же.

Увіходить **Настя Горова** *з наймичками.*

Настя Горова.

А що́ се ви, пянюги-волоцюги?
Чи се вам шинк жидівський, чи вірменський?

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Я тілько крикну в степове віконце,
То на шаблях вас рознесе козацтво!
Ти, ледарю, щó з жінки здер плахтину.
Спустошивши і дворище і хату!
Горшком у тебе жінка воду носить,
Полоником дітвору напуває;
Замість парчевих-золотих очіпків,
Від тебе синяки кріваві має.
Геть з кабака мого, дірава шапко,
Безпідошовний чоботе-шкарбане!

(І дуки й нетяги регочуть ся.)

Один з дуків.

Ся вдарить словом — щó твоя й ломака!
Бач, як зігнувсь, похнюпивсь, мов собака?

Настя Горова.

А ти, сьвятий угодниче турецький,
У Магометовім раю одвірний!
Коли тебе не виганяю з хати,
Бездонна куфо ти, гниле барило, —
Тулись, як пес, а на людей не гавкай,
Гультайським язиком тут не патякай.
Бо ти в мене, як дам сторожі гасло,
Аж за девятими ворітьми гавкнеш!

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же.

Увіходить **Ґанжа Андибер,** *одягнений нетягою.*

Андибер.

Гей, хто тут сьміє козака-нетягу,
Мов Жида чи Вірмена, зневажати?
Хто сьміє з шинку, наче пса з-під лави,
Козацтво під'упале проганяти?

Один з нетяг. Оттак гукни! Неначе гармата ревнула. Так тілько Ґанжа Андибер гукав на Старці.

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Другий. Та чи не він се, брате, й е? Я вже давно помітив, що в його постава не гольтяпацька. А зріст який! Се ве́летень!

Третій. Еге! дарма що кажанок — волосина од волосини на пучку.

Четвертий. А поясина з рогози, мов у того козака Голоти.

Пятий. А шапка бирка, зверху дірка.

Шестий. Справді така, як виспівував той Шерешир: вона, мовляв, травою пошита, а вітром, на славу козацьку, підбита!

Семий. І чоботи справді такі сапянці, що видко пяти й пальці: де ступить, босої ноги слід пише.

Восьмий. Ні, подивись, які в його плечі, які руки! У сі руки не попадайтесь, дуки!

Настя Горова *(стямившись після нестями).*

Звідкіль се в нас опудало взяло ся,
Замурзаний грязею невмивака?
А чіп! твое серед баштану місце,
Своїм дрантям дрібне лякати птаство!

Андибер.

Лякав колись я і буйне, суцїго...
Чи бачиш, що́ се!

(Виймаючи з-під поли недолимка.)

Настя Горова.

Гляньте, позлотистий
Гетьманський недолимок у нетяги!

Андибер.

Чого-ж тепер від мене хочеш, падло?
Чи по голові ним тебе вгостити,
І черепа тобі в прах розтрощити,
Чи за ширітвас меду заложити?
Постав менї чола пяного митьтю
Ширітвас-цебер повен серед хати.

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Гей, козаки-нетяги, миле братьте!
Скликайте чернь обідрану козацьку,
Нехай хоч нахильця пе-веселить ся,
А випе цебер, ще поставлю десять.

Турецький Сьвятий.

О, щоб же так тебе Господь утїшив,
Як покріпив еси козацькі душі!

Хома Плахта.

Се не сріблянник-дука: щире серце,
Душа правдива, до нетяг обашна.

Андибер.

Чого-ж ви стовпились коло порога?
Кому з вас не рівен у мене кожен?
Вони сьогодні одягні та пишні,
А завтра ви цьвісти-мете маками...
Посуньтесь, дукачі, нехай голота
Зо мною поруч за столом сїдае.
(Посовує дуків і висовує всїх із-за столу.)

Турецький Сьвятий.

Коли голота, так між нею первий
Сьвятий Турецький мусить бути в тебе.
(Сїдає поруч.)

Хома Плахта.

А Плахта другий, мов у Божім царстві
Петро й Павло, козацькі щирі душі.
(Сїдає поруч.)

Андибер.

Агов! до мене, козаки-нетяги!
Я маю чим гостей угонобляти.
(Висипає на стіл таляри з череса.)

Один з дуків.

Ге, ге! се не козак-нетяга, миле братьтя:
Се чи не сам той Андибер з'явив ся?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Другий.

Не дурно йшла про його поголоска,
Що знов над Байдою він візьме гору.

(Наймички вносять цебер меду.)

Андибер.

Частуйтесь до схочу, козацтво друзї,
Мов за Порогами в Великім Лузї.
Я не такий, як той лукавий Байда:
Не панська в мене, — проста, щира правда.
Гетьманством я високо не несу ся,
Вельможним поглядом з вас не сьмію ся.
Чи князь, чи пан, чи вбогий гольтяпака,
У мене шана й честь усїм однака.
Частуйтесь по простацькому звичаю,
А я чогось душею знемогаю.
За думками гіркими мед не петь-ся,
Горілка добра марно в пельку льлеть-ся.
Журба мене звялила, ізсушила,
Що повтинало нам лукавство крила.
Відсуньте, братья, покутню кватирку,
Подам я в степ свій глас річкам козацьким.
Гей ви, річки широкі, степовії!
Помошниці великі Днїпровії!
Або мене до себе ви приймайте,
Або менї підмогу посилайте!

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Там-же.

Увіходять **козаки-зимовчаки** *з одежею та з козацькою зброєю.*

Первий козак.

Отсе тобі сапянцї, наш гетьмане,
З сьвятої річки, з славної Самари. *(Обуває.)*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Другий.

А се тобі, наш незабутий Ґанжо,
Жупан-лудан з великого Інгулу. *(Вдягає.)*

Третій.

Се шлик тобі, преславний Андибере,
Шле Ворскла річка, пасіками пишна. *(Надіває.)*

Четвертий.

Прийми ж. наш батьку, і козацьку зброю
Від Росї, Тясмина, Сули й Росави. *(Чіпляє.)*

Андибер *(до купи нетяг, щó постали коло дверей з кочергами та рогачами).*

А щó-ж ви, друзї, відцурались меду?
Чого постали по-під мисниками?

Один з купи.

Того постали по-під мисниками,
Щоб нашї дуки з хати не втїкали.

Другий.

Вони черствим нас хлїбом годували,
Як по рільлям у них ми шкитильгали.

Третій.

Вони роботою нас напували,
Як казани у їх ми шарувáли.

Четвертий.

Хто жив на Стáрцї від меча зістав ся,
Їм у броварну каторгу попав ся.
Варили воду з нас ледачі дуки,
І потирали об козацтво руки.

Пятий.

Не хочем меду нї горілки пити,
Аби нам дуків добре попобити.

Шестий.

Дай суд нам, батьку, праведний гетьманський,
Нехай не гине звичай наш козацький.

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Андибер.

Короткий суд у мене, миле братьтя:
Чи хочете, то розірвіть на шматьтя,
Чи хочете, то з хати вивождайте,
У два киї по спині потягайте.

Семий.

Ми не вовки, щоб їх на шматьтя рвати:
Нам лучче за ліб, мов воляк тих, брати,
Під ві́коньню на дворі покладати,
По гапцї канчуками затинати.

(Нетяги беруть дуків за чуби.)

СЦЕНА ПЯТА.

Там-же.

Увіходить **Байда**, *один без почту, з обухом у руцї.*

Байда.

Не добре, Ґанжо Андибере, чиниш,
Що знов на давнїй шлях свій повертаеш.
Не від мого меча лежить на Старцї
Козацтво низове, залите кровю:
Дурний твій розум, навісне завзятьтя
Братів з братами покотом поклали.
Шануючи твою лицарську славу,
Я дав тобі князького недолимка,
А ти почав із ним степом никати,
До всобиці козацтво нахиляти.
Забув еси, що тут не Запорожже,
Не Замокан, не Базавлук, не Скоки:
Тут присуд мій, спадко́вий по тих предках,
Щб суд судили ще в варязькі роки.

Андибер.

Пресьвітлий князю, ти всього не знаеш,
Щб в тебе коять душмани козацькі.

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Байда.

Нехай мої той добра покидає,
Хто в них наругу та біду приймає.
Широкий сьвіт, — знайти притулок можна
В Острозьких, у Сангушків, Радивилів.

Турецький Сьвятий.

Щоб ми тебе на инших проміняли!
Нї, князю, ти наш пан, наш рідний батько!

Хома Плахта.

Хотїли ми зробити як найкрасче,
Щоб славився ти ще ширше між козацтвом.

Андибер.

Бо дуки сї голоту зобиждають,
І вбогих від козацтва від'учають.

Байда.

Я думав, що провчив тебе на віки
В страшних окопах на крівавім Старцї.
Лежав ти мертвий од мого обуха...
Я взяв тебе, вдихнув живого духа,
І клявсь еси, очунявши, що будеш
Менї коритись, як дитина батьку.

Андибер *(низенько вклонившись).*

Корюсь тобі, преславний князю Байдо,
Корюсь, як лицарю між лицарями.
Се вам завіт козацтва: я корю ся,
(з-тиха до нетяг)
Поки у силу та в потугу вбю ся.

Байда.

То памятай же, що мої достатки,
Усї поля, степи й луги з гаями,
Віддав козацтву я на вжиток вільний.
Нїхто подимного менї не платить,
Нї мита не дає, анї куниці.
Живу я просто, мов козак у Сїчі,
Нї вин коштовних ні медів не знаю,

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І на потуху по рибасї щуцї
Горілицї михалок випиваю.
Все козакам віддав я на притулок,
На втечище, на вільний заробіток.
Коли ж хто з них сріблянником зробив ся,
То се річ добра, похвали достойна.
Бо не з кишень людських нам треба жити,
З землї насушний хлїб свій здобувати,
Здобувши, ворога у полї бити
І християнський сьвіт обороняти.

Увіходить **Настя Горова** *з тацею і срібним кївшем на тацї.*

Настя Горова.

Пресьвітлий князю! честь менї велика,
Що завитав еси, козацьким робом,
До нашої оселї степової,
До становища Настї Горової.
Я знаю, що в медах ти не смакуеш,
А пивом нашим шинковим гордуеш:
Зволи ж горілки доброї, живої,
Здоровшої над вивозні напої
До чесних рук своїх лицарських взяти,
А срібний кївш на замок відослати.

Байда.

Не пю з таких я рук.

Настя Горова.

З яких, мій князю?

Байда.

Таке жіноцтво, як ти, Насте, робить,
Що серце лицарське, як лев хоробре,
Від пóгляду дївочого холоне.

Настя Горова.

Не ти б казав ее, князю чеснородний,
І не менї б таке від тебе чути.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Байда.

Як! ти, мизерна, темна заволоко,
Рівнятись ізо мною сьміеш?

Настя Горова.

Сьмію...
Козак еси, пресьвітлий князю Байдо:
Козак мене із батьківського дому,
Від роду чесного, обманом вивіз
В край, де »лелїють ріки медовії,
І зеленїють трави шовковії«.
Козак із мене, князю, насьміяв ся,
Продав мене в ясирную неволю...
Я вирвалась у землю християнську;
Беру з козацтва ла́сого данину:
То чим же я тобі від нього гірша?

Байда.

Ти правду кажеш. Я твій подарунок
Пошлю на замок, а горілку випю,
Як випила ти горе, до останку.
Знай, і в мене невесело на серцї,
І з мене, так як з тебе, насьміялись... *(Пє.)*
Ну, Ґанжо Андибере, будеш, брате,
За християнську віру воювати.
Покликуй по́кликом сумним, понурим,
Що́ я тебе навчив про Турка кликать.
Бо ворогам Христа благочестивим
Я хочу, перш нїж Туркам, хлосту дати.
Нехай народи християнські знають,
Як козаки недолюдків карають.

Андибер *(почепивши шлика на ратище).*

»Гей, люде добрі, вбогі і багаті,
Підвусники, вусаті й бородаті!
Хто з вас охочий потерпіти муки,
Попавшись на войнї в катівські руки?
Кому з вас любо за спасенну віру

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Мечем утерти носа безувіру?
Кому з вас любо на колу стирчати,
На колесї чи на гаку сконати?
Хто не лякаєть-ся четвертуваньня
І шкури з тїла за-живо здираньня?
Таких ми кличем до своеї купи,
На муки більш, нїж на багаті лупи.
Не треба смерти козаку боятись:
Від неї й на печі не заховатись.
Козак на те, щоб злюку бити в полї,
Достерегати всюди правди й волї.«

Усї.

Готові, Байдо, за тебе́ вмирати,
Ледачих злюк за кривди їх карати.

Як Андибер виходить з хати, завіса спускаєть-ся. Перші три вірші його поклику знов чути; потім голос його никне в степовому галасї, перейшовши в-купі з музикою в зловіще завиваньня.

СЦЕНА ШЕСТА.

Табор під замком Острогом.

Увіходять **Байда, Тульчинський** *і инші* **козаки-побратими.**

Байда.

Я думав, братьтя, що нема на сьвітї
Солодшого напою від коханьня;
Аж по́мста ще солодша. Сим напо́ем
Боги собі у серцї гоять рани.
Коли-б я був Зевесом, я б спустив ся
Із хмар в Острог з тріскучими громами,
І в саме серце Василеві впив ся
Гако́м свого орла та пазурами,
Дмитра ж обвив зубчастою стрілою,
Мов перева́слом огняним блискучим,

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І грімнув проклятьтем над головою,
Страшним, як вічне поломя жеручим.

Тульчинський.

Ну, а коли-б твій ворог покорив ся
І впав до ніг, як грішник перед Богом?
Коли-б у веретї і попелї смирив ся,
Простершись ниць перед своїм порогом?

Байда.

Щó за картина! Князь Василь у рямї,
І попелом присипав ся смиренно...
Нї, я лежачого не розтоптав би,
Хоть ненавижу варвара смертельно.
Ну, та в Острозї ще не ждуть приходу
Мого з гарматами: ще ми застанем
Нового київського воїводу
Вбезпеченим, і мов із неба грянем.
Ще голови важкі в сїпак з похмільля;
Не ждуть мене сюди так хутко в гостї,
Не ждуть від нас крівавого весїльля
Ясновельможному харцизу його-мостї.

Один з побратимів.

Нї, князю, глянь, ворота відчинились,
Під княжим стягом козаки рушають.
Узгіря замкові людьми окрились,
Вітряк і греблю з вершняком займають.

Байда.

Бо мусять, щоб не допустить обходу,
Та Ганжа обійшов уже низами.
Жду маяка від нього димового,
Та й напремо панцерними полками.

Вбігає задихаючись від поспіху **вістовець.**

Вістовець.

Стій, князю! зрáда!... Ганжа з низовцями
Нетягами в Острозї бенкетує...
В'оружив ся князькими ратищами,

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І чернь козацьку на тебе риштує...
Посел від Ґанжи вже давно в Острозї:
Він заприсяг Острозькому служити,
Щоб на боярському панцернім праві
Під самоприсудом козацьким жити.
Покидали тобі й дїтвору, відцурались
Жінок і вбогого свого нащáдку.
Тут переженять ся із міщанками,
Та й чатувати-муть собі круг замку.

Байда.

О бідний мотлоху! чи довго будеш
На братню долю супити ся грізно,
Себе від пана пану продавати
І розповзатись по Вкраїні різно!
То й дїтвори, ти кажеш, відбігають?
Чудовищно!

Один з побратимів.

Нї, князю наш і брате.
Бо злюці знають серцем серце Байди,
Що на дїтях не стане їх карати.

Другий.

А як підпáсками пороблять ся хлопята,
Підпарубóчими зростуть на панській ниві,
До пугачів полинуть пугачата
Шукать хижацької собі поживи.

Третїй.

І так із роду в рід, аж поки стануть
Не луччі їх пани панів бороти:
Тогдї в харцизники до тих пристануть,
Під ким найбільш руїнної роботи.

Байда.

Нї, доки лицар буде на сторожі
Добробýту народнього стояти,
Боронячи права природні Божі,
Не вдасть ся дичі перевáгу взяти.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тепер нам трудно встояти у полї:
Нас мало, тілько тисяча і двістї,
Та буде працї ворогáм доволї,
Поки поляжемо усї на місцї.
Чи битись, братья?

Побратими.

Битись! битись! битись!

Тульчинський.

Поки рука держать меча здолїе,
Не дáймо нашим ворогам хвалитись,
Що перед ними наше серце млїе!

Байда.

Нї, миле братьте, се не буде слава,
Що ми поляжем трупом до одного...
Нехай не ширить наша смерть крівава
Порожнїх співів кобзаря пяного.
Є в сьвітї слава з погляду нового,
Достойна висших дум, пісень пророчих,
Геройського натхненьня огняного
І чистих, чеснородних слїз дївочих.
Я пороблю вас правди лицарями,
Високими стовпами християнства, —
Не тими, щó втїшають ся кострами,
І Божий сьвіт пустошать ради папства.
Нї, станьмо, без пересуду до віри,
Під бунчуком червоним Солимана,
Наслїдника культурників калифів,
Правдивостю великого султана.
Під ним свободу совісти і віри
Обороняти будемо від Риму;
Його мечем шляхи перегородим
У рідний край від Буджаків і Криму...
Не биймо ся з братами, як на Старцї.
То нáпад був. Комишники вломились
У табор наш, мов Татарва-поганцї, —

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І ми крівавим боєм боронились.
Рушаймо живі, цілі і здорові!
Не мусим червоніти: се не втéки;
Се дїло християнської любови...
Возхвалять подвиг наш віки далекі.
Рушаймо маршем, биймо в тулумбаси!
Коли наступлять, із гармат витаймо!
Так утїкати — честь і слава наша...
Во імя правди Божої рушаймо!

(Завіса падає. Чути бубни, тулумбаси і гарматне стріляньня.)

АКТ ТРЕТЇЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Сад над Босфором.

Увіходить **Байда.**

Байда.

Рай, а не місто! зáкуток едемський!...
І хто-ж мене з пустині-України
Замчав сюди, в сї вертогради пишні?
Твій дух зрадливий, Ґанжо Андибере!...
Сюди колись, на крилах голубиних,
Мене любов була замчала неньки:
Тепер ненависти слїпої крила
І зависти безрозумне завзятьтя
Перенесли мене через Балкани,
Льоди блискучі та безóднї чорні...
Брати, земляцтво любе, християне!
Менї здались родиною погане...
Тогдї мов сон менї Стамбул приснив ся:
Тепер він сяевом дневним окрив ся.
Венеціе, Неаполю і Риме!

Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Померкли ви на вік передо мною.
Золочених палат амфітеатром
Возносить ся Стамбул по-над Босфором,
На Мармурове Море позирає
І на ту гору, що́ снїгами сьяє...
Олимпе! глянь, давнезний, білий дїду,
Із-за далеких вод, з імли своєї:
Се диво з див, якого по-під небом
Не бачили й боги твої безсмертні...
Рай, та не нам тут жити-раювати.
Земля чужа, чужа і мова й віра,
І радощі чужі нам тут і горе...
Нї, горе не чуже. Се наші струни
Так голосно до серця промовляють...
На тих рясних невольником базарах
Про наші муки кобзарі співають.
Як позирну на каторги-ґалери,
Де наше братья підставляє спину
Під карбачі та таволгу червону, —
Моя душа, мов у морській безоднї,
В гіркій печалї й тузї потопає.
О Андибере! скнара той Острозький
Єхидно брата з братом розлучає...

Увіходить **Тульчинський.**

Тульчинський.

А ти-ж мовляв, мій князю побратиме,
Що в тебе в грудїх серце беть-ся рівно...
І той дурний голотовода, Ґанжа,
Тобі що-дня веселі мисли мутить!
Чи підкупив його Василь Острозький,
Чи він без підкупу із глузду зсунувсь, —
Пора його на віки занедбати,
Про Украïну робом иншим дбати.
Вже другий рік, як ми тут пробуваєм
І славою твоєю сьвіт сповняєм.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Згадай, як ми з янчарами помстились
На тім народі, що́ костри для папи
Підпалює по-під людьми живими.
Згадай, як ми ґальони запалили, —
Ті, що́ хотїли знов так обідрати
Царград, як розбишаки-крестоносцї.
На морі й на землї великим духом
Творив єси дива войни кріваві...
Ти Солиманові зробив ся другом,
Підпорою його потуги й слави.
І не в козацьку жоломійку, князю,
Тобі хвала трубила на Босфорі:
У золоту трубу вона трубила,
Всїх нас царськими шатами окрила!
Султан тебе вже величає сином,
Найвисшим титулом, имям сердечним.
Навпроти славної оселї Магомета,
Подарував нам замок Баязета.
Оддав долину нам, мов Луг Великий,
Пасовище квітчасте, прохолодне;
По нїм біжать, мов дві сестри рідненькі,
Дві річки чисті, прозирні, бистренькі,
В Босфор, мов дружнї речи в серце, льлють ся, —
»Небесними« вони струмками звуть ся.

Байда.

Король мене банитою-вигнанцем
Оголосив по Польщі і Вкраїнї:
Я панські замки збройно наїзджаю,
Княжат Острозьких шарпаю-руйную.
Король пишаєть-ся передо мною,
З панами ляцькими мене рівняє;
А предок мій Олег тогдї повісив
Свого щита в Царградї на воротях,
Як ще Ягайлові дїди по пущах
Одпасували свинї на жолудьдї.

Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Козак з Варягів, князь з князів варязьких,
Я маю право на царську корону,
І хто мене посьміє зневажати,
Того мечем готов я покарати.
Та не пійду я против Жиґимонта
З потугами грізного Солимана:
Бо перше б я спустошив Україну,
Анїж би Лях із Литвином загинув.
Нї, земле рідна, краю ти мій, раю,
Широке предків славних кладовище!
Вигнанцем буду я тобі служити,
Від хана й від султана боронити.

Тульчинський.

Бороиш ти ще лучче, ніж Острозький,
Єхиди сина чеснородний батько,
Щó тридцять-три бої у полї виграв
І вічним сном у Лаврі спочиває.
Бороиш: бо султан завзятим Кримцям
Грозив, що на гаки залїзні буде
Їх мурзаків за Україну вішать.
Поки мечем на заходї ти сьяєш,
На сходї сонця упокій панує.
Чабан татарський з чабаном козацьким
В сопілку грають, сидя на могилї.
Чумак черкаський, канївський, брацлавський
Іде по сіль степами до Лиману;
А мурзаки везуть свої сапяни,
Бакалії, габу, шовки турецькі,
І водять коні в Київ та в Немирів.
Степи окрились вівцями й добутком,
Бжола в землї воски безпешно лїпить,
І край наш рідний молоком та медом
Тече, мов та земля обітована.

Байда.

Самусю! чом же Солиман не хоче

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Менї з ґалер невольника віддати?
Я не бажав би за мої заслуги
Собі від нього иншої заплати.
Найбільша се була б козацька слава,
Коли-б цьвіла впокоєм Україна...
Та нї, не тим воно тут, брате, пахне:
Бездонна се крови та слїз пучина!
Що більше наші плакати-тужити,
То веселїйш невіри будуть жити.
Споглянь кругом. Невольницькі се руки
Сади садили, мури муровали;
Невольники гіркими слїзьми й потом
Сї дерева́ розкішні поливали.
Вони тесали з мармору мережки,
Прозирчасті узори-арабески.
Вони мечети пишно зодягали,
Мов піною морською покривали,
Легкі мов сон, мов щасте жартовливі,
Фонтанами під небеса пускали.
Нї, брате, нї! не нам тут раювати:
Якусь ми иншу мусим думку мати.

Тульчинський.

Яку-ж, мій князю?

Байда.

Ще я не надумавсь,
А тілько бачу, що турецькі ринки
Ряснїють нашим людом українським.
Щоб заспокоїти мою досаду,
Зробили шибеницю уз Ґалату.
Страшна споруда: сїм гаків залїзних
Стирчать по-під бойницями високо.
Із тих би то бойниць спихати будуть
Татар, котрі піймають ся з ясиром.
Та птаство се не ловить ся, а бранців
Знай на невольницькі базари возять.

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Тульчинський.

Мій князю й батьку! не одна неправда
Та хижа дикость брацями торгує:
Козацтво наше хоче лупом жити,
Так як татарське — баришем ясирним.
Воно авули по степах руйнує,
Купців на суші й на воді плїндрує.

Байда.

Я знаю добре наших Андибєрів,
Та знаю й відкіля вони беруть ся.
Сто лїт уже під Турчином Татаре
Козакувати учать Україну.
Крови та слїз гірких народне серце
Во віки вічні не простить тиранам.
Воно драконів огняних рождае
І на турецьку землю напускае.
Тим, брате, не про те нам треба дбати,
Щоб Турчина послугами з'еднати:
Нї, лучче боем ворога впинити,
Меча йому у серце затопити!

Тульчинський.

Мій князю! я — в руках у тебе кобза:
Ти по своїй мене вподобі строїш.
Ми всї, під на́дихом твоїм, як струни,
Гримим-рокочемо лицарські думи.

Байда.

Під на́дихом моїм, Самусю брате,
Забув еси й криницю вічню жизни,
Що́ Божим раем дише серед спеки
І дух наш у віки веде далекі.

Тульчинський.

Нехай не знаю тих утїх на сьвітї,
Що́ не судила доля побратиму.
Я кинув і коханьня й рід-родину,
І рай мій, рідну землю, Україну.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Байда.

Менї коханьне осмалило серце,
Мов блискавка на дубі верховітьтя,
Та не струснуло, не заколихало,
І рівнова́ги серце не втеряло.
Ти ж, мій Самусю, процьвітай-красуй ся,
Мов пишна-сьвіжа у саду троянда.
Нехай твоїм я щастям звеселю ся,
Твій побратим, чернець без ряси, Байда.

Тульчинський.

Чернець?

Байда.

Так, брате. Мов гірку отруту,
Зненавидів я сьвітові утїхи
У ту пекельну, демонську минуту,
Як демони ввійшли у рай мій тихий.
Прогнав із серця погляд чарівничий,
Прокляв спокусливу лиху годину...
Замість чернечої волосяниці,
Надів стале́ву ковану тканину,
І став ченцем. У мене віра — правда,
Молитва — чесні подвиги лицарські,
Пости й бдїньня — походи, нужди, праця,
А рай — над злом крівавий суд козацький...
В землї кралевській не знайшов я віри:
Нема там віри, де пануе кривда.
Свое давняшне руське *княже право*
Віддав король неситим можновладцям.
Воно ж то дук у нього наробило,
Сріблянико́в вельможних породило.
Торгують правдою в дворі кралевськім,
Торгують нею і по панських дворах,
І так сей торг народові огидів,
Що думками усїх заможних лае.
Погрожуе руїною ся лайка,

Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Як під голоту злюки підлестять ся...
Вповав я, буде правда в Солимана,
Наукою осьвіченого Турка.
Гаруна Аль-Рашіда він праправнук,
Премудрого арабського калифа.
За розум чеснородний та за щирість
Зробив царицею Русинку-бранку;
Помстивсь мечем над королем Филипом;
Погрожує тройній тіарі римській;
І затремтїли перед ним народи,
Котрих поганами взиває Лютер.
Та нї! нема і в Солимана правди:
Обманює Сераль і Роксоляну,
Високий розум на́шептами губить
І праве серце мріями голубить.

Тульчинський.

То як же, князю, нам добитись правди?
Де нашому мечу її шукати?
Чи знаєш що́? Давно вже я вбачаю,
Що ти сумний, хмурний, мов Етна чорна.
Зітхаєш з-тиха, мов той бурний кратер
Перед розливом поломя та лави!
Хоч ти мене підняв і в побратими,
На тебе я дивлюсь, як на Зевеса.
Не сьмів тобі я з думкою відкритись,
І змалював ґеорґику в пустині.
Тепер же, під твоїм диханьням бурним,
Нехай моє огнем палає слово.

Байда.

Не я тебе, Самусю, мов ту кобзу,
Настроюю по власній уподо́бі:
Ти в серцї маєш бельведерські струни,
Гучні й дзвінкі, як Зевсові перуни.

Тульчинський.

Могучий цар сей Турчин любомудрий,

Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І правди він жадає серцем щирим;
Та є на сьвітї Геркулес великий,
Щó правдою воює всї язики.
Убив над Волгою страшного змія,
А другого — над Каспіем глибоким.
Його імям козак, мов талисманом,
За горами сягнув до океана...

Байда.

Ти про московського царя говориш...
Так, се потужний розум, серце праве.
Одно, одно...

Тульчинський.

Що він із Византії
Пересадив слїпих вождів до себе?
Дармá. Бо темна чернь, се »рід лукавий«,
А ницаки, се »рід прелюбодїйний«:
Від Бога правди ницим серцем блудить,
Перелюбки з »отцем олжи« зчиняє.
Поки що, мусить дика дича слухать
Своїх слїпих пророків Валаámів.
Як просьвітить ся праведно науки,
Не дасть ся хижакам у хижі руки.

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же.

Увіходить **княгиня Вишневецька,** *одягнена черницею і закутана чорним серпанком.*

Байда.

Живем тут приступно, немов у Сїчі;
Та тілько там, на лицарській оселї,
На славнім острові моїм Хортиці
Нога спокуслива ще не ступила.
Поговори з марою, любий брате:
Менї з жіноцтвом тяжко розмовляти.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

То згадую, як мовчки проганяла
Мене з оселі предківської мати,
То — як очима гордими засьяла
Та бідна... ну, та що́ вже й споминати!
(Хоче йти геть.)

Княгиня.

І рідний син цурається-ся гіркої,
Що́ вже не слїзми, а крівцею плаче.

Байда.

О не́не!

Тульчинський.

О княгине пані-матко!

Байда.

Одкрий же вид; дай руку поцїлую...
Ти й тут мене знайшла, моя кринице,
Істочнику мій чистий!

Тульчинський.

Припадаєм
Обидва до твоїх колїн, сьвятая!
Ти нас обох на Божий сьвіт явила:
Ти душу в мене на-ново вложила.
В твоїм саду троянда процьвітала,
І раєм на мене благоухала.

Байда.

Одкрий же вид, матусю: подивлю ся
На образ той, которому молю ся,
Єдиний образ...

Княгиня.

Нї, я вже не хочу
Дивити ся на Божий сьвіт, мій сину...
Втеряла все з тобою: і Катрусї
Нема вже.

Тульчинський.

Боже!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Байда.

Як нема?

Княгиня.

Забрали...

Байда.

О, не хитайсь так страшно! сядь, матусю,
І говори. Мого ковадла-серця
Нїчим ти не стривожиш. Хто забрали?

Княгиня.

Не хто, як наші вороги, Татари.

Тульчинський.

Годино нещаслива!... Розступи ся
Передо мною, земле, щоб не чути!

Байда.

Ми — козаки, ми — рицарі, Самусю.
Смерть — море, люде — краплї по-над морем.
Не довго поблищим, усї потонем.

Тульчинський.

Смерть — річ звичайна; нї, неволя... о, о!

(Виходить.)

Байда.

Нещасний мій Самусю! нас Фортуна
Обох ченцями поробила рано.

Княгиня.

Ох!... Мов на серцї одлягло, як серце
Чуже озвалось на мій жаль великий.

Байда.

Нам не чуже воно, кохана нене.
Се другий син твій, може син єдиний:
Бо в мене в серцї струн нїжних немає,
Котрими серце з серцем розмовляє.
Ну, що́-ж і як було? Я мушу знати
Про все, що́ там постало на Вкраїнї.

Княгиня.

Як вигнав князь Острозький Андибера...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Байда.

Острозький?!

Княгиня.

Князь Василь, опанувавши
Вдовицький замок, Ґанжине козацтво
Хотїв по всїй Острожчинї волинській
На службу замкову пообертати.
Став Ґанжа лука, не схотїв од боку
Свого нетяг по замках розпустити.
Наважились осїстись у Заставї,
Всї вісїм гулиць під себе зайнявши,
Щоб їх міщанські сотнї вгонобляли
І стацїї, мов під войну, давали.
Зчинив ся бій крівавий коло церкви
Онуфрія, та не подужав Ґанжа...
Тогдї притїг на степ наш вишневецький;
Кабак пожакував: бочки з пивами,
Медами й горілками порубавши,
Оселю на пожар пустив під вітер.
Аж замок осьвітило тим лунаньням,
Щó горілки під хмарами лунали.
Нещасна Настя, в синяках, прибігла
До мене з наймичками рятуватись...

Байда.

А сердюки-ж її, кабацькі чати?

Княгиня.

В один клубок з нетягами змотались.
Се-ж і було велике наше горе,
З того-ж і сталась нам тяжка пригода.
Бо все козацтво, лупом поживившись
В Острожчинї і в Настї Горової,
До Росї двинуло, човни робити
У липових дубровах королївських.
А Татарва, побачивши, що в Диких

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Полях верхові не горять могили,
До Вишневця підкрались чамбулами.

Байда.

Хиба-ж під присудом замковим люде,
Міщане наші, отчичі, гербові
Дворяне, слуги до індиґенату,
З панцерними боярами, поснули,
Чи в горілках та в пиві потонули?

Княгиня.

Багато й тих, щó дуками в них звались,
Людей статечних, добрих і тверезих,
Пійшло в козацтво через ті напої,
Корми великі і страшні побої.
А хто зоставсь, ховав ся по затонах,
По пасїках, лугах, бобрових гонах.

Байда.

То й замок наш зостав ся без залоги?

Княгиня.

Була залога в Вишневцї й на замку,
Не дано клунь Татарам підпалити;
Та тілько ми поїхали на прощу,
Щоб Господа за вас обох молити,
І тут, під манастирським гаєм...

Байда.

Проща,
Се, нене...

Княгиня.

Знаю, щó ти скажеш, сину;
Та нововірство ваше не лїкарство
Для матери, щó втратила дитину.

Увіходить **посланець**.

Посланець.

Пресьвітлий князю! падишах великий
Тебе з Тульчинським паном просить в раду,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На Замок Щастя, в Золотому Розї.
Потреба пильна, просить бути в-боpзї.

Байда.

На Замок Щастя... щастя... Сьвіт гіркий вам
Розкошами солодкими сьміеть-ся;
А нам, козацтву з-за сумних Порогів,
Манастирем він боєвим здаеть-ся.

Посланець.

Козацтву з-за сумних Порогів, князю...
Назвав еси Пороги словом певним:
Бо сумом дишуть і на наше царство,
Немов пекельним поломям підземним.
Вас кличе падишах, щоб зміркувати,
Як з огняним драконом воювати,
Що́ виплив з Сїчи, і що́ нї спіткае,
Жере, плїндруе, на пожар пускае.

Байда.

Га, справдї?... Є й над вами суд і сила.

Посланець.

Ся, князю, сила нас із глузду збила:
Бо вже ґалєри нашї потопила,
І море Трапезонтом осьвітила.

Байда.

Еге!... Нехай, побачим, поміркуем,
А може й иншу річ яку прочуем.

Посланець.

Річ инша тілько та, що допливае
Ротата гидра до Босфорських замків,
І поломям безощадним сягае
Аж до самого Сховища Коханків.

Байда.

Чував ти певно на сумних базарах,
Як вїщі струни з-тиха рокотали...
Отсе-ж через ясир ваш невгавущий
Козацькі душі пеклом запалали.

Generated on 2015-05-14 18:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Іди. На раду поспішу негайно,
І все зроблю по нашій руській правді,
Так, як годить ся князеві з Варягів
І козакові між козацтвом, Байді.

(Виходить посланець.)

Ходімо, нене, відпочинь у мене.
Побачим, що́ в тяжкій біді чинити...
Ще посланець... Не знають бусурменці,
Як поломя козацьке погасити.
О, віруй, нене! буде суд правдивий,
За сльози, за твоє велике горе:
Турецькою ненавидною кровю
Ми сповнимо Босфор і Чорне море.

Княгиня.

Не знаю, що́ за мисли в тебе, сину,
І голова не зносить... Думка думку
Жене, як филя филю, про дитину,
Про тиху, чисту, ясную голубку.

(Виходить у нетямі.)

Увіходить **посланець** *з листом над головою.*

Посланець.

Велика і преславная цариця
Востоку й заходу, Хуррем-Хасеки,
Всіх королів потужних королиця,
Тобі здоровя й радощів на віки!

Байда *(взявши лист, сам до себе).*

Здоровя — може, радощів не буде.
Не радощами я живу, журбою...
Нехай ликують-веселять ся люде,
Я закінчу рахунки із судьбою.

(Читає мовчки, а дещо голосно)

»Гріхи ворожих вір, ворожих націй
Аллах на небі важить справедливо,
Ми ж на землї божественні закони
Толкуємо, в своїм запалї, криво...

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Одна наука віри непохибна:
Та, щó навчає ворогу прощати
І полонян без окупу й тиранства
У рідний край до роду відпускати.
Я грішну душу облегчити мушу:
Бо й я вловила золотом пташину,
Щó райським голосом про рай співала
І звеселяла матїр Україну.
Оддай її Тульчинському, мій князю.
Я знаю все... Я бачила черницю,
Незнана їй, і чула, щó спіткало
У Вишневці княгиню удовицю...«
Спаси-бі! Розвязала ти нам руки...
Се радощі мої. Я веселю ся:
Не думати-му про дївочі муки,
І з ворогів від серця насьмію ся. —
Голубко нене! не вдавайсь у тугу:
(ідучи за сцену)
Безодня нам безцінний скарб вертає. —
Я до цариці поспішу з поклоном.
(Згадавши про посланця)
Нехай вона во віки процьвитає!
(Виходить посланець.)
А ти, турецька земле, не спасеш ся
Ні Роксоляною ні Солиманом:
Бо з Магомета вже давно сьміеш ся,
Зробивши милосердника тираном. *(Виходить.)*

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Боса скеля в Босфорських челюстях.

Увіходить **Байда і семеро його побратимів** *під червоним бунчуком і хрещатим прапором.*

Байда.

Чи снило ся шановній пані-матці
Або її спасенниці, Катрусі,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Колись в коші козацькому сидіти,
І на козацькі играшки гледіти?

Один з побратимів.

Сих играшок до суду не забудуть
Поклонники арабського пророка...
Вже над Ґалатом поломя палає,
Мов золота гора крізь хмари сьяє.

Другий.

Сим золотом Орді вони заплатять
За той ясир великий з України,
Щó ним в серцях козацьких дику помсту
З ненавистю страшною розбудили.

Байда.

Против воріт ґалатських настромляли
Гаків у мур, щоб Татарву лякати,
А козаки багатьтя розіклали:
Виднійше кату буде катувати.
Чи знаєте, брати, яка се хвиля?
Коли-б схотіли ми зайняти башту,
В котрій ховав ся Солиман Великий,
Поки його на царство посадили, —
Ми б у Царгради дива наробили.

Третій.

Ми й так велике диво виробляем:
Із пе́льки лева здобич вириваем.

Байда.

Все, щó робили ми й робити будем,
Нїщо перед великим сим моментом!
Тепер би можна, братьтя, нам підняти
Усїх невольників і всю голоту
Болгарську, грецьку, македонську, сербську,
Та й осягти столицю бусурменську.

Четвертий.

Тогді б ми тїнь Олега звеселили,
І щит його на брамі поновили.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пятий.

Тогдї б за все ми Туркам відомстили,
І рідний край скарбами звеселили.

Шестий.

Тогдї б ми Русь на віки окріпили,
І славою безсмертною окрили.

Байда.

Щó скажеш ти, Самусю, між братами
Найменший брат?

Тульчинський.

Кохане, миле братьтя,
Потратили б даремно ми завзятьтя...

Байда.

Коротка річ. Хвалю твій розум смирний,
І виявлю невиявлену думку.
Поки козацтво буде воювати
Мечем та поломям, як військо дике,
Ми на Вкраїнї будемо вбачати
По всїх шляхах руйновище велике.
Мов той пожар, щó котить ся по ниві,
Безрóзумна почезне, зникне сила,
І прийде ниву хтось чужий орати,
І буде в плуг козацтво запрягати.
Не диво край широкий звоювати,
Червону кров з піском перемішати,
Засипать попелами, слїзми змити,
І кіньми витоптать маленькі дїти.
Спасенна річ — усї хати й палати
Під непохибний суд понахиляти,
Потужного від нападу впиняти,
Безсилого в напастї рятувати.

Увіходить **турецький вістовець.**

Вістовець.

Пресьвітлий князю! бойові ґалери
Навпроти скелї Босої постали.

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Байда.

Поки козацтво поуз них плисти-ме,
Щоб із гармат ґалерних не стріляли!

Вістовець.

Наказано і Капудану й Райзам
Корити ся усїм твоїм приказам. *(Виходить.)*

Байда.

Самусю, понаводь ревучі гірла
На розмальовану коритчат купу.
Ми рикнемо на них, як лев на стадо,
І понароблюем трісок та трупу.

Увіходить **козацький вістовець.**

Вістовець

Пресьвітлий князю! мов смола у пеклї
Димує, клекотить, горить, палає,
Так наша сила силу гне турецьку,
А та на нашу поломям ригає.
Бемось ми велетнями за ґалеру,
Щó в Капудан-Баші взяли на Морі,
Найкрасчі козаки її обсїли,
Вре престрашенна врава на Босфорі.
Покинули вже ринки пліндрувати,
Хотїли всїм народом одвернути,
Та обгорнули бусурмене кляті,
І не дають їм пільги нї мінути.

Байда.

А знають, хто на Босій скелї?

Вістовець.

Знають,
І Байду рідним батьком величають.

Байда.

Так, Байда — батько добрих і ледачих,
Ховає в серцї глибоко досаду:
Шкода вставати против їх удачі!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Прощає злюкам і ехидство й зраду. —
Звелів їм братись поуз саму скелю?

Вістовець.

Звелів, мій князю.

Байда.

Знов туди вертай ся,
І щó побачиш на вазї судьбовій,
З вістями, як возмога, поспішай ся.

(Виходить вістовець.)

Немного нас по-над Славутом, братцї,
Таких, щó правди по сьвітах шукають.
Нетяги, мов ті вовцї-сїроманцї,
За здобиччю безславною блукають.
Нераз хотїв я кинуть-занедбати
Слїпу калїку, вбогу Украïну,
І неньку й добра й предкївські палати,
Щоб десь за правду битись до загину.
Та нї! нїгде вода менї не петь-ся
Так солодко, як з рідної криницї,
Нїгде так серце правдою не беть-ся,
Як за свою дїтвору та вдовицї.

Увіходить инший **козацький вістовець.**

Вістовець.

Пресьвітлий князю, соколе наш ясний!
Осьвічуй соколятам Море з скелї...
Розпудили невір, мов хиже птаство,
До тебе линуть, горді і веселі.
Пливуть-летять, хрести на щоглах мають;
У бубни бубнять, в жоломійки грають.

(Крізь гарматне стріляньня чути бубни і суремки.)

Ґалера Капуданова по-заду
Пливе, гарматами гримить, як громом.
Набли́житись завиванцї не сьміють,
І від жалю та сорома нїміють.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З-за скелї показуєть-ся Байдине військо, під білим стягом з червоним хрестом.

Байда.

Скараймо по заслузї бусурмана!
За ласку — служба, за єхидство — зрада!
Усюди по сьвітах олжа й омана:
Нехай же хоть у нас не гине правда...

(Показують ся козацькі човни, одбиваючись від турецьких.)

Ну, добру Туркам завдають роботу!
Мов на току снопи перевертають...
І в нас і в них доволї умолоту,
Від тїла дýші віють-одвівають.
О козаки, народе мій завзятий,
Первоцьвіте між нами, лицарями!
Хто б ваші душі вмів собі з'єднати,
Той царював би над всїма царями.

Козацькі човни проходять поуз Босу скелю, воздаючи Байдї ясу. Позад них вре бойова врава.

Голоси з одного човна.

Здоров бувай, наш батьку й любий князю!
Утер єси лихим поганам носа!...
Поки сьвіт сьвітом, люде не забудуть,
Як нам в пригодї стала скеля Боса.

З другого.

Здоров наш Байдо, князю Вишневецький!
Спаси-бі за братерськую послугу!
Що не подав нас у ярміс турецький,
Помстивсь над бусурманом за наругу.

Байда.

Витаю й я вас, тілько не словами. —
Ригнїте, гірла, поломем пекельним
По-над човнами, по-над головами,
І вдарте Турка острахом смертельним!

(Канонада з Босої скелї.)

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З третього.

Ого! дивітесь, братья, як скипає
В скипки наш Байда гаспедські ґалери!...
А там одна вже поломям палає,
Осьвічує до пекла Туркам двері.

З четвертого.

Ге, ге! вжахнулись, і до Моря драла!...
Тепер їх і з собаками не знайдеш...
Позабігають аж у Крим до хана
Войовники турецького султана.

(Між човнами замішка.)

Байда.

Чого-ж ви стали? щó вам приключилось?
Втїкайте, поки Солиман не знає,
Щó коло скелї Босої зчинилось,
І вістовця від мене дожидає.

Голоси з човнів.

Ой горе, князю! ту міцну ґалеру,
Щó ми так славно здобули на Морі,
Одрізано у нас, минувши Перу,
Й знов Турки лихо коють на Босфорі...
Бо там зісталась вся потуга наша,
Гетьман з тимй, щó Турчина жахали...

Байда.

Хто-ж ваш гетьман?

Голоси з човнів.

Феськó, по батьку Ґанжа,
Щó Андибером низовцї прозвали.

Один з побратимів.

Се Ґанжу сам Господь за нас карає...

Другий.

За каверзи його, за ницу зраду.

Третїй.

Нехай же гине!

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Байда.

Нї, панове братьтя!
Тепер не час вдаватись у досаду.
Він згине не один: цьвіт отаманьня,
Щó знає поле й море як долоню,
Почезне разом, — ті щó одбивали
Гарматами турецькую погоню.
Увіходить ще инший **козацький вістовець.**

Вістовець.

Рятуйте, братьтя! військова Армата
І золото, щó ми наплїндрували
По пристанях у Турка-супостата,
З гетьманськими клейнодами пропали!

Голоси з човнів.

Нехай Господь рятує необачних,
Щó в пекло завели слїпе козацтво!...
А нам тепер про себе треба дбати,
Та од видимої погибелї втїкати...
Рушайте, братьтя, поки в Морe двері
Ще не причинено!... Агов, рушаймо!...
Від берега що-дальше одвертаймо,
Безкраїм морем певну путь верстаймо!

Байда.

Мовчать! Хто сьміє тут гетьманувати?

Турецький Сьвятий.

Той хто здоліє швидче утїкати.

Байда

(скочивши в човен з побратимами).
Втїкай же в пекло! *(Турецький Сьвятий падає.)*
О ледача ледар!
Шкода й меча об тебе плямувати. —
Гей, бунчука сюди! хрещатий прапор! —
(Затикають з одного боку на човнї бунчук, з другого прапор.)

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Човни за мною! Бийте в тулумбаси!
Сурміте в сурми! Грайте в жоломійки!
(Бойовий марш.)

Хома Плахта *(з другого човна).*

Не слухаймо, чесне козацтво, православне християнство! До-дому!

Голоси з човнів.

До-дому, панове братьтя! Керуймо деменами до Лиману!

Байда.

А нам і гинути тут у Босфорі?
Се дяка, що вам відчинили Море!

Голоси з човнів.

А що́-ж, коли не сила?... Своя сорочка до тіла близча... Себе жалніще!

Байда.

Ну, добре ж! одвертайте до Лиману,
А я гостинця дам вам на дорогу, —
Того самого, що́ ґалери в друзки
Порозлїтались.
Гей! а нариштуйте
Джерела огняні на Чорне Море,
Та почастуйте шушваль на прощаньня!
(Гармаші риштують гармати. Козаки мнуть ся.)
За мною, хто не хоче потопати
І тїлом чорних раків годувати!
(Гетьманський човен рушає.)
За мною, хто не хоче соромитись,
Хто хоче з Турком до загину битись!
(Усї човни за ним рушають. Спускаєть-ся завіса. Чути бойову враву.)

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Турецька ґалєра, закидана трупом, серед козацьких човнів.

Увіходить **Байда** *з побратимами і иншими козаками, всї покровавлені.*

Байда.

Хвала Тому, хто сьвітом управляє
Та... хто нам дав хоробре серце й розум!
Після сїеї крівяної бані
Не хутко схаменуть ся бусурмани.
Поторопівши, тулять ся під скелї,
До Золотого Рога повтїкали.
Сам Солиман, здаєть-ся, взяв гостинця
За те, що попасав на нас ординця.
Ну, козаки, спаси-бі вам за працю!
Справдешнїми були ви лицарями.
Тепер ґалєра ся цїни не має:
Бо кровю красче золота сияє.

Козаки.

Хвала й тобі, наш любий князю Байдо,
Що не подав нас Туркам на поталу,
Що вирятував наше отаманьня,
Розпудив бусурман, як вовк отару.

Байда.

А де-ж гетьман ваш? Я його не бачив
Серед мечів блискучих, гуку й грому.

Козаки.

Гетьмана нашого вхопили Турки...
І запроторили в куну ґалерню,
В той самий час, як ти з'явивсь між нами
З грімучими орлами-лицарями.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Байда.

То привести й його сюди годить ся,
Нехай і він із нами веселить ся.

Козаки.

Ведуть уже, ведуть бідаху.

(Приводять Андибера в кайданах.)

Байда.

Ґанжо!
Чи не скарав же Бог тебе за зраду?

Андибер *(упавши йому в ноги).*

О князю батьку! дай обмити слізми
З твоїх чобіт кров християнську чесну,
Що́ з бусурменською в бою скипілась!
Я бачу, що й твоя кров дзюркотїла:
Бо перевязано тебе аж трийчи.

Байда.

Встань, Андибере! Дякуй Силї Висшій,
Що не дае загинуть християнству.
Хоть пакостять його і суевірство,
І зрада, і ехидство, і темнота,
Та Сила Висша править всїм у сьвітї,
І правдолюбцїв мае на примітї.

Андибер.

Не встану, батьку, докіль не почую,
Що ти менї простив моє безумство.

Байда.

Безумного і право не карае.
Сльоза твоя гріхи твої змиває.
Вставай, струсни з себе гидкі кайдани,
Поперевязуй благородні рани.
Гей, деменний! верни на Босу скелю,
Позабираймо військо та гармати.
Ми леву щелепів ще не роздерли,
Хоть недовіркам добре носа втерли.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(Ґалєра а за нею човни пливуть з напруженими парусами.)

Козаки *(співають).*

»Ой гук, мати, гук:
То козаки йдуть,
І веселая та доріженька,
Куди вони йдуть.
Куди вони йдуть,
Береги гудуть:
Поперед себе та й облавою
Бусурменців пруть.«

Байда.

Що́-ж се ви, братья, любе товариство,
Мов жарт жартуєте із Андибером?
Поперевязували чорні рани,
А на руках і на ногах кайдани.

Один із отаманьня.

Не жартом се ми робим, батьку князю
Дивись, його кругом обстала рада.
Від чернї тут стоять козацькі чури,
Від старшини — усї громадські мужі.

Байда.

Що-ж се за рада?

Другий.

Судня рада, князю.

Байда.

Ви Андибера хочете судити?

Третїй.

Нехай тобі про се відкаже, батьку,
Старіщий з козаків, Костир безрукий.
Се наш речник. Давно вже чорна ряса
Прикрила бідоласї куксу й горе,
Та Ґанжа їздив до сьвятого Спаса
І викликав його ще раз на Море.

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Байда.

Про щó-ж вам, лицарям, піп у походї?
Попа й у кіш козацтво не пускає,
А на шляху татарському зустрівши,
На инший шлях негайно повертає.

Четвертий.

Нї, дїд Костир у попи не пошив ся:
Калїкою до Спаса притулив ся.
Калїк ченцї у попи не приймають,
А клубуком покритись дозволяють.

Байда.

Про щó-ж калїка вам старенький здав ся,
Такий, щó вже й од миру заховав ся?

Пятий.

Про те, що між козáцтвом ще нїколи
Щаслившого в походах не бувало.
Він і Острозькому гетьману в полї
Своєю долею поміг немало.
А з Полюсом, преславним запорозцем,
По самий Кочубей гуляв степами...
Ще бувши чурою, підвусим хлопцем,
На герцї грав у долю з мурзаками.

Шестий.

Оттим-то Ґанжа не поскупивсь на свою здобич, щó здобув по-над Гориньою: справив Межигорському Спасові за Костиреву душу срібну шату, зробивсь і оброчником Спасовим за-для ради його, аби викликати на Чорне море такого характерника, щó знає, покіль можна плїндрувати, і як без погонї до-дому втїкати.

Семий.

І поталáнило ж нам у походї:
В Дунайські гірла холоду нагнали,
Ґалер з десяток на пожар пустили,

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Безкрає море добре плїндрували,
І Трапезонтські пристані спалили.

Восьмий.

Та з талану зробив він безталаньня,
Через пиху свою та мудрованьня.

Девятий.

Годї бо вже, годї! Може сьому бідоласї Ґанжі на сьвітї жити менш, ніж найменшій комашцї, а ти йому пихою допікаєш. Нехай старий словами Ґанжу картає: на те він своє право має. Ось вислухай бо, князю батьку, щó тобі Костир про Ґанжу скаже.

Байда.

Нехай говорить, слухати-му пильно.

Костир.

Тут, князю, річ така. Кажу я сьому Андиберові: »Буде з тебе, пане гетьмане, тієї слави, що безкрає море добре сплїндрував, а по берегам холоду всюди нагнав. Раджу я тебе старою головою: на більшу здобич не надь ся, у Босфор не вганяй ся, до Сїчи матери, до батька Великого Лугу поворітьма вертай ся.« — »Нї, каже, дїдусю: не зарікаюсь я й Царгород сплїндрувати, султана турецького бранцем узяти, восточному цареві на Москву гостинця з Сїчи подати.« Ну, Костир своє сказав, та й води в рот набрав. А тепер знов прийшла черга старому говорити, необачного верховода громадським судом судити.

Девятий.

Гаразд старий Костир говорить, мов у великого дзвона дзвонить.

Байда.

Вже недалеко Боса скеля, дїду,
Кінчай: бо й там багато часу вгаєм;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А нам аж поти плавать небезпечно,
Поки безкраїм морем загуляєм.

Одинадцятий.

Батьку князю! безпечен про небезпеку бувай. З нами плисти-ме характерник: сей знає, чим погоню одвернути.

Дванадцятий.

Вже наготовлено й вагітну молодицю. Випалять багатьям з черева дитину, так ворогам і засліпить.

Байда.

О козаки! зветесь ви християне,
І так шукаєте собі безпеки,
Як ваших предків хижаки погане
Навчили у віки якісь далекі.

Дванадцятий.

Нї бо, князю наш і батьку: дїдусь Костир і за козакуваньня свого вславивсь одвертаньням погонї, а тепер ще приправить чернечими молитвами, то певно вже наздогінцям засліпить.

Байда *(махнувши рукою).*

Суди вже, дїду, Ґанжу Андибера,
Та в річ розлогу дуже не вдавай ся:
Бо се Босфор, не комишї Дніпрові,
Бувай короток у речницькім слові.

Костир.

Я вмію й коротко говорити, а коли хочеш, князю, перемовчу й Печерського мовчальника. Нехай козаки небожата, як самі знають, так судню раду й закінчають.

Одинадцятий.

Нї бо, дїдусю: ти розпочав, ти й закінчай. Благаємо тебе всїм кошем і всїма куренями!

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Дванадцятий.

Благають тебе і чури козацькі і мужі громадські.

Костир.

Коли так, так от-який мій присуд буде, чесне козацтво, православне християнство. — Феську Ґанжо Андибере! озвавсь еси запорозьким гетьманом, та й запровадив козаків у дияволову пельку, та й погубив народу християнського не десяток, не сотню, та й не тисячу. За се повинен еси смерти.

Козаки.

Амінь! амінь! амінь!

Один з отаманьня.

То привяжімо ж його до щогли, та й нехай кожен одважить його кіякою стілько, скілько в кого ваготи на серці.

Костир.

Нї, козаки, дїти, друзї! Тепер кожен, з великого жалю, буде його тяжко кієм окладати, кров християнську проливати. Не честь воно буде нам і не подоба. А ми лучче ось як учинїмо: гарматних куль йому в пазуху накладїмо, та в воду без гріха й упустїмо.

Козаки.

Гаразд! гаразд! гаразд!

Андибер.

Панове братьтя! я вас не благаю,
Покірним серцем смерть од вас приймаю.
Як мав би на гаку ребром висїти,
То лучче в морі воду мовчки пити.

Байда.

Панове! я сказав би вам, що Ґанжа
Преславний воїн, лицар знаменитий,
Щб ним козацтво наше українське

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Гримить, блищить і славить ся по сьвіту.
Та знаю, ви не вважите на силу,
На сьмілий дух, на той огонь лицарський,
Котрим він дива доказав на Морі
І навіть на нещасному Босфорі.
А подаю вам, братьтя, до уваги,
До присуду козацьке давнє право.
Се право маю я, панове братьтя.
Я визволив його від смерти кровю,
Моєю і моїх трьох побратимів:
Бо ми окрились ранами тяжкими.

Костир.

Щó-ж, братьтя? чого мовчите мовчки? Князь Байда гаразд говорить. Так воно й є. Се козацьке право давне. Визволив князь Байда Ґанжу Андибера кровю християнською. Християнська ж кров, панове братьтя, велика річ: нею і від Моря козаки відкуплялись. Раз ми тонули на безкраїм під велику хуртовину. А я, не вам кажучи, почувавсь у тяжкому грісї. А в якому грісї, коли-б ви знали? У Страсну Пятницю, саме в обляги, як Христос у муках кінчив ся на хрестї, нализавсь постової кваші. Молодий був ще й дурний. Озвав ся, бачте, спасенником серед козацтва, щоб аж три днї випостувати, а паскою, щó нам з Киева од родичів подано, на Морі розговітись; озвавсь, та й нажер ся крадькома кваші. А ми, бачте, задумали сьвяткувати сьвятки на Морі, то кожен пó-стував по своїй спромозї. Стали ми верстати здобичню козацьку дорогу, вже не одно купецьке судно й спліндрували. Дякуючи Господеві, тілько що почали розговлятись, коли-ж лихо! завіяли разом усї вітри, вре Чорне Море хуртовиною. Отаман і каже: »Отсе-ж, панове молодцї, не дурно руське наше море так вре та грає: хтось між вами

Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

великий гріх на собі має.« Так як про того Поповича Олексія співа Шерешир наш, так як-раз і промовив отаман. »Сповідайтесь, каже, панове молодці, милосердному Богу, Чорному Морю і менї, отаману кошовому; в Чорне Море впадїте, війська козацького не губіте...« Так мене сим словом і вразив у серце.

(Байда похитує головою.)

Козаки.

То ти й признав ся?

Костир.

А то все військо погубити? Признавсь і про инчі гріхи: як і старих людей у домівцї зневажав, і малих дїтей конем топтав, і Божим домом пяний гордував, шапки против церкви не здіймав, хреста на себе не покладав. Ну, почали вже менї хусткою очи завязувати, щоб сердите Море вгамувати. А один старий козак: »Ей, каже, козаки, друзї, небожата! ви сього козака не топіте, не губіте, а лучче йому мизинної пучки втнїте, крови християнської в Чорне Море впустїте.« Щó-ж би ви думали, панове братья? Скоро стало Море кров християнську зачувати, зараз почало й утихати. Тим же то я вам велю й раю: нехай сей Андибер живе-поживає, милосердного Бога за все військо козацьке благає.

Козаки.

Згода! згода! згода! Нехай Ґанжа живе-поживає, мов троянда в саду цьвіте-процьвітає!

Байда.

Спаси-бі, козаки, що Ґанжу слобонили!
Хоть ви й Молоховим судом судили,
А справу добру військову вчинили,
Лицарством чесним тут себе явили.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Козаки

(розбиваючи на Ґанжі Андибері кайдани співають).

»Ой гук, мати, гук:
Запорозці йдуть,
І веселая ж та доріженька,
Куди вони йдуть.
Куди вони йдуть,
Береги гудуть,
Поперед себе тай облавою
Бусурменців пруть...«

Байда.

Прощай, Стамбуле! не вдало ся Ґанжу
Тобі на гак залізний почепити.
Ще він твої нераз ґалери буде
Посеред Моря Чорного топити;
Нераз від голосу його струснеть-ся
Твоя пещена челядь азіятська,
Нераз твоєю кровю обільлеть-ся
»Веселая доріженька« козацька.

Один з побратимів.

Усе гаразд, коли-б не конї, князю!

Другий.

Велика се, ненадолужна шкода!

Байда.

Моя найбільша: бо Арап мій, Буря...
Менї б за нього і пів царства мало.

Третій.

Ми думали, що Турчин вбє Арапа,
А той йому, мов барс, у шию впив ся...

Четвертий.

Як з каменя підкова креше искру,
Із нього вибив духа копитами.

Пятий.

І пів години Турку не дозволив
На кобилиць горячим духом дихать.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Байда.

Шкода коня! Сей кінь — моя емблема.
Або мене убе напасть і кривда,
Або я правдою возьму над ними гору.
Товаришу моїх боїв крівавих,
Лицарської моеї чести й слави!
Я на тобі сидів, як на престолі,
І царював на бойовому полі...
Шкода коня!

Один з отаманьня.

Пресьвітлий князю й батьку!
За те, що визволив еси ґалеру нашу,
Ми під полки твої постачим коней.

Другий.

Татарські в нас поводять ся бахмати:
Вони тебе, як буря, будуть мчати.

Трейій.

Дамо, дамо!

Четвертий.

Ми не Вірмени, князю.

Пятий.

Ми не жиди, не крамарі, не скнари.

Шестий.

Все забирай, щó маемо на Сїчі!

Семий.

Не жаль віддать тобі і тих кожухів,
Щó цар про люту зиму надсилае.

Байда.

Спаси-бі, козаки. Тепер же знайте,
Що я везу стару до-дому неньку
З сестрою любою: то ви ґалеру,
Де кров лилась, кругом пообмивайте.
Турецький труп у воду пометайте,
Козацький гунями понакривайте.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На Морі в кобзи ми над ним задзвоним,
І в глибокостях чесно похороним.
(Чути до похорону музику. Спускаєть-ся завіса.)

СЦЕНА ДРУГА.

Великий Луг.

Увіходить **Ґанжа Андибер.**

Андибер.

Знов у раю!... О батьку ти наш, Луже!
Не сподівавсь ізнов тебе вбачати...
Яка гидота лїзе там у вічи,
На тім затонї, пакоснім Босфорі!
На гори гори скрізь понавертало;
Все деревом чудним позаростало.
З-за дерева будинки визирають,
У-гору башти щóглами стріляють.
Блищать мечети, мов на християнство
Пекельна пелька гострі скалить зуби...
Ти не такий, Великий Луже, друже,
Козацьке втечище, наш батьку любий!
В твоїх затонах, комишах розкішних,
По-над твоїми луками й сагами,
Не бачить око вавилонів грішних.
Пишаєш ся ти, батьку, яворами,
Дубами кучерявими, вербою
Та ивою, щó висне над водою.
Вживає добру тут козак рибаху,
Куліш із салом, путрю, соломаху,
В твоїм просторі широко він дише,
По Днїпрових річках-вітках гуляє,
Твоє сумне, як манастир, затише
Бандурою та співом звеселяє,
І викохавши духа у пустині,
Шукає правди й волї на Вкраїні.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Там брату брат і рідний батько сину
На шию душманом лихим сїдає.
Нема там злюкам присуду, нї впину,
Убогого живцем дукач ковтає.
І той не дбає там про правду й волю,
Щó має у всьому талан і долю...
О Байдо! доки ти над козаками
По панськи будеш з-горда байдувати,
Знечевля гору брать над ворогами,
Ласкаво Андибером гордувати?

Увіходить **Костир.**

Костир.

Із ким ти гомониш тут, синку?

Андибер.

З Лугом.

Костир.

Із Лугом вітер тілько розмовляє.

Андибер.

Се батько мій: я рідного не знаю;
А Сїч у мене, заволоки, мати.
Менї із ними любо розмовляти,
Менї про них одрадісно співати. *(Співає)*
»Ой Сїч мати, ой Сїч мати,
А Великий Луг батько!
Ой щó в Лузї добре заробити,
Те й у Сїчі пропити.
Та лїтає орел, та лїтає сизий
По високій високости:
Ой плаче, плаче та козак старенький
А по своїй молодости.
Ой ти молодосте, одрадосте!
На серденьку своя воля...
Ой що люде пють та гуляють,
Тілько моя гірка доля.«

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Костир. Ну, тобі, синку, ще рано плакати по молодощах, та й чим твоя доля гірка?

Андибер *(співає).*

»Влучи, мій батьку, добру годину,
Заложи руку за пазушину,
Одірви 'д серця люту гадину.
Люта гадина бока проїла,
Під самим серцем гніздечко звила.«

Костир. Скажи ж менї, синку, про щó се ти менї так сумно співаєш? Щó се в тебе за гадина така під самим серцем?

Андибер.

Се гадина така ясна-блискуча,
Як та, щó перву жінку спокусила,
А праотцеві нашому, Одаму,
Та й нам усїм, турботи наробила.
Вона вповзла в наш рай з двома жінками,
Щоб начинити колоту між нами.

Костир. Невже се мова про Байду, мій синку?

Андибер.

Ой батьку! ти, в спасенности, не знаеш,
Куди сей дука осяйний прямує:
З козацьких подвигів, боїв крівавих
Кайдани вічні козакам готує.
Тепер забуто, як ми Капудана
Під Варною чайками обгорнули,
Як у Босфорі пишного султана,
Мов дику грушу в полї, струсонули.
Тепер козацтво знать не хоче Ганжи,
Виспівує про Байдине рубаньне,
А він завзятих тілько підкуражив
Зробити нашій працї закінчаньне.
Та ще побачим, хто себе прославить

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Між лицарями на всї вічні роки:
Чи той, хто про козацьку долю дбає,
Чи той, хто дбає про свій рід високий.

Костир. Не збагну твоєї думки, синку. Обидва ви лицарі великі; тілько що ти мене не послухав, а то й не попавсь би на тому Босфорі, як вовк у вовківню.

Андибер. Не хто як ти й наворожив менї сю ганьбу, вражий дїдугане. Я й тобі не подарую.

Костир. Се вже дурниця, синку. На кого сердиш ся, а на кому серце зганяєш.

Андибер. Лучче скажи менї, чи справдї молода черниця умирає? Я, поки там сидять баби в тім сїчовім замковищі, не ступлю й ногою нї в один курінь.

Костир. Коли-б не занедужала, то б і не ступила бабська нога на Хортицю: князь хотїв просто провадити обох на Русь. Мене прошено читати над нею Псалтир. Бо тут кат-ма книжок. Палять і писане й друковане. А я ввесь Псалтир знаю на память: од »Блаженъ мужъ« та аж до »Малъ быхъ«. От і покликали. Так стара як зирнула, так і завищала.

Андибер. Чого-ж вона завищала?

Костир. Ге, чого! Скажи попереду, яке тобі дїло, чи вмре черниця, чи одужає?

Андибер. Таке, що вмре вона в нас і нехотя. Не ступай, бабо, ногою в сїчовий кіш, лучче в домовину. І стара вмре і Байда вмре. На те я Фесько Ґанжа Андибер. На те я нї батька нї матери не знаю. Батька Брацлавляне своєю маґдебурією почепили за злодїйство на шибеницї, матїр він сам продав у ясир, а я знявсь на ноги серед поросят, гусей, телят. Об мене козаки-дуки з-малку потирали руки; міщане з мене

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

по кушнірнях заткало робили, а пани так як собака цибулю любили.

Костир. Щó бо се ти провадиш, синку?

Андибер. Те, щó чуеш, батьку.

Костир. Щоб то за нїкчемне жіноцтво та й самого Байду стратити?

Андибер. Або щó? Наш суд рівен із царським.

Костир. А він же тебе двійчи од смерти слобонив.

Андибер. Слобонив, аби повеличатись. Знайте мене, князя Байду: я того Ґанжу і за такого не важу, щоб із ним боєм битись або помстою мститись. Слобонив мене од залїзних гаків і од чорних раків, та я не про себе самого дбаю, козацьку повагу й ґесть обороняю.

Костир. Таж Хортиця остров князький!

Андибер. А присуд на йому козацький. Де козаки кошем стоять, там і козацький присуд. Ну, та щó про се балакати! Кажи, чого завищала стара?

Костир. Того, що перед нею палено Туркиню, одвертаючи погоню.

Андибер. Де-ж ви її палили?

Костир. Та там-же таки, на Капудановій ґалері, як поплив Байда з побратимами передню пасти.

Андибер. Ну?

Костир. Ну, ми її гарненько взяли, роздягли. Молодчих не було, самі біловусники: то нїхто й не согрішив, на голу дивлячись. А вона, проклятуща, звісно, кричить, мов порося перед Великоднем. А навіженним черницям треба повискакувати з ґалерної хатини. Молодша як позирнула, так і беркицьнула. То й кажуть, що справдї вмирає.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Андибер. Не вмре поки що. Жіноча смерть — кошеча смерть. Я ж був убив кабашну Настю, а вона таки долїзла до замку. Не вмре й ся; згине під козацькими кіями.

Костир. Та невже бо таки, синку, ти на таке наважився? За нашого часу такого не бувало.

Андибер. Не бувало за вашого часу в нас і скиту, а тепер буде.

Костир. У Сїчі б то в вас буде скит?

Андибер. Не в Сїчі, а в Великому Лузї.

Костир. Де-ж він тут буде?

Андибер. Оттут — о! на Півньовім Скоку. Отсе те й місце. От під сими розложистими дубами викопаємо печеру, кшталтом зимовника, та й буде скит.

Костир. Хто-ж у сїм скиту скитувати-ме, синку?

Андибер. Хто-ж, як не ти, батьку!

Костир. Я, синку?!

Андибер. Ти, батьку.

Костир. Нї, я вертаюсь на Русь, до Межигорського Спаса.

Андибер. Добре й тут буде тобі, дїду.

Костир. Я лучче знаю, де менї добре.

Андибер. А отаманьня ще лучче знає. Вже ми присудили, щоб доживав ти віку між нами козаками. Бо сїчовик не без гріха. Повскакували инчі в гречку й по-за Морем. Треба ж комусь одмолювати, або хоч покуту накидати. А ти в нас один такий письменнник і спасенник.

Костир. Я, синку, така-ж грішна людина, як і всї.

Андибер. Нї, батьку, ми тебе за сьвятого вважаємо. Остерегав еси нас од Босфора, — на твоє й вийшло. Обіцяв одвернути погоню, — не

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

було й погоні. А Псалтир знаеш увесь на память іще з-під дякового дубця.

Костир. Нї, синку, лучче ми пришлемо вам за Пороги попа, та збудуйте собі церковцю.

Андибер. Церква сьвята, та піп грішний. Так усюди по городах кажуть.

Костир. Не хочу я у Великому Лузї скитувати.

Андибер. Не хоче инший і гетьманувати, та шкода против рожна прати.

Костир. Завтра, синку, аби подужчала молода черниця, рушаю за князьким почтом на Русь. Уже під неї й кінські носилки зроблено.

Андибер. Нехай би лучче Байда звелїв під себе мари зробити.

Костир. Ой синку, синку! приставив еси до багатьтя горщика, та коли-б він у тебе на голові не тріснув.

Андибер. Віщуй, віщуй, старий круку! Не боюсь твого віщуваньня.

Увіходить **Вістовець.**

Вістовець. Високоповажні батьки! Судня рада йде.

Андибер. А Байду на суд позвано?

Вістовець. Я сам його звав і на голому мечі судову цешку подав. *(Чути бубни й суремки.)*

Костир. Так отсе вже й судня рада на Байду?!

Андибер. Три справи, батьку, сьогодні, на судовій вазї важити-мемо: перва, щоб тобі в нас у Лузї дубовати, про наші гріхи скитувати; друга, щоб Євине кодло спокусливе заразом з Байдою скарати; трейтя, щоб нову Січ на Чортомлику заснувати. Дванадцятеро мужів громадських і тридцятеро наших чур козацьких не ступили ступнем на Хортицю, скоро пристала до пристанї Капу-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

данова ґалера з бабами. Я ще на Морі з човна на човен скакав, угрущаючи козацтво, нашої старої матери на безчестя не попускати. Отсе-ж і збезчещено, сплямовано: то постане нова, неплямована Сїч на Чортомлику. Вибирай, коли хочеш, під скит найлюбіще тобі врочище. З Чортомлика недалеко буде і до Шівньового Скоку, і до Скоку Білого Коня, і до Вовчого, і до Овечого.

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же.

Увіходить **судня рада**.

Один з громадських мужів. Феську Ґанжо Андибере, гетьмане запорозький, батьку козацький! Мужі громадські і чури козацькі проміж себе судили, речником тебе настановили.

Андибер. Дякую за честь і шану всю чернь військову, всю старшину низову. Сїдаймо ж кружка, панове братья, преславне отаманьня, а молодчі нехай стоя прислухають ся, звичаїв козацьких набирають ся. — Дїду Костирю! Чи бажаєш ти в Великому Лузї скитувати, милосердного Бога за нас благати?

Костир. Панове козацтво, чесне лицарство, православне християнство! Не хочу я у вас у Великому Лузї скитувати: бо у Межигорського Спаса буду за вас голоснїще милосердного Бога благати.

Андибер. Хто навчен, той спасен. Нераз еси на своїм віку отаманував, то й стусани козацькі коштував. Отсе ж або під військовий суд нахиляй ся, або з душею прощай ся.

Другий з громадських мужів. Добрий речник з нашого гетьмана, тяжко добрий!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Третій. Гаразд говорить!

Четвертий. На все лихо вдав ся, ні в кого по-заду не зістав ся.

Андибер. Отсе-ж, дїдусю, обмислимо тебе смашною їжею й теплою одежею; живи у нас у скиту, поживай, а втїкати не думай і не гадай. Чи чуеш, батьку?

Костир. Чую, синку.

Андибер. Коли чуеш та не розумієш, то й кісточки в утеках посїеш.

Увіходить **Тульчинський.**

Тульчинський.

Князь Вишневецький вам, шановна радо,
Своє витаньня мною посилає.

Андибер.

Ми князя Вишневецького не знаєм:
У судню раду Байду позиваєм.

Тульчинський.

Шукайте ж Байди на землї козацькій,
Коли вона в вас є, а не на панській.

Андибер.

Земля козацька там, де козаки постали.
Ми за Хортицю з ханом воювали, —
Ми двадцять і чотири днї Орду громили,
В облозї сидючи конину їли.

Тульчинський.

Хортицї сим ви ще не заслужили...
За неї бив ся предок Вишневецьких,
Козак болгарський, Сьвятослав Великий,
І череп свій оддав ватазї дикій, —
Такій як ви, — що́ перш із ним дружила,
А потім на Днїпрі Славутї вбила,
І з черепа його ковша зробила.

Один з громадських мужів. Панове громадо, чесна радо! чи не годить ся йому за се пинфи дати?...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Другий. Щоб не діждав у-друге серед ради стояти, з громадських мужів кепкувати, з козацьких чур глузом глузувати?

Андибер.

Посел — осел: що́ положи на спину,
Те й пре, не має ні страху ні впину.

Третій. Праведна річ гетьманська.

Четвертий. Справа в нього щира козацька.

Пятий. А знаєте що́, панове радо, лицарська громадо? коли-б ми були в Байди коней позаймали, то й без суду б його скарали.

Андибер.

Не честь і не подоба, миле братья,
Таке в Великім Лузї виробляти,
Щоб військовий гостинець-подарунок,
Мов у ординця здобич, одіймати.

Шестий. Правду мовляв Захарко Риндя, що наш Ганжа на все лихо здав ся, ні в кого позаду не зостав ся.

Андибер *(до Тульчинського).*

То як же се, мосьпане, буде в тебе?
Се Байда скинув байдуваньня з себе?

Тульчинський.

Як гуньку, що́ скажені пси терзали
І піною своєю сплямували.

Андибер.

Князь Вишневецький... Ну, нехай панує,
Нехай з панами козаком гордує.
Нема землї своєї... Нїгде стати
Нетязї козаку й коня попасти.
А може прийде час, що горді дуки
В нас наберуть ся доброї науки,
І будуть з нами землями дїлитись,
Як жито під серпа, під нас хилитись.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Скажи се слово князеві, мосьпане:
Воно колись мов з неба громом гряне.

Семий. Хоч таланом-фортуною й бере гору Байда над Андибером, а розумом — ні, не заломить!

Восьмий. Хто до чого придавсь: один до пануваньня, другий до гетьмануваньня.

Тульчинський.

Не з тим прислав мене князь Вишневецький,
Щоб вас, козацтво славне, зневажати...
Один між вами тілько й є, що́ дише
Руїнним духом давніх Печенігів, —
Тих, що́ ковші із черепів робили,
Притулки руські в попели палили.
Князь не гордує вами, чесна радо,
І буде давнім робом байдувати,
Коли дозволите йому нетягу
На Божий суд перед меча позвати.
Нетяга сей зробив із Байди дуку,
І вас, дітей, на батька підіймає,
На батька, що́ свого добра не має,
І землю й воду з вами розділяє.

Девятий. Се, пане гетьмане, про тебе річ, не про кого.

Десятий. Дідусю Костирю! ти в нас письменник і спасенник. Ти зазнаєш козащину древню, що́ за Полюса, за Претвича, за Лянцкоронського, за гетьмана Острозького, за Остапа Дашковича постала. Ти на всякі предківські перекази тямущий, памятаєш всякий глагол невмирущий... Скажи нам: чи має право князь Вишневецький Божим судом від судньої ради оборонятись?

Костир. Має. Бо й судня рада иногді помилить ся, а Божий суд — ніколи. Від Божого суду, мовляли древні козаки, не вхилить ся ні

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

багатий на гроші, ні багатий на силу, ні багатий на розум.

Одинадцятий. Не помилився єси, пане гетьмане, що старого Костиря настановив низовим скитником.

Дванадцятий. Ну, кажи-ж тепер нам, пане гетьмане: чи впокориш ся перед судньою радою? чи вийдеш на Божий суд перед того обуха, що́ на Старці лежав єси від нього, як узїмку муха?

Андибер.

А то не вийду? На широкім сьвітї,
По-за морями, по-за Босфорами,
Нема менї войовника страшного...
І на чортяку бити-му самого!

Увіходить **вістовець.**

Вістовець *(задихаючись).*

Орда! орда, панове судня радо!

Костир.

Отсе-ж тобі і Божий суд, гетьмане!

Андибер.

На суді сім твоїми молитвами
Обороняти-мусь, мій чесний отче.

Вістовець *(здихавшись трохи).*

Іде, гуде, пили курять під небо;
Отари сїчові під ноги топче!

Тульчинський.

А Сїч безпечна. Той, кого хотїли
Згубити ви, байдужен в замковищі.
Давно вже чати всюди розсилає,
І Кримця й Турка в гості визирає.

Вістовець *(здихавшись іще).*

І Турки йдуть з Очакова страшного,
Все Дике Поле вкрили бунчуками...
Налїчено їх сорок без одного.
До впаду будуть битись з козаками.

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хортицький замок хочуть розметати,
Дойти в воді скарбниці військової,
Всі курені козацькі зруйновати,
І не зоставить ні душі живої.

Андибер.

То вдармо ж, як із хмари, на поганця!
Грими у бубни, довбишу, до бою!
Ви, чури, мчітесь вихрами до шанця,
Давайте гасло нашою Грізною!

(Чути гармату.)

Тульчинський.

Реве! пійшла луна по-над водою.
Се вже байдуе ваш підсудник Байда.

Андибер.

О, киньмо ся ж, зотнїмось із ордою!
Гризе мене, мов гадина, досада.

(Спускаєть-ся завіса. Чути татарський наскок.)

АКТ ПЯТИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

У Вишневцї під церквою.

Купа ярмаркових круг **кобзаря.**

Кобзар.

Якої-ж вам, браташшя, заспівати?
Чи про ясного пана між панами,
Щó не схотїв по-панськи князювати,
І побратавсь на віки з козаками?
Чи про того, щó мусив свинї пасти
Серед сїльської челядї-дрібноти,
Та знявсь у-гору, мов той дуб гільлястий,
І прихилився до голої голоти?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хома Плахта. Щó за дотепне слово в сього Шерешира! Як на кого націлить, так справді мов з лука вшереширить.

Турецький Сьвятий. Ну, вже так, що вшереширив! Побратав ся, ка', на віки з козаками, а мабуть чи не посварився на віки. Дарма що тому десятий год минає, а козаки не подарують йому, що зайнято в полон мало не всю судню раду. Він знав про бусурменське наступаньня, та й не з'ясував гетьманові.

Один з ярмаркових. Про козаків ще можна міркувати й так і сяк, а се річ певна, що Ґанжа і вмираючи йому своєї неволї не подаруе.

Другий. Ге, ге! тепер вони хиба на тім сьвітї зустрінуть ся. Того десь у Криму запроторено, а той потонув у Московщинї, мов у безкрайому морі.

Третїй. Я й досї дивуюсь, що чого сей Байда зараз подався на Муравський Шлях, скоро побив бесурмен? Покинув і здобич не дуванену, і турецькі конї не пайовані.

Четвертий. Чого подався? Та-ж він не знав, що Ґанжу Андибера вхоплено, то й боявсь помсти за безчестя.

Третїй. За яке безчестя?

Четвертий. От тобі й на́, за яке! Не про що й потаїв Байда бесурменське наступаньня, аби Ґанжу збезчестити.

Турецький Сьвятий. І Ґанжу і всїх тих, щó за сїчову честь були озвались. Ось нехай, мов, орда вас голими руками переловить, а я ще більшої здобуду собі слави.

Пятий. І отсе б то Байда боявсь Ґанжиної помсти! Се вже »курзу-верзу, кошелї плету«! Як я бачив його на Босфорі, то, здаеть-ся, коли-б

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вискочив до нього з пекла той, що́ держить на руках Іуду а з пельки ригає поломям, так і йому б затопив меча в черево. Не було тогдї тілько крил у Байди: а то наче архангел з огняним мечем побивав Турків, дале-бі! Не людською, Божою силою воював сей лицар.

Турецький Сьвятий. Що́ ти розносивсь із своїм Байдою, мов дурень з писаною торбою? Ти подивив ся б, як ми з Ґанжею усе Море навкруги турецькими городами осьвітили.

Шестий. Було б з нас і того дива, що Байда бив ся сам-на-сам із турецьким султаном. Поти бивсь, поки в руках од мечів самі держална позоставались. Тогдї вхопив поганця, та й роздер йому щелепи, як у Києві сьвятий Самсон леву.

Семий. Ти казане кажеш, а я від самих Ґанжан чув, як загатив Ґанжа Чорне море турецькими ґалерами. Тим то й не було за козаками погонї.

Восьмий. Ох-ох-ох, братчики! полетїли наші орли різно.

Шестий. Нема нашого Байди, нема нашої слави!

Турецький Сьвятий. Нема нашого Ґанжи, нема нашої чести й поваги!

Хома Плахта. Коли-б ти, брате, не пропив був своєї кобзи, то й заспівав би отсе про городи навкруги Моря. А то Шерешир і співати-ме, як Байда роздер Турчинові щелепи. Що́ люде плещуть, те й співати-ме. На те він кобзар.

Турецький Сьвятий. Нї, вже сього-то не буде! Співай, Шерешире, про Ґанжу Андибера! Співай, коли не хочеш бачити кобзи в друзках!

Костир. Годї тобі, пяному, до тверезого сикатись. Як пхне, то й ногами вкриєш ся. Он

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дивись, який бідаха шкандибає. Дивітесь, небожата: се якась непевна людина. Бач, як його скалїчено! *(Увіходить Ганжа з утятою рукою.)* Здоров бувай, козаче небораче! Де се руки, так як і я, збув ся, лихої години здобув ся?

Андибер *(млявим гласом).*

Сам бачиш, батьку, де. Моя свитина,
Подряпане обличче й тїло голе
Виявлюють, щó за лиха година
Мене туряла через Дике Поле.

Костир. Так, синку, бачу. Се ти втїкав з ординської неволї. Се тебе тернові сховища так обдерли-обшарпали. Не лїта се тебе зогнули, не старощі снїгом притрусили. Се тебе неволя скорчила, велика туга зморщила. А доконала твою козацьку молодецьку силу болюча кукса, що й видко, як вона крізь ганчірку гарячу крівцю цїдила. Знаю, синку, й рубані, знаю й стреляні рани: що рубані, мовляв, широкі, а стреляні глибокі; що рубані кровю зійшли, а стреляні ік серцю прийшли... Як же се тебе, синку, лихо спіткало?

Андибер.

Се, батьку, в мене тілько ще пів лиха;
А цїле лихо — десять лїт неволї,
Та ворогу з біди моеї втїха,
З моеї лютої, гіркої долї!

Костир. Аж десять лїт! О милосердний Господи! Мене держано в скиту неволею тілько десять день, та й то кожна година здавалась менї роком. Лучче менї на волї нищуном при Божому дому пробувати, анїж неволею в розкошах скитувати.

Андибер.

Так се ти справдї той Костир спасенний,
Щó слобонив козацтво від погонї?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Костир. А ти-ж хто такий, синку, що мене пізнаєш?

Андибер.

Хто був я, нїчого про те питати...
Тепер я кукса, — Куксою й зову ся.

Костир. Як же ти зробив ся куксою, синку?

Андибер.

Я день у день важкі ворочав жорна
Під карбачем-арапником татарським,
Мене за ногу ланцюгом узято...
Ноги втинати річ була даремна.
Вужем степів сухих не перелїзти,
Кульзї до рідної країни не добратись.
Як загнилась нога, за ліву руку
Приковано мене до жорен клятих.
Мурзак забув сокиру коло мене...
Дождавши ночи, я подрав сорочку,
На голе тїло натягнув свитину,
І руку втявши, рамєм обмотавши,
Пошкандибáв нїмим степом по зорях.
О воленько, душе всього живого!
Нема над тебе радощів на сьвітї;
Нема розкошів більших козакові,
Як соколом куди хотя летїти!

Турецький Сьвятий.

Кобзарю! залиши про Андибера думу,
Про помсту Ганжи над сріблянниками.
Прислухайсь, як з неволї бідолаха
Втїкав тернами, дикими степами.
Аж десять лїт він мучивсь на прикові,
Ворочав жорна Татарюзї злому,
І втяв руки собі за-для сьвятої волї...
Такого ще й не снило ся нїкому!

Хома Плахта. Аж десять лїт? Лишенько! То може ти, козаче небораче, знаєш про нашого

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ґанжу? Може чував, як йому там у неволї живеть-ся?

Андибер.

Я Ґанжу знаю, як себе самого...
Ми десять лїт у-купі бідували...
Обох нас рівно й дуки і нетяги,
Мов волоцюг собак, позабували.

Хома Плахта. Позабували? Нї, Ґанжи Андибера козацтво до віку, до суду не забуде! Ось на́, покріпись горілицею та роскажи нам про нього. Сьогоднї в нас Пречиста, храмове сьвято. Меду про сей день понасичувано, горілок понакурювано, пива понаварювано. Уся Горинщина зібралась у Вишневець ярмаркувати.

Андибер *(випивши).*

Лий, брате, ще: бо й горло пересохло,
І мов язик прилипнув до гортанї... *(Пе.)*
Ще лий, а то у животї поморхло,
Так наче в чабацї або в таранї.

Костир. Я помічаю, дїти, друзї, по сьому козакові, що він за-молоду сто́яв дорого. Бачте, як од горілки випростуеть-ся!

Турецький Сьвятий. Такого заввишки не знайти й на всьому ярмарку.

Хома Плахта. Бравий був козарлюга, та проклятуща неволя заїла.

Андибер.

Нї, не неволя, ви мене заїли.

Хома Плахта.

Як ми?

Костир.

Ото ревнув! неначе з бочки...

Андибер.

Ви й слухати і знати не хотїли,
Що в нас нема там на хребтї сорочки;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Що лїтом пряжемось ми там на спецї,
І тремтимо зимою без кожуха;
Що не зісталось бранцеві сердецї
Нїчого, тілько визївнути духа.

Турецький Сьвятий. Нї, горопахо козурю! не кори нас таким докором. Про тих чур козацьких та про мужів громадських таки й правда, що не чували; а про самого Ґанжу Андибера ми й в піснях співали, як його аж трийчи в утеках наздоганяли, у-в орду завертали, та ще в гіршу каторгу завдавали.

Андибер.

Отсе-ж його й держали на прикові,
Вповаючи, що за свого гетьмана
Козацтво скинеть-ся хоч по корові,
Та й викупить у бусурмена хана.
Нї, ви співали тут собі здорові,
А ми в тім лютім пеклї погибали
Та смерти в Господа собі благали.

(Ярмаркові тиснуть ся до Ґанжи Андибера.)

Костир. Годї ж уже, синку, нарікати на щербату козацьку долю та на тяжку неволю. Ось на́, покоштуй оковитої із мого боклага.

Андибер *(не нахильця).*

Дай ще ковтнути. Оковита добра...
По животу новим здоровем грає.
У ключ кипить козацька кров хоробра;
Душа, мов пекло, поломям палає.

Турецький Сьвятий. Дивись, Хомо, не той чоловік став!

Костир. Гей, козаки, дїти, друзї! се перед вами не заволока незнаний. Се ваш Ґанжа, ваш Андибер Фесько, гетьман запорозький, батько козацький!

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ярмаркові. Батьку ж ти наш!... Гетьманоньку ж ти наш!... Хлїбодарничку ж ти наш!... Славонько ти наша, честе наша!... Здобиченько ти наша, похвало наша!

Андибер.

Я не гетьман, не Андибер, не Ґанжа.
Я кукса, — Куксою і зватись буду...
Що з мене сила насьміялась вража,
Я їй сього до суду не забуду!

(Ударивши по стоячій бочці і висадивши дно.)

Турецький Сьвятий.

Се він! се Ґанжа! Ґанжина се вдача!
Його рука! його залїзна сила!
Не зникла в каторзї снага козача!
Завзятости орда не придушила!

Андибер.

На Півньовім Скоку пропав той Ґанжа,
Щб вас водив полями та морями:
Там з нього сила насьміялась вража —
Піймавсь у лика перед козаками.
Тепер він Кукса... Торохти ж громами,
Скалїчений нетяго-заволоко!

(Ударивши по лежачій бочці і висадивши клепку.)

Помстись над дуками-сріблянниками,
Помстись над їх заступником жорстоко!

Турецький Сьвятий.

Наш рідний батьку! ми тобі поможем
Помститись над людськими ворогами.

Хома Плахта.

За правосудним помаганьням Божим,
Топтати-меш сріблянників ногами.

Турецький Сьвятий.

Сьогодні я воли продав остатні...
Ось гроші! справ собі гетьманські шати.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хома Плахта.

А я позгортував усякі злидні хатні,
Щоб жінку на храму відпоминати.
Та ні, нехай без поминок царствує...
Ось гаманець на чоботи-сапянці.

Костир.

А се Костир свій чересок дарує,
Щоб красувавсь єси в пернатій шапці.

Один з ярмаркових.

Гурра! дивись, порозстилали рядна;
Хто щó розгорив, вергає-скидає,
Одежею козацького гетьмана
І чобітьми і грішми спомагає.

Другий.

Гурра, гетьмане, Ганжо Андибере,
Красо й хвало козацького народу!
Нехай тобі дорогу слава стеле
Від сходу сонця й до його заходу!

(Становлять Ганжу Андибера на бочці.)

Андибер.

Козацтво, дїти, друзї, небожата!
Над Байдою ваш Кукса візьме гору:
Топтати-ме під нозї супостата
І завитá знов з вами до Босфору.
Як повний соняшник цьвіте-сияє,
Так засияє Море пожарами,
І збагатить нас на ввесь вік безкрає
Добром турецьким, злотом, талярами.
А ти, Стамбуле, не пишайсь гаками:
Байдуже нам про ті залїзні роги!
Затрусиш ся знов перед козаками,
Як заревуть, мов на Днїпрі Пороги.

(Спускаєть-ся завіса. Чути кобзи, цимбали, бубни, співи.)

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

СЦЕНА ДРУГА.

У Вишневці на замку крестова сьвітлиця з предківськими портретами.

Увіходить **княгиня Вишневецька** *в чернечій одежі.*

Княгиня.

Залїзний лист менї приснив ся ранком...
Вертаєть-ся з Московщини мій сокіл.
Король йому баницію прощає,
До служби кресової закликає... *(Павза.)*
Ох... Десять лїт, — нї, десять сотень рокiв...
Як серця нашого стає!... О синку!
Де ти?... Розмаявши ворожу хмару,
Ти сам узяв ся хмарою і зникнув.
Тобі було противно дяку слухать;
Нелюбі стали й ті пісні хвалебні,
Щó кобзарі тобі на честь складали,
Твоє велике дїло вихваляли.
Пилами й туманами обгорнув ся,
На матїр, на сестру не озирнув ся.
Не нам, жінкам, лицарське серце знати,
В печалї й тузї словом розважати.
Ми за гріхи якихсь незнаних предків
Покутовати сотнї рокiв мусим...
Чернець... Заковане в залїзо серце
Для жінки і для матери не беть-ся.
О, скілько вас до-купи тут зібралось,
(дивлячись на предківські портрети)
І вдачею лицарською з'єдналось!...
Олегу й ти, чубатий Сьвятославе!
Зоставили наслїдьде ви кріваве.
А ви, наслїдниці княгинї Ольги!
Но нїй зостались вам одні тревоги,
Безсонні ночи, сльози одинокі,
Зітханьня, мов церковний склеп, глибокі.

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Се мабуть висша присудила воля,
Щоб їм лягати трупом серед поля,
А нам над ними думками лїтати,
Кріваві рани слїзми обмивати.
(Увіходить Катруся в черничій одежі.)
Катрусю, дорога моя дитино,
Єдина втїхо, споминко єдина
Про ті лїта, як я, щаслива мати,
У парі вас надіялась вбачати!
Сьогоднї десять лїт, як ми вернулись
У Вишневець із-за лихих Порогів,
Де Печенїги дикі загнїздились
І в дикарів нових переродились.
Ти десять лїт одежу чорну носиш,
За матїр Господа благаєш-просиш,
І маєш тихую надію в Бозї,
Що вже вона на райському порозї;
Що з раю прабабки її витають,
Твоє подвижництво благословляють,
І дякують пречистих душ царицї,
Що прийняла дївочі обітницї.
(Увіходить Тульчинський оддалеки.)
Вволи ж тепер мою сердешну волю,
Осолоди гірку самітню долю
Тому, хто став бездїтницї за сина,
Ким захистилась наша Україна.
Він десять лїт до тебе не лицяв ся,
Про любощі нї словом не озвав ся.
Невольник мовчязний твоєї волї,
Чатує з козаками в Дикім Полї;
З окритою залїзом головою,
Стоїть готовий день і нїч до бою.
Щоб мовчки ти для матери чинила,
Те мовчки він чинив для побратима.
Вас двоє в сьвітї, двоє душ високих,

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Сердець на дружбу і любов глибоких.
Такими душами сей сьвіт держить ся,
Імя Господне на землі сьвятить ся.

Катруся.

Княгине мамо! я не без кори́сти
Покутовала за своє рожденьня:
З моїх очей дівоцька луда спала,
І я сей сьвіт, який він, розпізнала.
Гірка се чаша, що́ нам жизнь підносить
Під назвою коханьня та розкошів.
Я на житьтя жіноче надивилась
І в драних хатах і в царських палатах.
Страшне воно під карбачем козацьким,
Страшнійше під евнушеством султанським,
І ті, що́ в сих чертогах князювали,
Чернечі рясники понадівали.
Наділа й я: тепер шкода здіймати
І весну жизни в гості завертати.

Княгиня.

У гості! ні, моя лилїе пишна:
Весна твоя цьвіте ще повним цьвітом,
І серце молоде жадає щастя,
Що́ з серця дружнього любовю рине.
Не говори, що ти його не любиш,
Що не діймаєш віри козакові.
Козак сей — лицар, воїн чеснородний;
Козацьке варварство йому противне.
Він дику, люту силу войовничу
До подвигів спасенних нахиляє.
Він дише правдою, сьвятої правди,
Завіту лицарства, достерегає.
Одна у нього хиба — нововірство;
Та, слухавши його оповіданьня,
Сама в чернецтві ти вже не вбачаєш
Людської жизни вищого призваньня.

Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Катруся.

Так, не вбачаю, мамо: бо черниці,
За мур від горя жизни заступивши,
Про власне, манастирське горе дбають,
Для сьвіту ж нїби справдї вимирають.
Тим часом нї в гаремах мусулманських,
Нї по улусах степових татарських,
Біди й наруги більшої не знають,
Яку жінки козацькі в нас приймають.
Отсе-ж до віку буду дївувати,
Жінок нещасних в тузї розважати,
Покинутих сиріток доглядати,
На добру путь, на розум наставляти.

Княгиня.

Моя голубонько! хиба-ж не можна
Круг рідної семї сиріт збирати,
І тим козачкам нещасливим тугу
В їх бідолашнїй долї розбивати?

Катруся.

Не можна: бо семя — душі зневага,
Се — рваньня серця, матїнко княгине:
Однаково і лицар і нетяга
Свого часу дїтей і жінку кине.
Ось ряд черниць, сумний як склеп підземний.
Се женщини гіркі, з мечем у грудях...
Наш вік — жіноцької журби вік темний,
Біди, невиданої ще на людях.
В тебе пронизане в самої серце
Мечем крівавим, як огонь жерущим,
На горе всїм, хто горнеть-ся до тебе,
На радощі ненавидникам злющим.

Княгиня.

О бідний побратиме мого сина,
Найкрасче серце, розуме найвисший!
Чи не була б дочка моя щаслива,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коли-б не знала, чим се время дише?
Твої нововірні оповіданьня
Про сьвіт широкий, про науку правди,
З дівочого веселого коханьня
Зробили сум без пільги, без одради.

Тульчинський *(наблизившись)*.

Княгине!

Княгиня.

Ох! ти тут, мій орле сизий?

Тульчинський.

Я тут, і чув сердечну, щиру мову,
І перебить не сьмів: бо ви снували
Найвисшого житьтя тонку основу.
Та край наш мріями низькими дише...
Колись, читавши, будуть дивувати,
Що він собі руїнне право пише
І все з землею надить ся зрівняти.

Княгиня.

Як? щó?

Тульчинський.

Вернув ся Андибер з неволі,
І зветь-ся Куксою: бо без руки вернув ся.
Він хоче на сріблянниках помститись
За те каліцтво, щó в Орді здобув ся.

Княгиня.

Хто-ж провинив йому в його нещастї?

Тульчинський.

Князь Байда.

Княгиня.

Тим, що вдарив, мов із хмари
Нежданий грім?

Тульчинський.

Ні, тим, що судню раду,
Мов череду, обскочили Татари.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Княгиня.

То син мій провинив своїм лицарством,
А Ґанжа мстить ся над сріблянниками?

Тульчинський.

Сріблянники у нього всї, хто між козацтвом
Живе порядними будинками й хатами.
І перш усїх — княгиня Вишневецька;
За нею він погрожує Острозьким,
Сангушкам, Радивилам, всїм княжатам,
Щó не в ладу з гультайством запорозьким.

Княгиня.

Погрожує... на щó-ж він уповає?
Де в нього військо? в чім його потуга?

Тульчинський.

На ярмарку до Кукси пригорнулась
Уся голота, щó не любить плуга.
Орда ся на Вкраїнї з давнїх-давен
Проміж людьми дбайливими вгнїздилась;
Тепер вона знарядьдям небезпечним
В руках лихих комишників зробилась.
Учора Кукса в гунцї, без сорочки
Пришкандибав; сьогоднї гетьмануе,
І хто не викотить йому горілки бочки,
Того дере, плїндруе, в пень руйнуе.
З горілкою, мовляв, уся вселенна
Під нашим присудом козацьким буде,
Почезне панська сила навіженна,
І раювати-муть всї вбогі люде...

Княгиня.

Єхидна проповідь!

Катруся.

Щó-ж нам робити?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тульчинський.

Те, щó робили предки: зачинитись,
До себе всїх статечних прилучити,
І з Печенїгами новими битись.
Наш замок повен живности і зброї;
Сердець прихильних маємо доволї...
Не нам лякатись челяди пяної,
Там, де блищали славою герої.

Катруся.

Княгине мамо й ти, козаче правий,
Справдешнїй лицарю серед козацтва!
Додасть підмоги вам дївча без слави,
Без імени, без батька, без багацтва.
Як пухли з голоду козацькі дїти,
Конали в недузї та в холоднечі,
Я звикла по холївах тих ходити,
Щó не зосталось нї вікна нї печи.
І не одну безматїрню дитину
Від болести тяжкої рятувала,
Збирала сиріт в затишну хатину,
Сорочечки біленькі надївала.
Вертаючись нетяги у холїви,
Своїх дїтей в черницї пізнавали,
І на шпиталик дїтський із поживи
Своєї пай нескупо віддїляли.
Такі нетяги будуть наші люде:
Бо люба й дорога отцю дитина...

Тульчинський.

Нї, ясна панно! так воно не буде:
Любійша їм і над дїтей руїна.
Завзявшись битись із сріблянниками,
В пяних піснях зачнуть того хвалити,
Хто вирізав отецькими руками
Прихильні до панів козацькі дїти.

Generated on 2015-05-14 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же.

Увіходить **вістовець.**

Вістовець.

Пресьвітлая княгине! я заїхав,
Далеко з Шляху Чорного звернувши,
Щоб ви про новину щасливу знали,
Котра сповнить веселостю ваш замок.
Є над Дніпром село Манастирище,
Село козаче на землї чернечій;
Туди везу я князю лист залїзний...

Княгиня.

Залїзний лист? Менї сьогоднї снилось,
Що син мій із Московщини вернув ся
За сим листом чи ґлейтом королївським.

Вістовець.

Вернувсь, княгине: сон правдивий снив ся...

Увіходить **Байда,** *увесь сивий.*

Байда.

Правдивий сон, і ось я сам...

Княгиня.

О Боже!
Припав метелицею серед лїта!

Байда.

Се не метелиця, — зима московська...
Московські лаври се мене вкривають:
За правду инших там не заробляють.

Княгиня.

О синочку! *(Хоче його обняти.)*

Байда *(припавши на одно колїно).*

Благослови, матусю,
На поприще нове шуканьня правди.
(Цїлує руку.)

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Княгиня.

Ще в тебе поприще нове?!

Байда.

Велике.
Се в мене тілько й щастя і одради.

Княгиня.

Хиба-ж тобі, мій сину, мій герою,
Не ввірилась земля московська люта?

Байда.

О, добре ввірилась! Там погибає
Все, що́ встає за правду...

Княгиня.

То́ про що́-ж ти
Вбивавсь із лїта в білу зиму, синку?

Байда.

Там воювать за правду стоїть працї.
Земля — як море-океан широка.
Кипить вона і рибою і звірем;
Кипить і грає силою-снагою,
Удачею, одвагою людською.
Там тілько б велетням на сьвіт рождатись,
На всю вселенну доблестю пишатись.
Та глибоко в ту землю кривда вїлась,
В серцях підлиз царських закоренилась.
Вони обстали трон високим муром,
Премудрого зробили самодуром.
Крізь золоті самодержавства крати
Рикає лев сей, — трусять ся палати,
А можновладство підступного слова
Все дужчає, мов гидра стоголова.
Воно й мою правицю притомило,
Погнуло і мою лицарську силу.
Та до мене ввесь цьвіт землї зібрав ся:
Ті, що́ з царем Казань завоювали;
Ті, з ким він Астраханї допевняв ся;

Generated on 2015-05-14 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ті, щó Сибір широкий здобували...
(Чути труби, жоломійки, тулумбаси.)
Самусю брате! дай себе обняти.
Катрусю! дай себе поцїлувати.
Се не зима московська вас витає:
Московська Русь до себе прикликає.
Не в труби се, не в жоломійки грають:
Серця правдиві до сердець гукають.
Царська земля неправдою болїє...
За мною йде, в кім искра правди тліє,
І кличе покликом до всїх великим,
Хто не піддавсь у нас жаданьням диким:
»Гей, люде щирі! правди, правди, правди!
Нема без правди нї в чому одради!
Рятуймо Русь і Київську й Московську,
І вольну Новгородську й славну Псковську!
Бо Татарва нова по нїй нуртує,
Столїтьтя кривди й мороку готує.«

Княгиня.

Мій сину орле! я не розумію
Твого завзятьтя й задуму нового.
Не Русь од кривди мусиш рятувати,
Своє гнїздо від рарогів спасати.

Байда.

Чув, бачив, знаю й добре розумію
Пяну й безрозумну хижацьку мрію.
Я б Ґанжу-Куксу розтоптав ногами,
Та всобитись не хочу з козаками.
Сьогоднї козаки — знарядьдя зради,
А завтра — воїни сьвятої правди.
Сам Кукса, щó хотїв нас руйнувати,
Менї в походї буде помагати.

Княгиня.

Куди-ж се знов поход у тебе, сину?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Байда.

На Заднїстрянську, нене, Україну...

Княгиня.

В Волощину?

Байда.

Щó об Дунай обперлась,
Від гір до Моря Чорного простерлась,
Днїстром од польского меча прикрилась,
Щитом нам від Турещини зробилась.
Шукав я правди по сьвітах широких,
Коло престолів золотих високих;
Та бачу, що шкода її шукати
Окрім своєї взброєної хати.
Я збройну хату за Днїстром збудую,
Повз ріки й Море башти помурую.
Тогдї правицю простягну цареві,
А лїву руку — паньству й королеві.
Хто б нї озвав ся правду боронити,
Всїм рівно будуть козаки служити.
Нехай живе по нас во-віки слава,
Що иншого ми не жадали права.

Княгиня.

Мій сину орле, соколе мій ясний!
Великі в тебе, вікопомні мисли;
Та чує серце матерне безщасне —
Побє недоля сї надії пишні.

Байда.

А ти, Самусю, друже мій між друзьми!
Чи віруєш в мою лицарську долю?

Тульчинський.

Поки я вільно дихати-му грудьми
І ненавидїти-му тьму й неволю!

Байда.

Се наша заповідь сьвята козацька,
Се наша віра праведна лицарська.

Generated on 2015-05-14 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Нехай ми всї за неї трупом ляжем, —
Ми свій завіт потомству перекажем.
Орлице нене, соколихо ясна!
Не плач, утри залиті слїзми очи.
Недоля ваша над всї долї щасна:
Бо дух наш родить ся в душі жіночій, —
Дух повен жертви, повен занедбаньня
Себе самого для добра людського:
Нема в людей сьвятїйшого призваньня,
Нема й у Бога красчого нїчого!

Княгиня.

Катрусю, чуєш? Ось де нововірство
Із вірою старою поняло ся,
Ось чим козацтво предківське наслїдство
Хранити для потомків завзяло ся!
Нам, кажеш, серце наскрізь меч проймає...
Не бій ся гострого, моя дитино,
Як не боїть ся воїн, щó лягає
У полї трупом за свою країну.

Тульчинський.

Достойне слово матери героя,
Достойне й дїло огняного слова...
Нехай же і моя перед тобою
Озветь-ся мовчязна, несьміла мова...

Байда.

Нї, брате! десять років нїмуваньня
Промовили за тебе більше правди,
Нїж співи трубадурного лицяньня
І струни голосної серенади. —
Катрусю! по всьому широкім сьвітї,
Де лицарство з неправдою воює,
Нема нїкого в мене на примітї,
Хто женщину так високо шанує.
І не знайти до віку в христіянстві
Такого доблестного паладина,

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Щó десять лїт був сиротї за брата,
А побратимській матері за сина.
Пишалась би й великая цариця
Таким преславним лицарем-слугою,
Щó чатував у полї й на бойницях,
Готовий по всяк день і час до бою.
Та не до всякої царицї сватом
Прибуде Байда з тими, щó під лавром
Московським срібним на ввесь сьвіт сияють
І правду над багацтва прекладають.
Я врізав би свого живого серця,
Віддав би раю цїлу половину
Тому, хто для коханого кубелця
Вбезпечує як муром Украïну.
Ми, люде правди, родимось для жертви,
Ми кривду жертвою одолїваем;
Без нас були б людські дїяньня мертві,
Ми їх безсмертним духом надихаем.
Нехай же над твоею головою
Вінець у Бога жизни возсияе:
Жіноча жертва на-рівні з мужською
Грядуще царство правди приближае.
Дай, сестро, лицарю без плями руку
На трудну жизнь, як героїня жизнї,
На всяку жертву і на всяку муку,
Щó б нї судило ся твоїй отчизнї!

Катруся.

Мій братіку! твое велике слово
І погляд божеський на наші муки
Осьвічують, мов сонечко весїнне,
Мою захмарену сиріцтвом душу.
Убога розумом і млява серцем,
Не мушу в вас по-заду зоставатись:
От вам обом рука, що до загину
За правду жизни буду подвизатись!

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

(Дає Тульчинському правицю, а Байдї лїву руку. Байда цїлує Катрусю в уста, Тульчинський, припавши на одно колїно, в руку.)

Княгиня *(надївиючи молодим перстнї).*

Благослови ж, Всевишнїй, вірну пару,
І дай їй вік новий благовістити!

Байда.

Далекий може вік сьвятої правди,
Спасенних душ надії і одради!

(Заручені цїлують ся. Спускаєть-ся завіса. Чути весїльну музику, та вона переходить у плач.)

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Судня сьвітлиця над залїзними гаками в Цариградї.

Великий **визір** *засідає в Диванї з башами.*

Визір.

Так, воїни — игралище Фортуни,
А нації, се филї по-під вітром...
Куди жене їх таємнича доля,
Предвічного недовідóма воля?
Чого встають, киплять та й засипають,
І про своє враньне не памятають?
Вре боем хуртовинне Руське Море,
І напирає на Стамбул потужний,
Немов, йому на сором і на горе,
Воскрес Олег той віщий, харалужний.
Вре боем гірше моря степ козацький,
І на форпост наш, Яси, напирає,
Щита, щó викував меч отоманський,
Із наших рук, мов буря, вириває.
Чи се людськéе безумство, чи укрита
В тім бушуваньню мисль якась велика,
Що чернь завзята, здобиччю не сита,
Знай рине й рине, мов стихія дика?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сераскир.

Не буде більше ринути: бо Яси
Пожерли цьвіт і силу недовірків.
Сей Томза, лїзучи на господарство,
Явив себе Немродом-зьвіроловом:
Уполював такого козарлюгу,
Якого сьвіт не бачив від Олега.
Попавсь у наші руки славний Байда,
Герой земель і вод, князь Вишневецький,
Щó так над нами високо возносив
Червоний хрест козацький, знамя зради.

Визір.

Дивуюсь вельми, як се Андиберу,
Безрукому, пяному гайдабурі,
Фортуна пофортунила загнати
В тенета лева, лицаря без страху!

Сераскир.

Каліка сей — душа того козацтва,
Щó в нього здобич — віра, честь і правда;
Прийняв їх Байда у свою дружину,
Щоб злидні їх у Ясах полатати;
Вони ж, польстившись на його скарбницю,
Давай вози походні жакувати —
Під самий час, як наші наступили
І з Томзою полки його тїснили.
Нераз уже сей Ґанжа зрадив Байду,
Та в Байди розум, волею Аллаха,
За зраду падишаха помутив ся,
І сторожкий стратегик не дознав ся,
Що Андибер із Томзою з'єднав ся.

Визір.

І ти, щасливий із щасливих воїн,
Двох наших ворогів, духів Ереба,
Своїм мечем, во-вік благословенним,
Побив, мов двох Титанів-Зевсоборців.

Generated on 2015-05-14 18:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Сераскир.

Пишаюсь боєм з українським левом.
Оборонявсь, як Бріарей сторукий,
І вергав смерть, немов яка машина:
Бо в нього, кажуть, серце беть-ся рівно.
А сей безрукий велетень, сей Ґанжа,
Доставсь менї без крівяної жертви:
Бо ниций Томза зрадив гайдабуру,
І заплатив кайданами за службу.

Визір.

Так, воїни — игралище Фортуни!

Капудан-баша.

Або людської зависти й єхидства.
Князь Байда вирвав Ґанжу із неволї,
І се йому відплата за рятунок.

Визір.

Предвічний таємничими путями
Веде до слави й щастя правовірних.
Се два великі воїни в джавурів,
Дві їх руки, правиця і лївиця, —
І ми обидві їх на балвохвальців
В'оружимо мечем свого пророка,
Або ж обидві разом повтинаем,
І Русь і Польщу і Москву скараєм.
То перше, кажеш, приведуть нам Ґанжу?

Капудан-баша.

Він перше Байди провинив пророку:
Нехай йому й поклонить ся перш Байди.
Та ось уже й ведуть.

Увіходить **Ґанжа Андибер** *у залїзних кайданах.*

Визір.

Щó, Ґанжо? бачив
Гаки залїзні тут під замком?

Андибер.

Бачив.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Визір.

На сї гаки зіпхнуть тебе з бойницї,
І зачепившись ти на них повиснеш.

Андибер.

То щó-ж? повисну.

Визір.

І круки голодні
Тобі живому повиймають очи.

Андибер.

Нехай!

Визір.

А доїдять в-низу собаки.

Андибер.

Байдуже! Смерти я не звик боятись,
Від неї й на печі не заховатись.

Визір.

Я був колись таким, як ти, джавуром,
І так як ти бив на »проклятих Турків«,
І так як ти попав ся у неволю,
І так як ти готов був погибати.
Та просьвітив мене пророк великий,
І занедбав я ваші мрії дикі.
Покинь олживе ідолопоклонство
В імя пророка правди, Магомета,
І будеш з нами чесно панувати,
Єдиного на небі прославляти.

Андибер.

Цур вашому дурному Магомету
І вашому гидкому пануваньню!
Господь наш не один живе на небі,
З Отцем Дух Сьвят і Син Єдинородний,
А з Сином — Мати, Дїва пресьвятая,
А з ними — всї сьвяті і преподобні.
Нас, христіян, вони благословляють,
А вас, невір, на віки проклинають!

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Беґлербек.

Великий визірю! коли-б, тінь Бога,
Наш падишах почув таке кощунство,
То повелів би тут-же перед нами
Язик проклятому джавуру вирвать!

Визір.

Премудрости премудрого не міряй
Своїм умом, в завзятости мизерним.
Як море-океан, вона глибока;
Як небеса надоблачні — висока.
Козурю! схаменись. Нехай той Байда
Таким безумним і запеклим буде,
Щоб тьму над сьвіт а чесну жизнь над муки
І над гидке здиханьня прекладати...

Андибер.

Як! Байда, кажеш?

Визір.

Байда Вишневецький.

Андибер.

Хиба-ж його не страчено ще вчора?
Хиба за гак ребром не зачепив ся,
І не висить-кричить великим гласом,
Що Магомет, пророк ваш — харцизяка,
А Сус Христос — творець землї і неба;
І ви його ще й досї не добили,
Гірких річей його не заглушили?

Визір.

Жив і здоров; загоїли ся й рани,
Щб ними ввесь під Ясами окрив ся.
Дознавшись про його неволю, мати
Збула всї статки, все позакладала,
І вчора прибула до Цариграду;
Та падишах їй відказав на викуп:
»Коли-б еси всї українські замки,
Поля, луги й степи позаставляла;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коли-б сріблом та золотом Стамбул мій,
Як місяцем і сонцем, осияла:
Не випущу й тогдї його на волю.
А схоче він пророку поклонитись
І з нами, правовірними, осїстись, —
Зроблю його в Дивані головою
І в царстві первим паном підо мною.«

Андибер.

А Байда щó на се?

Визір.

Не хоче й знати:
Йому любійше на гаках стирчати.

Андибер.

То й я не хочу знати.

Визір.

Ти завидник
І подражатель Байдин, Андибере.
Щó він нї зробить славного й дурного,
І ти в ту-ж стежку, дивлячись на нього.

Андибер.

В ту стежку? Нї, своя тропа у мене.
Ось слухай, Турчине. Коли ви Байду
Пхнете з бойниць на ті гаки залїзні?

Визір.

Сьогоднї, зараз.

Андибер.

І я сам побачу?

Визір.

Побачиш.

Андибер *(затрусившись).*

І менї дозволять Байду
Самому пхнути на гаки з бойницї?

Визір.

Про се є кат у нас.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Андибер.

Коли дозволять
Менї при Байдї ката заступити,
Готов я з вами брат за брата жити;
Зроблюсь потурнаком і занедбаю
Всї радощі мого сьвятого раю.

Капудан-баша.

Щó за ненависть люта!

Сераскир.

Щó за серце!

Візір.

Нї, щó за розум і наука віри!
О підла чернь! куди тебе провадять
Обманники, облудники кудлаті?
Геть з ним! *(Андибера виводять.)*
Дзвинять уже кайдани
З металлу чеснородного.
Увіходить **Байда**, *у срібних кайданах.*
Нещасний,
Великодушно-необачний князю!
Ти вже покинув суєвірство кляте,
Ти мислиш тверезо про Бога правди...
Один би ще ступінь, і лик пророка,
Спасенний лик, твоїй душі б одкрив ся!
Та нї, ти гинеш, чеснородна жертво
Одчаяньня!

Сераскир.

Щó за постава пишна!
Таким він був під Ясами, як наші
Його кругом, як хмари, обступили.
Коли-б тепер меча йому вернути,
Він і в кайданах здав ся б Іскандером.

Візір.

Надумавсь, князю?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Байда.

Не соромте сили
Пустим ляканьням запорожця Байди.

Визір.

Ти хочеш згинути?

Байда.

Не хочу, мушу...

Визір.

І за що́-ж гинеш, лицарю великий?

Байда.

За правду. Не знайшов я правди в Польщі,
Ні в вашім гарнім царстві, ні в московськім;
А в нас вона на Русї-Українї
Сліпа й глуха, як мрець у домовинї.
Родився я рано: ще закон і віра
І в нас одні, і в Турка безувіра,
І в Москаля, що́ широко сягає,
І в Поляка, що́ високо лїтає.
Не хочу жити! Буде з мене.

Визір.

Князю!
Забудь про наше темне безувірство,
Забудь і про козацьке дике зьвірство,
Забудь про массу. Ми серед лукавих,
Жорстких сердець і розумів мизерних —
Оазіси, невідомі верблюдам
І вожакам їх, ницим недолюдам.
Живи, як ми живем. Признай пророка,
І буде тїнь твоя у нас широка.

Байда.

Я жити-му не тїлом, а душею,
Надїєю великою моєю!
Настане инший вік і инші люде:
Над ними правда царювати буде.
А з вашого пророка ви зробили

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Те, щó з свого лукаві християне.
Його імям великим осьвятили
Своє хижацтво і житьтя погане.
Не хочу жити з вами!

Визір.

Поміркуй же,
Якою смертю помирати мусиш.
Залізний звір тобі у ребра впеть-ся
Своїми пазурами-якорями,
І довго будеш чути, як сьміеть-ся
Твій лютий ворог між потурнаками.
Бо Ґанжа...

Байда.

Се не ворог, — дика сила,
Щó з давних-давен бідну Русь давила.
Нехай сьміеть-ся... Я молитись мушу
За Україну, за народню душу.
Вона в менї, і жити-ме во-віки.
Як в Чорне Море льлють ся наші ріки,
Так в сій душі живе добро злило ся
І з серцем чистим, щирим поняло ся.
Не вмре вона: воскресне в тім народї,
Щó гине у-в усобицї й незгодї.
Забудеть-ся імя моє, а серце
В далекому потомстві відозветь-ся.

Визір.

В потомстві... Хто твоїм потомством буде?
Які поваги, чести, вірности сьвітила,
Які непідкупнóї правди люде,
Вселенної животворяща сила!...
Мовчиш?

Байда.

Я все сказав.

Визір.

Душе висока!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ти був би перлом без ціни в пророка. *(Павза.)*
Ведіть, сповняйте падишаха волю.
(Байду виводять.)
А ми всї пійдем до передпокою,
І сьвіту чотирьох кінців владику
На милость нахиляти-мем велику:
Чи не вблагаємо, щоб так не згасла
Душа сьвята, велика і нещасна!
Увіходить замковий **аґа.**

Аґа.

Шкода! кайданів срібних дожидались
Сїпаки, як голодні пси мясива,
І дика чернь із рук у падишаха
Кріваву жертву рве, як дар Аллаха.
Чи чуєте? реве Стамбул... Вже сталось.
Од велетня одно імя зосталось! *(Павза.)*

Визір.

За вибухом слїпого фанатизму
Я чую спів невольницький козацький,
Знакомий голос хижого сусїдства,
Щó дише злом на сьвіт магометанський.

Аґа.

Се бідна мати, тужачи по синї,
Невольників з ґалер навизволяла,
Щоб на пяній, завзятій Українї
Про князя Байду память не вмирала.
(Спів робить ся виразнїйшим.)
»Годї тобі, князю Байдо, байдувати,
Сватай мою дочку та йди царювати.
Твоя, царю, дочка поганая,
Твоя, царю, віра проклятая!«
(Знов невиразно чути спів.)

Визір.

О, лучче б сї співаки понїміли!
Вони так добре Байду зрозуміли,

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Як ми свого великого поета,
Сьвітило в тьмі, пророка Магомета.
Природо чесна, цьвіте жизни чистий!
Тебе низьке принижує й хвалою.
Один дух правди й благости огнистий
До висших дум возносить ся тобою.

(Спускаєть-ся завіса. Невиразний спів переходить варіяціями у високий національний гимн.)

КІНЕЦЬ ДРАМИ.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ДРАМОВАНА ТРИЛЬОҐІЯ. II.

IV. ПЕТРО САГАЙДАШНИЙ.

СТАРОРУСЬКА ДРАМА (1621. р.).

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Степан Хмелецький, підвоїводий київський.
Tripus, панський пленіпотент.
Князь Масальский, козакуючий московський зрадник.
Петро Сагайдашний, козацький гетьман.
Ходика, київський війт унита.
Адам Кисіль, заслужений у шляхти пан.
Лавро Древиньский, сеймовий православник.
Ѳома Замойський, київський воївода.
Іов Борецький, митрополит київський.
Зосим, келейник і сповідник його.
Кассіян Сакович, префект братської школи.
Петро Ререпа, козакуючий інтеліґент.
Дзвонар, чернець-козак.
Хорунжий військовий, бунчужний військовий.
Весільні гості з молодою парою.
Козак оброчник.
Вістовці, бурсаки, запорожці, музики.
Юрода.
Царські посли.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Случаїха, осьвічена наукою козачка.
Случаївна, така-ж її дочка.
Старша мати черницька.
Скарбова мати черницька.
Послушниці.

Сцена в Києві.

ПРОЛОГ.

Колись під бунчуком і прапором козацьким
Ходила наша Русь на братню рідну Русь,
Аж ось хижак страшний, герой не-християнський,
Про стид наш і про гріх великий схаменувсь.

І зразу запалав жорстокий покаяньням,
І серце Бог йому іссопом окропив,
І руським просьвітив його самовизнаньням,
І правий дух в його утробі обновив.

І гаснучи тогдї в блаженних упованьнях,
Оставив нам, своїм потомкам, заповіт —
Цурати ся на Русь із ворогом єднаньня,
Покіль у нас в серцях не згасне чести сьвіт.

Натхни ж нас правдою, о музо Мельпомено!
Великий лик його із мертвих воскреси,
І чистий руський дух по темних руських землях,
Дух братства щирого, мов сьвітло, пронеси.

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

АКТ ПЕРВИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Руїна сьвятої Софії в Києві.

За муром притаїв ся **Tripus**; *мимо проходить* **Хмелецький.**

Хмелецький.

Слїдом, за вихрюватим Наливаєм,
Царем руїнників та палїїв,
Посходили із сьвіту й патріоти,
І можновладні деспоти-пани.
Літа своїм потоком позмивали
З лиця землї і славних витязїв,
І тих, щó над усяку честь і славу
Жадали можновладства та скарбів.
Не бачимо круг себе нї Жовковських,
Щó згорда міряли очима смерть,
Нї Василїв Острозьких, щó за гроші
Все куповали й продавали в-щерть.
Дрімає стоголова гидра бунту;
Сплять вічним сном великі лицарі;
Їх поприймали, як братів, до гурту
Великих дум і подвигів царі...
Поснули й ви, щó сьвітом колотили,
Безощадні Лойолині сини, —
Щó Божество собі земне зробили
Про дикий сьміх і регіт сатани.
Узяв ся попелом і цар олживий,
Щó видумали ви Ляхам на стид
А Москалям на віковічну помсту
За довгий ряд гірких, тяжких обид...
Поснули... нї! здрімнули на минуту,
Гадюками звились в гидкий клубок,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І знов готуєте свою отруту
Про темний запад і слїпий восток...
О, довго ще єхидне єзуїтство,
Під назовом справдешнїх християн,
З амбонів сїяти-ме дуросьвітство,
І розуму і чести кукольван! *(Виходить.)*

З-за звалища виступає **Tripus.**

Tripus.

Ви против нас обидва опір стали,
Розумний син з розумником отцем,
Та ми обох в ярмо вас повпрягали,
Мов бугая старого з бугайцем.
Отця твого ми виманили з Нанта
Коханкою в Лойолин польський кіш,
А з високости царственої шляхти
Зіпхнули на мизерний хлопський Низ.
Вродливого вродлива породила,
І образ батьківський йому дала,
Та сьвітоправня єзуїтська сила
Над оком гору й над умом взяла.
Ми батька з рідним сином розлучили,
Жалем його невважним напоїли,
Звелїли закохатись в козаках
І помирати на нїмих степах.
Тебе ж із князем Василем злучили,
Мов куклу воскову переліпили
Із вольної людини в кріпака,
Із польскої дитини в козака.
Ви нас двома щитами захищали,
На бесурмен у полї чатували...
Спаси-бі вам за працю, мудреці,
Видющі надто широко слїпці!
Безпечно ми на Росї панували, —
І вже Днїпро-Славут, уже й Сула
Хилити ся під нашу волю стали:

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Бо й їх наука наша поняла.
Царі владиці всїх владик голдують,
В Москві і в пишнім Цариградї чують
Удар його »желїзного жезла«.
Понахиляють ся строптиві люде
Під єзуїтський всемогущий дух,
І на всьому широкім сьвітї буде
Єдине стадо і един пастух...
(Зазираючи в руїну)
Однак нема!... Коли-б ще не зустрів ся
З тим, щó на нас, мов сатана, узлив ся!
(Увіходить обшарпаний князь Масальский.)
Я вже давно жду, князю мій, тебе
В сїй мовчязній руїнї-синагозї.

Масальский.

Хороший, нїчого сказати, князь:
Мов той люзняк в шляхетському обозї!
Тулюсь в руїнї, наче в кабацї
Нетяжище, гуляка необашний;
Тим часом, мов коня на муштуцї,
Веде преславне вийсько Сагайдашний.
І личака-жупана й шкарбанів,
Щó пальцї з їх і пяти видко, сором.
Ховаюсь од міщан і козаків,
А земляки мене взивають »вором«.

Tripus.

Се, князю, ти приймаеш од Москви
Наругу а від Русинів зневагу
За те, що похитнувсь у Тушинї,
Та й дав »поповичові« перевагу.

Масальский.

Не я один, мосьпане, похитнувсь:
Уся земля московська захиталась,
Як за Романових Москва, Рязань
І Нижня Новгородчина озвалась.

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Tripus.

Ну, знай же, князю: як на небесах
Сияють вічно Божі мисли, зорі,
Так на землї в намісника Христа
Не гаснуть задумів спасенних твори...
Узявсь, мовляли, попелом той цар,
Щó ми в'оружили на дику силу...
Нї, поки сонця, вічний город Рим
Являти-ме героїв церкви миру.

Масальский.

Ахия?

Tripus.

Він... Се наш новий ізбранник,
Нове знарядьдя праведних судеб:
Увійде він в розбійницький вертеп,
Як волї всїх царів царя посланник.

Масальский.

Чи справдї-ж бо Ахия Оттоманус,
Хрещений син турецького царя,
Не посоромить між лисовчиками
Козацького слїпого кобзаря?
Про його думу всїм кошем співають,
В цїсарщинї мов перло бережуть,
І здобичі похідньої і слави
Від його більше, нїж від Нїмця ждуть.

Tripus.

Сей промислом божественним хранимий
Султанич, потайний християнин,
На те родив ся, щоб було на сьвітї
Єдине стадо і пастух один.
Возсяде на престолї Амурата,
Немилосердного народів ката,
І переверне лютий Цариград
В новий Отця сьвятого вертоград.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Масальский.

Так се не сон менї в шинку приснив ся,
Як я, мов кремях той, кругом оббив ся,
До шкарбанів та личаків допив ся,
З нетягами за кухлик браги бив ся?
На довідки під Софію сьвяту
Мене в шинку хтось потай миру кликав,
Якусь менї цедулу в руки тикав,
Та й знов зайшов у хмару я густу...
Хиба-ж не сон воно, що царство
Московське наче хтось менї дае,
І знов у мене наче гроші е
І турські шуби про мое боярство?

Tripus.

Пророчий сон: посадить на Москві
Тебе царем Ахия Оттоманус,
І на твоїй розумній голові
Обіпре вічний мир бог брані — Янус.

Масальский.

Царем... Не нам там з вами царювати,
Де над князьми взяв гору міщанин,
Де царюваньня мусив одбігати
І сам король і королівський син.

Tripus.

Байдé нам се! Сам Аполлон з тугою
Не з-разу влучить крізь густий туман.
Натягуе даремно золотого;
Панує по Московщинї обман.
Нехай! ми брязнем громом-тятивою
Перш над Стамбулом, і тогдї Москву
Нахилим під свою потужну волю,
Гадюцї схизми зітремо главу.

Масальский.

Ким зітрете?

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Tripus.

Тими, що́ по'ббивались,
Мов кремяхи, по корчмах-кабаках
До шкарбанів і лат подопивались
І вештають ся в драних личаках.

Масальский.

Се правда. Се премудро ти говориш.

Tripus.

Премудрістю нас натхнено з небес.
Возьми сей талисман, ти ним натвориш
Великих між нетягами чудес.

(Дає капшук грошей.)

Масальский.

Отсе дак так! по нашому смакові!
Суха ж, мовляв той, ложка ріт дере.
Тепер вели, наказуй козакові.
Бо наш брат грошей дармо не бере,
Спаси-бі! ти вернув менї завзятьтя.

(Зазирнувши в капшук)

Я знов живу і дишу; бо з мене
Обсиплеть-ся, мов жовте листя шматьтя,
І зацьвіту, як дерево рясне.

Tripus.

Цьвіти й красуй ся, тілько на чужині
Вам не знайти, що́ *тут* знайшов Митро.
Надія марна: бо по тій країні
»Шляхом козацьким« не тече Днїпро.
З Німеччини ти мусиш заманити
Сюди Ахию, на Олегів шлях:
Тут сила рушити царства й творити, —
Тут, у пяних, завзятих козаках!
Вони за пожарі, різню й руїну
Нїчого, опріч слави, не беруть.
Попропивавши здобич, голу спину
Давняшнїм робом перед паном гнуть.

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Масальский.

Безпутні люде!

Tripus.

Правда, та й безцінні!
Ви ними знімететесь під небеса
З Ахиею, отця сьвятого вірні
Потужники, вселенної краса...
(Чути гомін, суремки, шипоші.)
Ідуть герої славою окриті,
Людською шарпаниною неситі;
Вернулись, попустошивши ввесь край,
Руїною зробивши тихий рай. *(Виходить.)*

Масальский.

Руїна, здобич, — правда! А щó з того,
Що ми на Білій били ся Горі
За хиже главенство отця сьвятого,
Дурні, пяні, злиденні злидарі?...
Як на Москві менї не царювати,
Так вам, Ляхам, у нас не панувати,
Ми будем ваші гроші пропивати,
А розум добрий в голові держати...
(Ще голоснїщий гомін, суремки, шипоші.)
Ідуть... Нехай не бачять личаків
На князеві серед старців та хлопців!
Я був непослїдущий з козаків
Лисовчиків і славних запорожців...
(Ховаеть-ся, мовкнуть суремки, шипоші, гомін.)

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же таки.

Увіходить під бунчуком та стягом-прапором **Петро Сагайдашний** *з поштом.*

Сагайдашний *(згорблений і понурний).*

Ох, зледащів!... На-силу злїз із воза...
Лицарська сило! де ти? обізвись!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Душе моя, на добрі вчинки вбога,
Перед перстом божественним смирись
Познай переступи свої страшенні,
Свою гидку пред Богом наготу,
Земної слави й чести суєту!
Літала ти в Москву з чмелиним роем,
На »християнський рід« ходила боєм,
Забула, що в нас предки з ним одні,
Герої руської старовини...
Втїшала ся еси крови річками,
Річками слїз, димами-пожарами,
Взятьтям потужних, людних городів
І плюндруваньнем божих олтарів...
За се тебе, душе, Господь карає,
Руйнує храмину твою міцну,
Стрілами наскрізь тїло прободає,
Готує смерть тобі близьку, страшну...
Страшну... Коли-ж се смерти я бояв ся?
Нї! тілько суду Божого злякав ся.
О, підожди ще, Спасе, не карай,
Дай увійти й менї в Твій тихий рай!...
(З'умившись і випроставшись)
Га! щó се!... Софія не вкрита!
Патьоками руїнними облита!
По мурах буряни кругом ростуть,
В дірявих вікнах бодяки цьвітуть!...
Так от вони, сї крамарі, щó роблять!
От з чим вони мене з походу ждуть!
Крамні комори та шинки кукоблять,
А в Божому дому вітри гудуть!...
Стій, смерте! почуваю ся на силу...
Стій, причини твою сумну могилу!
Нехай ще раз душею закиплю,
І помстою свій жаль угноблю!
Нехай з козацтва не сьміють ся злюки,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Щó коло церкви нагрівають руки!
Гей, гармаші! озвітесь із гармат!
Гей, бийте в бубни, довбиші, на ґвалт!
Готуйте чашу військового суду
Крамарському ненавидному люду!
Козацтво крамар на війну послав
А сам на бебехах-перинах спав,
Прокинувшись горілку попивав,
Наказ-умову нашу забував!
(Бубнять бубни й тулумбаси. По-над руїною Святої Софії здіймаєть-ся вороньня та галич.)
Га, вороньня гидке!... Се дух нечистий,
Щó нашу вбогу Русь опанував,
І ради душогубної кори́сти
На нас унію, мов чуму, наслав...
Га, ти прожерлива, криклива галич,
Ненавидна жидівська джерґотня!
Так салогубів товстопуза калич
Печінки й серце нам довбе що-дня...
О вікопамятна руїна рідна,
Глаголе древніх мовчязних могил!
Виразно ти до серця говорила
Устами церкви нашої сьвітил.
В тобі наш Мудрий Ярослав уклав ся
Про вічний сон у мраморну труну;
В тобі я патріярхові покляв ся,
Що на братів руки вже не здійму.
Вони ж бо нашу честь і славу
На Клязьмі й на Москві перейняли,
І дику руських ворогів араву
На Куликовім полї погребли...
Я кляв ся, що не буде вже сьвятиня
Стояти пусткою серед Киян,
Гробниць, мозаїк і порфиру скриня,
»Премудрости Господньої« наш храм;

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Я клявсь і обіцяв, що наш ізбранник,
Борецький, праведний митрополит,
В сих віковічних мурах православних
Круг себе скупить руський наш синклит.
Тепер кленусь тією булавою,
Щó била-гнала Турка за Днїстром,
Наложить недовірок головою,
Що зневажав-пустошив Божий дом!

Увіходить **війт Ходика** *з* **Садком Садковським** *і весїльними гостьми.*

Хорунжий.

Ось він, гетьмане, багатир-проява,
Похлїбця Рудського! *Він* короля
Грошима засліпив. *Його* се справа,
Що запустїла так сьвята земля.

Бунчужний.

А сей доглядник древньої будівлї
Маєтностей церковних уживав,
Та й оливо за те і з криш і з вікон
З Вірменами й Жидами поздирав!

Хорунжий.

У двох вони в похід нас виряджали,
У двох сьвятиню нашу обкрадали!

Сагайдашний.

Ходико, пяна голово сїпак,
І ти, Садко, собако між собак!
Де ваша з нами, козаками, вмова?

Ходика *(хитаючись).*

Про се тепер нам не кажи нї слова.
Витаємо тебе всїма цехами
З весїльними боярами й дружками.

(Чути троїсту.)

Садко.

Тобі Господь в походї погодив,
А нам послав отсе весїльні годи:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Панянку висватати нам судив
Із-під поли у пана воїводи.
Вона менї небога по сестрі,
Росла попереду в манастирі,
А потім панною в дому Замойських
Звичаїв набиралась добрих польских.

Жіночий гомін.

Не з-так-то й добрих, та мовчім про те,
Хто з панною служонцою спізнав ся...
Турчав їй слово на ухо пусте...
Віночка рутвяного допевняв ся.

Ходика.

Отсе-ж і бачиш: чесні цехмистрі
І лавники славетні повпивались,
Премудрі наші райцї й писарі,
Танцюючи з жіноцтвом, підтоптались.

(Чути музики, співи, гопаки.)

Сагайдашний.

Ви в мене не горілкою впетесь:
В своїй крові-рудї захлибнетесь!

Увіходить **Дружко** *з короваєм і гильцями.*

Дружко.

Гей, сьвітилки й бояре! розступітесь;
Ви, славні лицарі! дивітесь:
Ось вам весїльні свахи,
На пісні, на танцї вдахи.

Увіходять виступця **дві свахи.**

Перва *(співом).*

А в нашого пана гетьмана
Між царями славонька славна;
Червонїє Днїстро, червонїє,
Бесурменською кровю леліє.

Сагайдашний.

А про козацьку кров позабували,
Щó ми за вас річками проливали?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Друга *(співом).*

Весели ся, гетьманоньку, весели ся,
Між царями славою хвали ся:
Що нема потуги над козацьку,
Нема слави над твою гетьманську.

Сагайдашний.

Я помстою над вами звеселю ся,
Погибельлю ледачих похвалю ся!

Дружко.

Славимо тебе, козацький батьку, величаємо,
По великому походї поздоровляємо,
Чесним хлїбом-короваєм витаємо,
Посадним батьком на весїльля закликаємо!
Гей, ви славетні-пляхетні! розступітесь;
Ви, свахи з дружками,
Бояри з сьвітилками!
Вхилїтесь;
Молодий князю з княгинею!
Хороброму пану гетьману
І преславному запорозькому війську
Земно вклонїтесь!

Увіходять молодий **князь** *із молодою* **княгинею**;
поклоняєть-ся земно тілько князь.

Перва сваха.

Схились бо й ти д землї княгине пишна!
Се ж батько наш, защитник і гетьман.
Чи не того еси така велишна,
Що надивсь до тебе потужний пан?

Друга.

Та годї з сим! і так вона стерялась.
У неї голова кругом іде,
Того й против закону закохалась:
Пиха до розуму не доведе!

Сагайдашний *(з-тиха).*

Не дав менї Господь з дїток утїхи,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І знаю, за що він мене скарав:
Бо я московські, не чужі нам ріки
Людською кровю й слїзьми доповняв.
Тепер я Милосердного вблагаю,
За всї переступи й гріхи вмолю:
Мечем козацьким шиї повтинаю
Тим, щó забули присягу свою.

Перва сваха.

Гетьмане батьку, славо наша й честе,
Пораднику й заступнику Киян!
Чого се так твое обличчя чесне
Зоряє, мов багатьтя крізь туман?

Друга.

Ти ж нам лицем, було, як сонце сьвітиш,
Як срібний місяць сьяє борода...
Чи то-ж на привітаньня й не одвітиш?
Чи то-ж тебе й голубити шкода?

Сагайдашний.

Не голуб, я вам раріг...
Сердюки!
Беріть руїнників сьвятого храму! —
Робіте коло, судні козаки!
Та змиймо кровю всенародню пляму!
О стид і сором!... о, яка по нас
Зістанеть-ся в ненарожденних слава?
Все оливо перед очима в нас
Обдерто у сьвятинї Ярослава!
Те оливо неситі хижаки
Жидівству та Вірменству продавали;
Тим оливом турецькі козаки
На християн під Хотином стріляли!

(Сердюки беруть Ходику й Садка,
а ті їх пяні цїлують.)

Руїнники, мерзені крамарі!
За *вас* приймали ми там смертні рани,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Щоб ви у захистї, в теплї й добрі
Сидїли по домівках ситі й пяні!

Перва сваха.

Ти ж сам, гетьмане батеньку, дививсь,
Як люде грецьку цеглу розбирали, —
Як пастухи, хто часом опізнивсь,
До Софії скотину заганяли.

Сагайдашний.

Дививсь і я: бо з вами слїпував,
Та патріярх отверз козацькі очи,
І все моє недбальство з'ясував,
Мов сьвітло засьвітив посеред ночи. —
Гей, розпочнїмо з кривдою війну!
Поставте злюк безчестих серед кола!
Нехай за голову дурну й пяну
Одвітить перед нами шия гола!

Случаївна.

Гетьманоньку! нехай же і моя
Шукає в тебе кривдонька защити:
Дочку твого коханця, Случая,
Неволять злюки із нелюбим жити.

Перва сваха. Повінчана, повінчана!

Друга. Тепер шкода пручатись!

Случаївна.

Я кричала на всю церкву,
Що в матери мене 'дняла орда,
Та й повінчала нетямну вже, мертву.

Сагайдашний.

Так от яку тут волю ви взяли,
Що душите вдовицю й сиротину,
А древнї сьвятопамятні церкви
Пообертали в гидосну руїну!
Гей, судьдї вічові! кладїть меча
Та возову важницю серед кола!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Судіть Садка й Ходику-дукача,
Нехай одвітить їх шияка гола!
(Жіноцтво гуртом тиснеть-ся в вічове коло.)

Перва сваха.

Та що́ се, батьку? де се так було,
Щоб із весільля справить похорони?
Тобі наш город не глухе село,
Без прав і звичаїв, без оборони.

Друга.

А перве наше право — горілки,
Пива, меди солодкі та музики...
Як підопють вродливі жіночки,
Так танцювати-муть і чоловіки.

Перва.

Та ще й про короля не забувай:
Ходика з королем за пані-брата.
Тепер не знайдеш на ввесь польский край
Над його воїводи й потентата.

Сагайдашний.

Король над руським правом вічовим
Не має на громадськім суді волї:
Судилась наша Русь Варязька ним,
Як не сидів і Попель на престолї. —
Скараймо, чесні мужі, хижаків,
Як я скарав Бородавку пяницю:
Нехай Москва не лає козаків
»Безбожними« за війта ледащицю!
(Весільні музики з гуком та криком глушать військові бубни й тулумбаси.)

Перва сваха.

Гей, ви, козацтво! *ми* тут голова:
До нас горнїтесь! пиймо та гуляймо!
Оборонїмо предківські права,
На глум старих звичаїв не подаймо!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Козацький гук.

Та що́ се справдї, батьку?... В нас душа
Не з буряка, не з моркви, не з лопуцька!
Тепер їй не до суднього коша:
Вона свого бажає, се річ людська!

Друга з иншими.

Го-го! з-за судьдів ринуть козаки!...
Хуртовина весїльна закрутилась!...
Гуляймо на здоровя, жіночки!...
Ще сила-власть про нас не народилась!

Перва з иншими.

Го-го! і стяг гетьманський з бунчуком
В весїльній завертів ся завирюсї!...
Гей, хто родив ся вільним козаком,
За волю стій і на водї й на сусї!

Друга з иншими.

Гуляймо, пиймо, лиймо через край!
Нехай Киян Москва не докоряє...
Ми не »безбожні«: на землї в нас рай
І багатир і голодранець знає!...

Перва.

Не схилить ся козацька голова
Нї перед князем, нї перед гетьманом!
У нас про всїх однакові права:
Ми судимось громадським трибуналом!

Друга.

І судимось і любимось... Гуляй,
Преславне військо наше запорозьке!
Про тебе наготовило тут рай
Палке-прихильне серденько жіноцьке...
Гей-го! гуляйте, вдалі козаки!
Гей, ріжте на всї заставки, музики!...
Любіте ся, вродливі жіночки,
Покіль мисліте пишуть чоловіки.

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

(Спускаєть-ся завіса, а з гуку й співу робить ся весільний концерт.)

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Ніч над сьвятою Софією.

За сценою торохтить коляска; чути зупин коней; увіходять **Адам Кисїль** *та* **Лавро Древинський.**

Кисїль.

Ну, слава Богу, що хоч у ночи
До Киева добрались манівцями!

Древинський.

Коли-б же то знайти в гетьмана суд
Над сими хижаками низовцями!

Кисїль.

Чи знайдемо в гетьмана той чернецький,
Вічовий, коповий, громадський суд, —
Коли-ж підвоївод'ем Хмелецький,
Так якось та вгамуємо паскуд.

Древинський.

Менї Замойського підвоївод'ій
Приятель кум і сват; одна біда,
Що ариянець: так про його злодїй
Буває й прав. На те, мовляв, орда.

Кисїль.

Мов помелом добуток позмітали;
Стоять самітні по полю плуги,
А ратаї й чересла й батоги
З журби кабашницям позаставляли.

Древинський.

Се ще пів-лиха: ц'іле лихо в тім,
Що з глузду зсунулась мужва зовсім.
З хотинцями свитки позаставляла,
І купами в козацтво повстрявала.

Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Кисїль.

Бо розгулялись наші козаки
В Волощинї і в нас по добрах панських;
А тут іще й Ахию біс принїс,
Нового Митрика стрельців ляцьких.
На море зве гультаїв сатана,
Мов вороньня на вїдище — війна;
А в нас плуги травою заростають,
По нивах бодяки, мов гай, буяють...
Як-що не врадимо й тепер судом
Вічовим, коповим чи воїводським,
Так із рухомим прийдеть-ся добром
Шукати захисту під правом польським.

Древинський.

Під Польщу й я з тобою нахилюсь:
Нехай ратує нас хоч і Москва.
Я знаю тілько те, що нашу Русь
Якась чужа порадить голова...
О Гостомисле! ти б тепер не чухав
Потилиці, де взяти князя нам,
Щоб і безсилок і погужний слухав:
Завидую, мосьпане, Москалям!

Кисїль.

Шкода, що я в унїю встряв!... Бо мусив
Устряти... Нї Поляк тепер, нї Русин...
»Недоляшок!« гукають козаки,
»Недовірок!« шипочуть Поляки.
Та хто-ж сього нещастя сподївав ся,
Щоб Януш князь із сьвітом попрощав ся?
Я мав би держави на милїон...
О панське слово! ти — зрадливий сон!

Древинський.

Сьвентолдича втеряти Русї шкода.
Вертайсь!... З кальвинами своїми

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Допевнимось у короля, що буде
В нас і з *твердого* той-же воївода.

Кисїль.

Побачу...

Древинський *(зляканий).*

Глянь, мосьпане, в те вікно!

Кисїль.

В яке?

Древинський.

На хорах... Щó се за морока?

Кисїль.

А справдї, мов лїхтар блищить воно!

Древинський.

Туди не злїзти...

Кисїль.

Від землї високо...
Фортецями були старі церкви.
Руїна ся пустує вже столїтьтя.
Росказують про неї нам дїди,
Що запустїла ще за лихолїтьтя.

Древинський.

Тай двері ж бо, неначе колодьдям,
Завалено стовпами-мармурами.

Кисїль.

Се так вбезпечено від скотарів.

Древинський.

Та як же сьвітить ся!

Кисїль.

Дух сьвят із нами!

Древинський.

Чого ти затрусивсь?

Кисїль *(пошептом).*

Чи не мерцї
На Божий суд з живими повставали?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:28 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Древинський.

Се може справдї наші панотцї,
Щó про унїю з-роду не чували...

Кисїль.

У! страшно!... Може і Сьвентолд Кисїль
Устав із-під руйновища між ними.

Древинський *(охрестившись).*

А киш маро! а киш!... Амінь! амінь!

Кисїль.

Лежи собі в землї! впокій ся со сьвятими!

Древинський.

На-вколїшки! молїмось!

Кисїль.

О сьвята
Премудрость Господня! вразуми нас!
Отверзи праведні твої врата!
О Ярославе Мудрий! просьвіти нас
Тим сяевом, щó сьяє і в-ночі!
Не покарай нас ляцькими гріхами!
Дай ізнайти загублені ключі
Від розуміньня руського!

Древинський.

З Ляхами
Потуманїли й ми, преславна Русь.

Кисїль.

Сьвентолдич... Я Сьвентолдові в слуги,
І в гриднї і в конюші не годжусь.
О, каю ся тепер, стяжатель недолугий!

Древинський.

Га! глянь, уже не сьвітить ся вікно.

Кисїль.

Не сьвітить ся... Уже у церкві темно,
Як в серцї в мене, в серцї і в умі...

Древинський.

Та чи й сьвітило ся лишень воно?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кисїль.

І темно й сумно, як в кромішній тьмі...

Древинський.

Се мабуть привидьдя.

Кисїль.

Щó ти сказав?

Древинський.

Се може тілько прообразуваньня
Грядущого Господь нам показав,
Да збудеть-ся душ вірних віщуваньня.

Кисїль.

Яке?

Древинський.

Колись так може засияє
Благочестива віра з-під руїн,
І можновладним паном буде в краї
Над усїма Ляхами Киянин.

Кисїль.

Чудне промовив слово ти, та й любо
Так думати... Та звідкіля ти взяв,
Щоб над Ляхами необачний Русин,
Як можновладний пан, запанував?

Древинський.

В Ляхів, мосьпане, віра не з живого
Істочника правдивости взялась,
А з дуросьвітчини Отця сьвятого,
Щó надає йому Господню власть.
Ти бачиш, як вони фальшують з нами, —
Яких у нас наставляли владик:
Що між панами, ба й між козаками,
Міщанами та й мужиками крик!
А в Киеві тим-часом на престолї
Апостольскім возсїв митрополит,
Народньої сьвятинї, чести, волї
І предківського благочестя щит;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Не знаю, щó, а тілько серцем чую
Якесь предивне правди торжество:
Не всує ж бо руїну мовчязную
Так осияло в пітьмі Божество!

Кисїль.

О правдо, правдо! де ти і в кого ти?
І хто тобою перед Богом сьвят?
Тебе шукали й кесарські когорти,
Питав про тебе в вязника Пилат...
І наші козаки і наше панство
Клопочуть ся про тебе день-у-день, —
Клопочуть ся, та й рідне християнство
Вирубують за »Божу правду« в пень...
Рушаймо лиш до замку, пане-брате,
Покіль козацтво безголове спить:
Тепер воно бідою черевате,
І серце в його, мов смола, кипить.

Древинський.

Кипить, і докипить ся до слїпої
За правду перекривджену войни
Та за зневагу совісти людської,
За руханьня сьвятої старини.
Тогдї в усобицях поникне сила,
Щó нахиляла Русь тверду під Рим,
Вельможне панство пожере могила,
І ляцька слава счезне, яко дим.

Кисїль.

Се ти від свата й кума так натхнув ся?
Не віруе в пророки він, а сон
Йому страшний Єзекиїлів снить ся...
Імя його видїньням — легіон.
То бачить — чотирма шляхами рине
Господень гнїв, летюча Татарва,
То під руїнами шляхецтво гине,
А на руїнах пянствуе мужва,

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

То Москалева лапа загребуща
Під себе підгортає край наш, рай,
І меркне слава наша невмируща,
І нас новий бентежить Наливай...
Нехай! а ми на Господа вповаймо
І поки живі, про живе й гадаймо.

(Чути кобзу й співи.)

Древинський.

Га, кобза й пісня! Ще не полягало
Козацтво по шинках та кабаках.
Рушаймо, щоб воно нас не спіткало
Пяне, та не вчепилось, як репях!

Кисїль.

Нї, се не пяний, друже мій, співає:
До струн виразно гласом примовляє...
Та й слово гарне! Слухай! в нас воно
Впосліджувати й польске почало.

За сценою.

Ой по моречку та глибокому,
По Босфорочку та й широкому,
Ой пливе судно та й одним одно, —
З кипарису боки, а з кедрини дно...

Древинський.

Так, так! він славить Украïнку,
Чи все одно — героя Случая,
Що з райзами відняв колись Русинку
В потужного турецького царя.

За сценою.

А на демені та козак сидить,
Ясним соколом крізь імлу гледить,
І він деменом круто повертає,
На лиман судном-лебедем спадає.
А в судні Турчин із Туркинею,
З потурначкою ще й Оксенею.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ой цьвіте ж вона, мов та квіточка,
Не закрила краси ба й наміточка...

Древинський.

Так! ще й тепер на-вдивовижу гарна.
Подивиш ся — не молодиця, панна!

За сценою.

Ой сидить бранка, сидить, не гуляє,
Рушничок шовком шиє-вишиває.
Ой дивують ся ж і пани й люде,
Що кому, кому сей рушник буде?
Ой чи Турчину чи Татарину,
Чи царському близькому боярину?
Анї Турчину нї Татарину,
Нї царському близькому боярину
Я бровою моргну, я бочком гляну, —
На сьому рушничку з козаком стану.

Древинський.

І стала в Киеві, та не вдалось
Заміжжя: в парі їм не пожилось.
Зісталась Случаїха удовою
З маленькою сиріткою-дочкою...
Ох! є в тому щось дивне та й сумне,
Як осьміхнеть-ся доля чоловіку:
Розщедрить ся — і щось йому страшне
Готує... так і жди, що вбавить віку...
Хто се?... Та се-ж і є сам наш судьдя!
Ходу його й крізь темряву я бачу...
Таку ходу в однім Жовковськім я
Помітив — і таку лицарську вдачу.

Увіходить **Степан Хмелецький** *з підвоїводським поштом.*

Хмелецький.

Чолом, сватуню та Киселю пане!

Древинський.

Чолом тобі!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кисїль.

Й рукою, наш гетьмане!

Хмелецький.

Чи й ви шукаєте?

Древинський.

Кого?

Кисїль.

Ми тут
Не більше двадцяти, чи що, минут.

Хмелецький.

Так ще не знаєте?... Я сам недавно
До Киева з-під Корсуня прибув
З мембраном панським... чинять самоправно
Таке, що й сатана в аду не чув.

Кисїль.

З яким мембраном?

Хмелецький.

Пан мій, воївода,
Годованку свою до-дому відпустив,
І склалась панночці така пригода,
Що він з жалю й гніва ні мертв ні жив.
Голублячи сирітку й удовицю
За віру й ревну службу Случая,
Оддав їм пан Варязьку камяницю
З землею з-під Абрамка рандаря, —
І се в Ходики серце запалало
На ті крамні комори, на той дар...
Скарбів йому до-віку буде мало...
За сина силоміць сирітку взяв...
О серце! одному ти поступилось *(з-тиха)*
І затаїло жар свій огняний...

Древинський.

Мій пане свате! що тобі зробилось?
Чого хитаєш ся, немов пяний?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хмелецький.

Се в мене так буває... та й проходить.

Древинський.

За сина силоміць?.: Бач, як нам шкодить
Острозька справа князя Василя!
Перевелась уся його семя,
А шарпаньня неправедне худоби
Не переводить ся... Дрібні особи
Під небеса магнатами ростуть, —
Що й королеві грішми шию гнуть.

Хмелецький *(вернувшись до себе).*

Приятелю! не забувай, що я слугою
На ноги у князїв Острозьких знявсь:
Не личило б тобі передо мною
Ясити, щó чинив старий мій князь.

Кисїль.

Хороша, пане, мова! наче чую
Сьвентолда прапращу́рівський се глас.

Хмелецький.

Про ту вдовицю славну та й гіркую
Кобзарський спів не замовкає в нас...
Немов на поломя линув олїю
Мій чура, як у струни задзвонив:
Її душі відраду і надїю,
Її голубку шуляк підхопив!...
О помсто!... То тепер вони в утеках,
Тепер я й помсту мушу занедбать,
І в Киеві й за Киевом шукать,
Щоб не тривожив ся мій пан сердека...

Кисїль.

Сердека... знаю. Чуткою земля,
Мовляють, повнить ся: чував і я...
Журбою повні й золоті чертоги:
Повзе вона й через царські пороги.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чи правда, що живе не дома він,
А в замку десь в нагірньому старому?

Хмелецький.

Не вам се відать, любий пане мій,
А Богу всевидющому, сьвятому.

Древинський.

О Боже ж правий! до чого дійшло!

Хмелецький *(перебиваючи).*

Ще й гірше їм назустріч горе йшло,
Коли-б їм доля *пагубу* судила.
Вона *себе* з Туреччини огнем,
Вона *дочку* залїзом слобонила.
Як у ложницю молоду вели,
В руках у них блиснули кинджали.
Пяна громада в-розтїч повтїкала,
З дочкою мати як у воду впала.
Силенний дух! У нас таких жінок
Не вміють по заслузї шанувати...

Кисїль.

Куди ж, мось-пане, думаеш, у-двох
Од зляканих втекла з дочкою мати?

Хмелецький.

Менї донесено: хтось бачив сьвіт
У звалищах круг Софії сьвятої.

Древинський.

У звалищах?

Кисїль.

Нї, пане: сьвіт сьвітився
Чудовно з церкви, з темряви густої.

Хмелецький.

Сьвітився? ви бачили?

Кисїль.

Се певна річ,
Що в церкві душі праведні витають...

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хмелецький.

Ви бачили?

Кисїль.

І віри торжество
Старої над новою возвіщають.

Хмелецький.

Гаразд!

Древинський *(до Кисїля).*

Не говори про се йому:
Всї чудеса — химерна річ про його.

Хмелецький.

Се правда, і тверезому уму
Шукати треба ходу потайного.
Знайшов я був колись, та не хотїв
Дороги в церкву чернї показати
На обдираньня муру... Се ж туди
Втекла од весїльчан з дочкою мати!

(Виходить, сказавши своїому пошту кивом, щоб вийшов собі геть. Знов чути під кобзу той-же спів; потім стихас й стихав.)

Кисїль.

Людина щира, тілько все земне
Над божественні речи прекладае...
Мій любий друже! жаль тяжкий мене
Після чуловного видїньня розбирае... *(Дзвін.)*
Га! вже до утренї митрополит *(охрестившись)*
В золотоверхому Михайлї дзвонить.
Се в нас единий благочестя щит;
Се меч духовний, щó нас оборонить.
Ходїмо, друже, поклонюсь йому,
Нехай із мене те уництво здїйме,
Нехай іздїйме з розуму туму,
І в руську семю відщепенця прийме...
Не забувай же слова, щó мовляв:
»Сьвентолдича втеряти Русї шкода.«

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Як мога допевняйсь у короля,
Щоб і з *твердого* вийшов воївода.

Древинський.

Про нас твердих, ще більш ніж ми самі,
Кальвини та новокрещенці дбають.
Вони ж то й наші предківські церкви
І київських владик обороняють.
За їх помовою ба й козаки
До короля й сенату суплікують.
В козацькому ж завзятьті ницаки,
Костельники, свою погибіль чують.

Кисіль.

Ходімо помолімось... А чудне
Росказують про пана воїводу:
Дітей і жінку, кажуть, проміняв
На чорні брови, на хорошу вроду.
Бичуєть-ся в девотіях сьвятих
Та бореть-ся, мовляв, із сатаною...
Коли се правда, то недовго ждать:
Уряд його стоїть передо мною...
Ходімо помолімось, щоб Ляхи
Не вельми носа в-гору задирали,
І можновладницькі свої верхи
Перед твердою Русьсю посхиляли.

(Завіса спускаєть-ся. Дзвонять у всї дзвони.)

АКТ ДРУГИЙ.

У спустошеній церкві Сьвятої Софії.

СЦЕНА ПЕРВА.

Увіходить **Tripus** *із лїхтарем.*

Tripus.

Предвічний духу мудрости й любови!
Подай мені всевладню силу мови!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ти над всїма властьми настановив
Намісника своєї сили й власти,
І посох дав йому і повелїв
Усї народи, як отару, пасти.
Я, недостойний у сьвятого й ногу
Устами грішними облобизати,
Молюсь всевладнику, земному Богу,
Нехай зільле й на мене благодать —
Гріхи й переступи людські прощать.
Нехай із уст і в мене слово льлеть-ся
Всевладне вірою, потужно-громове,
Да кожне серце, як мое, забеть-ся,
Та кожен розум так, як мій, живе!
Владико мук і радощів людських!
І ти блаженного Владико раю!
В імя обох вас я в вертепах сих.
(Обводить мури лїхтарним сьвітлом.)
Се перед вами древня красота
Гидкого капища лежить в руїнах.
Не фресок, не мозаїк лїпота,
Патьоки й буряни по мурах-стїнах.
Я покрушив його заломи пишні,
Я понижив золочені верхи,
Поміж повержені стовпи велишнї
Понасївав болотньої вехи.
Поплутав я у головах письменних —
Ба й споминки про руську старину.
Мов паволока сьвіт по вікнах темних,
Мрачить їм нетям память навісну.
Хотїв був і гробницю мармурову
Перепалить на вапну будинкову,
Щоб зник, мов привидьдя, той Ярослав,
Щó »Руську Правду«-кривду написав.
Та нї! нехай постоїть, покіль хори
Органом католицьким загудуть,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І наших задумів спасенних твори
Новим житьтям схизматиків натхнуть.
Тогдї се буде рака чудотворна
Того, хто »Декреталїї« писав —
Хто всїм поклонникам »сьвятого трону«
Прощеньне у гріхах завітував.
(Ставши на Ярославовім саркофазї.)
Га, схизмо! ти собі гнїздо звила
На пишних високостях, мов орлиця,
І сягонула звідси до Карпат,
Несита пожером своїм левиця!
Ти згорда супила своє чоло,
Свої потужні Золоті ворота,
Сю »браму адову«, щоб так було
На сьвітї темно, як у пеклї в чорта.
Та Болеслав свого »щербця«
Пророчим робом вищербив на бронї,
Щоб не сидїла Фотіева твар
На пишнім тронї в золотій коронї.
Зробив на схизматицькому чолї
Знак вiковічний панської потуги,
І се — зруйновано і раз, і другий
Твої гидкі, невірні олтарі.
А руський твій правник і князь премудрий...
Ногами на його хрестах стою,
І розум византійський суемудрий
Анаѳемі погорди предаю!...
Так! я хрести його ногами попираю,
Варяга у Ісидора перетворяю!...
Ха, ха, хха, хха! Ликуйте в небесах
Войцеху, Станиславе і Лойоло!
Возвеселїтесь, праотцї, в синах
Новим апостольства сьвятого твором!
Злучаєть-ся із Заходом Восход
Єдиностю між божими церквами,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І візьме гору вірний наш народ
Над усїма невірними церквами...
Кринице правди, сховище ума,
Ти, Польщо, сьвіте між народів чистий!
Да зникне в мирі яретицька тьма,
І заблищить над ним твій дух огнистий!

Увіходить **Ѳома Замойський** *у капуцинському переводязї.*

Замойський.

Я первий між Замойськими вчинив
Учинок таємничий, темний, дикий...
Не піймуть віри й вороги мої,
Щоб так принизивсь панський рід великий.

Tripus.

Ти первий, і сим подвигом стяжав
Найвисчу похвалу Замойських роду:
Зане Владиці вірних підослав
Під нозї київського воїводу:
В сандалїї апостольскі вложив
Привичні до сапянцїв панські ноги
І капуцинським вервием обвив
Смиреньня шату, кобеняк убогий.

Замойський.

А дух мій... о!

Tripus.

Твій дух себе предав
У благодатні руцї з грішним тїлом...

Замойський.

Бужинський! лучче б я тебе не знав...

Tripus.

Так був би словом невіглас і дїлом.

Замойський.

Ти чисту, добру, молодецьку кров
Занапастив диявольским шептаньням,
Осьміював надплотськую любов,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сповняв мене, мов поломям, жаданьням.
Я, під твоїм натхненьням, чесний шлюб
Зробив безчесним: бо дитину панську
Занапастив, мов Турчин самолюб, —
Я їй послав постїль магометанську.

Tripus.

Та й народив із неї два сини,
І приложив багатство до багатства;
А те, щó честним шлюбом звеш, покинь
На вбогий пай шляхетського простацтва.

Замойський.

Нї, попе! я моїм синам чужий,
Великі ж добра щастя не приносять...
Відкрились очи на ввесь побут мій:
Тепер мене страшенні думки зносять.
Я зневажав душевну красоту:
Любив жіноче тїло, а не душу...
За лакомство нещасне й слїпоту
Приймати в серцї вічні муки мушу.
Бо Турчином-поганцем пробував,
І Турчином безсердим одружив ся;
Про добра, про пиху й розкоши дбав,
Як під вінцем одну любить божив ся.
Одну... як пізно! і за се мене
Господь любовною стрілою влучив:
Безумство помисли мої жене,
Мов завирюха порохи летючі,
Бужиньский! де я, щó я і чого
Від тебе в сїй руїнї допевняюсь?

Tripus.

Того, чим я, немов царським вінцем,
Між потентатами землї пишаюсь.
Ти грішен тілько тїлом, духом сьвят;
Я ж відпущу тобі й гріхи грядущі.
В руках у мене й божий рай і ад,

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Під мене хилять ся і добрі й злющі.
Схились і ти, мій пане: бо признав
Безгрішного в менї, що́ миром править.
Як сьвіт од сьвіту, він мене послав
Туди, де схизма Вишнього безславить.
Дивись, який окраєць козаки
Недавно від Москви одшматували.
Хвала вам, вічна слава, Поляки,
Що схизмою ви схизму воювали!
А дїло се *моє*. Се *я* зробив,
Що Русьсю Русь ви били-плїндрували,
І Турків тим-же козаком дурним
З-під Хотина, мов череду, прогнали...
Тим козаком, що́ в серцї носить ад,
Тим людожерним зьвірем безголовим,
Здобудемо безбожний Цариград
А на Москві свій присуд постановим.
І посїдлавши лютих мусулман
І загнуздавши »фурію московську«,
На всїх еретиків і на поган
Розпростремо долоню римсько-польську.
Коли ж не Божим словом, то мечем
Апостольским премудрости докажем;
А витупить ся меч, тогдї огнем
Питаньня віри на землї розвяжем:
У Польщі буде тїло, в Римі — дух,
Справдить ся писане в Новім Завітї:
Єдине стадо і един пастух
Постануть на всьому широкім сьвітї.
В сїм подвизї найповажнїщий пай
Тобі, мій пане, Tripus наготовив...

Замойський.

О! де мій розум, де мій тихий рай?

Tripus.

Спасенне слово, пане мій, промовив!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Згадай, як ми прославлені царства
Обїздили з лїхтарним сьвітом віри;
Як під твое познаньня божества
Підходили нїмецькі безувіри;
Як хитрих розкусив еси Британ;
Як і в Парижі взнав, чого що стоїть;
Як простував до римських християн,
Щоб совісти турботи заспокоїть.
І перед папою важенний хрест
По стогнах босоніж, у власяниці,
Ти нїс, і здивував народ увесь
Христового намісника столиці.
І сповідаючись у єзуіт,
В таємних плямах плоти признавав ся,
Мов гріпна Магдалина сльози лив,
Мов праведний Лойола бичував ся.
Тогдї вернув еси твій тихий рай,
Твою вспокоену від муки совість,
І умилила рідний польский край
Твоїх дїяній християнська повість.
Тепер тебе почав тягчити гріх,
Що ложе слав жонї магометанське...
Химерна думка! ти женивсь про те,
Щоб не ввірвало ся потомство панське,
І маєш два сини, і се Господь
Тобі прощеньня знак низпосилає...

Замойський.

Чого-ж мене безрозумна любов,
Мов поломя пекельне, пожирає?

Tripus.

Дивись, ось indulgentia про се
Замойському Ѳомі на час грядущий.
Я знав, що мусиш якось пригасить
У тїлї і в душі огонь жерущий.
Чи сьому б заповідь еси зламав,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чи й примус до перелюбу прибавив, —
Сьвятий Отець на все свій призвіл дав
І від гріхів тяжких тебе ізбавив.

Замойський.

Я? примус?... О, хочби в мене була
Всіх королів потуга за плечима, —
Я б і тогді на *неї* позирав
Шаноби боязливої очима!

Tripus.

Так, пане! сам собі придбав еси
Мороку, заразившись ідеалом
Жіноцької свободної душі,
Ламаньня установ сьвятих началом:
»Науки визволені« повернув
На просьвіту козачки Случаївни,
І в серці своєвольному таїв
Любовний культ, Создателю противний.
Забув, що мати Случаївни чар
В Туреччині від магика навчилась,
І чарами, посеред яничар,
З гаремної неволі слобонилась.
Се ж і твою, мій пане любий, кров
Проклята відюха причарувала:
Тобі у серце до дочки любов
Перелюбну й безрозумну вливала.
Хотів тебе я з нею розлучить,
І ти віддав її був за Ходику,
Та Случаїха тирличем своїм
На тебе навела печаль велику.
Не я тебе прикликав тайкома:
Я не хотів до тебе допустити,
Щоб люде бачили, як пан Ѳома
Та буде птахом степовим летіти.
Бувало ба й таке з відьомських чар:
Господь бо всякий попуст попускає,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Як за буяньня гордого ума
Безумями розумників карає.

Замойський.

О, я пред Господом хилюсь умом!

Tripus.

Хились і перед тим, хто заступає
Господнє місце на землі...

Замойський.

О, знов
Нехай мене бичем своїм карає!

Tripus.

Не *бич* в руках його про наготу,
Єлей на рани совісти, мій пане;
Хились під власть його благу, сьвяту,
І тихий рай про тебе знов настане.

Замойський.

Хилюсь; віщай!

Tripus.

Знай, рабе божества
Земного, під короною тройною:
Про тебе буду я в моїх словах
Його словес луною голосною.
Не довіряй любовному огню,
Що він пречистим поломям палає:
Се »похоть ока«, і в чергу свою
Вона, як і тїлесна, погасає.
Диявол розжигає серце нам,
Щоб засліпити розум наш видющий,
А церква, давши дозвіл свій гріхам,
Вгашає ним той пламень проклятущий.
Внемли ж і знай. Чудовище гріха,
Знарядьдя духа тьми, вознепщувало
Тебе в смолї пекельній утопить,
І положило вже тому начало.
Дивись, до Києва ти крадькома,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Перевдягом, серед ночи, мандруєш;
Твій розум обняла гріховна тьма;
Мов грішна тінь в чистилищі, сумуєш.
Чого?

Замойський.

О, не питай!

Tripus.

Чужій жонї
Ти хочеш обожаньня жертву жерти,
Припасти їй, мов ідолу, до ніг
І вірним псом її сконати-вмерти...

Замойський.

Малюєш псом мене ти, яко друг...
Нехай я й пес, аби вона сияла
Передо мною, і в мій хирний дух
Високі мисли й почутьтя вливала.

Tripus.

Сором ся, сине Яна!... Я тобї
На играшку віддам сю схизматичку,
Як оддають на играшку дїтві
Нїкчемну про людський ужиток птичку.

Замойський.

Бужиньский! попе, зважь свої слова...

Tripus.

Замойський! пане! де свій ум дївав?
Таких, як я, у церкві милїон,
І кожен з них подужає Самсона.
Тебе чортячий вхопить леґіон
А надо мною заблищить корона!
Не сам собою слово рек еси,
Сатанаїл тобою се говорить,
А *та*, щó слухають її біси,
Тебе своїм слїпим знарядьдям творить,
Та відьма підневолена *менї*...
Ходику *я* не допустив до панни.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Втекла з ложниці, і тепер її
Шукає по-ночи ввесь Київ пяний.

Замойський.

Що́ ти сказав? Чи справді ж бо втекла?

Tripus.

Не давши й доторкнути ся до себе!
Я сам і втечище їй показав,
Готовлючи на играшку про тебе.

Замойський.

О, дай менї... мо́лю, не муч мене,
Дай тілько слово їй одно промовить!

Tripus.

Тепер не буде вже дівча дурне
Твоїм словам і вчинкам прекословить.
Бери її, мов пташеня плохе,
Вези в діброви до старого замку,
Де про дітей і жінку забував,
Доводючи до розуму коханку...
Довів до розуму; тепер вона
Поспіла... Новий Торквемада,
Я сотворю таке, що й сатана,
Облизуючись, вискочить із ада...
Уже Ходика божить ся з Садком,
Що їх огнем Оксеня посліпила,
І як себе саму з турецьким каюком,
Так і дочку від мужа слобонила.
Зміркуй: що́ лучче їй, чи згинуть на кострі,
Чи панську вдовольнить любов гарячу?...
Ти слухаеш таке, мов у-ві снї,
Я ж все, що́ є, було і буде, бачу...

Замойський.

Бужиньский! ти — пекельний Цербер-пес,
Гавкуща пелька зла, що́ настигае
Людину в омряцї і сьвіт небес
Єхидними речами затемняє.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Tripus.

Замойський! ти мою к собі любов
Тогдї без божевільля оцїнуеш,
Як огняну огнем утихомириш кров
І в серцї... хха, хха! хха! порожняву почуеш!
Я покажу тобі химерний рай,
Ти хутко з пеклом сам його зрівняеш...
Ось їх аж дві тобі; сам вибирай,
Голубку, чи сову... Сам розум маеш...
Дивись!

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же таки.

Увіходить **Случаїха** *з* **Случаївною.**

Случаїха.

Я чула все, гидка сова,
І знаю, щó таке пан воївода...
На те козачка я, на те вдова,
Щоб знала, щó воно — біда-пригода...
Спаси-бі, ти нас бідних захистив,
Дав нам дознати любого впокою.
Була я певна, що звікую вік
Без нужди і зневаги за дочкою.
Та чи на те ж озвавсь опікуном,
І чи на те увів нас у науку,
Щоб запечатаним своїм листом
Оддать Ходиці нас на ганьбу й муку?
Хиба на те твій славний астролог
Водив обох нас по-під небесами,
І чарував небесний нам чертог
Поезії своеї чудесами?...
Тепер в руках ми в Трипуса твого,
Порадника ехидного й злоріки.
Він з пекла вирятував нас того,

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І хоче потопить в багні на віки.
Скажи менї, хто се: чи чоловік,
Чи сам диявол в образї людському?
І щó тебе в руїну привело
В такому різьзї, в образї чужому?

Tripus.

Кажи їй правду, пане, не таї
Свого гріха і каятьтя страшного...
Нї! ти вже очи в чарах затопив,
Не бачиш і не чуєш більш нїчого!...
О сороме! колїна преклонив
Перед козачкою пан воївода!...
Не здержить мабуть любосних гріхів
Забаламучена умом природа.

Замойський *(до Случаївни).*

Ти знаєш, хто я, й з-предку-віку пан,
(стає навколюшки)
І се — навколюшках перед тобою!...
Знеміг ся, стуманїв, поник, упав:
Не видержав мій розум з серцем бою.
Моє коханьня! зглянь ся, не дивись,
(піднявшись)
Що я жонатий і двох дїток маю.
Так, як тебе, й мене скрутив сей сьвіт,
І так як ти, я марно погибаю.
Ходика, шлюб твій... Се все сатана,
Мене у безум кинувши, сподіяв...
Прийми мою недїлену любов,
Моє незнане ще нїкому серце!...
До каплї виточу за тебе кров...
Нехай з обох нас ворог не сьміеть-ся, —
Той лютий ворог, щó нема йому
Нї нáситу всевладництвом нї впину,
Той хижий ворог, щó в сьому храму
Зробив із лїпоти гидку руїну!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Tripus.

Войцеху і Лойоло! *(Молить ся.)*

Случаївна.

Пане мій!
І любий друже серця мовчязного!
Я за твої даяньня дорогі
Семї твоїй не заподію злого.

Случаїха.

Благословен той час, як я царя
Турецького зневажила-одвергла!
Султанства-панства не схотїла я,
І насьміялась із царського берла...
Дочка моя по матері пійшла, —
Байдуже їй і панство і багатство:
Звичаїв чесних, доброго ума
Не проміняє і на цїле царство!

Замойський *(до Случаївни).*

Я роду руського, і мій отець
Із Русина в латинця обернув ся.
Вернусь до предків! храм преславний сей
З'украшу і з тобою одружу ся!
Покину католицький рід і плід...

Tripus.

О Фотіє, пекельний душохвате!
Нї, ти сього не втнеш!...

Замойський.

І дам обіт
У Києві ввесь вік мій звікувати!
Ваш патріярх принаджував мене,
Доволї з ним я міркував про церкву.
Байде менї латинське проклятьтя,
Як прийме він покути щедру жертву...

Tripus.

Анаθема!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Замойський *(до Случаївни).*

Об Лютера уже давно
Розбилась блискавиця ватиканська...
Чи Рим, чи Цариград, се все одно,
Аби була ти щира християнка,
Кохане серце!

Tripus.

О, в проклятий час
Тебе зробив я з пана капуцином!...
Та нї! мене не одолїє враг:
Я з тебе клин сей вибю иншим клином.

Случаївна.

Алхимик, астролог, мій пане, твій,
Наставник мій і щирий наш порадник,
Пророкував менї кінець близький...

Замойський.

Так не порадник він, а щирий зрадник!
Нехай же йде з старого замку пріч,
Щоб не псував надій твоїх коханих,
Щоб ти не слухала річей пустих,
Не знала гороскопів окаянних!
А ти, мого друзяки Случая *(до Случаїхи)*
Достойна вдово! не дивуй ся мною.
Те знає Бог один, як тяжко я
Боровсь умом із римським сатаною. —
Геть, римський сатано! *(до Трипуса.)*

Tripus.

Безумна річ!

Замойський.

Геть із очей моїх ти, духу злющий!

(Вихопивши кинджала.)

Tripus.

Зійду з очей твоїх, та не з душі:
Провиджу ясно ввесь твій вік грядущий.
Нї, вже не бунтувати-меш! Тепер гріши,

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Лукавий рабе божества земного,
Ходив еси по Риму босоніж, —
Благати-меш ізнов Отця сьвятого! *(Виходить.)*

Случаївна.

Страшний менї сей Трипус, о, страшний...
Він з пельки тих кострів огонь ригае,
Щó ними папа трон крівавий свій,
Свое владицтво люте прославляе.

Замойський.

Воскресне правди Бог, і разточать ся,
Посчезнуть, яко дим, врази Його!...
Нехай *єхидні* праведних боять ся,
Нехай лякають ся гріха свого! *(Хилить ся.)*

Случаївна.

Ой мамо! щó се?!

Случаїха.

Паноньку ж мій, пане!

Замойський *(у безчутьтї).*

Нїколи серце се не перестане...
Де я?... Усе зруйновано... Хто-ж *ви*?
Се *ви* стовпи крушили мармурові?...
Вікно, вікно!... Геть шум із голови!
Нехай кругом шумлять мої дуброви. *(Падае.)*

Вертаеть-ся **Tripus.**

Tripus.

Я знав, що буде щось із ним таке...
Пости й бдїньня не мирять ся з запалом..
Ще добре, що в причинї на мене
Не кинувсь божевільний із кинджалом. —

(Увіходять маски.)

Беріть, несїть. Карета із жезлом
Апостольским, з тиярою й ключами
Певнїще, нїж усякий панський дом,
Поможе розминутись із драбами.
А Сагайдашний повелїв своїм,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Щоб на шляху сутану шанували,
Коли бажають, щоб і в їх Ляхи
Борецького та инших не займали.
Готове в мене все: передузнав, *(з-тиха)*
Щó буде й як, — і се крила йому,
Крила хисткі, мов голубині, дав
Смятенному тяжким гріхом уму. —
(Маски тиснуть ся до Замойського.)
Беріте й панську забавку. Вона
За ніч, за дві преспить його коханьня,
Мов та тетьоха сонна-навісна
Дитину під небачне колиханьня.

Случаїха *(вихопивши з дочкою кинджала).*
Нї, ми живими в руки не дамось
Антихристу в руїнї православній!
О Господи! прости, що зільємо
Людською кровю дом твій стародавнїй.

Tripus.
Шкода відбрикуватись!... Не бабам
Із хлопського народу появити
Лукрецію... Ми вправимо гамулець вам...

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же таки в церкві.

Увіходить **Степан Хмелецький** *з двома факелами.*

Хмелецький.
О пáгубо шляхетства, езуіти!
О куколю проклятий духа тьми!
Де ви взялись, і щó се ви чинити
Задумали у церкві, як в тюрмі?

Tripus.
Невіро! ти, скажений духу мрака!
Як *ти* напав на слїд наш потайний?
Ти, щó гарчиш і брешеш як собака,

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Юртуеш розум панський навісний!
Се *ти* зробив, що пан твій горопаха
Напив ся чар свободного ума, —
Що обняла його серед проклятих
Наук тих »визволених« тьма!

Случаїха.

О Боже! се-ж послав *Ти* нам рятунок!

Случаївна.

О Всемогущий! *Ти* се повелів,
Щоб він почув душею наш фрасунок
І крильми янголськими прилетів!

Tripus.

Цілуйсь тепер з козачками-відьмами,
Що́ в-купі з тим алхимиком учив
Орудувать пекельними огнями
І мов дітей лякати лавників!
Втішай ся, тілько не показуй носа
Там, де на торжищах горять костри,
Де яретицтво судить братья боса,
Зробивши тюрмами монастирі!

Хмелецький.

А тут *мій* суд над вами, злодіяки,
Північні драби, тайні ледарі!
Гей, станьте одвір, щоб лихі собаки *(до пошту)*
Не повтікали, мов ті вампирі!

Tripus.

Не нам втікати. Постріл ватиканський
Нежданно вдарив... Позирни, байло!
Ударив громом, і — мов кедр ливанський
До серця розколовсь. Хвала, Петро й Павло!
Хвала! на поміч ви менї з'явились,
І сильний впав передо мною в прах!...

Хмелецький.

Ой горе! панський облик... Закотились

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Під лоба мертві очи... На висках
Піт виступив, нїмі уста скривились.

Tripus.

Анаѳема! О троне правоправний,
Ликуй, ликуй!

Хмелецький.

Мовчи, ехидо! геть!

Tripus.

Ти геть, невіро клятий, окаянний!
Тепер в *моїх* руках житьтя його і смерть! —
Замойський!

Замойський *(мляво).*

Чую.

Tripus.

Іменем Христа
І пастиря всїх вірних у вселенній,
Велю: прийми на рамена креста
І кай ся знов у веретї злиденній!...
Чуєш?

Замойський.

Чую!

Tripus.

Встань і прокляни
Спокусницю!

Замойський.

Кляну!

Tripus.

І ту науку,
Щó в грішний мир прийшла від сатани,
На вічну розуму і серця муку!

Замойський.

Кляну!

Tripus.

Анаѳема яретикам

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І схизмі, і сій ветхій синагозі,
І Сагайдашному і козакам!

Замойський.

Анаѳема!

Tripus.

Надія наша в Бозї
Та в царствѣннім намістнику Христа!

Замойський.

Христа.

Tripus.

Устань! Як Лазар із могили,
Воскресла серця й духа чистота, —
Воскресли і твої, твої тїлесні сили!
(Виводить з масками Замойського під руки.)

Случаїха.

Спасителю ти наш! о, чим же ми
Заплатимо тобі?

Хмелецький.

Вже й заплатили:
Мені ви сьвіт одрадісним зробили.
Я — круглий сирота серед панів,
Серед моєї братьтї, Русинів,
Серед моїх прихильників, Ляхів,
Серед славетників і козаків.
Я — круглий сирота між лютеран,
Латинцїв, византійцїв-християн,
Лицьованих на-виворіт поган.
І тілько *ви* мені родина кревна,
Ви та апостол праведний Христа,
Наставник наш, людина щира, певна:
Між *вами* тілько я й не сирота.

Случаїха.

Мій со́коле ясни́й! яким же робом
Така над нами склала ся біда?

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хмелецький.

Паньматко люба! і мене й старого
Про *всячину* розпитувати шкода...
Обоє ми давно вже тайну знали
Найкрасчого з просьвічених панів.
Ми бачили, як у тяжкій печали
Він пільгу обрісти собі хотів;
Як серце він, од юности голодне,
Коханьням нескостеленим кормив,
І чуство вольне, чисте, чеснородне,
Мов гріх нелюдський, від людей таїв...
Знав тайну панську й єзуіт єхидний,
Проява полїтичнього ума,
І вимудрив таке сей біс безстидний,
Що в нас і назвища йому нема.
Я бачу, що не дармо астролога
Із вами пан до Киева послав;
Була в душі його тяжка трівога,
Як вас в опіку крамарям оддав...

Случаїха.

В опіку!

Хмелецький.

Так... і... *їй* знайти дружину
Ходиці, яко війту, наказав,
І возвишаючи твою дитину,
Нову їй донативу обіцяв...
Так до всїх нас, в Лойолівськім обозї,
Прицїлювавсь єхидний сатана...
Мій пан у його був мов у знемозї
Серед важкого і страшного сна;
Не знав, що лист у Трипуса готовий
І він з Ходикою вже поєднавсь,
Щоб син його, недоросток безмовий,
З осьвіченою панною звінчавсь...
Мене також послав слїдом за вами

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І дав наказ — приборкати Ходик.
В наказї, під звичайними словами,
Почув я серцем передсмертний крик.
Втеряли ми свого на-віки пана:
Не викрутить ся з єзуїтських рук.
Нема лютїщого над їх тирана,
Над сих безсердих релїґійних злюк!

Случаївна.

Де-ж дїтись *нам*? де *нам* шукати правди?

Случаїха.

Нема її в славетників міщан;
В їх лавників та райців менш ощади,
Ніж у всесьвітнїх злюк, магометан.

Хмелецький.

Так, нене! і тепер найпаче,
Як пють із ними мертву козаки
І давне право вічове козаче
Опанувало й коршми й кабаки.
Тепер і Сагайдашний притаїв ся
З козацтвом значним від пянюг-нетяг,
І низько в його до землї схилив ся
Прославлений, недавно гордий стяг.
Утїк од їх і наш дїдусь на замок:
Варязька камяниця вже й йому
Зробилась небезпешна... Ще наш ранок
Не осьвітив густу народню тьму.
Я проведу вас в манастир панянський...

Случаївна.

А там хиба не тьма?

Хмелецький.

О, нї! там сьвіт
Крізь женське серце сьвітить християнський.
Бо женське серце наш Новий Завіт
Найперше зрозуміло й возвістило...
Воно нам дух його благий відкрило...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Воно сияє сьвітом християнським
І там, де вічний морок боре сьвіт, —
Де розум, під переказом поганським,
Затемнює евангелський завіт.

(За дверима гук.)

Случаївна.

Ой Боже! щó се за дверми гуде?

Случаїха.

Щó се дверним замком заторохтїло?

Хмелецький.

Не бійтесь. Я вже знаю, хто се йде. —
Боржій виходьте, друзї, з факелами! —

(До пошту)

Гаси, паньматко люба, свій лїхтар!
Ходїмо звідси! Я вас виведу ходами,
Щó роблено ще за старих Татар.

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Там-же таки в церкві.

Розчиняють ся двері; ввіходить **Петро Сагайдашний** *з поштом, під факелами й бунчуками, в руцї гетьманська булава.*

Один з пошту.

О Господи! чого-ж воно сьвітилось!
В руїнї мовчязній повсюдна тьма!

Другий.

І слїду людського, щоб тут щó крилось
Або куйовдилось, нї-же нема!

Третїй.

Мене взяв острах...

Четвертий.

Нї! се прорицаньне,
Що сьвіт спасеньня сьвітить з неба нам...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пятий.

Минулось панське в краю пануваньне!

Шестий.

Тут панувати тілько козакам!

Сагайдашний.

О Боже руської землї! »языци
Прийдоша въ достояніе Твое!«
Зробили з ним, щó є найгидче в сьвітї,
Щó найпоганьше в грішнім мирі є!
Сьвятий твій храм руїною окрили,
Князьку будівлю обернули в хлїв,
Престоли і жертівники позасквернили, —
Скарай же наших лютих ворогів!...
Воскресни, Мудрий князю Ярославе,
В наслїдниках варязьких, козаках!
Навчи потомків, як старої слави
Здобути Русї на нових Ляхах!
Доволї ми за Польщу воювали
І добру кров за ледарів лили:
Ляхи панів од нас поодвертали,
Сьвященників до злиднїв довели...
Товариші-брати! недовго буду
Посеред вас держати булаву:
Скарав мене Всевишнїй, мов Іуду,
Що бив з Ляхами на братів-Москву.
Прошу й благаю: не подайте брата
Чортяцї на поталу та на глум;
Вставаймо на Ляха на супостата,
Берімо ся за древнїй руський ум!...
Іще — як наш перевертень Жовковський
Цецори ляцьким трупом не встилав,
Одинця з козаками цар московський
Медами й соболями шанував,
І Грамотенко, дяк царський премудрий,
Укинув слово між мої посли,

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Щоб ми за древні православні мури
Міщанам братню руку подали,
І думою б єдиною вкріпились,
І волею в один народ зрослись,
З Ляхом би за церкви наслїдні бились...
З Москвою, Русь із Русью понялись...
Гей, докіль нам з Ляхами лядувати?
Найкрасча се із Грамотенських дум...
Гей, нумо Русь до Руси пригортати!
Берімо ся за древній руський ум!
Пора! повідкривались темні очи...
Я довго з вами, братья, слїпував,
Та патріярх — як сьвітло серед ночи
Нам засьвітив і правду показав.

Один з пошту.

Гетьмане батьку! добру раду радиш,
Розумне слово мов з письма береш;
Та поміркуй, до чого нас провадиш,
В яку страшенну халепу ведеш?

Сагайдашний.

Я знаю, друже, на що ти наладивсь:
Боїш ся черни, голих опияк.

Другий.

Так! боїмось і мусимо боятись:
Страшнїщий над Ляха пяний козак.

Третїй.

Ти в нас — як Бог; він і тебе зневажив,
Бородавку над тебе прекладав.

Сагайдашний.

А я таки голоту переважив,
Бородавцї дурну макітру зтяв.
Я дику дичу до войни принадив,
Зробив із неї хмару громову,
На Турчина бив нею, канонадив,
Розпуджував, мов птаство, Татарву.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Четвертий.

Щасливий воїне! зьвіздо козацтва!
Там здобиччю ти надив козака...

Сагайдашний.

І славою. Бо слава у кобзарства
Чаруе й шляхтича і мужика.

Пятий.

Сї чари, батьку, димом посчезали,
Як низовцї зачули бабський дух:
Гуляючи з бабами, пропивали
Останьню гуньку, свиту і кожух;
І що тепер ми купкою зібрались
В старшинську раду потай гольтяпак,
Так се того, що в Києві зістались
Тверезими самі, мов на човнах.
Прокинуть ся, так зараз чорну раду
На тебе скличуть...

Сагайдашний.

Ми їм не дамо
Пронюхати, про що ми потай-миру
О-півночі у радї стоїмо.
Згадайте, братья, як ми з патріярхом
Сьвятили Іова в високий сан...

Шестий.

В малого дзвона тілько задзвонили:
Не знав козак, щó робить пан гетьман.

Сагайдашний.

Так і тепер в півношній тихій радї
Наважмось, братья, на спасенну річ,
Нехай клянуть у преісподнїм адї
І прославляють сю на небі ніч!
Хто-ж з вас, брати й сини мої, сумнить ся,
Кого лякае з вас орда пяна,
Хто помсти кателицької боїть ся,
Того нехай рятуе сатана!

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Семий.

Гетьмане батьку! боюнів між нами
Нема й не буде: знаєш добре сам,
Не сумнимось нї-же! бо перед нами
Сияв чудовним сьвітом Божий храм...

Восьмий.

Ми бачили... ввійшли, і се — порожня
Стоїть руїна: явний, певний знак,
Що встоїть Русь, паде Ляхва безбожна
І славою окриеть-ся козак.

Сагайдашний.

Так подаваймо ж перед Богом руки
Серед сих древнїх предковічних стїн,
Що ми на зусильля готові й муки,
Що в нас едина дума й дух един.

(Подають собі руки; спускаєть-ся завіса; з усїх боків по Києву чути дзвони.)

АКТ ТРЕТЇЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Майдан перед Братським манастирем.

Оддалеки стихають відходячи музика, козацький гук та гопак; під дзвінницею стоїть плачучи в личаковому халатику бурсак; мимо спокволя йде підтоптаний запорожець **Петро Перепа.**

Перепа.

Чого се, дурню, плачеш? Хто танцює
Меди та горілки, як воду, льле,
А ти зарумсав очи! Таж і в тебе
Мабуть натура й добрий розум є.

Бурсак.

Не в бурсї ясувати нам натуру:
Дрібненька каша та буйний горох.....

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Поновлюють субіткою нам шкуру...
Гірка наука наша... Ох-ох-ох!
Спогляне з-під дзвініцї на козацтво,
Що процьвіта, мов у городї мак,
Зміркуе про сумне свое бурсацтво,
Та й обільлеть-ся слїзми неборак.

Репепа.

Тю, хлопче! се зайшов еси у хмари!...
Хиба в нас мало з бурси козаків?
Плюнь на свої риторики й альвари,
Вербуй до нас убогих бурсаків!
Між нами знов царевич проявив ся,
Та вже не той, щó бунтовав Москву:
Султанич потай-батька охрестив ся
І надить нас на Турка й Татарву.

Бурсак.

Ми чули в бурсї — на якусь сваволю,
Мовляв префект, гультяйство піднялось,
Та й серце в нас невольницькою кровю
Мов кипячем палючим облилось:
Що люде дїло чинять молодецьке,
Ми ж довбемо незнать-що без кінця:
Тма-мна-здо-тло латинське, *тьлю-тьля* грецьке,
Не розуміючи анї словця!

Репепа.

Якого-ж біса довше вам куняти
По тих чорнилом збризьканих лавках?
Ось козаків царевичів наказний,
Масальский князь, частуе по шинках.
Втїкайте з бурси! вас тепер не знайде
Нї консул, нї трибун у кабацї...
Нехай хто хоче в голову так зайде,
Як позаходили попи й ченцї!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Бурсак.

Чи ви нас приймете в козацькі чури,
В tirones, як мовляють?

Репепа.

Ось іде
З музиками гурба уз ваші мури...
Від гопаків-танців земля гуде...
Он і ченці — бо ми й ченців приймаєм —
Згадали молоду старовину...
За се не гріх їм: бо ми починаєм
Із ворогом Христа сьвяту войну.
Так мов Давид колись перед ковчегом
Скакав та грав...

(Надходять з музиками танцюристи.)

Ченчик.

Гей, го! гуляймо в смак!
Доволі був послушником бентегом!
З бентега вийшов не один козак...
Ще в ченці не постригсь, не зрік ся миру, —
Пійду пролью за християнство кров,
А принесу в Печерське макотирю,
Тогдї зачну спасати душу знов.

Другий ченчик *(співом).*

Танцювала риба з раком,
А морківка з постирнаком,
А цибуля з часником,
А дівчина....

Нї! се негожа пісня: се диявол
Спокушує мене гидким гріхом,
Щоб я не заслужив походом раю
Та не зробивсь як слїд сїчовиком.

(З Братства вибігають на дивовижу бурсаки.)

Запорожець *(з купи).*

Агов козацтво! стіймо, схаменімось!
Чи бачте? перед нами Божий дом...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Покаймось у гріхах та охрестїмось
Животворящим і чесним хрестом!
Гей, дударі та кобзарі! мовчіте!
Баси та бубни, цитьте, не гудїте!
Перед Господнім домом геть шапки!
(Купа хрестить ся против Братства.)
Тепер займаймо книжницьку голоту,
Щó висипала з Братства в личаках,
Гонїмо до Масальского на пробу,
Чи бурса знає силу в горілках?!

Другий.

Заходьмо уз дїлованьня к часловцям,
Щоб не влизнули дурні в манастир!
Там забивають памороки хлопцям,
Становлять до-гори ногами мир.

Третїй.

О, щоб вас, братьтя, головою в жито!
Облаву розпустили на жаки;
Вони ж, мовляв, до сього торгу й пішки,
Аж трусять ся пристать у козаки.

Четвертий.

Так подаваймо ж цебром оковиту!
Нехай хоч нахильця бідахи пють,
Скидають личакову драну свиту,
І гопака по-запорозькій бють!

(Бурсацтво тиснеть-ся до цебра; музики ріжуть; навкруги танцї; купа танцюючи зникає.)

Репепа.

Гей, батьку Луже, наш единий друже!
Гей, нене Сїч, одна правдива річ!
Гей, загудїте, дух наш звеселїте!
Гей, розженїте памороків ніч!
В нас добрий розум »Отче наш« спасенний,
З бурсацьких мудрощів ми сьміємось;
Під ноги топчем примус чужоземний,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

За руську волю боремось-бємось...
Ти руська воле, славо Сьвятослава,
Владимеря велика похвало,
Премудра »Правдо« князя Ярослава,
В народнім плузї вічне чересло́!
Тобою ми проріжем довгі гони
Від моря та й до моря через сьвіт;
В тобі нам против душманів закони,
В тобі нам против темряви завіт. *(Виходить.)*

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же таки.

Увіходять **Лавро Древинський** *та* **Степан Хмелецький** *з поштом.*

Древинський.

Ти знаеш, пане куме, хто се?

Хмелецький.

Знаю:
Петро Ререпа, осавул.

Древинський.

Я помічаю
Прикмету чужоземню і в його.
По чужоземньому своїму звичаю
Нагадуе він панотця твого.

Хмелецький.

Не диво, куме: в Нантї побратались;
Із Нанта в-двох на Русь до вас прийшли;
У-двох на Дикім полї подвизались;
У-двох мене і сином нарекли,
Як воїни єдиної прикмети,
Чи стягу, віри: бо мій пан-отець,
Ще й не приставши в низові аскети,
Мовляв про мене: »жінчин одинець«...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Так розлучились ми з отцем на-віки:
Мене він »братові« подарував...

Древинський.

Я чув, до жінки мав він жаль великий.

Хмелецький.

Він з нею та й себе, ох-ох! скарав,
І все-ж воно було людська омана,
Все безувірна люта клевета...
О, як же пізно вийшла із тумана
Її сьвята, небесна чистота!...
Так і полїг на Чорному Шляху
З ненавистю в душі, з жалем глибоким,
Достойним супостатського сьміху!
Дарма, що поломям горів високим...

Древинський.

Таким, як ти гориш?

Хмелецький.

Таким, як я...
О мій предвістнику! зьвіздо моя!
Ми горимо недармо і згасаєм:
Вікам грядущим правду возвіщаєм.
Вона не вмре... Чого зітхнув єси?

Древинський.

Того, що так далеко розійшлись.
Усїх ти, друже, вір, і — нї одної!
Як циган — вибачай — казав, мовляв:
Я віри всякої... тобі ж якої, батьку, треба?

Хмелецький.

Я віри чистої, Христової, сьвятої.
Шаную всїх, кому Новий Завіт
Осьвічує спасенну путь любови, —
Чи преподобнику сей сьяє сьвіт,
Чи грішнику, Репепі козакові.

Древинський.

То й Ария прокля... гм!

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хмелецький.

Кажи, не бійсь!

Древинський.

То й Ария — кажу — проклятого шануеш?

Хмелецький.

Хоч з-крива на мене, хоч як дивись,
На свій проклін прокльону не почуеш...
Коли обтерти сиротї сльозу
Мене ваш проклятущий Арий учить,
Він в мене не стояти-ме в-низу
Під суевіром, щó наш розум мучить.

Древинський.

О, проклят трижди клятий зрадник сей
Сьвятих апостол і сьвятої церкви,
Найкрасчих, найдорожчих нам людей!
Він учить розуму приносить жертви...
Як ти служив у князя Василя,
Молився еси із ним благочестиво;
За Януша Острозького — втеряв
Тебе наш мир: молився із ним ти криво;
Тепер Замойського й тебе, обох,
Спитати: де ваш храм і де ваш Бог?

Хмелецький.

Жилище Боже не костьол нї церква,
А в грудїх чисте серце, правий дух.
Найприятнїща Господу ся жертва,
Рече нам цар, пророк, поет, пастух.

Древинський.

Так може й той сї речи розуміе,
Хто чуе, як з землї росте трава,
Хто знае, звідкіля Стрибог повіе,
Хто творить, мов Ісус Навин, дива.

Хмелецький.

Не вам його, панове, зрозуміти...
Алхимик наш, відун і астролог

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Уміє й більші ще дива творити,
Ніж ваш Ісус Навин і сам Стрибог...
Древинський, друже! спогадай годину,
Як ти серед посельської ізби,
За древню віру й рідну Україну
Від короля сподобив ся ганьби: —
»Погибни ти, погибни й я (глаголе),
Погибни Русь і Посполита Річ,
Аби родила церква, Боже поле,
Католиків сьвятих«... Ти мусив пріч
Із облизнем вернути ся від нього,
Фанатика безумного, слїпого.
Отсе-ж і ти глаголеш те саме,
У ревності, без розуму ясного...
Нехай все буде і слїпе й нїме,
Аби Господньому служило дому!

Древинський.

Ох, ревность дому Божого мене —
Сказати правду-істину, що ззїла:
Вона, »дух бурен«, розум мій жене,
Вона мене на крила підхопила...

Хмелецький.

Он і Кисїль іде... Сього не з'їсть
Господнього, мовляв ти, ревность дому.
Яка йому з релїґії користь,
Не признаеть-ся він у тім нїкому.

Древинський.

Годилось би помовчати й менї:
Бо ти судьдя обом нам і заступник.

Хмелецький.

Я був би ним самому й сатанї,
Коли-б судився за *правду* душогубник.
Один у мене про всї віри суд,
Один про ворога мого і друга.
І Библїю читаю я й Талмуд,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Та не прийшла менї й на ум наруга.
О, Церква й Віра, друже, річ трудна!...
Не скоро ще народи зрозуміють,
Що, мов кукіль в пшеницю, сатана
Зневіря в розум сіє...

Увіходить **Адам Кисїль.**

Кисїль.

Чолом!

Хмелецький.

Чолом!

Древинський.

Чолом!

Кисїль.

Рука!
Я саме від митрополита, пане
Підвоїводію. Чудна, рідка
Страшенна річ! Zdarzenie niesłychane!

Древинський.

Щó, пане, склало ся? Боржій кажи!

Хмелецький.

Не трать на передмову слова.
Страшенну річ, рідку нам покажи,
Нехай по мові буде передмова.

Кисїль.

Страшенне дїло!... Хроловська княгиня
Благає слобонити манастир
Од двох истот якихся, щó й сьвятиня
(Рече) гнушаєть-ся їх і ввесь мир.

Хмелецький.

О, се можебна річ!

Древинський.

А ти вже й знаеш?

Хмелецький.

Бодай не знати!

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Древинський.

Щб-ж воно таке?
Чого мовчиш і з-крива позираєш?

Хмелецький.

Чудне, страшне, сьмішне, гидке!

Кисїль.

Дух сьвят при нас!

Древинський.

Дух сьвят при душах наших!

Хмелецький.

Се річ можебна в вас!...

Древинський.

Яка?

Кисїль.

Яка?

Хмелецький.

На висотах благочестивих ваших
Ви стоїте ще низче 'д козака...
Учора, в досьвітню добу, нещасних
Знайшов я у лабетах в сатани,
Як утреня пророчими устами
Глаголала до вас, мої пани...

Кисїль.

Невже ж бо Случаїху й Случаївну?

Хмелецький.

А тож!

Кисїль.

Ти, пане? в *сатани* знайшов?

Хмелецький.

В самого чорта.

Древинський.

І сю притчу дивну
Мовчанкою байдужно обійшов?!

Хмелецький.

Соромте ся, панове! Дух нечистий

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Живе не в пеклі, а в людських серцях, —
Дух злости, зависти, пихи, користи,
Куколь в пшениці від олжи отця...
Доволі з вас, що і дочка і мати
Знайшли в побожних, праведних черниць
Притулок, — і баби давай брехати,
Та й набрехали повен кіш дурниць...
Що́-ж відказав бабам сьвятий владика?

Кисіль.

Вжахнув ся, хрест на себе положив,
Здвигнув плечима, зажурився...

Хмелецький.

Та й тільки?

Кисіль.

Ні, поспитав, хто й що́ про їх ясив?

Древинський.

А справді.

Кисіль.

І рече йому старенька
Ігуменіна *нянюшка,* мовляв,
З Москви... По-нашому се буде *нянька, ненька*:
»Якийся пан у чари їх упав...
Вони ж його з жоною розлучили,
І в гай, у-в очарований вертеп,
В підземню камяницю заманили...
Там потайний йому зробили склеп,
І з ними чарував дїд окаянний...
У-день сей дїдько — сивий, як зима,
При місяцї ж — мов яблуко румяний,
Та навкруги його розпростиралась тьма.«

Древинський.

Такого і в Варязькій камяницї,
З дочкою й матїрю, не раз не два
Вбачали підзамчанки молодицї...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хмелецький.

Се схоже так на правду, як сьвята
Любови християнської наука
На ворожнету схожа, що мета
У неї — не відрада серцю, мука!
Ти лучче от-що в спомин упиши:
Коли царям і царственним панам
Случаеть-ся в чім потай закохатись,
На тім таким, як ви та я, людцям
Не вельми гоже довго зупинятись. —
Киселю пане! з чим митрополит
Черницю відпустив?

Кисіль.

Ось мій одвіт!
Довідавшись, чия рука могуща
Козачкам захист у черниць дала,
Повеселів, і на чолі турботи гуща —
Помітив я — й на серці відлягла.
Твоеї панської він просить ласки
Зайти в Золотоверхий манастир,
А *неньці* раяв не давать огласки
Тій поголосці. З тим і відпустив
Без ласки чорноризку й без неласки.

Хмелецький.

Ходімо ж до його, панове, в-трьох.
Я потребую мати вас обох
При нашій беседі. Щось небезпечне
Готуе знов нам військо нестатечне.
Знов ізнайшло воно собі царя...
Про його вже блягузкають міщане,
І міські цехмистрі і підзамчане.
Не одного вже чув я й кобзаря,
Щó розуми темноті вивертае
І про морський поход пяним співае...
Я знаю добре, що пани-Римляне

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Із нунцієм апостольским кують
Химерну річ на раді в короля:
»Прогнали ми з Волощини Османа,
Мов куцохвостого з різниці пса:
Дамо ж невірам хрещеного пана,
І втворить він в Царградї чудеса!
Хоч на Москві того й не доказали,
Щоб віру схизматицьку зруйновать,
Та певний розум там собі придбали:
Пора його на Турках показать!
Нехай в Стамбул гультяйство наше рине,
Нехай Османщину на шмаття рве, —
Настане християнство знов єдине,
Як Византія древня оживе.«
Така, панове, їх таємна рада;
Ми ж поміркуймо з Іовом благим,
Як не подати на поталу їм
Того, щó зветь-ся руська честь і правда.

Древинський.

Коли-б тебе, мій друже, не лїчили
В своїй парафії кателики,
Яке б ми з тебе знамено зробили,
Тверді у древній вірі Руснаки!

Хмелецький.

Коли-б мене за полу не хапали
І Руснаки тверді і Поляки,
Тогдї б снаги менї не додавали
І ляцька шляхта й наші козаки...
Як ви, в усобицях своїх церковних,
Віки скорочуєте без путьтя,
Блукав би й я в химерах забобонних,
У лабиринтї мрій без воротьтя.
А так, як єсть, як розум і наука
Поставили мене посеред вас,
Я до мети стріляю певно з лука,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І не даремно коротаю час.
Чи ви Ляхів, чи вас Ляхи поборють
На сих варязьких диких займищах,
Як ратаї всї перелоги з'орють,
Возвеселить ся мій мовчущий прах.

Древинський.

Гірка се думка на обидва боки.
Біда між двох стояти ворогів!
Найбільше потопляє нурт глибокий
Серед крутих високих берегів.

Хмелецький.

Про власну я не дбаю порошину,
Щó десь подїнеть-ся у глибинї,
Аби вбачати дику Україну
Землею працї й сьвіту, хоч у снї.
Я не вповаю нї на Русь мизерну,
Нї на злиденну Польщу, щó ксьондзи,
Безпутньої темноти образи,
Провадять у якусь безодню темну...
Одна моя надїя: що зернина
Моя, се искра вічна, хоч мала,
Не зникне в боротьбі добра і зла,
Докіль стояти буде Україна...
Ходїмо!

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Прихожа перед митрополитовою келїєю в Золотоверхому манастирі.

На лаві сидить келейник **Зосим.**

Зосим.

Засїв префект наш мудрий у владики,
Та й править теревенї без кінця!...
Чудна моя в митрополита служба —
Келейника й духовного отця...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Про щó вони так довго розмовляють?
Мабуть ізнов про втеки бурсаків...
Напхали в бурсу нищунів безрідних,
Та й хочуть поробити з їх попів!
Еге-ж! розводь із кукілю пшеницю,
Прищеплюй, ченче, груші на вербі:
З приблуди виросте гультяй кабашний,
З безбатченка — паливода тобі...
Попи виходять із дітей отецьких,
Ченці хороші — з добрих козаків;
А наш владика, щó ні є в кешені,
Марнує на безрідних байстрюків.
Се вже така природня в його хиба,
Дбаньня щоденне про людську печаль:
Аби настачити старчотї хліба,
Себе ж самого й братії не жаль.
Буває й сам голоден, а про вбогих
Припасує окрайці крадькома.
Щó ззів би в смак з цибулькою келейник,
Без наситу жере та сарана...
Усюди повно в його дармоїдства,
Лежачим хлібом набивають пузо,
Аж поки випре з гайдамаки дух...
Чи де в Золотоверхого Михайла
Зісталась надана ченцям земля,
Чи дворище яке, чи хуторище, —
Обсїли леґи й вуші в ратая.
Ми, посники, мремо на аллилуях,
На кондаках, ірмосах, тропарях,
А випорошки сї кругом пасуть ся,
Мов дика череда по чагарах...
Вихвалюють тебе, сьвятий владико,
Верховики, саксанцї й низовцї,
Та суета воно сует, коли мов лико
Круг тебе сохнуть з голоду ченцї.

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Сакович инше про спасеньня дбає,
На ректорстві одпасує живіт,
А бурсаків горохом одбуває,
Не так, як наш отець митрополит.

Виходить од митрополита **Кассиян Сакович.**

Сакович *(не бачучи Зосима).*

Хоч кіл на голові теши старому,
В ченців дурному, в козаків сьвятому!
Зрадів, що привернувсь до нас Кисіль;
А пан Кисіль — що́ на тичині хміль.
Йому аби все в-гору, тілько в-гору;
Не дослухаєть-ся до поговору.
На земляках, сеймових речниках,
Сьвентолдич їздить, що на ступаках.
Дала йому Унія підкоморство,
Дали пани сенатори староство,
Дала Ізба посельска Максаки,
Дали Носівку хижі козаки.
За ту безлюдну, дику Україну
З усіх Кисіль бере свою данину:
З кого — щоб на сеймах допомагав,
З кого — щоб тілько не ворогував.
Він козаками б то, як хоче править,
Себе царем пустинь грянишних славить,
Виляє перед Іовом хвостом,
Лякає й »римську віру« козаком.

(Постерігши Зосима.)

А!... я тебе, приятелю, й не бачу...
Від посту знітив ся, мов тінь легка...
До чого ми доживемось у злиднях,
Що нічим прохарчити й бурсака?
На соломаху та на рибу вялу
Втікає до козацтва мов з Орди:
Такої, братьтя любе, ми діждали
У »древнім благочестії« біди!

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Дивись: у Полоцькім »чоботаренко«,
Кунцевич, архипастирем зробився,
А наш Смотрицький, родовитий шляхтич,
Наукою нїчого не добився.
Титул архиєрейський не годує,
І патріярх притулку не дає:
Латинська віра широко панує,
А старогрецька в злиднях вошї бє.
Я ще »спудеїв« трохи попошколю,
Та й сам колись із Братського втечу,
Ачей дадуть менї підстрішя инде,
Письменництва голодному сичу.

Зосим.

Втїкай, а ми з отцем митрополитом
Серед сьвятих зістанемось руїн,
І не погибне в нас нїхто душею,
Хиба погибельний зрадливий син.

Сакович.

Совітуйтесь, голодюки, з попами,
»Совітуваньням« не проживете:
Як пробували вік свій нищунами,
Так з голоду та з нужди й помрете.
А ми з високоименитим панством
Собі якуся иншу знайдем путь;
Не будем туманїти між простацтвом,
Не будемо з задрипами тонуть. *(Виходить.)*

Зосим.

Учений ти, мовляли, та нїкчемний;
Розумний ти, мовляли, та дурний:
Від православної сьвятої церкви
Твій ум веде тебе до сатани.
Доволї вже таких вас повтїкало
Від нас під Рим, як бурса в козаки.
Хиба-ж ченцїв по келиях на сало
Відпасувати, мов у Шльонськ бики?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чернець про те, щоб Господеві тїло
І душу в жертву чисту присьвятив,
Щоб стежки до Господнього преділу
Серед гріховної темноти не згубив...
Підводив сатана й мене, старого,
Під манастир, мовляв, чи то під гріх,
Щоб із подвижництва мого сьвятого
Зробити в пеклї невгавущий сьміх.
Та позирнувши на таких учених,
Щó повикохувались в назві слуг,
Я знов цураюсь думок тих мерзених,
Щó мій нетрезвений бороли дух.
Саковичу, зопсована дитино
Вельможних перекинцїв, Кисїлїв!
Чи то-ж годованцеві їх звичаїв
Судити хитрощі своїх панів?
Ти судиш Кисїля, а сам тим-часом
Тропою мовчязної зради йдеш:
За лакомство нещасне та за панство
Чортяцї ницу душу продаеш.
І бачу я тебе духовним оком:
Унії з тебе мало, ти цїлком
Готов зробитись демонським пророком,
Антихриста треклятого попом!

Увіходить **Іов Борецький,** *одягнений злиденно, як і Зосим.*

Борецький.

О брате Зосиме! уста лестиві
Сплїтають сїть ловецькую на нас,
І дмухають на наш сьвітилник тихий,
Щоб над безоднею на-віки згас.
Що раз мій дух смиренний захитав ся,
І благочестіе здалось менї
Мизерним старовірством, як се любо
Унитам думати та сатанї!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коли-б не християнська милостиня
На церкву від восточного царя,
Давно зійшов би я, сьвіт за очима,
З Золотоверхого манастиря, —
Сокрив би сан високий у пустині,
Акридами б та злаками питавсь,
Сумуючи по рідній Україні,
Пред Господом гіркими б обливавсь.
Та Мудрість Предковічня сотворила,
Що той шугастий в буестї орел
По-над церквами київськими крила,
Мов щит необоримий, розпростер.
Я вірую, сї предківські руїни
Колись, мов з пепла фенікс, процьвітуть,
І чад спустошеної України
В единость із Москвою приведуть.
Була смутилась плоть ізнеможенна
Ворожої потуги торжеством,
Та чую серцем, що стоїть вселенна
Під непохибним правди божеством.
Зібравши дух останьнїй в чистих грудїх,
Прогнав Саковича я від себе,
Не маючи ж підмоги в значних людїх,
Прибіг, душе спасенна, до тебе.
Ти мій сповідник, ти мій страж единий
Серед тенет ловецьких сатани:
Не дай продати злюцї України,
Як продали її князї й пани...
Рятуй!

Зосим *(до землї рукою).*

О праведне сьвітило церкви!
Ти мрак душі моеї просьвітив:
Мої перед твоїми вчинки мертві,
А я тебе непщуючи хулив!
Прости!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Борецький.

Ні! *ти* мене прости, мій слуго!
Ти первенствуеш, служачи менї:
Не попусти ж мене в тяжку наругу
Лихому душохвату сатанї!
Рятуй мене в диявольскій спокусї,
Щó й злиднями і страхом і стидом
Спокушуе зневірити ся Русї
І кинути утеком Божий дом.
Уже-ж нас мало тут в Золотоверхім —
Я, ти та більше нїкого й лїчить —
Таких, щó і на звалищі безверхім,
Мов та »на здѣ неясыть«, раді жить.

(Чути ходу на ганку.)

Зосим.

Владико, брате й сину!

Борецький.

Слуго й отче!

(Обіймають ся.)

Зосим *(позирнувши в вікно).*

Ідуть якісь пани. Нехай же мир
Не знае, що й самі були схитнулись,
Піддержуючи вбогий манастир.

Борецький.

Нехай не знае.

Зосим.

Облачи ся ж, синку,
У рясу, в панагію та в клобук,
Щоб не побачив латаного ризьзя
На архипастирі нїхто з сих дук.

(Борецький виходить.)

Накину й я сяке-таке манатьтя
Про пишні кукли, про слїпих мирян,
Да не блазнить їх се старече шматьтя
Крізь сьвітового розуму туман!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(Позирнувши знов у вікно.)

Ге! он хто йде до нас: гетьман козацький...
Учора він з-під Хотина вернувсь,
Там за костели душогубні ляцькі
І рубаних і стреляних здобувсь...
Нї, ран здобув ся він за християнство...
Се *я* розраював йому вести
На Турка та на Татарву козацтво,
І розсилав по куріннх листи:
»Нехай, мовляв, нас візьме Турчин,
Ніж попустити попуску Ляхам,
Щó роздали хлїби духовні наші
Під шкурою овечою вовкам;«
А праведний мій пастир і владика
Про всї церкви й костьоли рівно дбав,
Як Сагайдашного за кателика
І Русина на Турка підмовляв.
Чи піп, чи ксьондз, все в його християнство,
Наслїдники небес... Нї! про мене
Кателикiв, так само як поганство,
Нечистий дух у пекло пожене.

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Там-же таки.

Увіходить **Петро Сагайдашний,** *за ним* **Степан Хмелецький, Адам Кисїль** *і* **Лавро Древинський.**

Сагайдашний.

Ну, отче Зосиме, давняшнїй чуро!
Не ремствуй, що тобі не догодив
Та рій козацький під Хотин на прійгру,
Не дбаючи про твій наказ, водив.
Бач? Поляки декрети приховали,
Щó той безбожник нунцій диктував;
Я ті декрети против наших старших

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Шаблюкою моєю скасував.
А то б вони владик перехапали,
Мов самозванців і бунтовників,
А козаки — не так-то їх підняти
Без горілок та кошту на Ляхів...
Тепер же ми, густим зібравшись роєм,
Себе на сьміх та глум не подамо.
Утерли клятим бесурменам носа,
То й дупманам Римлянам утремо!

Зосим.

Хвала козацтву!

Сагайдашний.

Слава і чернецтву!
Воно піддержує в нас руський дух.
І про військову й про церковну справу
Хороші речи чує людський слух.
Та не хороші речи про крамарство
До нас, мій сивий голубе, дійшли:
Отсе ж вони всіх нас і до владики
На суд його правдивий привели.
Чи можна Случая, мого коханця,
Дитину силувати до вінця,
А Случаїху, молодиць окрасу,
Вести до найпоганшого кінця!
Відьомство їй закидують... Чи чули
Таке між себе братья козаки?
Від жиру крамарі та салогуби
Буяють, мов на ревищі бики.
Веди нас до отця митрополита.

Зосим.

Ідіть: він прийме щирим серцем вас.
(Прочиняє двері, впускає гостей.)
Що́ се в Петра Сагайдака за почет?
Настав якийсь новий, предивний час!
(Ходить загадавшись.)

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ніколи ще гетьман так про козацтво
Прилюдно й голосно не гомонів:
Щоб ні було на думці й серці в його,
Він тихо, мов той лин по дну, ходив.
З панами мирно жив. За те козацтво
На його миркало, мов на Ляха,
Та в його й за мого ще чурованьня
Була затаєна від їх пиха.
Він знав, чого його рука коштує,
Чого його коштує й голова:
Нехай про *подвиги* гетьманські чує
Козацьке військо, а не про *слова*.
Тепер пробовкнув Сагайдак наш слово,
Та й не одно, поломяне. Се знак,
Що задуму великого, нового
Зробив ся повен мовчязний козак.
(Ходить загадавшись.)
Чи вже-ж бо справді рій густий козацький
Не розлетить ся по зимовниках,
А вийде на здобичню прійгру в поле
І наведе на кателицтво страх?
За Софію сьвяту й учора грізно
Озвавсь гетьман козацький до Ходик,
Та козакам шкода давати раду
Серед пяних танців, серед музик.
Ох-ох! і я диявола потішив
За молодецьких нерозумних літ...
Тепер, із грішним сьвітом попрощавшись,
Чиню спасенний, предківський завіт.
Надумали бороти ми латинство,
І що́ надумали, совершимо:
З Москвою землю предківську в единство,
І з Русьсю древню Русь приведемо...
Я чую духом правим християнським:
Паде гидка, златинена Ляхва,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Поляже в полї під мечем козацьким,
Як під косою в косаря — трава.
(Ходить загадавшись.)
Відьомство ж... гм! се не мирянська справа...
Княгиня говорила правду... Манастир
Фундовано про те, щоб від лукавства
Диявольского боронити мир...
А Случаїха... Хто-ж би Случаїху
Вселив між ченцї, чи й між козаки?
З манастиря б і з Сїчи, на потїху —
Собі, зробив лукавий кабаки...
Відьомство, чари... Ми про них читаєм
По требниках спасенні молитви...
Від них ми церкву так обороняєм,
Як матїр Сїч від Турка й Татарви.
Що завзяли ся раю допевнятись
Великого колїна панії,
То мусять і вони оборонятись
Од Случаїхи, мов од манії.
Непевна молодиця Случаїха...
Про неї неподобне чув і я,
Що рятувала з каторжного лиха
Якимся чаромутьтям Случая.
Вертаеть-ся **Степан Хмелецький.**
Хмелецький.
О віку суєвірої темноти
І злости божевільньої! тобі
Призначено терпіть одні турботи,
Поневіряти ся лихій судьбі...
Ба й він, щó висче всїх ізняв ся
І вірою й наукою над мир,
Між чадами безумства замішав ся,
Лякаеть-ся осьвіти, як вампир.
Про що-ж Премудрість Вічна посилае
У темряву сьвітющі лїхтарі?

Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хиба-ж на те їх сьвіт горить-палає,
Щоб згас, не догорів і до зорі?
Нехай, а ми осьвічуймо народу
Дорогу на евангельский той пир,
І совісти і розуму свободу
Провозглашаймо на ввесь Божий мир.

(Виходить.)

Зосим.

Бач, що́ провадить сей низькопоклонник
Великих з'єретичених панів,
Сей поважатель кирок тих безбожних,
Що нї мощей нема, нї образів...
Мовляв, про мене всяка віра гарна,
Коли веде народ свій до путьтя, —
Коли між ним напасть, олжа, омана
Не трує посполитого житьтя...
Про що-ж і Бог тобі? Живи без Бога
Химерним, хирним розумом людським;
Почавши з покутя та й до порога
Орудуй як-хотя житьтям своїм...
А сатана тим-часом у тенета
Заплутає твій ум... Так як нема
Рятунку від напасти в Магомета,
В Лойоли й Лютера — від бід нема...
Твій розум — ось твій Бог! йому моли ся,
І сльози перед ним, безсердим, лий,
Ним, як Христом, у серцї весели ся,
Ним сокрушенний дух покреплюй твій...
Хвали, мудра́гелю, свою осьвіту;
Ми серцем, Богом серця живемо.
Від розуму й науки тілько цьвіту,
Від *серця* ж плоду вічного ждемо.
Так мій отець митрополит глаголе
Серед своїх тревог і всяких бід,

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Як те латинство та уництво боре,
Щó розлучає »християнський рід«.

Вертають ся **Адам Кисїль** *та* **Лавро Древинський.**

Кисїль.

От і добились правди у гетьмана!
Піддержав правду і митрополит,
Козацьку правду... Хто орав та сїяв,
А козарлюга мусить бути сит...
Мовляв, преславне військо запорозьке
Побило в полї Турка й Татарву,
А ви, стара варязька Русь державна,
Піддержуєте папу та Ляхву.

Древинський.

Піддержуємо папу! ми, щó в голос
Із сейму в сейм про Церкву кричимо!
Та плачемось над благочестям древнїм,
На короля — мов із гармат бемо!

Кисїль.

Ми за Ляхву! против своєї Русї?!
Потомки тих, щó й Ольгу привели
До православія, і на водї й на сусї
Творили славу руської землї!
Воздвигли й храм Премудрости Господнїй,
Да просьвіщає Русь із віку в вік...
Сьвентолдич, предок мій, був у поході
До Цариграду первий чоловік!...

Древинський.

Ти, отче Зосиме, смиренно правиш
Душею й совістю твого отця
Митрополита: як ти нас порадиш,
Ти, сам собою, від свого лиця?

Зосим.

Душею й совістю *своєю* правлю,
А за чужу в смиренії молюсь;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:34 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Порадити ж вас по черничій просто,
Як розумію речи, не боюсь...
Ось слухайте, мої панове. З-малку
Я вчився у Вишні в одного попа.
Піп добрий був, та не давав владика
Йому вробити хлїба ні снопа.
Владика *пан* був; піп же той убогий
Всїх на Господень наставляв закон,
Не на владичнїй... Вмерла жінка, дїти;
Зістався, як пучка. Рушив на Аѳон.
Я нищуном при церкві був. Покинув
І я своє нищунство, та на Сїч!
Там зараз прийняли мене в козацтво,
У запорозьку посполиту річ.
Ось слухайте ж. Я з-малку приціпив ся,
По чім ківш лиха: так от-ті листи,
Щó вишенський нам піп з Аѳону пише,
Скажу вам щиро, повні правоти!
А пише він: що *всї* пани й княжата
На те наважились і завзялись,
Щоб їх потомки віри і звичаїв
І предківських переказів зреклись.

Кисїль.

Усї пани й князї?

Зосим.

Усї до одного.

Древинський.

Брехня! Вклепавсь і ти, мій отче, з ним.
Ми живемо про те, щоб нашу віру
Переказати й правнукам своїм.

Зосим.

Казав се, пане мій, і той владика,
На прізвище Болобан, Гедеон,
Щó гнав попа у Вишні преізлиха
І прекладав над Божий *свій* закон...

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Казав се й князь Василь: де-ж опинилась
Уся Острожчина? в кого в руках?
У тих перевертнів, князїв Заславських,
Щб не пійшли по предках, по дїдах.
У їх тепер церкви, попи і віра...
З церков костьоли, а з попів ксьондзи,
А з віри те, що й в Турка безувіра:
Чортячі кривди й правди терези.

Кисїль.

Мій честний отче!

Зосим.

Мій вельможний пане!
На себе *ти* всїх менше уповай:
Чи так, чи сяк, а продавати будеш
Приятелям Ляхам наш рідний край.
Коли не сам, так син твій, внук чи правнук
Наплодить з Ляхівкою Киселїв,
І Киселївщина во-віки буде,
Так, як Острожчина, гнїздом Ляхів.
І ті, щб хроники про вас напишуть,
У ляцьку вершу рибою впадуть:
Письменський гріш, щб тілько ним і дишуть,
Через жінок Ляхві передадуть.
Отсе-ж, панове, вам чернеча рада:
Покиньте зараз римських ницаків
Та пошлемо в Москву посельство з вами
Від шляхти, від міщан і козаків.

Древинський.

Яке посельство?

Зосим.

Щоб рука висока
Всї городи з церквами осягла
І силу руську здвигнувши з Востока,
Порядок руський Русї надала.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кисїль.

Щó ти сказав?!

Древинський.

Ти сьмів нам, щирій Русї,
Таке ректи про Посполиту Річ?!

Зосим.

Великий Луг зачав мене у дусї
І в дусї народила мати Сїч.
Я сьмію все, коли готов пролити
За благочестіе гарячу кров.
Побють нас, — встанемо! Знов будуть бити, —
І в-друге і в-девяте встанем знов.

Кисїль.

Чи чуеш, пане?

Древинський.

Чую!

Кисїль.

От з якого
Та руська помста рине джерела, —
Та, щó й »царя« пяницького слїпого
На »воїна без рівнї« підняла!

Зосим.

Мої панове! ви самі сю помсту
Роздмухуєте в огняних серцях:
Бо про Борецького анї пів слова
Ще не сказали на своїх сеймах.
Вам страшно перед можновладством лядським
Стоять за церкву поруч козака;
Вам соромно перед синклитом панським
Признать митрополитом босака.
Апостольске убожество блазнить вас,
А не блазнять розкошї папежан,
По'дбирані кругом церкви в уництва,
Клятьби й гіркі докори прибежан...
Ви мовчите?!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кисїль.

Ходїмо, пане-брате!
Тут пахне чимсь погибельно-страшним.

Зосим.

Аби не Польщею, унитський свате!

Древинський.

Шкода нам, пане, розмовляти з ним.

(Виходять.)

Зосим.

Усї вони такі, вельможне панство,
Продажня челядь римського двора,
Щó в коронованого служки папства
Виманює pokątnie хаптура.
Він два десятки тисяч дигнїтарій,
Лежачих чи то й труджених хлїбів
Держить на влови римських в Русї тварей,
Панів і з'єзуїтчених попів.
Як в наш сенат прибув сей Швед у-перше,
По лавицях сидїли Руснаки, —
Не більше двох чи трьох Римлян між ними;
Тепер сидять самі кателики.
А ті, щó по сеймах ізбу посельску
Сповняють гуком про старі церкви,
Про благочестіе, про древню віру, —
Подачок допевняють ся в Ляхів.
Нема на їх надії, та й не буде!...
Спасеньня Русї прийде не від їх!
Постануть инші замість панства люде,
Щó воскресять прапращурів своїх.

СЦЕНА ПЯТА.

Там-же таки.

Вертають ся **Іов Борецький** *та* **Петро Сагайдашний.**

Борецький.

Мій Зосиме! чого ми допевнялись,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

То несподівано до нас прийшло:
Преславне військо наше запорозьке
Нову тропу спасеньня обріло.

Сагайдашний.

У-ранцї осавул Петро Ререпа
Оповістив мене про новину,
Що »цар турецький«, Александр Ахия,
Козацтво закликає на війну...
Се цар-християнин, хрещений Турчин...
Прислав до козаків свого посла,
Масальского, з князїв московських древнїх,
І »чернь« його сердечно прийняла.
Уся Туреччина, де грецька віра
Схилила голову під бесурмен,
Підійметь-ся за приводом козацьким,
Не викидаючи й самих Вірмен...
Мій чуро давнїй! я тебе на службу,
Старий старого, в-друге затягну.
Поїдеш у Москву на послушаньня —
Послом од війська про царську казну.

Борецький.

Тепер престол царський в Москві сияє
Сугубим сяєвом: бо патріярх
На нїм із сином поруч засїдає,
Мов другий цар, потужний ієрарх.
Так подобає речнику в козацтві
Являти янгольский собою чин.
Воистину московський трон під сонцем
Сияє благочестієм один.

Сагайдашний.

Казни зелейної і грошової
Попросимо в царя про сей случай,
І в Русї поспитаємо новоі,
Як рятувати древнїй руський край.
Коли-б нї сталась благодатня справа,

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

А річ усїм розумна, що Москва,
Не Краків миршавий і не Варшава,
Усїм славянським землям голова.

Зосим.

Гетьмане! скоро з Киева, з півночи
Ви рушили на південь до Днїстра,
Я бачу сни і привидьдя пророчі,
Що единити руський край пора.
Ляхи единость римську сотворили,
Ми руську сьміливо сотворимо.
Сьвятих церков і кладовищ отецьких
Латинникам на глум не подамо.

Борецький.

А що до Оттомануса Ахиї,
То ще Багрянороденко Леон
Пророкував, що за царя Михайла
Пришельцї вирятують грецький трон;
Од півночи вони, мовляв, прибудуть,
А північ — явне дїло — се Москва!...
Прославить ся царське блискуче берло
І з ним твоя гетьманська булава.
Отсе ж ми радились у-двох, з гетьманом,
Тепер тебе до ради прийняли:
Над тебе, отче Зосиме, нема в нас
Згіднїщого в посельство до Москви.

Сагайдашний.

Тепер же то й прийшла вона, настала
Пора велика. Ми свої гріхи
Сим дїлом хочемо спокутувати,
Щоб не втїшались вороги-Ляхи.
Давно вже нашу Русь-панів з'еднали
Гонорами, приятельством, родством,
Тепер міщан купують і еднають,
Щоб Русин перекинувсь Поляком.
З Ходиками й Садками обідрали,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мов Турки, Софію Сьвяту на глум,
І збаламутили єхидством ляцьким
В народї руське серце й руський ум.
Глянь: Случая мого вдові й дитинї
Зробили Василевим робом ґвалт!
Зроблю ж і я такий самий Ходиці,
Як королївський меч Сангушку, жарт.

Борецький.

Мій сину о Христї, гетьмане Петре!
Забув єси про заповідь: »Не вбий«...

Сагайдашний.

Мій батьку о Христї, митрополите!
Забув єси про сан і посох свій...

Борецький.

»Не крадь, не поривай очей на челядь,
На статки, на маєтности чужі«...

Сагайдашний.

Ге, мій панотченьку! сього потомкам
Олеговим хоробрим не кажи.
Ми перше вас, попів, займали землю,
Ми перше вас, ченцїв, творили Русь:
Іди собі спасай ся по-чернечій,
Я по-козацькій з чурою спасусь.
Іди, владико, геть: не подобає
Вам зазирати в наш військовий кіш;
Ми стоїмо на бойовому праві,
Ти на церковному стольцї сидиш.

Борецький.

Іду і помолюсь, щоб царство Боже
До нас у грішний мир боржій прийшло;
Нехай Бог правди нам з небес поможе,
Щоб на землї по правдї все було.
Усобтесь, бийтесь, загрібайте кровю
Обливані сокровища землї;

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

А нам зоставте — Божою любовю
До злих і добрих жити в тишині. *(Виходить.)*

Увіходить **Петро Репепа.**

Репепа.

Гетьмане батьку! манастир панянський
Кругом цехи міщанські облягли,
А замкові рейтаре й підзамчане
З гарматами Скавицю зайняли.
Козацтво ж хоче бити на Ходику
Та на його муниц'ю цехову,
Що силу він свою направив дику
В манастирі на сироту й вдову.

Сагайдашний.

Та не дає Хмелецький?

Репепа.

Він Скавицю
Гарматами кругом обриштував,
І хоче рознести пяну муниц'ю.
А війт гультяйства силу наскликав.
Не встоять замкові і підзамчане,
Хиба що вдарить військо на міщан...
Та що́ по тому?... Що́-ж чинити, пане?...
Питають ся: що́ скаже пан гетьман?

Сагайдашний.

Питають ся... А вчора що́ робили!
Ну, ти, Репепо, що́ б тепер чинив?

Репепа.

Ударив на міщан з усеї сили
І порохами поломя гасив.

Сагайдашний.

Я й погашу, та тілько власним робом.
Біжи, скажи: »Благословив гетьман
Пожакувати всї крамні комори,
Як жакували з ним у бесурман«...
З'умив ся? не чував такого слова?...

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Кажу тобі: »Нехай козак міщан
Пліндруе й по крамницях їх і дома,
Як пліндрував зо мною бесурман!«
Ми двійчи вже із шляхтою побились
За древній наш варягоруський лад,
І двійчи під військовий суд хилились
Неситі крамарі, лукавий гад.
Покіль його до'станку не нахилим,
Згинати-меть-ся Русь перед Ляхом,
Орудувати-ме крамарство й панство
Героем рівноваги — козаком.
Я вам Косинського та Наливая
На висчу стать і славу поновлю:
Я дві ріки, щó в їх вода живая,
Дві Руси в Русь властительню зільлю...
Чи ти мене, Репепо, розумієш?

Репепа.

Ще між козацтвом той не народився,
Хто б зрозумів, щó й як чинити вміеш, —
Про що ти за Ляха повсюдно бився;
Нї!... ми ймемо тобі, як дїти, віри,
І вчинимо по словеси твойму,
Хай буде вічна слава між козацтвом
Гетьмана між гетьманами уму! *(Виходить.)*

Сагайдашний.

Нехай не знають инші, ти ж, мій чуро,
Своє посельство знаючи верши,
І приховай мої слова понуро
У тайнику козацької душі...
Не те нам дорого, щоб у крамарства
Попліндрувати надбане добро,
А — щоб крилате, як орел козацтво
По морю славу руську рознесло.
Бо поживившись в землях бусурманських,
До себе скличе міських гультяїв:

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Покине челядь всї цехи міщанські,
Кравців, шевців, тесель і різників.
Як верне́ть-ся ж з гостей морських до-дому,
Добром турецьким збагатить шинки,
За безцїн по'ддає міщанам здобич
І заблищять на міщанках цяцьки.
Тим часом шляхта у войні турецькій
Загрузне знов, та вже без козаків;
Тогдї ми, за царським благословеньням,
Повиганяем з Русчини Ляхів.
Розляжеть-ся знов Русчина по Вислу,
Надбаньня духа́ руського й меча,
І ринемось уже не для кори́сти
На Турка на крівавого бича...
Оддихавши і рани залїчивши,
Я сам полки козацькі поведу;
Я з ними до Стамбула-Византії
Олегів шлях незабутний знайду!

Зосим.

О Боже! о, коли-б же те вчинилось,
Що́ завіщав прапращур наш, Варяг!

Сагайдашний.

Я чую в дусї, що ворожа сила
Паде, посчезне, розлетить ся в прах!

(Спускаєть-ся завіса. Чути восторговий козацький галас, шипошї й тулумбаси.)

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Панянський манастир через вісїм місяцїв по міській усобицї.

Увіходить **Петро Ререпа** *з безруким козаком*

Дзвонарем.

Ререпа.

Де-ж нам знайти ту старшу матїр?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Дзвонар.

Не бій ся, знайдемо.

Репепа.

Як гарно тут!
Не видко келійок, анї церков блискучих
Крізь явори, тополї та дуби...
Був мабуть гай колись!... Так як у Сїчі
Шукає чоловік утечища від мук,
Пристанища, мовляв, того тихого,
Так само і в чернечому житьті.
Про мене, так пристанище найтихше
Під сим каміньням, що́ по холодках
Веде розмову мовчязну з очима,
Говорючи про иншпй, красчий сьвіт...
Тяжкий нам, брате, сум, що недугує
Наш батько після міської войни...

Дзвонар.

Вже восьмий місяць.

Репепа.

Через сю недугу
Води в Днїпрі багацько вже втекло...
Втеряли часу много...

Дзвонар.

А я б казав,
Що й не втеряли: ще з Москви посли
Не привезли наказу нам царського.

Репепа.

Наказу... Цар московський не простак:
Царює із отцем він, з патріярхом.
А рід Романових — розумний рід:
Не взнавши броду, не полїзе в воду.
Не втюрить ся як-небудь у війну.
Коли ж побачить, що ми не словами,
А дїлом виявимо, що ми — Русь,
Тогдї простягне руку нам потужно

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І допоможе Полыцу побороть.
Ахия ж... бачиш, де він притаїв ся!
Там, звідкіля й цар Митрик причвалав...
Коли-б Ахия та в Москві з'явив ся,
Як той в Варшаві, знав би він царя:
Москаль йому зиркнув би пильно в вічи,
Та й постеріг би зараз, що́ воно:
Чи се пройдисьвіт, заволока з Сїчи,
Чи знов на вівці підступне руно...
Та й нам би чимсь годилось огласити,
Що чесно держимо в руці меча:
Байдужно нам — що́ їсти і що́ пити,
Байдужен гріш Ходики дукача...
А то гультяйство міське, опияки,
Скрізь від ремества й краму розповзлось,
А цехове добро з комір і яток
Танцями та музиками взялось.
В медах та в горілках втопили розум
Вдовиченки міщанські й наймити...
Тепер завзятих нї на Чорнім морі,
Нї в Базавлуцї лузї не знайти.

Дзвонар.

Щось не чувати... Видно, що пожерла
Морська безодня наших новаків
У-купі з жменею, що́ не померла
Без слави під Лубнями від Ляхів;
Дарма, що слави чесно здобували
Цареві Наливаю й Лободї,
І день і ніч меча не покладали
Нї в голоднечі, нї в якій бідї...

Репепа.

Тим часом занепав од ран наш батько:
Аж надто бо душею закипів,
І мов Бородавку, мечем козацьким
Садка й Ходику постинать хотїв.

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Дзвонар.

Коли-б не втїк з манастиря Ходика,
То й був би в той-же час йому кінець...
Даремно боронив його владика,
Благий наставник, спільний наш отець.

Репепа.

Утїк ледачий за Дніпро з Садковським,
Мов од мисливців із облави вовк,
А то б нам, козакам, з Ляхвою добре
Варити пиво зараз довелось.

Дзвонар.

Та й лучче вийшло так, що ми втеряли
Свою завзяту справу військову:
Ми перш усього мусим озиратись
На певне наше втечище — Москву.
Міщане зрадять нас, як Наливая
У Пикові й Брацлаві крамарі, —
Як зрадили Косинського у Пятці
Та на черкаських шанцях лимарі.
А шляхта наша руська показала
Гаразд себе й за князя Василя:
Вона про те не думала й не дбала,
Чи предківська, чи ляцька се земля.

Репепа.

Оттим же то й завзяв ся Сагайдашний,
Наш батько, хлїбодарник і гетьман,
Городовим і низовим козацтвом
Гнуздати та кульбачити міщан.
Рече: »Без розуму хотїв Косинський
Ляхів Гординцем клятим воювать:
Се все одно, щó люд наш український
Невірним у ясир попродавать...
Нї! я (рече) міщанство загнуздаю
Своїм, а не татарським козаком;
Тогдї в сагайдаки й мечі заграю,

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Та й потанцюю по полю з Ляхом.
А наше братьтя, соколи й рароги,
Щб Золоту Орду, мов лебедї,
Розпудили аж по самі Пороги,
Не кинуть нас в пригодї та в бідї...
Одні в нас радощі з ними й печали,
Одно спасеньня, як одні й гріхи,
Дарма що Москалями їх прозвали
Ненавидники Русчини, Ляхи.« *(Виходять.)*

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же таки.

Увіходить **скарбова мати** *з старою* **послушницею**, *несучи в кошиках рибу.*

Скарбова мати.

Ох-ох! перебивае нам спасатись
Базарний мир сей так як скитникам...
Сховаймо рибу, щоб не наробити
Спокуси нею молодим очам.
Написано бо: »Аще соблазниши
Єдину непорочну з сих малих
(Чи то-б то юних послушниць недавних),
За се тобі сугубий буде гріх.«

Послушниця.

Очам одна спокуса, ушам друга.
Блажен, хто не виходить на базар!
Не можна втерпіти, не прислухатись,
Про щб виспівуе слїпий кобзар.
Сьогоднї проложив, як той Ходика,
Щб Случаївну був за себе взяв,
Утїкши за Днїпро, в татарські лика,
В гординську каторгу-неволю впав.

Скарбова мати.

Чи правда ж бо сьому?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Послушниця.

Мабуть, що правда.
Як Наливая в мідянім волі
В Варшаві спалено, так по базарях
Про се співала зараз кобзарі.

Скарбова мати.

Коли Ходиченко в ясир піймав ся,
Так певно се зробила відюха,
Щó в нас відмолюють її з дочкою...
Се чарівниця, кажуть, прелиха!

Послушниця.

Хиба-ж і досї їх не відмолили?

Скарбова мати.

Нї, дочко... На старих находить сон
За молитвами, сестри ж молодії
Не вміють ще молитись про відьом.

Послушниця.

Таж молитви прописано!

Скарбова мати.

Нї, дочко!
Сих молитов писати не дає
Той, щó до Господа під грім говорить:
»Манастирі, ченцї, черницї — все моє!«

Послушниця.

І се йому Всевишнїй попускає?

Скарбова мати.

Нї! блискавицю, наче батога
Сїрчаного, по небу розпускає,
І гонить з хмар всесьвітнього врага.
Та він, як лев, готов на лов, рикає,
І яко скимен, потай Божества,
Що-дня кругом нас ходить, дожидає
Свого над грішниками торжества.

Послушниця.

То ще не відмолили? ще відьмують?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Скарбова мати.

Відьмує і стара і молода...
По їх то мабуть нечестивим чарам
І поралась по-за Дніпром Орда.

Послушниця.

Таж за Ордою пан Хмелецький вгнав ся?
Він у Ведмежих Лозах залягав,
Над озером Куруковим ховав ся
І Шляху Чорного достерігав...

Скарбова мати.

Хмелецький назбирав собі дружину
З охочих та шляхетних козаків,
І дбає тілько про Замойськівщину,
Заліґши в полі проміж двох шляхів.
Так чула я. Тепер усі міщане
З старим Ходикою в поля пійшли.
Є чутка, навіть наші підзамчане
Та й бискупляне помочи дали.
Ходика має сина визволяти,
А на Хмелецького за всякі втрати
Про сих відьом він помстою кипить.
Ти знаеш, дочко, як торік Ходика
В унію, римську віру, вдав ся був...
За се від короля й Римлян унита
Всї добра переяславські здобув.
Тепер у благочестіе вернув ся
Із Киселем, та се — щоб козаки
До його купились... Однак здобув ся,
Що син пійшов у кримські уймаки.
Се з попуску Хмелецького зробилось.

Послушниця.

За віру б то? А сам він хто такий?

Скарбова мати.

Ніхто його не розпізнає віри,
Та куплять ся круг його козаки.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Де ні майне прикметами своїми,
Скрізь кидають ремества, ба й плужки;
Мовчять кушнірні, воскобійні, ниви,
Гудуть шляхи, кочовища, луги:
Бо здобич певна... Га! он старша мати
Вже по гробах магнатських потягла...
Ховаймо рибу: не велить і знати,
Яка смашна хребтина в осятра...
Ох-ох! наслухаєш ся на базарі —
Чого черниці не подоба й знать:
То як же Господеві посилати
Свою на манастир наш благодать?
А й надто, що ми насищаєм тїло,
А дух наш гладу й жажди дознає...
Княгиня постувати всїм звелїла,
І перва приклад посту подає...
Та вже-ж нехай хоч молоді не знають,
Як пахне куховарня в немошних,
Щб шпиталем живуть собі й благають
Не кликати в трапезу общу їх...
»Найгірший гріх (вона сама нас учить)
Се похоть розпотворених очес:
Вони не узрять у сьвяті минути
Ікон явлених і нових чудес.« *(Виходять.)*

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же таки.

Вертаєть-ся **Петро Перепа** *з козаком* **Дзвонарем.**

Перепа.

Міщане в Дике Поле!... Чи Ходиці ж
Та воювати по шляхах Татар?

Дзвонар.

Як розлютуєть-ся пузань сей ниций,
Так з його робить ся презлюща твар.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Казав: »Обсиплю золотом султана
І хана подарунками куплю,
А на Хмелецького та на гетьмана
Поїду сам жалітись королю.«

Репепа.

Нехай! а »що́ б нї повелїв Хмелецький,
Те мусить бути,« дав наказ гетьман...
Та де-ж княгиня? де кістяк той мрецький,
Ходячі мощі пісняків-Киян?
Не докіль їй в манастирі ховати
Козачок від крамарських яструбів;
Хмелецький їх з манастиря забрати,
Імям фундатора, нам повелїв.
Отсе-ж розпудив хиже кримське птаство, —
Шукай тепер, Ходико, ясиру!
А я з'ясирю панну над все панство
І Случаїху з нею заберу.
Менї доводить ся Хмелецький сином —
Я сина пишно, бучно одружу,
Пузатим крамарям своїм ясиром
Козацької зневаги докажу.

Дзвонар.

А що́ чинити-меш, як наше військо —
Не дай Господь — на морі пропаде?
Нема такого другого на сьвітї,
Та й не було по всїх сьвітах нїгде!

Репепа.

Нема, та й не було нїгде й гетьмана,
Що́ в військо дух би свій переливав, —
Щоб Турка, християнського тирана,
Мов силою сьвятою воював!

Дзвонар.

Се той, Репепо, дух, що́ з мідяного
Реве до нас варшавського вола.
Козацьке серце закипа від сього,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Немов од меду *пяного-чола.*
Коли-б менї солóницькі дракони,
Ляхи, руки правицї не втяли,
Дзвонив би й я з ним в харалужні дзвони
По козаках, щó покотом лягли.
Се *він* мене, безрукого, на вюки,
Немов снопа у полї, підхопив,
Не попустив Ляхам-катам на муки,
Орлиними до Сїчи полетїв.

Репепа.

Щó, кажеш, ми чинити-мем, як вiйсько —
Не дай Господь — на морі пропаде?
Плодюща наша мати-Україна:
Вона козацтва знов нам наведе.
Один Хмелецький народить роїв нам
Козацьких, щó густи-муть на ввесь сьвіт:
До його горнуть ся всї віри й стани,
І злиднї й пишний квіт юнацьких лїт.
Покіль живем, про все живе й гадаймо,
А помремо, зістанеть-ся по нас
Той дух потужний руський, невмирайко,
Щó й за Татар і за Литви не згас...
Не згасне й за Ляхів! —

(Увіходить **Юрода** *в жіночій додільній сорочці.)*

Щó се за дика
Нелюдська постать?

Дзвонар.

Се денна мара.
По сьвіту швеньдяє ся непритика, —
Нї хати в бідолахи нї двора.

Юрода.

Старе давняшнїй розум утеряло,
А молоде його не нажило:
В отсїм же то, мій чорте, й злу начало;
Звідсїль, мій д'яволе, на сьвітї й зло.

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І ти, мій сатано, сим утїшай ся,
І з глузду ссовуй бабський манастир,
Своєю перевагою пишай ся:
Ти підгорнув під себе Божий мир.

Дзвонар.

Репепо, чуеш? Се перед нещастям
Таке блягузькає наш Полячок.
Байде йому, що носять од Варвари
Великомученицї поясок...
Не при собі!

Репепа.

Чого-ж зайшов у хмари
Безштанько сей?

Дзвонар.

Того, що єзуіт
Перевернув нас до-гори ногами,
І вже куе кателики з унит.
Сей був попом та вплутавсь у-в Унїю,
Як пан Кисїль, що́ знов до нас вернувсь...
На Поляка його перехрестили,
Так він і розуму і глузду збувсь.
Попереду був кинувсь у чернецтво,
Унїю й кателицтво потоптав,
Та голий, в клобуцї і в парамснтї,
По Киеву не при собі гасав.
Тепер же і зимою босий ходить
По всїх церквах, по всїх манастирях,
Нїкому вчинками нї-же не шкодить,
А словом иногдї наводить страх.
Бо чуе в безумі і бачить оком
Таке, чого розумний не збагне.
Ченцї його зробили б і пророком,
Та часом дуже круто слово гне...

Репепа.

Шукаймо старшої.

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Дзвонар.

Вона блукає
Частенько між каміньням гробовим,
Слова на їх сліпуючи, читає
І розмовляє, наче з ким живим.
Тут певно знайдемо її... *(Виходять.)*

Увіходить **вістовець** *із* **козаком-оброчником.**

Оброчник.

Страшенно
Загоготїла навкруги Орда,
Та й закрутилась, наче веретено...
Се ж веремій, погибельна біда!
Аж ось, на білому коні де взяв ся
Перед очима в мене Юр сьвятий, —
І зникнув, наче сон, танець татарський.
Лежав я в полї довго неживий...
Підвівши голову, сьвятому Юру
Обрік себе оброком: що з танця
Татарського він спас, я буду
Рубати в Лаврі дрова панотцям.
Скінчивши саме свій оброк сьогоднї,
Я з себе верету покутню зняв,
І в каломут вернувсь ізнов народнїй,
Аж гульк! Петра Ререпенка спіткав.
Сюди ійшов він із своїм наказом.

Вістовець.

Я маю инший. Де-ж Ререпа тут?

Оброчник.

Ходїмо. Відбував я у панянок
Колись одбучу за свій каломут,
Так цвинтар сей, сьвяту леваду, знаю.
Попоносив по келійках води...
Обгодимось, то знайдемо... Ти кажеш,
Що й слїду не зісталось від Орди?

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Вістовець.

І слїд її розпорошив Хмелецький,
Проява, дале-бі проява між людьми...
Се чи не другий Байда Вишневецький,
Козакуватий князь проміж князьми.
Татарина чуйним він чує ухом,
Дзвінка земля йому й крізь сон гуде;
Поломяним, ширококрилим духом
Хороброго до бою він веде.
Не соколи на лебедї пускає,
Не вітер в полї крутить порохи:
На бесурмен козацтвом налїтає,
І мов косою косить з них верхи...
Мов сон менї страшно веселий снив ся,
Мов по-над хмарами лїтав я з ним,
Мов блискавками та громами бив ся,
Мов жер Орду драконом огняним...
Такий Хмелецький, так ми з ним воюєм
Нечисту силу, степову Горду.
Бемо-воюєм, а тим-часом чуєм
Нову, та вже не від Орди, біду.
Ходика, в полї сина не здобувши,
До Киева з міщанами притїг...
Коли-б мене не виніс кінь, то певно б
За Либедьдю під їх луками лїг...
Хотїв був пан Хмелецький Случаївну
Везти на наші вольні хутори;
Тепер сюди простує із-за Чути,
Тут мусить ждати иншої пори.
Поклявсь Ходика на шляху татарськім,
В завзятьтї аж землї сирої ззїв,
Що матїр в Киевї з дочкою спалить:
Бо вже обох відьмами огласив.

Оброчник.

Не діжде рід його і плід крамарський

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Таку напасть козачкам учинить:
Покіль живе і дише дух козацький,
Ми всї на недоляшка будем бить.
Одбув я в панотців свою відбучу,
Спокутовав тяжкі мої гріхи, —
Тепер з шаблюкою стояти мушу
За їх обох до 'станьньої снаги!

Вістовець.

Не діжде клятий! з поля дме горячий,
Між хмарами мигають блискавки:
Покіль наважить ся хвалько ледачий,
Набудуть ся будьками козаки.

Оброчник *(кричма).*

Ререпо! осавуле! обізви ся!
Новий із-за Ведмежих Ліз паказ! —
Ходїмо далїй: мов у Базавлуцї,
За деревом шумким не чуе нас. *(Виходять.)*

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Там-же таки.

Увіходить **старша мати** *з молодою* **послушницею,**
за ними **Юрода.**

Юрода.

Високоіменитая княгине!
Князького кодла пагонцю кривий!
Чи й ти Ляхам робити допоможеш
Нас Поляками на пожиток свій?
Князї й пани з владиками своїми,
З підлизами та прихвостнями, нас
Так гидко продали й занапастили,
Що не зробив би гидше й свинопас.

Старша мати.

Іди собі, нещасний!... Чи то-ж можна
Преславним з предків Русичам-князям

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Зробити з Руси, з руської сьвятині
Ананії й Сапфири грішний крам?

Юрода.

Іду собі нещасний... Між глухими
Я маю уші, чую всю брехню;
І зрячі в мене очи між слїпими,
Що й серед церкви бачять вовківню.
Нещасний я... а ти ще нещаснїща:
У тебе розуму й мого нема.
Кому Господне слово сьвітом сьвітить,
Тебе ж спасенницька окрила тьма.
Старе давняшнїй розум утеряло,
А молоде його не нажило:
У сїм же то, княгине, й злу начало,
Звідсїль, спасеннице, на сьвітї зло. *(Виходить.)*

Старша мати *(сама до себе).*

Бідахо! не здолїв еси наруги
Та кривди римської перенести,
Широку та глибоку річку горя
Здоровим розумом перебристи..
Ох, утомилась! Сяду відпочину
Під сим кущем. Як рясно він цьвіте!
Так процьвітати-ме на небі в Бога
Житьтя чернече, праведне, сьвяте.
Схилив ся кущ розкішний лилїясу
Над каменем, і ввесь його укрив...
Як лилїяс цьвіте-благоухає,
Так дух твій, паньматусе, чистий цьвів...
А де *вони,* кого ми так любили,
Велитнї, пишні, горді, мудрі, сплять?
О, да осьвітить їх сумні могили
Всерадосна небесна благодать! *(Читає)*
»Княгиня Вишневецька,« мати Байди...
Вже різане на камені імя

Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Заслалось моховими лишаями...
Спочину скоро коло тебе й я.

Послушниця.

Імя велике, мамо! Рід наш Байду,
Як мученика праведного, чтив,
І кобзареві дав за те награду,
Що думу гарну про його зложив;
Він Байдиною славою хвалив ся,
За душу Байди день-у-день молив ся.

Старша мати.

Багато вже хоробрих вояків
За живота мого перевернулось,
А дїло Байди славне і сьвяте
І в мирі і в чернецтві не забулось.
Бо він Спасителя свого, Христа,
Хвалив до смерти в муках несказанних,
І проклинав невірних бесурмен,
Цураючись їх забобон поганих.

Послушниця.

Я чула, мамо, бувши на торгу
З твоїми хрещиками, річ предивну:
Що Турки знов зібрались на войну
І двинули були на Україну,
Та против їх царевич обізвавсь,
Султанський син, по гречески хрещений.
З козацтвом нашим добре запізнавсь
І вже плїндрує той Стамбул мерзений.
Сим слухом повнить ся ввесь манастир.

Старша мати.

Пути Господнї неісповідимі.
Молїмо ся за християнський мир,
Небесним промислом од бід хранимий.
Покинула давно я грішний сьвіт,
Житейське воздвизаемое море,
Де віра віру, сила силу боре,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Посеред соблазну і всяких бід.
Тихе́ пристанище знайшла в сих стїнах,
І мук тяжких, безумних позбулась.
Душа, немов на голубиних крилах,
Під небо молитвами вознеслась.
Молитись і про те я буду,
Щоб там козак палив і пліндрував,
Де серед лютого й гидкого люду
Турецьку віру Байда проклинав.

Послушниця.

А то ще кажуть, нїби сатана...
Дух сьвят при нас!

Старша мати.

Дух сьвят при наших душах!

Послушниця.

Матусю! й досї в мене, мов луна,
Страшне се слово дзеленьчить у-в ушах...
Якийсь новий, гидкий, проклятий чин
Задумав між ченцями учинити,
Щоб з піднебесних осяйних вершин
Зіпхнуть кого та в пеклї потопити.

Старша мати.

О, сатана, мов лев, мовляв, рикаяй,
Що-дня кого шукає проглинуть!
Нехай хранить нас Тройця пресьвятая,
Осьвічує житейську темну путь!

Послушниця.

Матусю рідна! кажуть, проявив ся
У Киеві старий, старезний дїд,
Що́ всяку давню старину зазнає
І сам уже своїх не злїчить лїт.
Сей дїд... не доберу свого ума...
Якийся чорнокнижник окаянний,
Що́ в день бувае білий як зима,
При місяцї ж — мов парубок румяний...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І проявилась баба чарівниця,
В-ночі стара та сива як зима,
А в-день принадна, гарна молодиця, —
Вродлившої й у Киеві нема.
І се вони, як місяць серед неба
Сріблом обсипле хмарки золоті,
Злїтають ся по-над манастирями
В своїй диявольскій нечистотї.

Старша мати.

Гріховен мир, гріховні в мирі й мрії;
Храни від його непорочний слух.
Молись великомученицї Дїві,
Да не смущаеть-ся ясний твій дух...
Хто-ж чарівник сей? хто ся чарівниця?

Послушниця.

Благослови сказати до кінця.
У-в іскусї ти, мамо, заступаеш
Менї духовного мого отця.

Старша мати.

Кажи.

Послушниця.

Сї чорнокнижники (говорять
На торжищі в-одно старе й мале),
Се лжепророки мороку людського, —
Антихрист їх попереп себе шле...
Вони якогось князя одвернули
Од вірної жони та двох дїток,
І в погребищі темному замкнули,
Вродлива відьма й сивий лжепророк...

Старша мати.

Ну?

Послушниця.

Там сидить він, мов той сич у стрісї,
Нїхто його не бачить; а в-ночі

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

У-трьох якусь читають чорну книгу
При чорній зачарованій сьвічі.

Старша мати.

Якогось, кажеш, князя? Кого-ж певно?

Послушниця.

Якого, не скажу, та певна річ,
Що зачаровують і небо й землю,
Читаючи в тій книзї день і ніч:
Земля щоб не давала людїм плоду,
А небо без дощу було й роси, —
Щоб нїчим християнському народу
Було харчитись від серпа й коси.

Старша мати.

Принадна, кажеш, гарна молодиця...
Вродлившої і в Києві нема?

Послушниця.

Нї лїт вона нї спеки не боїть ся:
Бо молодить її пекельна тьма.

Старша мати *(охрестившись)*.

Я надивилась всякого народу
І знала тих, щó з'їздили ввесь сьвіт,
А про таке ще не чувала з-роду,
Про сатанинську переміну лїт.
Ох! зá-молоду й я умом грішила,
На всяку новину жаднá була,
Та благодатня таємнича сила
Мене на путь спасенну привела.
Смирила тут я розум свій мирянський,
До неба праведну стезю знайшла,
В любові утвердилась християнській
І тишину душевну обріла.

Послушниця.

Матусю, чи дозволиш поспитати?

Старша мати.

Про що? Питай.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Послушниця.

Ще як я грішний мир
Не залишила, як мене дурниця
Лестила, не пускала в манастир,
Була оттут в манастирі черниця
Князьскóго роду... Кажуть, що вона
Ходила на таємне послушаньня
В Золотоверхий...

Старша мати.

Годї!... Сатана
Спокушує твій розум... Сотвори
Молитву перед образом чудовним
І про сю річ нї з ким не говори...
Удар на сон грядущий три поклони.

(По її киву послушниця виходить.)

Як дивно, Боже, ти мене хранив!
Чернець лукавий, нововірець тайний,
Мене в переступі своїму любив...
Схитнулась я було його читаньням,
Заплуталась в сїтях його ума,
І вже гріховним оддалась мечтаньням,
І добрий розум окривала тьма...
Та ти мене постом на путь наставив,
Ти мрак мій молитвами розігнав,
На благочестіє мене направив
І в рай стезю спасенну показав...
Тепер очима духа прозираю
В трекляту чорнокнижництва ману,
І чистотою серця побіждаю
Нечистого в учинках сатану...
Тепер нї на владику і гетьмана
Нї на фундатора не подивлюсь,
Перед очима всїх потужних пана
Достойного жезла мого явлюсь.
Сей манастир Замойські фундовали

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

За предків, благочестієм твердих,
Тепер вони всї Поляками стали, —
Пора нам волю занедбати їх!

СЦЕНА ПЯТА.

Там-же таки.

Увіходить **Случаїха** *з* **Случаївною.**

Случаїха.

Вже восьмий місяць криємось од миру...
Коли-ж не крились ми? і хто він, мир?
Як тїсно людїм на широкім сьвітї,
Що забігають аж у манастир!
Мир — се орда, де не буває миру,
Де 'дно 'дного ясирить-полонить.
Мир — се тюрма злиденного ясиру;
Вона бідами й день-у-день кишить.
Мир — се страшна напастю потороча,
Чудовище злотворного ума.
Мир — мука правди, пагуба пророча,
Під назовом осьвіти — вічня тьма.

Старша мати.

Про тьму говорить... Заступлю за камінь...
Спи тихим сном, паньматко, між кущів!
Не чуй з блаженними того духами,
Що за гріхи Господь мене привів.

Случаївна.

А добре тут у затишку нам, ненько!
Сї дерева розкішні та густі
Нагадують менї гаї далекі,
Де нам далось науку обрісти.

Старша мати.

Еге, науку... чорну, чорнокнижню...
Тебе на те і вибрав злоби дух,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Щоб чарувала й туманила ближнїм
Принадами своїми око й слух.

Случаїха.

Менї вони нагадують султанські
З'украшені кіосками сади,
Звідкіль мене у землї християнські
Отець твій вирятував із біди.

Старша мати.

Бач потурначко! *тут* сади султанські
З кіосками... Кіоски, се церкви,
Сьвятиня наша. Споминки поганські
У неї на умі.

Случаїха.

Була я в Татарви,
Була я в Турків у руках та й знала
Одну тиху прихильність і любов;
А тут у мене серце занивало,
Мов од морозу холодїла кров.

Старша мати.

Давно тебе постерегла я, злюко,
А люде й перш мене постерегли...
Прихильність і любов од диких Турків,
Гидка любов од злої Татарви!...
Блищиш очима, красото пекельна!
Страшна дияволова красота;
Та покіль проковтне тебе геєна,
Побю Христовим знаменом креста.

Случаїха.

Сїдаймо тут... Чи є в людей сих сором,
Чи є в них розум, що якісь огнї
Пекельні змислили пяним собором, —
Живуть, мов сплять і бачять все в-ві снї!...
З тобою ми з біди в біду втїкали,
В утеках нам предатель помагав:
Зробив розбійницький вертеп у храмі

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І трохи нас на той сьвіт не послав.
Се він, проклятий, видумав пожежу
І гуком „горимо« злякав пяниць,
І очи посліпив у всіх брехнею:
У райців, лавників і в молодих.
Тепер на молитви нас безконечні
Осуджено, на чудеса сьвятих,
На ті вбиваньня плоти недоречні,
На слуханьня казок тупих, пустих...
»У затишку нам добре,« ти мовляла...
Се, доню, смерти затишок сумний:
Тут серце, волю, розум забивають,
Кістяк з людини роблять гомінкий:..
Тут Старша мати все, щó є в людини
Сьвяте, премудре, добре — погребла;
А той титул, щó занедбала в мирі,
Серед отшелниць мира прийняла.
Княгиня... чи Корецька, чи Острозька,
Се їй однаково: бо навкруги
Вироблює їй пинда старопольска
Невольниць, низчих панського слуги...

Старша мати *(вийшовши з-за каменя).*

О відюхо! доки ти будеш риком
Пекельницьким обитель посрамлять?
Геть звідсіля!...
Вирсавіє! Юдиѳо!
Звелїте зараз дзвонаря позвать!

Случаївна *(до матери).*

Матусю, не турбуй ся. Се звичайна
Вдовицька та сирітська доля. Я тобі
Не признавалась, як тут сумовала!
Корімо ся, покіль житьтя, судьбі...
Воно недовге: я се в серці чую, —
Аби одну нам смерть обом Бог дав...

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Покиньмо так мизерну жизнь земную,
Як наш її Учитель покидав.

Случаїха.

Я відюха: бо відаю всю скверну,
Що молитесь »*очисти ни*« що-дня.
Я відюха: бо знаю, як надменну
Постами душу ловить западня.

(Збігають ся черниці.)

Старша мати.

О, хто з вас, сестри, має уші, чуйте,
Як ізневажено наш манастир!
О, хто з вас, дочки, має очи, бачте,
Як осквернив сї мури грішний мир!

Случаївна.

О »*серце чисте*«! о ти, »*духу правий*«!
Де-ж ваше втечище серед мирян,
Коли з чернечого житьтя лукавий
Зробив людського розуму туман?

Увіходить **Петро Ререпа** *з* **дзвонарем.**

Ререпа.

Туман ми сей розмаємо, небого!
Ми, харалужного меча ченцї,
Ми, славні лицарі хреста сьвятого,
Ми, волї й правди добрі молодцї!...
Нема того вже, хто з тобою в парі
Жадав — твоїй душі нерівня — жить:
Згубивсь в Ордї, мов той Сірко в базарі,
А ми готові вам обом служить.
За Случаївну та за Случаїху
Лягти козацька рада голова!
Се з-за Ведмежих Ліз, вам на утїху,
Принесено 'д Хмелецького слова.
Чи зрозуміла, нене?

Случаїха.

Боже правди!

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Репепа.

Чи зрозуміла, панно молода?

Случаївна.

Де-ж пан Хмелецький?

Репепа.

Там, де від козацтва
Розсипалась по Запільлю Орда...
Рушаймо на самарські та саксанські
Незнані панству вільні хутори:
Нехай в Хмелецького, так як у Байди,
Шукають ласки королї й царі.
Кому вагу мечами перехилим,
Тому широка вклонить ся земля.
Згадає Лях князькі та панські кривди,
Нагнувшись під восточного царя...

Старша мати.

Жени з манастиря відьом, дзвонарю!
Геть, позникайте, чада сатани!

Увіходить **Юрода** *з кістяком на плечі.*

Юрода.

Жени, дзвонарю, й я тобі пораю:
Отсе дияволові чада! *ось* вони!
(Вказуючи на черниці.)
Твою правицю вороньня з орлами
Клювали й досї, щó її втеряв,
Я вчора на Солониці у вовка
Про темряву спасéнницьку відняв.
Жени їх, брате, мертвою рукою,
Коли жива дурних не прожене;
А не подужаеш, то й я з тобою,
Я протурю їх: знати-муть мене

Старша мати.

Дзвонарю! чуеш?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Дзвонар.

Чую, чесна нене.

Старша мати.

Так чом же не женеш сих чарівниць?

Дзвонар.

Не бачу, чесна нене, їх між нами.

Юрода.

А се-ж вони! Повиганяй черниць
Та засьвіти посеред церкви сьвітло,
Та розжени слїпорожденну тьму,
Те идольство дурне, що як ослїпло,
Вже більше тисячи годів тому.

Дзвонар.

Ох, брате! не лївши таке вчинити.

Ререпа.

Се правда. Втято в нас, у козаків,
Правицю, щó здолїла б засьвітити
Неугасиме сьвітло між ченцїв.
Поникли панські в нас уми високі,
Щб завзялись були нас осьвіщать...
Слїпорожденні книжницькі пророки
В хаптурництві знаходять благодать. —
Ходїмо звідси, сестро Случаїхо,
Ходїмо, люба доню! Прийде час,
Минеть-ся темряви людської лихо,
І чистий правди сьвіт осьвітить нас.

(Спускаєть-ся завіса. Оркестр іграє: »Ой по моречку та глибокому«.)

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

АКТ ПЯТИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Під замковою горою Скавицею.

Серед шляхетно-козацького коша походжає задуманий **Хмелецький.**

Хмелецький.

О бідний мій народе! де-ж та віра,
Щó ти в нїй якоря б собі знайшов
У темряві филястій суєвіра,
Покіль науки б сьвіт у мир прийшов?
О бідне серденько! де-ж певна пристань
Посеред бур напасти та біди,
Куди б сховалось ти на відпочинок,
Як лебідь в тихі застуми води?...
Служив я »сьвятопамятному« марно,
А ще марнїш Замойським-Полякам,
А ще марнїш славетникам міщанам,
А наймарнїще — козакам-братам...
Той дбав не про народ, а про корону;
Ті дбали не про Русь, а про Ляхву;
Сї дбали про свою кишеню повну,
А сї — про здобич та гульню пяну.
І там, де дух людський засьвітить сьвітло
Далеко від мирської суєти,
Ясна любов Христова туманїє
Серед безрóзумної темноти.
Де-ж серед дикого нам дїтись поля?
Де захист наш, спочивище тихе?
Де в вольного народа вольна воля?
Де кротким не орудує лихе?...
Козацькі вільні хутори? там мало
Потужників, щоб гамувати зло.
Майтборські правні городи? там право

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Безправне гору над людьми взяло.
Глибока Польща? ми там арияне:
Бо віру проявляем не в словах.
Німецькі землї? там ксьондзи-погане
Готові нас палити на кострах.
Повсюдно в сьвітї морок і омана,
Повсюдно Божу правду боре лжа,
Повсюдно жертва стогне від тирана,
Повсюдно серце крають без ножа...
Так стіймо ж кріпко на своїм законї,
Щó нам природа чесна подала:
Доколї правди Бог сидить на тронї,
Не ужасаймо ся людського зла!
Борімо ся, покіль в нас духу й сили,
За руську честь, за руське битіе,
За право розуму і волї й віри
В божественне подобіе свое!

Увіходить **Репепа.**

Репепа.

Щó, синку? нїким воювати?
Я добре бачу, так не та-ж пора,
Щоб осавулові та відлучатись
На одшиб із гетьманського двора.

Хмелецький.

Що-ж у гетьмана там?

Репепа.

Посли московські,
Дяки, в перевдязї купецькому, прийшли,
І батька нашого з одра високим
Царським соізволеньням підняли.
Тим часом злочестивий війт Ходика
Зчинив у Киеві страшний содом:
Облїг кругом Варязьку камяницю
І зве на суд, мовляв, обох відьом.

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хмелецький.

Про се ж то нам тебе і треба, батьку,
Щоб рятувати їх з катівських рук,
Тепер спасти жону й дочку козацьку
Єдино може луг наш Базавлук.
Непевні вельми хутори козацькі,
Ще непевнїші бачим городи
Тому, хто знявсь над сьвятощі простацькі
Серед пяної, темної орди.
На-силу встиг прибути з почтом панським,
На-силу вдержав імпет Ходичан.
Стою між замком і двором Варязьким
Малим кошем в облозї від міщан.

Репепа.

Ми чули по-за Либедьдю стріляньня,
Та не діймали віри, що се ти.

Хмелецький.

Як бачиш, розігнавши кримське птаство
У Київ мусив боем увійти.
Давайте нам підмоги: бо козацтво
Шляхетське — против тисяч опияк
Кравецтва, шевства, ковалїв, рибалок,
Музик і підзамчанських кожомяк.
Хоч-би і встояв, то кріваву річку
Гидую по-зад себе зоставлять.
Не дай менї Господь Славуту слїзьми
Вдовиць та сиріт бідних доповнять!
Нехай Хмелецький лучче сам поляже
За сироту та за вдову в бою,
І всїм серцям великим перекаже
Честь-славу несплямовану свою!

Репепа.

Мій синку! є тепер за що лягати
У полї трупом щирим козакам:
Наш Сагайдак завзяв ся показати

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Дорогу древню до братів братам.
Як вдарило татарське лихолїтьтя
На займища бояновських Варяг,
Розпалась древня Русь на три частини:
Одну забрав Литвин, а другу Лях;
Та з третьої озвавсь Іван Великий:
»Мое наслїдьдя й Київ і Литва,
Моя се предківщина по Варягах,
До мене перейшли всї їх права.«
Сим словом і тепер посли цареві
Гетьмана з ложа смерти підняли.
»Горнїтесь Русь до Руси, стійте ревно
За честь і славу Руської Землї!
Покиньте Польщі пакосне надбаньня —
Засліплених латиною панів,
Щó за гонори та за вихруваньня
Із Руси по'бертались в Поляків!«
На поклик сей воскрес козацький батько;
Митрополит його благословив,
Щоб козаків, міщан і руську шляхту
Під православного царя хилив.

Хмелецький.

Щó се провадиш ти менї, Репепо?
Безумне дїло бити на панів,
А й надто, як усї човни далеко
Борей на морі Чорнім потопив...

Репепа.

Нї, він із Нотом, Евром і Зефиром
Морські човни, мов стадо лебедїв,
Пригнали в чотирьох ладом та миром
І звеселили сїчових дїдів.
Прислали сиві вістовця бистрого,
Летїв о-двукінь з Низу день і ніч,
Пристиг у саму пору до старого
І всолодив йому посельску річ.

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Є чим тепер із Русьсю Русь паяти,
Є чим з міщан робити козаків,
Ляхву, мов череду, за Вислу гнати
І з нею руських бугаїв-князїв.

Хмелецький.

І ти менї се кажеш?

Репепа.

Не дивуй ся.
Ми — учнї Байдині з твоїм отцем,
І робом Байдиним до единеньня
З Москвою Руси київської йдем.

Хмелецький.

Князь Байда Вишневецький відцурав ся
Бояр московських так, як і панів.

Репепа.

Опричників тиранських він бояв ся,
А не хоробрих, щирих Руснаків.
Він на собі зголубив, він дружину
Олеговим звичаем з їх зробив,
І через їх з Москвою Україну,
Як древню Русь із Русьсю, единив.

Хмелецький.

І я про единеньне руське дбаю,
Та не під самовладним кулаком,
Я на свободу розуму вповаю,
Для неї й подвизаюсь козаком.
Широкий сьвіт, а тілько в нашім племї
Тиранїї церковної нема:
Бо і нїмецькі і турецькі землї
Пообіймала фанатизму тьма.

Репепа.

А нам про се Пороги наші инші
Надїї й міркуваньня наревли,
Як переучувати нас по-римській
Антихристові ницаки прийшли.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Огляньмо ся, мій синку, де подїлась
Острожчина й Заславщина? в чиїх
Руках аж по Самару опинилась
Держава наших праотцїв сьвятих?
Дивись: де правили князї варязькі,
Де Руську Правду ширив Ярослав,
Там езуіти повїдались ляцькі,
Мов гробаки, у руський наш состав.
Чого-ж нам ждати, синку, га?!

Хмелецький.

Від Польщі —
Нїчого, батьку: бо вона згнила
Ще за Батури, як латинську віру
На місце вір свободних прийняла.
А ждати мусить Русь чогось від *себе,*
Від присуду козацького меча,
Від права всенароднього, щó верне
Під себе й простаченка й панича.

Репепа.

Отсе-ж то право, синку, всенародне
І затаїлось в серцї у царя.
Не з низини, а з-верху йде природне
Свободи почуття, наук заря.
В тихому серцї, синку мій, царському
Озвались голосно сьвяті слова,
Слова братерства пред Отцем небесним;
Глуха про них розпинджена Ляхва.
Цар Михаїл оприччину Христову
Зробити хоче з наших козаків.
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
Подужаем, — зусильлям сим докажем,
Що ми за Русь левами стоїмо.
»Тогдї (рече) своє ми слово скажем,
І Русьсю рідну Русь підопремо.«

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хмелецький.

А як же нї?

Репепа.

»Як нї (рече розумний і хоробрий),
Тогдї — про Русь ми тілько турчимо,
Щоб затуманити в земляцтві розум добрий,
Самі ж не воду, кров людську пемо.
Восточний цар нас мусить стерегти ся:
Бо нас давно безбожними вже звуть.
Москва й без нас з'уміє обійти ся,
Вона й без нас верстати-ме свій путь.«

Хмелецький.

Верстати-ме путь власти і потуги,
Та не культури, батьку рідний мій,
Хилитись мусить варвар і в потузї
Під переважний інтерес чужий.
Нї, нї! вповать на деспота даремно!
Нас призвано на те, щоб не Москву
Звеличити своїм братерством древнїм,
А претворити в Русь Литву й Ляхву.
Ми — дух поломяний у польскім тїлї:
Се тїло ми возродим, натхнемо
Тим, що під римські верховодні мрії
Во-вік чола свого не нагнемо.
І возсияе розум наш огнистий,
І стане віра вольна, як любов,
Забеть-ся боем правди серце чисте,
Заграе добра в чистім серцї кров.

Репепа.

Не буде так, мій синоньку, не буде,
Покіль та кров ненавистю кипить:
Того, що́ прокляли правдиві люде —
Бог правди не восхоче воскресить.
Де руська кров із ляцькою злила ся
В імя сьвятого римського Отця,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вона рудою чорною взяла ся
Про всї віки грядущі без кінця!

Хмелецький.

О фанатизме! о »вождї слїпії!«
До чого ви народи довели?!
Ви в них свої укоренили мрії,
Ви і в розумних розум одняли!
Репепо, батьку, там, де сила дика
На силу дику бурею реве,
Менї печаль над річ мою велика,
Як ветхий верет, серце щире рве.
Хиба-ж на те рай тихий, Україну,
Господь по-над Славутою создав,
Щоб з неї чоловік зробив руїну
І Каїнам-потомкам передав?
Нї, батьку! я бороти-мусь до впаду
За повні красчих задумів серця,
Бороти-мусь, покіль снаги, за правду
Небесного *усїх* людей Отця!

Репепа.

Тепер уже не наша, синку, воля
На рідній полї постать вибирать:
Щó нам посїяла за предків доля,
Те мусимо, в крові й поту, пожать.
Прозрів наш батько бучу неминучу:
»Нехай же *я* (рече) її зачну!
Сим я відбуду за гріхи відбучу,
І тихим сном серед борцїв засну.«
От наше мотто! Пристаєш?

Хмелецький.

Нї! буду
До-віку тим, чим Бог мене создав.

(Чути гармату.)

Репепа.

Так отже знай! Се голосний знак суду

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Між нами й вами, братьтя, батько дав.
Стій за Ляхів та Поляків із Шведом,
А ми з царем постоїмо за Русь.

Хмелецький.

Не за Ляхів та Поляків, — за волю,
Поки життя мого, борюсь і бюсь.
Зо мною тисячі братів поляжуть
За певний захист совісти й наук,
І сьвіту християнському докажуть,
Що тілько в нас нема катівських рук.

Репепа.

Оттак »син на отця й отець на сина«...
Та що́-ж? так мусить бути й по Христу;
Нехай вироблює й Русь-Україна
Своєї віри й слави правоту.
Борімо ся ж, поки в нас духу й сили,
За правду, що́ сповняє нам серця!
Поляжемо, — гукаймо і з могили:
»Боріте ся за правду до кінця!«

Вбігає **вістовець.**

Вістовець.

Гей, осавуле! батько наш кінчить ся!
Подавши гасло, впав мов неживий.

Вбігає **другий вістовець.**

Другий.

Вельможний паноньку! вже війт Ходика
Заткнув на камяниці прапор свій.

Хмелецький.

Ходика? прапор свій! Так бийте ж в бубни!
Натхни нас, Боже, духом правоти:
Греми громами з неба, гласе трубний!
Мечі, блискайте крізь гарматній дим!

(Виходить.)

Репепа *(помовчавши).*

О батьку! чом ти не пожив ще трохи?

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Чому не впав еси, проливши кров,
Щоб знали дружні сили та й ворожі,
Яку сьвяту підняв ти корогов?
Велике б дїло розпочав... Його почати
Нїхто не здужати-ме серед нас...
Чи вже-ж твоєї, Боже правий, правди
Ще не настав страшний, величнїй час?!...
Ходїмо, братьтя: може ще появить
Себе серед міщан та козаків,
І славою найвисчою прославить
Свій вік, піднявши Київ на Ляхів.
Я знаю: кине Лядство і Хмелецький,
Бо дяка Русину в Ляхви одна:
Як прийдеть-ся за Вислу їй втїкати,
Вона пішле нас доставати дна.

(Спускаєть-ся завіса.)

СЦЕНА ДРУГА.

Під ворітьми в Петра Сагайдашного.

Увіходить **князь Масальский.**

Масальский.

Сьвята душа в отця митрополита:
Йому й на ум не прийде наша фальш.
Коли-б не ся проклята оковита,
Ох, инший був би заробіток наш!
Та з шинку й з пекла воротьтя немае!...
Пропив давно і розум я і честь.
Тепер сей Трипус мною повертае,
Покіль в калитцї гроші в його есть.
Посел Ахиї, я влестив сьвятого,
А знаю, що брешу як в Тушинї...
Тепер чортма ізнов нї золотого
В дїрявому козацькім гаманї:
То й мушу під чужу скакати дудку,

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Латину кляту підпирать плечем,
Від роздобутку та й до роздобутку
Клепати язиком, немов мечем...
Благословляє на войну козацтво
Сьвятий владика київський... Шкода,
Що правди не дає відкрити пянство,
Без правди ж як ні кинь умом — біда!

Увіходить **Tripus.**

Tripus.

З обідранця зробивсь ти бучним паном,
З нетяги став сріблянником єси;
Ще-ж на престол царський тебе ми стягнем.

Масальский.

Тягніте й на престол мене, біси!

Tripus.

І возвеличимо по-над царями,
Аби слухняний був та шанувавсь...

Масальский.

За всякий гид в гидкій пекельній ямі
Щоб зараз голими руками бравсь.

Tripus.

Не бришкай! Слухай: знов пора настала,
Прийшов великий, всерішущий час!...

Масальский.

Щоб Русь Ляхві знов у пригоді стала?...
І не кажи: я наскрізь бачу вас!

Tripus.

Ми в-купі з нею слави доказали
Про ввесь широкий сьвіт під Хотином;
Попи ж її й отамани гуртом
З Москвою потай Польщи трактували.
Так зрадив би нас тілько сатана...
Чи до-смаку тобі ся новина?

Масальский.

Менї все до-смаку, скажу по правдї,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В моїй гіркій на всіх людей досадї...
Як звергла нас, лихих сїпак, Москва
Та поробились ми сїчовиками,
А хто донцями, хто лисовчиками,
Тогдї вже ввесь широкий, вільний сьвіт
Нам став однаково чужий і рідний.
Де нї пристане козарлюга бідний,
Усюди за сїм бід один одвіт,
Або ж — кабак з кабашними жінками
Та рай пяний з бандурами й скрипками.

Tripus.

Фі, князю! ти ж із себе позмивав
Козацьку грязь і випрудив ту нужу,
Щó, пропиваючись, понаживав,
Як із бояр в козацьку вбрів калюжу.
По розуму твойму й по серцю в нас
Велика миссія про тебе буде;
Хай наші подвиги й наш славний час,
Дивуючись, во-віки славлять люде!

Масальский.

І слово в тебе золоте й рука,
Сьвятий пройдисьвіте, натхнений бісом:
За слово словом дяка 'д козака,
За золото він служить вам залїзом.

Tripus.

Та й годї?

Масальский.

Чим же ще?

Tripus.

Чим я звелю.
На те козак єси, щоб слухав пана...
Я не свою казну вам роздаю,
В нас пан у всїх один. І ти і я
Нїчого в його й перед ним не стоїм.
В його сьвятій руцї уся земля...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зруйнуй — зруйнуємо, построй — построїмо...
На! ось тобі від його дар малий.

Масальский *(труснувши гаманом).*

Нї, не малий: се золото бряжчить, —
Метал важкий, щó й совість переважить.

Tripus.

Про совість не тобі й менї судити,
Судить тому, хто звяже і розвяже, —
Хто берло всїх берел в руцї держить
І кожному цареві право вкаже.
На Київ простягла широку лапу
Зажерлива Москва, а патріярх
Завзяв ся з Руси виперти геть папу,
Турецький припутень і потурнак.
Сказивсь ваш Сагайдашний від його
Закаляного калом схизми слова:
Устав на нас за ворога свого,
А чернь козацька на все зло готова.
Та зрадника невидимим жезлом
Господь в саму хвилину зради вдарив,
І небеса перед царським послом,
Мов перед иродським, закрив-захмарив.
Тепер конає ниций, підлий пес,
Душа лукава, здобиччю несита,
Шукає в грецькій слїпотї небес
І сповідаєть-ся в митрополита...
Та знайде пекло, а не Божий рай:
Се певно... Слухай же, щó ми їм зробим...
На віру схизматицьку не вважай:
Ми Русь до віри правої способим.

Масальский.

До віри правої?

Tripus.

А вже-ж!... Вона
Ваганьня в задумах своїх не знає,

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І душу схизматицьку аж до дна
Від грецької гидоти спорожняє.

Масальский.

Аби сповняла золотом гаман,
Байде козацтву й греки і латини.

Tripus.

Ну, слухай же: се буде твій талан,
Коли Іуда від причастя згине.

Масальский.

Як від причастя?

Tripus.

Ти почарував
Ченців і козаків царем турецьким,
Що ніби потай батька хрест прийняв
І літ дойшов в законі вашім грецькім...
Сій казці кожен віри з них поняв.
Іди в будинок. Там у їх трівога;
Ти ж свій у їх: іди і в їх сьвяті дари,
На честь безгрішного земного Бога,
Влий тайкома сих капель дві чи три.

Масальский.

Я?!

Tripus.

Ти.

Масальский.

У чашу?!

Tripus.

В чашу.

Масальский.

Боже правий!

Tripus.

Так, перед подвигом твоїм сьвятим
Воздінь до Бога праведности руки
І помолись.

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Масальский.

Ні! я християнин.

Tripus.

Ти будеш ним колись; тепер не зняв ся
Над Турчина, Татарина й Мордву,
Доколї в-купі з нами не завзяв ся
Під ноги папі підослать Москву.

Масальский.

О демоне безбожний!

Tripus.

Не брикай ся:
Ми золотом гнуздаєм і царів.
В своїм безумнім слові зараз кай ся:
Нам править сьвітом сам Господь звелїв.

Масальский.

Сам сатана звелїв!... На́, псе брехливий...
На́, подавись! Ось золоте твое!
Ми, Русь, не о самім козацтві жи́ві:
Утечище й опріч коша в нас є.
Іду, гидкі лудани з себе скину,
Кармазини ногами потопчу
І молючись в постах аж до-загину,
Свое житьтя мовчальником скінчу...
Хвалїтесь вашим папою безгрішним;
Ми руські спокутуємо гріхи,
І вас окриємо докором вічним,
На Божім полї кляті репяхи! *(Виходить.)*

Tripus.

Зірвав ся осятер з гака, з принади.
Переборщив я надто... Русь дурна,
Хиба через атеїв без досади
Дасть перероблювать себе до дна...
Ну, що́-ж? І тисяча годів чиганьня
Нас не лякати-ме. Настане час,
Коли науку саморуйнованьня

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

За благо приймуть Русичі від нас.
У їх свої постануть єзуіти,
Щоб нас бороти, і против братів,
Що будуть схизматицьким робом жити,
Вворужять ся, немов против катів. *(Виходить.)*

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Варязька камяниця.

За ворітьми бойовий галас; увіходить **війт Ходика** *та* **Садко-Садковський,** *за ними трое* **дударів** *з рогами-шипошами.*

Ходика.

Нагрів обом Хмелецький чуба нам:
На-силу дав оборонити брону...
Тепер собі тарахкай із гармат!
Не подамо себе на глум нїкому...
Тепер в моїй ви силї й волї знов,
Та вже не родичками вас вельможних
Зробити хочу, а пролити кров
Нечисту вашу, відюхи безбожні!

Садко.

Нї, свате! не прольлеш. Про се шкода
Блягузькати. Всї лавники говорять,
Що тілько поломя відьмам біда:
Бо поломя й чорти не заговорять.

Ходика.

Спалити б то живцем пекельних злюк?!
Се думка добра: бо, коли-б чортицї
Ще раз із наших викрутились рук,
Тогдї б ізрадили нас і пяницї...

Садко.

Спалити.

Ходика.

Добра думка, та біда,
Що і козацтво і міщанство

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На раду кликати про се шкода.
Ми не гишпанське, свату, християнство.
Не хутко нас латина доведе
До розуму такого... Кателики
Нам очи колють, що про нас байде
Їх суд над єресьсю сьвятий, великий.
У нас піп і чернець поклони бе
І Господа за грішників благае,
Або з ними горілку добру пе,
А під людей огню не підкладае!

Садко.

Про що-ж нам здав ся піп або чернець?
Ми auto-da-fe і без їх спроворим.

Ходика.

Так люде ж не дадуть...

Садко.

Дадуть!... Кінець
Обом відьмам без ради ми сотворим.

Ходика.

Як се?

Садко.

А так... Дивись, он дим густий
Із башти, де сидять відьми, мітлою
Як сажа чорною, мов стовп товстий,
Встае під небо... Глянь, уже рукою
За кришу очепилась відюха!

Ходика.

Се ти?

Садко.

А хто-ж?

Ходика.

Солому?

Садко.

Усяке сьмітьтя.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ходика.

Нехай же гине паплюга лиха
І з нею — все лихе її наслідьдя!
Спаси-бі, любий свате!... Слобонив
Мою ти совість од важкої муки,
Що, їх катуючи, я б замочив
В крові, мов справді кат, шляхетські руки.

Садко.

Втїкаймо ж, поки поломя двора
Не обняло... Подай дударським рогом
Троїсте гасло, що прийшла пора
Пускати Хмелечан... Рушаймо з Богом!
(Гасло в роги, шипошї.)

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Сьвітлиця в дому Петра Сагайдашного.

Серед сьвітлиці окрита червоною китайкою домовина. **Келейник Зосим** *читає над мерцем псалтир; перед домовиною царські* **посли,** *в купецькому переводязї.*

Первий.

Прямой разбойникъ былъ Петръ Сагайдачной,
Но покояньемъ душу искупилъ:
Уразумѣлъ свой путь грѣховный, мрачной,
И въ козакахъ духъ русской воскресилъ.

Другий.

И въ благодатномъ покояньи свѣтомъ
Прозрѣнья въ будущее возсіялъ.
Своимъ благимъ, пророческимъ совѣтомъ
Потомковъ къ славнымъ подвигамъ призвалъ:
Возстанетъ Русь Владиміра Святого
И Ярослава Мудраго, какъ цвѣтъ
Народа, вѣрою во-вѣкъ живого:
Спасительный усопшаго завѣтъ!

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Третій.

Смутимъ Царя мы вѣстію печальной,
Что отошелъ ко предкамъ тотъ одинъ,
Кто смѣлъ и могъ бы повернуть Украйной,
Какъ истинный святыя церкви сынъ.

Первий.

Высокій духъ среди орды безчестной!
Пріими земной, прощальный нашъ поклонъ.
Благословенный въ памяти сердечной,
Да будетъ сладостенъ твой вѣчный сонъ!

(Уклонившись низенько, виходять.)

Увіходить **Степан Хмелецький.** *На одежі й обуві в його знаки бою й пожежі.*

Хмелецький.

Великомученицї ізувірства
І злої темряви! тепер один
Стою на Руси против суевірства,
Вворужений мечем християнин.
Ніхто мене, як знали ви, не знає;
Нікого вже, як вас, не полюблю...
А мовчки туга серце пожирає,
Я не плачем огонь його зальлю...
Великий воїне! великий духу!
Ти руську силу з мотлоху создав,
Та з-малку занедбав еси науку,
І злій тій силї дав правець...
Ти заповідавший бої кріваві,
Безощадну руїну, пожарі
За-для погибельної чести-слави,
Що́ темні вислављяють кобзарі.

Увіходить **Петро Репепа.**

Репепа.

Не за-для слави, синку, — за-для правди!...
Нехай укривджена буяє Русь
На впадок можновладньої громади!

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Я з можновладством осліп, синку, бюсь.
І прийде час колись благословенний,
Що руська сила ворога зотре —
Все, чим хвалився і славився навіжений,
З погордою ногами попере́.

Хмелецький.

І прийде час нїмого жалкуваньня,
Та вже не буде злющим воротьтя,
Що́ ради гайдамацького буяньня
Занапастили волю без путьтя!

Репепа.

Не нам се знати, друже мій единий...
Ми всї дали гетьманові обіт
Бороти ся за правду України,
За правду й волю, поки́ль сонця сьвіт!

Хмелецький.

Що́ ж *правда,* батьку-друже, і що́ *воля*?
Борітесь осліп. Я за тих стою,
Хто серед дикого пустого поля
Кладе за плугом голову свою.

Репепа.

Впадїмо, синку, ниць перед труною
Того, чий дух тепер урозумів:
Хто нас веде до славного впокою,
І *хто* до колоту й жалю довів...

(Вклоняють ся обидва земно. Спускаєть-ся завіса. Під гарматнїм ревом співцї співають вічную память.)

КІНЕЦЬ ДРАМИ.

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ДРАМОВАНА ТРИЛЬОҐІЯ. III.

V. ЦАР НАЛИВАЙ.

СТАРОРУСЬКА ДРАМА (1596. р.).

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Орішевський, ех-гетьман козацький королівський.
Хмелецький, гетьман надвірнього козацтва князя Острозького.
Наливайко, гетьман український, наказний гетьмана запорозького.
Лобода, гетьман запорозький.
Мамай, **Колій**, **Палій** } козацькі отамани-побратими.
Писар військовий.
Авонець, чернець Мандрика.
Лавник маґістратський.
Князь Василь, Констянтин-Василий Констянтинович Острозький.
Жовковський, коронний гетьман.
Ignotus, орудник московської самозванщини.
Тарло, войовничий маґнат.
Бурлій, козак-каліка, кобзар.
Пахолок великого гетьмана коронного Замойського.
Кустош єзуїтського кляштора.

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Оборська, вдова, пані хутора Шершнів.
Касильда, її небога.
Туркиня
Параска } козацькі кабашниці.
Мотря
Козацькі чури, шляхта з панського почту, вістовці.
Сцена — під містом Острогом, під замком Баром, під містечком Гострополіллям, під городом Білою Церквою, на Солониці за Сулою і в Варшаві.

ПРОЛОГ.

Сумна пустине, земле українська!
Ти сьвіту правди й без наук шукала,
Як просьвіщеньнем горда церква римська
Над Польщею обманом панувала;

Як самозваного царя пестила
На лонї ордена з сьвятим названьням, —
Як хижим людїм путь в Москву мостила,
Несита підступним завоюваньням.

Ти чула кривду серцем правосудним,
Та словом голосним сказать не вміла,
І мов у снї важенно-непробуднім,
Терзаньня совісти й ума терпіла.

Вернувши ся ж до руського единства,
В імя твого Владимира Сьвятого, —
На зневажаньня гордого латинства
Ти воскресила древнє руське слово.

Колись, в устах у віщого Бояна,
Воно до бою мов у дзвін дзвонило,
І на поганського Ределю хана
»За християни побарати« вчило.

Нехай тепер нас учить побарати
За правду, совість, староруську віру,

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І не давати лжею гору брати
Безгрішному сьвятоші лицеміру!

Нехай в славянській осяйній громаді
Гримить-рокоче судньою трубою,
Щоб ницаки в своїй лукавій раді
Не надились глумитись над тобою.

АКТ ПЕРВИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Сьвітлиця в хуторному домку Хмелецького під містом Острогом.

На покутї **Орішевський**, *кінець столу* **Хмелецький**, *попивають меди.*

Орішевський.

Шкода було його так легко важить,
Косинського того. Бо із маленьких
Початків часом і великі речи
Встають.

Хмелецький.

Мій батьку! се тебе лякає
Твій родич Більский, Правдич завислянський.

Орішевський.

Ми, Правдичі, усї з давнезних давен
Подзвонюем у предківську одвагу.
Ми — козаки ще з Торків Берендіїв,
З тих Чорних Клобуків варяго-руських.
Легкодухів між нами не бувае:
Нї слово нас нї дїло не злякае!
Не нам, войовникам, про те журитись,
З ким дїдичі вельможні будуть битись,
І з ким подїлять ся вони скарбами,
Чи луками розкішними й лугами.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хмелецький.

Сей Лях, улїзши у чужу солому,
Накоїв шелесту між нами, Русьсю:
Із нашого молодняку хисткого
Та нам же і загнув круту карлючку.

Орішевський.

Косинський заволїк ся на Вкраїну
Так само, як мій родич — у Польщизну:
Утїк небіж мій від панів маґнатів,
Безсудних узгрянишних потентатів,
І на Радомськім »вислуженім полї«
Осадчим Більскої зробив ся Волї;
Утїк до нас Косинський із Підлясся,
Шукати вольности, простору, щастя,
І не знайшовши між панами,
Шукав її в степах між козаками.
Та пану пан постиг листи писати
З Острога й Дубна в Канїв і Черкаси:
Ревнули панські під Пятком гармати,
І заглушили правду тулумбаси.

Хмелецький.

Хиба-ж се правда, батьку, щоб служити
Гетьманові коронному за села,
А заслуживши села, прогуляти,
Сусїдові за безцїн поспускати,
Гультяйством по всїх коршмах колотити,
І на панів, мов на невірних, бити?

Орішевський.

Сю правду з'ясував ще славний Байда,
Посердившись із Василем Острозьким.
Носивсь він вихрем помсти до Царграду,
З Царграду до Москви, з Москви під Яси,
І завіщав Байдянам поти бити
На ті Острозькі беззаконні мури,
Покіль вся цегла, мармури й ґранити

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Розсиплють ся в жидівські кучугури.
Наш Правдич Більский напис золотий
Зробив потомкам на своїм портретї:
Що против простої живої правди
Шкода шукати розуму й поради.

Хмелецький.

Хороше motto хронїкарське, батьку;
Та я живої правди не вбачаю
В Косинському і в низовцях завзятих,
Щó піднялись пяниці помагати...
Коли за правду битись, то й стояти,
Поки здолів би зброєю владати,
Або ж, як Байда, жизню згордувати
І Прометеем на гаку сконати!
А він, мов Андибер той Байдї, в ноги
Старому князеві й обом княжатам
По трийчи падав і благав і кляв ся,
І перед чеснородним миротворцем,
Небожем Байди, слїзьми обливав ся;
А потім ринувсь по-пяну на його,
Повів голоту на гарматні шанцї,
Та й лїг під келепом князьким, як Ґанжа
Колись простїг ся на крівавім Старцї.

Орішевський.

Який він, щó він, се менї байдуже!
Одно я знаю: панству не годилось
Так легко важити тієї сили,
Щó єю-ж і само у силу вбилось.
Ся кучерява, синку мій, чуприна
За короля Батури побілїла.
Я десять лїт, як десять день, труждав ся
Під його славним стягом подвизав ся,
І волею його, як ріг кріпкою,
З гультяйством бивсь, мов з хижою Ордою.
Ми з князем Василем та з кримським ханом

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Прогнали сїромах за Дін великий,
Тай пригасили їх завзятьтя люте,
Їх помсту огняну і дух їх дикий.

Хмелецький.

Отся ж то дика помста й слїпить очи
Отаманам козацтва низового,
І кида їх од полудня к півночи,
Від серця теплого до льодового.
Вже цар, шлючи гостинцї за Пороги,
Писав себе Черкаським, Запорозьким...
На-щó нам більшої перестороги,
Щоб не кректать під зарядом московським?...
Тогдї ж Косинський безумні трактати
Чинив із ханом, нашим катом вічним,
Щоб Русь-панів за Вислу позганяти,
Зробивши Львів кошем його граничним.

Орішевський.

Ся помста, синку, мов стріла із лука
Тугого, думку Байдину пускала
Із царства в царство, із землї у землю,
Де сила правдї поміч обіцяла...
І в мене правдою тією-ж серце,
Спадковою по славних предках, беть-ся;
Та ми путя не бачим перед себе,
І наша доля з нас часом сьміеть-ся...
І з мене доля гірко насьміялась,
Як запрягла була в ярмо служебне,
Щоб ослїп кров козацька проливалась
За дїло — не скажу тобі — хвалебне...
Не я, з моїм придомком знакомитим,
Заслїпленим очам козацьким яму
Копав би, помагаючи неситим,
І положив на себе вічну пляму.
Нї, любий Стецю, молоде орлятко!
Як ти Острозьким служиш не для плати,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Так і Батурі Правдич Орішевський
За таляри не став би догоджати...
Я сьвідком був, як низове лицарство,
Один за 'дним, у Львові погибало;
Як стародавне руське *княже право*
Підкову та Зборовського скарало;
Як Шах з Арковським по броварнях крились
Від »довгого меча« Стецька Батури,
І здобиччю турецькою ділились
З старостами, мов темні гайдабури...
Все бачив; може й сам з людьми заплакав,
Як той Серпяга з слугами прощав ся,
Піднявши кубка на зневагу ката,
І правдою своєю вихваляв ся...
А речинця свого добув я чесно,
Їв королівський хліб, та й не давив ся...
Тепер меча мого віддам на службу
Тому, хто в славу й честь лицарську вбив ся.

Хмелецький.

Та й я — сказати правду — сам не знаю,
Чия лиха, чия спасенна слава:
Бо в кожного хвалителів доволі,
В кого широка та міцна держава...
Я речинець мій вибув на сирому
Коріньні з чотирма плугатарями,
Щó кичкували поруб і ходили
За дворським плугом тілько з батогами.
Тепер в Перемишель вертатись думав
Там, чувши про моє козакуваньня,
Дають менї лани готові й луки,
Аби справляв грянишне чатуваньня.
Та князь (нехай живе на Божім сьвітї,
Поки застеле бородою й ноги!)
Усотерив менї »вволоки орні«,
Підняв у-гору хутір мій убогий.

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Орішевський.

Щасти щасливому козацька доля!...
Нас послано на сьвіт реґульовати
Вагу, щó нею важять силу й правду
Ненáситні владицтвом потентати...
Хто скаже, чий вінець блищить не кровю,
А добрими рубинами й перлами?
Хто дише честю й правдою сьвятою
Між хижими царями й дукачами?...
З'ясує се якийся вік далекий,
Щó викличе на землю Боже царство
І волю Божу, — вік, щó зрозуміє
І ницу думку і праве лицарство.

Хмелецький.

Мій батьку рідний! я й про Наливайка,
Горячу голову та вихровату,
Готов так думати, як про Підкову,
Щó здавсь на забавку лихому кату.
Та в його тілько й чести, щó руїна,
У його слава — тілько шарпанина...
З досади й зависти, що князь до мене,
Скупий добродїй, щедрим показав ся,
Зібрав круг себе зборище мерзене,
І з лютими Косинцями з'еднав ся.
Недавно товк їх, наче просо в ступі,
Топив під Пяткою в снїгу по уші:
Тепер із ними бенкетує в-купі,
Тепер вони у його »*щирі душі*«.

Орішевський.

І справдї иншими Косинцї стали
Серед пяного, мов та ніч, гультяйства.
Хоч гладко пють, як з лука бють, мовляли,
Та вже не кваплять ся до сьвятокрадства.
Ваш Севериня Криштофу не рівня:
Се сьвітлий ранок після тьми ночної.

Generated on 2015-05-14 18:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Порожня в його і кешеня й скриня:
Шукае тілько слави, чести, волі.

Хмелецький.

Чи так чи ні, а гроші сипле справдї
На-право і на-лїво, як полову,
І не діймае віри панській правдї,
І ширить правду між козацтвом нову, —
Яку? сього я й досї не зміркую...
Одно вбачаю в Северинї добре:
Що мае думку не зовсїм лихую
І серце в грудїх левове, хоробре.
Од Володи́миря, мовляв, сьвятого,
Опріч його козак не народив ся
Такий, щоб хмелю не вживав пяного
І з-роду оковитою не впив ся.
Царем його прозвали Наливаем:
Бо тілько й знае кубки наливати
Своїм тверезим і палким звичаем,
Щоб війську духа в гору підіймати.

Орішевський.

Цар Наливай — се пишно!... Я не бачив
Орла твого, рарога степового...
Почувши, що Батуру отруїли
Ті, що́ крутої волї не злюбили,
Я стрепенувсь, мов зо сну, та й полинув
До тих, що́ ми на Дін позаганяли.
За мною шугонуло й товариство,
Котре скарбові люде обкрадали.

Хмелецький.

І втїкачі вас прийняли без чвари,
Без помсти за реєструваньня?
Що оружнїщих ви зреєстрували,
А гультяїв-голоту занедбали?...

Орішевський.

Я вийняв з піхви знану їм шаблюку,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Та й положив посеред кола в раді:
»Коли я ситим королівським хлібом
Живив ся більш, ніж їм сказати сьмію;
Коли я більш козацтву вдіяв шкоди,
Аніж придбати здобичі здолію:
Так сим мечем, панове братья, зараз
Перетнете менї фальшиву шию.«
І рада взрушилась хоробрим серцем,
І загукала: »Згода, брате, згода!«
Отсе ж то ми й Очаків зруйнували,
І з берегом морським Козлів зрівняли.

Хмелецький.

Так само й Наливай, той цар пяницький,
Зробив у Січі... Кинувсь він у Джурджев,
Білогородське славне торговище;
Все спліндрував: добутки, конї, грошi, —
Мов кочергою жар із печи вигріб.
Тогдї послав у Сїч свою шаблюку
І копей сот з пятнадцять у гостинець:
»Я оправджусь, панове, перед вами,
Що за Острозького з Косинським бив ся.
Коли ж не вважите — так ваша воля,
Щоб я снопом на землю повалив ся.«

Орішевський.

Де-ж він тепер, тверезий цар пяницький?
Я се просидїв з місяць у Пропойську,
Так не чував гаразд про Наливая
І про його ватагу запорозьку.

Хмелецький.

Спитай, де блискавка, стріла зубчаста,
Щó в хмарах сизих сяє-погасає, —
Щó, мов гадюка круто вихиляста,
То день то ніч по небу простилає...
Метнув ся на Тягинь, Бендери давні,
Щó змуровали наші предки славні,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пожаром обсмалив замкові мури, —
Кругом постали сиві кучугури.
Еол йому допомагав крилатий
Турецькі села поломям змітати.
Затяжці голі навязали в лика
Татарським робом бесурмен без лїка.
Під кіньми та стадами, щó нагнали,
Днїстрові береги й луги стогнали.
Аж гульк! Волох став перед ними в лаву,
Загородив тїмахам переправу...
Не всї по сей бік річки опинились:
Кріваво за велику здобич бились,
І втратив цар наш війська половину,
Вернув ся голодно на Украïну.
Тут мусив гольтяпак порозпускати,
А сам притулку у братів шукати.

Орішевський.

І князь байдуже, що непевна искра
В самім Острозї тлїє, притаївшись?

Хмелецький.

Князь — мушу пошептом тобі сказати —
Сидить й мовчить, на біблїю схилившись.

Орішевський.

Як? *він* мовчить? він, щó і сам Батура
Ясновельможним паном мусив звати,
А Жиґимонт пещений не зосьмілився
За Галышку Ільлїну на суд позвати?!

Хмелецький.

Тут, батьку, річ така. Сї Наливайки
Князьким народом по-за князем правлять.
Один кушнїр-цехмистер у Заставї
Орудує міщанами й купцями;
А другий, піп Демян, по грецькій вчений,
Під сього хилять ся попи з ченцями,

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І братства — львівське, віленське, мстислав-
[ське;
Бо він — найстарший в Руси протопопа,
Князький порадник, духовник, печатник.
За приводом його князька печатня
Печата всяку всячину в Острозї.
Бо, бач, зробили з князя кателика
І арияпця разом і унита:
Так страшно, щоб з-під його не влизнула
На Руси річ міщанська посполита.
А третїй, що́ царем пяниць озвав ся,
Сей над обох у знаки князю дав ся:
Бо хижаків до здобичі скликає
І на всю шляхту вовком позирає...
Косинського собі князь легко важив,
І круто попрощавсь із ним в Острозї,
Та й довелось побачити пяницю
Гетьманом запорозьким у-в обозї:
Сього тверезого голотоводу
Опасуєть-ся вже роздратувати:
Бо ворожбити почали пожежі,
Страшні бої й руїну віщувати.
Якась восточна баба проклинала
Все кателицьке й наше можновладство,
І кленучи вельможних, віщувала,
Що пропаде від голодранців панство.

Орішевський.

Бодай сьому й не правда: бо голота
Своїх попів хаптурниками лає,
А духом *їх* на можновладство дише,
І *всїх* панів у ляцтво повертає.
Та на завзятьтя голодранців пяних
Шкода в лиху годину покладатись;
Ти бачиш, цар зістав ся без підданих,
І мусив, кажеш, у братів ховатись.

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хмелецький.

Ге, батьку! тут було таке хованьня,
Як на могилах верхових у полї
Чатовники ховають ґалаґана,
Ждучи добродїя до себе, хана.
Тверезий Наливай про те родив ся,
Щоб там земля горіла, де він ступить,
Щоб сьвіт увесь поперед ним трусив ся,
Як брови над гарматами насупить;
Про його чути вельми дивні речі,
Кріваво-дикі разом і величні.
Се страховинна казка для малечі,
Не співані ще співи Гомеричні.

(Чути глухе тупотаньня.)

Орішевський.

Га! кіньский копот... Се Горинська чата
Біжять на-взаводи. Щось є непевне.

Хмелецький.

Байдуже... Хоч моя і з краю хата,
Та ворог не доступить ся до мене.
Після Косинського ми стали хитрі:
Чатуємо на всї чотири вітри;
По всїх могилах верховинних в полї
Горять сторожові огнї, фіґури.
Не боїмось нї панськоï swawoli,
Нї Кримця, нї Волоха-гайдабури.

Орішевський *(прислухавшись).*

А як по копоту вважаєш, сину:
Чи гаківниці, чи важкі панцери?

Хмелецький.

Щось вагітне... Зожди одну хвилину,
То я скажу, чи відчиняти двери.

(Прислухаєть-ся.)

Під гаківницями гопцюють конї;

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Та тут нема ні втеків, ні погонї,
Ні нападу.

Орішевський.

Чутке ж і в тебе ухо!
Не скрадеть-ся до тебе Татарюга.
З козакуваньня в пана вийдеш сухо,
Як добрий віл з Петрівочного плуга.
Ярмо важенне!

Хмелецький.

Не легке́ й охоче,
Дарма що голови там не клопоче
Ні замківщина, ні щоденна чата,
Ні заляганьня на Гординця-свата:
Бо нужда, голод...

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же таки.

Голос *(під вікном).*

Пугу! пугу! пугу!

Хмелецький.

Так, низовці!...
Ховайте срібні кубки! —
(Чури виносять геть срібло.)
Хто там пугикає?

Голос.

Козацтво з Лугу,
Приятелї городовців сердечні!

Хмелецький.

В сій хатї ваші голови безпечні!

Голос.

А ми смирніші й тихші від голубки,
Що́, притаївшись, голопуцьків гріє.

Хмелецький.

Їх смирноту ми добре, батьку, знаєм:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вона все »тихим вітром з Низу віє«,
Та завитавши з-тиха на Вкраїну
І розідме пожар в лиху годину.
Нераз бурлаки низовим звичаєм
Оддячили вже пану за гостину. *(Вбігає чура.)*
Що́, Грицю?

Чура.

Гості, милостивий пане,
Із Низу гості. Чи пускати в хату?
Таке провадять, що аж волос вяне.
Стоптали кіньми над Гориньою чату,
І потоптом ідуть по всій Волині,
Так як ходив Косинський по Вкраїні.

Хмелецький.

Проси гостей. Се жарти запорозькі.

Чура.

На їх чолі немов Самко Зборовський,
Що́ й на Замойського з-гори дивив ся,
І з королем гарматним боєм бив ся.

Вбігає **другий чура.**

Другий.

Ой паночку! біда! вже гаківницю
Наводять запорожці на сьвітлицю.

Хмелецький.

Жартують, хлоню.

Вбігає **третій чура.**

Третій.

Пане! що́ робити?
Цар Наливай з Волощини вернув ся,
Потуги, слави, здобичі здобув ся,
І хоче ворогом на тебе бити.

Хмелецький.

Побачим... Відчиняйте навстяж двері,
Просіте і готуйтесь до вечері.

(Чури виходять.)

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Орішевський.

Ну, синку, з тебе буде щось. Я бачу
Лицарську запорозьку в тебе вдачу.
Не дармо з-малку там загартував ся,
Де твій отець од сьвіту заховав ся.
Не дармо пив еси Днїпрову воду,
В Великім Лузї полюбив свободу.
Не дармо в Віттемберзї ти гречизну
Жував та смакував латинь класичну;
Не дармо й у Вільгельма Мовчязного
Учивсь ладу-порядку бойового.
Тебе пани Замойські не псували,
Як за слугу при паничі держали,
Не так то струсонеш тебе словами:
Ти знаєш, де стоїш; ти під собою
Надежний чуеш грунт, і з ворогами
Розправиш ся й мечем і головою...
Так от він, цар пянюг. Я чув про його
Від козака з Гусятина Старого,
Що він іще малим спалив оселю
У Калиновського, та й дряпнув драла.
Даремно на землї і під землею
Надвірня шляхта палїя шукала.
Зник, як мара...

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же таки.

Увіходить **Наливайко,** *насунувши на брови шлика.*

Наливайко.

Тепер він обявив ся.
Спитай в мого козацтва, щó зробилось
В Гусятинї з високого будинка,
З жидівської митницї, школи, ринка,
З тих гордих вітряків, машин крилатих,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З тих давніх гумен, на скирти багатих?
Нехай пан Калиновський памятає,
Як батьку ребра кием обкладати;
А в мене батько був один: на поміч
Йому ксьондза моя не звала мати.
Коли-б заздалегідь був не утік вельможний,
Повідбивав би я йому печінки.
Не заступив би езуіт нобожний,
Щó внадив ся до молодої жінки.
(Підсунувши в-гору шлика кивом.)
Чолом, вельможний пане Орішевський!
Від мене й від усіх, щó занедбали
Цехи кравецький, ткацький, шевський
Та на Низу до козаків пристали.
Чолом, вельможний пане господарю!
Витає батькова тебе могила,
Щó козаки насипали в тім краю,
Де трупом полягла гординська сила.
Ще не забули Днїпрові пороги,
Як Байдин учень марнував багатство,
Пиху з розкошами топтав під ноги,
Запомагав з'убожене козацтво.

Орішевський *(з-тиха).*

Щó за краса! щó за урода пишна!
Щó за постава горда і велишна! — *(Голосно)*
Чолом! чолом!

Хмелецький.

Чолом! Витаньня за витаньня...

Наливайко.

І срібних кубків з-перед нас хованьня. *(Павза.)*

Орішевський *(з-тиха).*

Він справдї дивить ся царем великим.
Надлюдська сила в його слові дикім!
Вона й мене, старого, підмиває,
Під зичний поклик серце нахиляє.

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Наливайко.

Ховавсь од нас і господар волоський,
Як ми до його в гості завитали,
Щоб заплатить у-щерть по запорозьки
За те, що на Дністрі торік втеряли.
Шкода від нас за мури заступати,
На козаків гармати риштувати:
Не встояли ні підзамчанські хати,
Ні господарські тверджені палати.
Три дні ми в зрадника погостювали,
Всї горілки й меди повипивали,
Червінцями сакви понасипали,
Парчею, шовком коні повкривали...
Тепер, чи воля панська, чи неволя,
Нам, козакам, про те не міркувати,
З голодним черевом посеред поля,
Мов сїромасї вовку не лягати.
Ми вам Днїпра й Днїстра достерегаєм,
Усяку нужду на Низу приймаєм:
То в захистї ви хлїбом нас годуйте,
І козаком по-ляцьки не гордуйте...
Ти кубки поховав, — ми й коряками
Твої меди готові попивати:
Льохи позамикав, — ми келепами
З'уміємо замки повідмикати...
Чи чуєш? се бряжчять ключі козацькі.

(Чути відбиваньне замків.)

Хмелецький *(давши рукою гасло).*

Чи бачиш? се блищять мечі лицарські.

(Знялась у-гору ракета, осьвітила подвіря і розсипалась по-за віконьню.)

Наливайко.

Шкода огнем тріскучим нас лякати:
Жабки ми вміємо й самі пускати.
Твій пан-отець впокорившь перед нами

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І жив, як брат з братами-козаками.
Впокор ся й ти, покинь сього князюку,
Щó грає папі й єзуїтству в руку.
Воюймо в-купі, докінчаймо діло,
Щó розпочав Косинський надто сьміло.

Хмелецький.

Мій пан-отець не знав своїй лицарській
Побожности ні міри, ні гряниці:
Йому курінь у комишах козацький
Був догіднійшим над усї столиці.
Здобувши ся наруги між панами,
Шукав одрадости між козаками,
Мене ж оддав Острозькому на службу,
На працюваньне, на велику нужду.
»Нехай — рече — з малого починає,
І по чім лиха ківш між людьми, знає.«
Отецький заповіт справдив я чесно, —
Умію лихо добре цїнувати:
Великого добродія безчесно
На похилї к могилї покидати!

Наливайко.

Добродія!... Його добро таківське,
Щоб з чоловіка видавить олію,
Та й кинути в помийницю макуху...

Хмелецький.

Дивуюсь, як достало в тебе духу
На потентата вергати хулою
В його дому й перед його слугою!

Наливайко.

Дивуєш ся! так становись до бою:
Я правди серцем докажу й рукою.

Хмелецький.

Ще рано битись, царю Наливаю:
Ще козаки твої не повпивались...

(За сцéною співають:)

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

»Ой вре море, вре:
Сип, шинкарко, ще!
Єсть у мене рідний батько,
Викупить мене.«
Я правди більше розумом шукаю:
Бо серцем ви з дороги позбивались.

Наливайко.

Ти, необачний, збив ся з пантелику!
Для правди дано серце чоловіку.
Воно ж то й Байді, мов лїхтар, съвітило,
І Лянцкоронському з його лицарством,
І хлопству вбогому, щó не мирило
З зажерливим, лукавим, хижим панством.
Сього ж то серця і чортма в князюки,
Щó ти йому аж надто вірно служиш:
Мерзений скнара нагріває руки,
А ти над старощами скнари тужиш...

(За новим гаслом Хмелецького друга ракета осьвітила дворище по-за віконьню.)

Ой молоденький орлику! лякаеш,
Мов шуляка, рарога степового.
Шкода твоеї працї! ти не знаеш,
Кого й про щó від нас обороняеш.

(За сценою співають:)

»Ой у царя в Наливая
Воронії конї;
Ходїм, брате, в гайдамаки:
Чуємо червоні.
Ой ми чуємо червоні
В Василя старого;
Не лишимо скупердяцї
Анї золотого!«

Отець твій позбував свої маєтки,
Оглянувшись на вбожество козацьке:
Він, робом Байдиним, не словом, дїлом

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

На панство серце підіймав юнацьке.
А ти завзяв ся му́ром нерушимим
Против голоти вбогої стояти,
І від її непохибно́го суду
Людських нашийників обороняти!

Хмелецький.

Ой тату, тату! чи на те-ж ти зрік ся
Свого достатку, панського титулу,
І в комиші Днїпрові заволїк ся,
Щоб догодити дикому огулу?
О Байдо, сонце староруське правди!
Хиба-ж на те бажав єси сконати,
Щоби крівавому суді голоти
Імя твоє сьвітило до роботи?
Так сонця чистий сьвіт, зійшовши з неба,
Приносить кожному *свою* відправу:
І доброму і злюці служить рівно,
Чи роблять люде правду, чи неправду.
Там під людьми костри палають
За спсоване латинством християнство,
А тут пяниці приключки шукають,
В імя подвижників, пошарпать панство.

Орішевський.

І знайдуть, синку: бо премудре панство
(Найпремудрішим був між ним Батура)
Так робить, щоб їх за слїпе тиранство
Повчив ножем крівавим гайдабура.

Хмелецький.

Тиранство, батьку?

Орішевський.

Хто-ж, як не тирани
Дали Терлецькому й Потїю право
Свободну Русь під ноги підослати
Намісннку Христовому лукаво,
По — сатанинській? хто?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хмелецький.

Не князь Острозький.

Орішевський.

А хто-ж?

Хмелецький.

Король та рада єзуїтська.

Орішевський.

Отсе-ж то есть вони, тирани польскі!
Їх курія на сьвіт родила римська.
Вони, не хто, нам злигодні готують,
Попівську помсту хлопськими руками...
Се низові рароги серцем чують
І зачинають посварки з панами.
Поломяне я духом бачу море
Круг Острога і Дубна і Заслава,
Панам премудрим віковішне горе,
А ворогам їх... ох! крівава слава.

Хмелецький.

Та чим же, батьку, князь мій провинив ся?

Орішевський.

Тим, що Батурі й хану прислужив ся...
Шкода було козацтво дратувати,
З Днїпра на Дін великий проганяти,
А потім з єзуїтами дружити
І руську віру мляво боронити...
Тепер він хто? Чи син того гетьмана,
Щó первий вславив козака в походах,
Чи підпомогач римського тирана,
Чи єзуїтства руський воєвода?
Покажуть сьвіту се грядущі роки, —
Крови людської й слїз людських потоки.
Усе він і *нїщо*: отсе-ж то й горе!
Оттим поломяне я й бачу море!

Наливайко.

Спаси тебе Господь, вельможний пане,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

За слово правди простої, живої!...
Се я прибіг тебе до Бару звати
Від старшини і черни військової.
Такий там узлик, батьку, завязав ся,
Що без тебе його не розвязати;
А мусимо нове щось починати
І розпочате до ладу кінчати...
Зайнявши Бар, ми панство налякали,
Що й каштеляни в Польщу повтїкали.
Ми в Барі місто ляцьке й черемиське,
І руське під свої коші забрали;
До Винниці й Немирова сягнули,
Під себе шляхту і міщан нагнули;
Муницію свою цехи міщанські,
Кушнїрські й шевські нам повіддавали,
І поважати присуд наш козацький
Над королівський всї поприсягали.
А як нам узлик військовий розвяжеш,
То й дальший шлях до чести й слави вкажеш..
Косинщину нам треба поновити,
Острозького під себе нахилити,
Панів сенаторів за чуба взяти
І Кракову порядок инший дати...
Король на нас нечистим духом дише,
Унїверсали єзуїтські пише:
Ми навчимо й його свого уставу,
Звоюємо і Краків і Варшаву.
Нехай на його панство не брикає,
Нехай же й він з панами не буяє,
Нехай той »*довгий меч*« сягає всюди,
Де кривда правду заїдати буде!

Орішевський.

Се думка предківська, та я не знаю,
Чи вам чи иншому кому судилось

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Давнезну руську правду поновити,
На Ярославовім стольці сидіти.

Наливайко *(показуючи на себе).*

Се думка *ось чия,* мій батьку рідівний!
Ось-де те серце, що́ її вродило!
І станеть-ся по-мойому: так небо
У привиді менї давно з'ясило.
Як я з пожару втїкши, озирнув ся
І поломе червоне жер очима,
До мене з хмари хтось немов нагнув ся,
І чув я слово отсими ушима:
»Наступиш ти на ворога ногою
І завдаси його в тяжку неволю,
З неволї вернеть-ся він, щоб розсипать
Свої кістки по бойовому полю...«
І буде, батьку, так! Ми панську силу,
Високі башти їх, попідриваєм,
Поля Адамовими головами
Та білими кістками повкриваєм...

Хмелецький.

Хвались, хвалько! ми будемо будьками,
І язика безкостого припиним...
Чи чуєш? Чати чотирма шляхами
Зближають ся, — ми всїх вас тут зачиним!

Наливайко.

Чи чуєш, як народ на вас чатує,
Яку руїну всїм панам готує?
(За сценою кінський копот глушить спів.)
Гей, з устя Днїпра
Та й до вершини,
Гей, аж сїмсот річок
Ще й чотири,
Та й усї ж вони
У Днїпро впали,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гей, у Днїпро славний
Несказанний.
Ой повійте вітри,
Та низовії,
На козацькі дими,
Що-прегустії.
Осьвітїте дими
Та й пожарами
По-над панськими
Та й головами!

Хмелецький.

Ще до кульбак чіпляв ти гаківницї,
А я вже знав про задум твій химерний:
Лїтали в хутір із-під Бару птицї,
Твої герої, мотлох твій мизерний...
Здавайсь, хвалько! *(Бойові жоломійки.)*

Наливайко.

Царі так не здають ся:
За царство й славу з ворогами бють ся.
Розпочинай! *(Увіходять панцерні бояре.)*

Хмелецький.

Дивись! *(Увіходять низовцї.)*

Наливайко.

І ми готові.
Не новина облава козакові.

Орішевський *(ставши між їх з мечем).*

Мої панове! так як сьвіт широкий,
Не знайдеш річки над Днїпро глибокий,
Не знайдеш правди над сьвяту простацьку,
Анї одваги в серцї над козацьку.
Побережіть себе для братьтя, братьте,
Впинїте руське предківське завзятьте!
Не поривай ся, царю Наливаю,
На князя Василя з твоїм гультяйством:
Бо рід Острозьких буде вічно славен

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Отця його незабутнім гетьманством;
Хиба що в його влізуть єзуіти
І зáчнуть нашу Русь під Рим хилити:
Тогдї з ним будем вічно ворогами,
Як з єзуїтським наплодом — Ляхами.
А ти, мій синку, спогадай про батька,
Згадай про степову його могилу...

Наливайко.

Покинь служити хижій кривдї — панству,
І приклонись під нашу правду й силу!

Хмелецький.

Нї! я родився під силою закона,
Я зріс між людьми, щó його шанують;
В законї честь моя і оборона;
Законом сьвіт стоїть, пани панують.
Й поки життя мого, служити буду
Тому, хто так підняв мене у-гору,
Шляхетної присяги не забуду,
Не виступлю й на йоту з договору.

Орішевський.

Се слово чесне, царю Наливаю.
Нехай усяк свого достерегає:
Своєї правди, совісти, звичаю,
Поки лукавство людське розпізнає...
Вже двадцять лїт, як Польща не отруту,
Щó їй піднїс Батура, попиває...
По руських споминках великих руту
Рука Лойоли в школах засїває;
А Поляки, як і Ляхи, свободу
Забули, щó так нею величались,
І вольному, як і самі, народу
Унїею в печінки повїдались.
І розступила ся земля широко
Під тими необачними панами,
Щó занедбавши русчину, високо

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

У диґнітарства лізуть за Ляхами.
Хоч-би й хотів хто Курціем зробитись,
Так диво дивне двійчи не буває...
Нехай їх із безодні папа римський
Або Кальвин чи Лютер визволяє. —
Прощай, мій Стецю! На кріваве море
Мене козацька викликає доля,
Воюймо чесно, і нехай над нами,
По нашій правді, буде Божа воля!

Хмелецький.

Прощай, мій батьку! Буду подвизатись,
Як чиста совість і розсудок скаже.
Лихої ж долі нічого боятись:
На меч мій плямою вона не ляже;
А віра в мене — правота природня,
Ясна як сонце, як душа свободна;
Мій храм у серці. Там я возхваляю,
Кого, як звати й на імя, не знаю.

Наливайко.

Прощай, вельможний пане господарю!
По-ляцьки, бачу, ти гостей шануеш:
Не медом, гордим словом наповаеш,
Тріскучими ракетами годуеш.

Хмелецький.

Звичайного звичайностю витаю;
Хто входить гордо, з-горда зустрічаю.
У мене той не пе й не трапезуе,
Хто честь мого добродія ганьбуе.

Наливайко.

Про мене, хлїб черствий — їда козацька,
Вода — горілка покріпна юнацька;
То дай же гостю хоч води напитись,
Коли йому більш нїчим ожившитись.

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хмелецький.

Подайте гостю кубка золотого:
Тепер самосуду не буде в його.

(Чура подає кубок з водою.)

Наливайко *(вихиливши, насипає червінцями).*

Не вдасть ся й сим із мене насьміятись:
Царська рука з'уміє розквитатись,
Отсе вам, хлопці, щоб мене ви знали,
За ті пива, що́ ми повипивали.
Чолом!

Орішевський.

Чолом!

Хмелецький.

Чолом, мої панове!

Наливайко.

Ну, памятай же слово козакове!

Хмелецький.

Я сам козак і лицар чесний слова:
За його до кінця стояти буду.
На Божий суд рука моя готова,
І похвалки твоєї не забуду... *(Гості виходять.)*
О Русь і Польщо! скілько в вас завзятьтя!
Як високо і гордо дух ваш дише!
Та щоб не обнялись на-віки братьтя,
Єхидний Рим вам лист розводний пише.
Пустиню вашу, ваше поле дике,
Огледів Байда сьвітозарним оком,
І завіщав в імя свое велике,
Щоб ми з мечем стояли над востоком..
Наш меч — зьвізда, що́ в темряві сияе,
У темряві завзятої одваги, —
Блищить-сияе, та й нїхто не знае,
В чому і як шукати рівноваги,
Коли і де народять ся ті люде,
Що́ колотнечу нашу зрівноважять?

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

В чиїх руках вага спасенна буде,
Котрою наші давні чвари зважять?
Спяй же, мечу, над усїм востоком,
Де Байдин віщуватий дух носив ся!
Ти будеш нашим мовчязним пророком,
Поки апостол правди не з'явив ся.
Сьвіти, поки вселенну осияе
Сьвітило миротворниці — науки,
І на землї рай тихий нагадае,
І упокоїть всї душевні муки!

(Завіса спускасть-ся. Чути козацький жоломийковий марш та шипоші, спершу голосно, потім тихше й тихше.)

АКТ ДРУГИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Сьвітлиця в хуторі Шершнях під замком Баром.

Увіходить **пані Оборська.**

Оборська.

Мої ви дочки і зятї кохані!
Щó з вами дїеть-ся під сю годину,
Під сю страшну козацьку хуртовину,
Що свій свого не бачить і не чуе?...
Яке нам сонечко було пригріло,
Та й заховалось у холодні хмари!
Трьох дочок віддала за трьох героїв,
Щó християнський сьвіт обороняють,
І серцем матернїм до сиротини,
Безрідньої небоги, прихилилась...
Вщасливити її й себе хотїла
Найкрасчим дїлом з усїх дїл спасенних...
І доля сиротї була всьміхнулась,
По славних предках пару підобрала:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коронного гетьмана польового
До пишної уроди прикувала.
Щаслива мати, я вже, потай миру,
Його своїм четвертим зятем звала.
Та за гріхи мабуть чиїсь великі
Господь підняв на нас лихе козацтво.
Нас облягло кругом ревуче море —
Неввáжливе на право гайдамацтво.
І не Жовковський, лицар християнства,
У панни ласки боязно шукає:
Піяний ватажко паліїв безбожних
До неї з-горда лапу простягає...
Важенний день пережили ми з нею,
Зневаги день і дикого насильства.
А щó покаже ніч, нїхто не знає;
Німує розум, серце замирає...
У пяного тверезий ясну панну,
Мов лев у барса здобич, однїмає...
Між їми суд якийся мусить бути,
Кому втерять її, кому здобути.

(Чути замковий годинник з цимбалами оддалеки. Десята година. На замку козацьке гасло: Бердо? (Wer da) Не спи твердо! — Павза.)

Вже трийчи грав годинник у цимбали,
Давно кричять на замку: »*Не спи твердо!*«
До них відгукуєть-ся з гаю пугач.
Горять могили верховинні в полї.
Козацька мати — ніч давно панує
І гасить хмарами козацьке сонце.
А він забув про замок, про залогу,
Про козаків, свій почет, круг багатьтя:
Сидить і з бідної очей не зводить,
Очей страшних, вирлатих товстоброви́х...
Га, Полько! у яку страшну неволю
Ти, дочко вольного народу, впала!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Козак — втїкач від батькової пуги,
Од шкільної, мовляв, гіркої чаші,
Од панської видержливої служби,
Од домонтарського чесного плуга,
Од суду міського і замкового,
І від ремества й торгу цехового;
Козак — банита, королївський зрадник,
Одсуджений од прав людських стратенець;
Козак — що́ є найгіршого, і сьміє
Неволити до шлюбу ясну панну,
Великого колїна старостянку!
Він, Лобода, якийся запорожець,
Плечистий велетень, ведмідь понурий,
З зальотами підсунувсь до панянки,
Вельможної з прапращурів шляхтянки!
Словами пісні хлопської влещає,
Турецькою неволею лякає...
От ми чого в сей край понаїзджали,
Що́ молоком тече, мовляв, та медом!
Не молоком та медом, а слїзьми та кровю
Тече він і... текти не перестане...
О ви, Оґончики, Моджевські, Паци,
І ви, Остої, Ґарниші, Лабендзї!
Чи ви-ж на те покидали Ленчицю,
Сирадзь, Литву, Краковське, Сендомирське,
Щоб ваші замки, займища й осади
Козацька дича під мечем держала?
О горе! ви пійшли, звичаєм предків,
Волощину, щит Польщі, рятувати,
А ваші гнїзда, що́ орлят виводять,
Зоставили гультяйству руйнувати...
І ви, князї варязькі старо-руські,
Вам буй-турів нових не зупинити!
Не хоче знати хижа чернь Острозьких,
Гордує Чорторийським, Вишневецьким,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Заславським, Соломирецьким, Сангушком,
Князьми, потомками великих предків...
Щасливі, щó, забравши вірні слуги,
З Замойським та Жовковським полинули
Щита свого в невірних однімати,
Все християнство грудьми заслоняти!
А хто в домівці чатувать зостав ся,
На посьміх ворогам отчизни здав ся...
Чи видано за Пяста й за Ягайла,
Щоб два вовки одну ягницю рвали,
Два беззаконні розбишаки панну
З мечами голими до шлюбу звали?...
Чи Наливай, чи Лобода пошлюбить
Наречену гетьмана польового,
Однаково красу її погубить
Серед народу дикого, чужого...
Га, щó се?... Наче грім... Ні, коні в полі
По-за оселею затупотїли...
Так, се вони, герої своєволі
Зневагу докінчати налетїли...
О горе, горенько!... А той далеко,
Щó блискавицями гримить-метає:
Стоїть над Прутом, на Черкень-долині,
Про нашу і свою біду не знає!

Увіходить **Наливайко** *з* **Орішевським,** *обидва забризькані крівавою грязею.*

Наливайко *(співом).*

»Чи се тая вдова живе,
Щó під замком хата?
Гарну панну в себе має,
Тілько не багата.«

Ге, ненько! з нами не журись багатством:
Все наше, щó кругом зазирить око.
Козак на те, щоб сьвіт увесь трудив ся,
А він дивив ся, серцем веселив ся.

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Він цар вселенної, матусю рідна,
Владика всіх владик і миротворець. —
Чи так, вельможний пане Орішевський? —
Се, нене, наш судьдя, прошу любити.
Кому присудить він твою небогу,
Із тим вона до-віку мусить жити.

Орішевський.

Паньматко, не дивись на мене з-горда.
Чечерський і Пропойський підстаростич,
Я був за короля Степана войським,
Підчас войни його з царем Іваном,
По нашому сказати — був на кресах
Козацьким уповажненим гетьманом.
Не мав король між вами чоловіка,
Ні воеводи ґурного, ні князя,
Щоб зміг козацтво добре загнуздати
І панські займища обороняти.
Тепер же я подав козацтву руку
На славу, здобич і — на всяку муку.

Оборська.

Не з-горда я дивлюсь на тебе, пане:
Дивлюсь, дивуючись, на кров з грязею,
Що ви обидва нею сплямувались,
Як панну в мене сватати прибрались.

Орішевський.

Ні, пані! наготовились ми гарно,
Як личить у такому гарнім ділі.
Не переважив би нас і Острозький
Повагою й пихою на весільлі.
Бо десять гаківниць із порохами
На конях добрих степових висіло,
І сім десятків козарлюг завзятих
Драконами крилатими летіло.
Усі в кармазині та в блаватасі,
Немов маки в городі процьвітали,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Та вороги в весільному поході,
Твої зятї, на нас позалягали...

Оборська.

Мої зятї!

Орішевський.

Всї три Лабендзї, нене,
З Гречинами, Пеньонжками, Шпотами...

Наливайко.

Ті заволоки, кодло те мерзене,
Щó панувати мостять ся над нами, —
Над нами, щó Стамбулом колотили,
Мечами в древню славу задзвонили!
Не рівня роду їх гетьман козацький...
І Наливайко, наказний гетьманський;
Ті, щó турецького щита розбили,
В Царград стару дорогу Польщі поновили!
Жовковський, син перевертня старого,
Любіщий здав ся їм від Наливая,
Царя всього, щó в Польщі зуздрить око
І до чого сягне його важкая!

Оборська.

Мої зятї на вас позалягали
З Гречинами, Пеньонжками, Шпотами!

Орішевський.

Твої зятї Лабендзї, лебедї з орлами,
Зчинили бій, мов кури з яструбами.
Ми ж, древня Русь, ми руським духом дишем,
Квіти в своїх рахунках кровю пишем.

Оборська.

Так се на вас *їх* кров! О горе, горе!
Ви їх поранили! Їх кров шляхетна!

Наливайко.

Їх, нене, кров та з балища грязюка,
Бо залягли вони на нас у балцї.
І се Ляху від козака наука,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Що вюнище не по такім рибалці.
Та я тобі про славу їх не вмовчу:
Вони себе героями явили.
Се не Волохи, щó, мов тїчку вовчу,
Із Яс облавою ми протурили.

Оборська.

Героями! То бились не помалу?

Наливайко.

Стояли добре, нїчого казати.
Та перед нами, пань-матусю, в Ясах
Не встояли і тверджені палати!

Оборська.

Не встояли... О, договорюй просто!

Орішевський.

Річ найпростїша: полягли всї троє.
Трьох сестер три брати пошлюбували,
Та не з жінками спати полягали.

Оборська.

Мої ж ви вдови! бідні сиротята!
О, будь лиха година та проклята,
Щó ми на медові й молошні ріки,
Мов дїти малодосьвідні, польстились,
І в дусї руському тому на віки
Мов у крівавому багні втопились.

Орішевський.

Нї, не втопились, бідолашна нене!
Шкода клятьбою долю зневажати.
Ми любимо Ляхів, аби схотїли
Між нами по братерській пробувати.
Був Лях і Претвич і Самко Зборовський
І Лянцкоронський, лицар запорозький,
Був і Косинський Лях, щó за козацтво
Хотїв з землї повивертати панство.
Вони над нами всї гетьманували,
І нужду знали й слави здобували,

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Учили нас і в полї добре битись,
І дома з людьми волею дїлитись.
Ми всїх Ляхів до присяги приводим:
Присягне війську — пальцем не зашкодим;
Коли ж би й Русин став Ляхом рубати,
Козацьку правду й віру зневажати,
То мусить спати в шолому лягати,
І день і ніч гостей до себе ждати.
Ми й князя руського і воїводу,
Як гич з городу, викинем з народу.
То й ти під нас, пань-матко, підклони ся,
Тогдї вже хочби короля — не бій ся!

Наливайко.

А сльози, нене, з нами не поможуть:
Не виповниш Днїпра-Славути слїзьми.
Оддай небогу нам, кому присудить
Судьдя козацький, Правдич Орішевський.
Він правдою непохибною дише,
На серцї в нас, мов на папері, пише.

Оборська.

О доле, доле! як ти осьміхалась
Закоханим трьом парам сьвітлооким!
Тепер одна нудьга-журба зосталась
Тим сиротам та вдовам одиноким.

Наливайко.

Як ми в Шершнї до тебе завитали,
Обидва разом панну покохали...
Як ми на неї оком позирнули,
Про славу, здобич, про бої забули.

Орішевський.

Віддай матусе; на порі вже стала.
Не буде красча по двадцятім роцї.
Не знайдеть-ся про неї й красча пара,
Хоч-би вона родилась і в сорочцї,
Бо Лобода вже здавна славен-хвален

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Між лицарями і між кобзарями,
Одвагою й потугою своєю
Рівнятись може, коли хоч, з царями...

Наливайко.

Та не з царем, щó воду-прохолоду
Над огняну горілку прекладає,
А трунки добрі вольному народу
В цебри, в ківши та кубки наливає.

Орішевський.

А Наливай, се не людина в мене;
Се дух війни, наслїдник бога Марса.
Не бачив я такого скоку, нене,
Нї в лева, всїх звірят царя, нї в барса.
Великі воїни були Лабендзї;
Та під його мечем нїхто не охнув.
Як буря налетїв на їх, і громом
Не так би Зевс-гримій, як він, торохнув.

Наливайко.

Отсе ж рівнятись не дозволю, ненько,
З царем тверезим Лободї пяному,
Щó, як не вихилить ківша горілки,
Так не захоче цїлувати й жінки...
Та щó се? чи вона з жалю зомлїла,
Чи відпочити на долївцї сїла?
Ще вмре старенька... От тобі й весїльля
»*Ісаіє ликуй*« і »*вічна память*«...
Та нам за звичай весїльля справляти,
І вічну память по мерцях співати.

Орішевський.

Страшне ремество наше... Боже правий!
Коли-ж той прийде вік благословенний,
Що люде занедбають суд крівавий,
І в їх постане инший суд спасенний?

Наливайко.

Агов, дївчата! сонні кошенята!

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Не чуєте? Чи вас із гаківниці
Будити козакам? Возьміте пані
З весільної вінчальної сьвітлиці!...
Піп не дрімає так, як задрімали
Дружки та сьвітилки коло панянки:
Жде — не діждеть-ся, щоб царя звінчати,
Червінцями куну весільню взяти.

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же таки.

Увіходить **Касильда**, *за нею двоє сьвітилок.*

Орішевський.

Іде сама. Квітки на ній повяли.
Так і дівоче кволе серце вяне...
Коли-ж рука козацька без уваги
Сей ніжний цьвіт зривати перестане?

Наливайко.

Іде сама... Як серце занїміло!
Як груди стисло!... Дивна чарівниця!
Мов сьвітлом сьвітить перед сьвітилками,
Поставою і вродою цариця!

Касильда.

Наплакавшись, поснули... Я не плачу,
А сну собі шукаю в домовині...
Моя матусю рідна! щó я бачу?
До кого-ж пригорнутись сиротині?
Не винесла еси тяжкої вісти;
Вона тебе, мов скеля, роздавила...
Коли-б ясний мій бистроокий сокіл
Мав нескреповані походом крила!
О, як би він з-під хмар на їх ударив
О, як би він божественно помстив ся!
О, як би дух мій помстою над вами,
Кріваві яструби, возвеселив ся!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Моя матусе, зоре тиха, ясна!
Не вже-ж ти раньше сиротини згасла?...
Нї, серце бєть-ся, серце чеснородне,
В неволї горде, між рабів свободне.
Беріть з-легенька, дївоньки, несїте,
І на весїльне ліжко положіте, —
На ту постїль, щó смерть менї послала,
В віночку з рути вмерти наказала.

(Оборську виносять, Касильда виходить.)

Наливайко.

До всякої людини маю слово;
Промовен я із цїсарем великим,
А з нею мовчязний. Нїмує серце,
Нїмує-мовкне слово в серцї дикім.
Дивлюсь на ню, як вовцюга із хмизу.
Озвав ся б, та боюсь: мов зьвір заскиглю...
А гарна ж! Боже, на-що повелїв ти
Нас чарувати рутвяному зїллю?!

Орішевський.

Ти справдї згнївився, мов у вовчу шкуру
Тебе зашито, царю Наливаю!
Обидва ви, бачу, поскаженїли
І позрікались руського звичаю.
Два лицарі, сторукі Бріяреї,
Народнього самосуду герої,
Себе готові звоювать за бабу,
Як звоювали Греків Греки в Трої.....
Тьфу, божевільні! Ви ж би побоялись,
Щоб сїчові дїди з вас не сьміялись.
Вони доволї сьвіту облїтали,
Та з бабою не знюхались, не знались.
Хмелецький, синку, лучче зачинає
В Острожчинї своє козакуваньне:
Він жінки не держить, бо добре знає,
Що се під нозї намень спотиканьня.

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Отець його був лицар на всю губу:
На морі з Турком бив ся при Лепантї,
Служив Французові преславно в Нантї,
Та й закінчив анахоретом службу;
Через кого? Через нїкчемну бабу,
Вона його із пантелику збила;
Не знав, бідаха, чи то не чужого
Синка Стецька вона йому вродила.
Не знав нїчого, а прокляті роги
З дурного лоба перлись виростати;
Покинув панство, рушив за Пороги,
Комишники йому сїмею стали.
Ти любиш, синку, по сьвітах лїтати,
На полї й морі слави здобувати;
Та ба! коли-б од Евиного кодла
Не мусив якось марно погибати!

Наливайко.

Погибну зараз, або він погибне:
Бо меч у мене двійчи не рубає;
На неї гляну — серце замирає,
На його гляну — як огонь палає!

Орішевський.

Отсе-ж я й бачу дику в тебе вдачу,
Козаче орле, царю Наливаю.
Тобі любитись — красче б утопитись:
Так я тобі, коханцю мій, пораю!

Наливайко.

Була вже рада, чули вже доволї
Річей прихильних, речників розумних,
Та не нагнули нас до мировоï.
В зальотах наших, кажеш ти, безумних,
Шкода мене до сього нахиляти,
Щоб Лободї я дав передувати,
І пишну панну, квітку між квітками,
Йому дозволив з-перед себе взяти!...

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Козацьке військо на-двое розбилось:
За Лободу озвались сивовусі,
А за царя свого, за Наливая —
Цьвіт молодецький, сподіваньня Руси.
І сталась рада, як тобі казав я,
Щоб нам крови в бою не проливати,
А за судьдю і посадного батька
Перед вінцем тебе сюди позвати.
Суди ж, та й знай, чим наше військо дише,
Козацьке військо, горде як та слава:
Тим, що у мене буде під ногами
І ситий Краків і пяна Варшава.
Моя се думка, се натхненьня Боже,
Я докажу її над можновладством,
Я до-гори переверну всю Польщу,
Я панувати-му над гордим панством!

Орішевський.

Чи ти, чи инший хто в далекі роки,
Се сховано у темряві глибокій.
Я тілько вірую і не сумню ся,
Що не даремно поруч тебе бю ся;
А що до суду — я судити буду
Останьнїм словом, вирок дам останьнїй:
Так щоб не був у вас над ним судьею
Нї меч булатний, нї пересуд радний.

Наливайко.

Не буде, батьку, і за се присягне
Той меч, що́ трийчи в-гору підіймав ся,
І трийчи шолом аглицький стальовий
Із черепом лицарським розпадав ся.
Кладу його нагим перед тобою
Так щиро й твердо, як перед судьбою.
Зови ж того на суд, хто скрився у панни,
Надівши пишні до вінця лудани.

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же таки.

Увіходить **Лобода.**

Лобода.

Я з-роду 'д голого меча не крив ся:
Я перед радним присудом смирив ся.
Так повелїли нам громадські мужі,
Так наказали нам козацькі чури,
Щоб ми в гніву очима не стрічались
І розсуду за панну дожидались.
Дружки готові, сьвітилки в нарядї,
Ждемо тебе з запрошеним судьею. —
Чолом, вельможний пане Орішевський!
Витаю щирою тебе душею.

Орішевський.

Чолом, козацький батьку, і рукою!
Прошу коритись вироку без бою.

Лобода.

Кладу меча нагого: се присяга,
Щó нею ви обидва присягали,
Як од князїв та королїв лукавих
До матери, до батька прибували.

Орішевський *(втикає свою шаблюку у поміст).*

Нехай же сьвідком буде чесна шабля
Та Той, хто шаблею і серцем править,
Хто нам дає і силу і одвагу,
Хто прославляє воїна й безславить!
Нехай Він з неба наше слово чує
І по заслузї долю нам готує!...
Который з вас на другого устане,
Нехай Господь на його громом гряне!
Нехай йому в тїсноті тїсно буде,
Нехай його покинуть щирі люде!
Нехай із його ворог насьміеть-ся,

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Луною сьміх ворожий пронесеть-ся!
І те велике, щó він починає,
Орудників грядущих дожидає!

Лобода.

Амінь!

Наливайко.

Амінь! *(Усї беруть свого меча до боку.)*

Лобода.

Тепер суди, як знаєш.
Судом велике ти сотвориш дїло:
Бо молодецьке наказного військо
На сивий волос наш гнївом кипіло;
А низові старинні козарлюги
Стояли б муром против їх потуги:
Бо ворог спини в їх іще не бачив,
Там падають, де Бог їм смерть призначив,
Впослїдити мене нїхто не схоче.
Старий наш кіш єдиним духом дише:
Гетьманову повагу, честь і славу
На себе кожен, мов по батьку, пише.
Кому з нас доведеть-ся князювати
Над самовладними князьми й панами,
Про се тепер шкода пророкувати,
Розпочинаючи бої з Ляхами.
А мусять нас обох держать високо,
Як два стяги народньої держави,
Щó розляглась колись була широко
І наробила по всїм сьвітї слави:
Старий стяг і новий. Старий — лагідний;
Він жде свого часу, жде-дожидає,
Поки прокинеть-ся від сну край рідний.
Стоїть — мов спить; із вітром ледьві грає.
Новий летить і рветь-ся против бурі;
Нема йому нї остраху, нї впину;
Дзвенить-гуде, мов струни на бандурі,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Завзятістю сповняє Україну...
Щó буде, буде; ти ж нас, рідний батьку,
Суди, щоб знали, щó кому чинити.
Коли твій присуд стане против мене,
Я мушу мовчки голову схилити.
Коли ж мене вінцем князьким звінчаєш
І збагатиш мою убогу душу,
Так знай, що я трансакцію з панами
Лагідним робом попровадить мушу.

Орішевський.

Розсудливе твое, гетьмане, слово,
Мов вітерець у спеку подихає;
Та Орішевський у такому суді
Своїй натурі віри не діймає.
Нехай вам вирок вирече та панна,
Щó й короля б вінцем не скепкувала,
Не тілько запорозького гетьмана.
Вродила мати — мов намалювала.
Кому вона подасть до шлюбу руку,
Тому й подоба вік із нею жити.
Коли ж не схоче вас обох, так знаю,
Як вас останнім словом розсудити.

Лобода.

Обох не схоче?! Мною гордувати?!
Нехай її боронить Божа Мати!

Наливайко.

Обох?!... Так я знайду язик до неї.
Від помсти не сховаєть-ся моеї!

Орішевський.

Не дурно ви на шляхту завзяли ся:
Один у-в одного, мов ті брати, вдали ся.
Той рад її й у ложці утопити,
А сей готов у поломі спалити.
Про щó-ж тебе создав Господь, небого,
Мов гарний кубок з кришталю тонкого?

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

В веселую годину з тебе пити,
В сумну й гірку — без жалощів розбити...

Наливайко.

А що́-ж коли в той кришталевий кубок
Отрути єзуїтської налито?
Чи більше горя, що його розбито,
Чи більше лиха, що отруту пито?
Демян, мій брат, се в церкві промовляє,
На правий путь козацтво наставляє:
»Або (рече) отруту виливайте,
Або сосуди з нею розбивайте.«

Увіходить **Касильда**, *обпираючись на двох сьвітилок.*

Касильда.

Нехай Господь мене на небі чує,
Що Полька вами обома гордує!
Хоч мляве тїло і зломило горе,
А духа в неї ворог не поборе.
В примушенім наряді підвінешнім
Умре вона, як вільная цариця,
А той, кому душою віддала ся,
За неї над безбожними помстить ся.

Орішевський.

О бідолашна! красче б Ляшка мати
Тебе на Божий сьвіт була не породила:
Що красота в царські убрала шати,
А доля на погибель осудила!

Лобода.

О божевільна! де твій розум дїв ся,
Щоб зрадника над мене прекладати?
Отець його по-нашому хрестив ся,
А він Ляхом невірним став рубати.
Ми ж під такою Русью не зоставим
Землї своеї ба й на кладовище:
З її дворів, осад і гумен зробим,
Од Висли та й до Ворскла, попелище!

Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Наливайко.

О навіжена! щó се ти гадаєш?
Я трьох уклав уже сьогодні спати
Таких, як твій Жовковський. Чи не знаєш,
Кому тепер черга тут панувати?
Не тим перевертням, щó з ворогами
Сьвятої церкви й віри накладають,
А тим, щó породились козаками
І козаками чесно помирають!...

Касильда.

Сьвята й потужна церква католицька
Своїх лихих недóвірків поборе;
Ми ж за її апостольство терпіти
Готові всякі муки, всяке горе.
А прозелити католицтва славні,
Замойськії, Жовковськії, Сопіги,
Не знають, за великими трудами
І бойовими подвигами, нїги:
Осьвічують мечем бори московські
І низові холїви запорозькі.

Наливайко *(виймаючи з піхви шаблюку).*

Осьвітимо ж і ми тобі дорогу
Туди, де всїм судилось вам сидїти
Із вашим папою... О, слава ж Богу,
Що не народять ся з чортицї дїти! —
Чого втїкаєте, дурні! Дивітесь *(до сьвітилок)*,
Як меч козацький Божу правду явить.

(Сьвітилки втїкають.)

Лобода *(вийнявши свою шаблюку).*

Нї, меч себе побоїщем жіноцьким
У християнських землях не збезславить...

Наливайко.

Як?! ти за неї, ти за кателицтво?!

Лобода.

За женщину, та й годї! Нам байдуже

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Про кателицтво, про нїме латинство,
Про ту науку, Наливаю друже,
Щó їй ксьондзи паскуди нашептали,
Аби ми чести й правди не втеряли.

Наливайко.

Не наставляй же против Наливая
Свого меча: а то втеряєш славу
І голову!

Лобода.

Нехай твоя важкая
Зітне гетьмана, панству на забаву.
Я — Лобода, козак з того козацтва,
Щó Божу искру в щирім серцї мають,
Против Ляхви один на óдному лягають,
А на жінок шаблюки не здіймають!
Нема такої другої на сьвітї!...
Вона мене по серцю бє обухом...
А дух із неї підлий кателицький
Я вижену козацьким правим духом.

Наливайко.

Бери ж собі під бік нечисту силу;
Пускай у теплу пазуху гадюку;
Копай собі без заступа могилу;
Чепляй важку на шию каменюку!
А я царем зістанусь Наливаєм;
Ляхом смердїти честь моя не буде,
І щó зроблю з моїм і ляцьким краєм,
Во-віки вічні не забудуть люде!

Орішевський.

Без мене ти не зробиш, любий царю;
Не так то зробиш може і за мною;
Та поки жив, не розлучусь з тобою,
Неволї враже, вольности герою!
Впиняти-му твого палкого духа,
Сьвітити-му тобі на темній стежцї,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 18:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І може під яку недугу знайдеш
Спасенні ліки у моїй аптеці.
Менї, старому дїду сїчовому,
Нема до кого в сьвітї прихилитись:
Хилюсь, хто в мене схоче добре вчитись,
Як з ким побитись, як з ким помиритись.

Наливайко.

Спаси-бі, батьку! На широкі крила
Підхоплять орлюки орла старого.
Твоє зраховане премудре слово
Дорожче нам клейноту дорогого.
Чолом, гетьмане! Розійшлись ми різно!

Орішевський.

Та й зійдетесь на тій самій дорозї.

Наливайко.

Нї, батьку! нам тепер миритись пізно.

Орішевський.

Моя надїя в праведному Бозї. —
Чолом, гетьмане!
До душі душею
Прихилить козаків лиха година,
І не втеряє мати Україна,
Опріч хиба погибельного сина.

Наливайко.

Отсе-ж і є той син... *(вказуючи на Лободу).*

Лобода.

Чолом вам, братьтя!
Вповаю, що сей жаль палкий минеть-ся,
Вгамуєть-ся безрóзумне завзятьтя
І доля нам козацька усьміхнеть-ся.

Орішевський.

Молїмось Господеві, щоб ся хмара
На всїх нас градом огняним не впала.

Generated on 2015-05-14 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Бо де чортяка сам не постигає,
Туди за себе бабу посилає.

(Виходить з Наливайком.)

Лобода.

Кохана панно! не йняла ти віри,
Що в козака лицарством серце дише,
А меч його — закони потентатам
Мов на скрижаліх мармурових пише.
Тепер ти бачиш, як я став за тебе,
Я під шаблюку голову підставив;
Твою поважную величність, пишну вроду
В піснях моїм заступництвом прославив.
Скажи ж менї: чи хочеш у султана
Душею й тїлом разом погибати,
Чи при боку в козацького гетьмана
Над потентатами владикувати?

Касильда.

Я хочу вмерти, і умру, як Полька,
Царям і гайдамакам непідвладня.

Лобода.

Не допущу сього, щоб розлучила
Мене з тобою химорода хатня. —
Гей, попе!

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Там-же таки.

Увіходить **Ignotus.**

Лобода.

Чув я, що твій батько
Звінчав колись в Острозї панну Галышку.
Ти вчився у князя Василя: піймай же
В Ісаїне сїльце й про мене пташку.
Чи справдї ти унита?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ignotus.

Так, мій пане,
Я церкви Божої признав единство.
Ми з князем Янушем у Скарги вчились,
І увійшли в духовне побратимство,
Щоб двох церков единости служити.

Лобода.

За се б годилось вас обох втопити;
Та за-для панни, з предків кателички,
Велю тобі нам руки окрутити...

Вертаєть-ся **Оборська.**

Оборська.

Добродію! ти ж сам із предків шляхтич!

Лобода.

З Варягів, мамо, від Оскольда й Дира.

Оборська.

Чи личить же тобі катівське дїло?
Твій меч — та-ж сама катова сокира.

Лобода.

Мій меч? Се — знамено сьвятої правди,
Щó на сеймах маґнати задушили,
А козаки, з Підковою, Зборовським
І Криштофом Косинським, воскресили...
Катівське дїло? Ляхівко безумна!
Кати сидять на лавицях в сенатї...
Вони зробили, що Татаре й Турки
Дались в знаки і поспільству і шляхтї.
Побачимо, як Польщу оборонять
Пани Замойські та пани Жовковські:
Бо щось непевне про поход їх дзвонять
Чатовники кресові, запорозькі.
Мабуть *козацтво* мусить рятувати
Від Магомета землю королївську:
Тогдї вся Польща буде присягати
На послуханьне низовому війську.

Generated on 2015-05-14 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Оборська.

Безстидство, звірство, підле грубиянство!...
Моя дитино! мусиш помирати!

(Ignotus дає кивами знаки, а вони не бачять.)

Лобода.

Ми не дамо. Ся Ляхівка в нас буде
Нових Зборовських та Косинських мати.

Увіходить **вістовець.**

Вістовець.

Велика радість, чи печаль, гетьмане!

Лобода.

Яка?

Вістовець.

Ляхи попали в вовчу яму,
І на шляхетський розум положили
Безумного козакуваньня пляму.

Лобода.

Куди їм, миршавим, козакувати!

Вістовець.

За Прутом обкопали ся по самі уші.
Кругом і день і ніч ревуть гармати.
Ляхи за живота померші душі.
Сто тисяч Турків і Татар обстало
Окопи ляцькі, мов дітвора дучку.
Як потовчуть Замойського з Жовковським,
То кателикам знов загнуть карлючку:
Або турецьку віру всї приймайте,
Або в ясир панів своїх оддайте!

Оборська.

О Мати Божа, щó на Ченстоховій
Своїм вінцем небесним засьвітила!
Зроби чудовно, щоб ворожа сила
Ту вовчу яму трупом загатила!

Лобода.

Ой Мати Божа, Київська Успенська!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тепер помстись, як знаєш, над Ляхами
За ті церкви, що́ в нас позамикали,
Ключі ксьондзам-унитам по'ддавали!

Увіходить **другий вістовець.**

Другий.

Гетьмане батьку! без голов обидва!

Лобода.

Хто?

Другий.

Ляцькі гетьмани... з коша втїкали.
Була розсипчаста по полю битва.
Ляхів Татаре в лика повязали,
А гетьмани їх поти боронились,
Аж поки без голов у землю врились.

Лобода.

Ну, що́? чия Заступниця могуща?
Тепер корітесь козакам під нозї,
Ляхво й Литво латинська проклятуща! —

(Ignotus ізнов даремно мимикує.)

Де-ж Наливай?

Другий.

Нема його в обозї.
Нема й під замком на горинських чатах,
Зник як нічна мара з молодиками.

Лобода.

О, щоб його! Тепер би нам наперти
Старими й молодими козаками
На панські замки, на двори й фільварки!
Втїкали б купами Ляхи за Вислу,
Як з-перед човна риба від рибалки;
Та ми б заскочили їх, не пустили,
Мов неводом усїх переловили.

Первий.

Цар Наливай помчав ся гурриканом
На Білопідські й Паволоцькі луки,

Generated on 2015-05-14 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

З ним Орішевський із Пропойським людом,
Багацько й наших подавали руки.
Є чутка, Семиград султанський хочуть
Пустити на пожар і спліндровати,
А роздобувши грошей і одежи
З голотою на Краків простувати.

Лобода.

Се через вас, дурні шерепи, сталось!
Тепер би я обох йому вас кинув,
Аби козацьке військо не розпалось
В таку велику, судьбову годину!

Увіходить **третій вістовець.**

Третій.

Гетьманоньку! готуй свої потуги!
Ідуть, гудуть, на три шляхи сягають,
І королеві, для жалю й наруги,
Усі осади на пожар пускають.

Лобода.

Хто, божевільний? Чи тобі приснилось?

Третій.

Ох ні! Козак, втікач з-над Прута кляв ся,
Що Крим увесь і сам султан турецький
З яничарами на Русь і Польщу зняв ся.
По-переду біжить чавуш великий
І грамоту султанову читає:
Вязати в лика всіх або стинати,
Хто їх звичаю й віри не приймає.

Лобода.

Пань-матко, чуєш? Вже пять літ минуло,
Як Магометом вас лякав невіра.
Справдила ся грозьба, й не оборонить
Вас ні латинська ні німецька віра.
Тепер — як хочеш? Чи в татарські лика
Обоє панські руки простягайте,
Чи під козацьке рівноваге право

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-14 19:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

До вільного народу приставайте.
Ми, козаки, тепер покажем сьвіту,
Хто був справдешнім муром християнства,
Хто грудьми загороджував Європу
Від людожерлого магометанства!
(Ignotus іще раз даремно мимикує.)

Оборська.

О Польщо! де твоє сьвяте призваньня?
Де сила, воля, слава?

Лобода.

Все пропало!
Бо польске званьне й польске пануваньня
Не на своїй землї зросло-постало. —
Вінчай нас, попе, щоб гетьманшу знали. —
А козаки нехай вози риштують;
На замку щоб не вельми твердо спали:
Бо Магометом Турки не жартують. —
Гей, писарю! пиши унїверсали,
Щоб городяне, як один, вставали,
А хто старий чи молодий не встане,
Напустим на того гультяйство пяне. —
Вінчай нас, попе! *Русь* нехай пануе,
Де не з'уміла *Польща* панувати.
Козацьке серце щось велике чуе,
На щось велике нас родила мати!
(Ignotus осьміхаєть-ся.)

Касильда *(вихопивши кинджала).*

Ось-що мене звінчае!

Лобода *(вхопивши її за руку).*

Скажена ти!
Жартуй з Ляхами, та не з козаками. —
Вінчай нас, попе!

Оборська.

О могило темна!
О земле мати! розступись під нами!

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ignotus.

Преславний лицарю, ясний гетьмане!
Дозволь менї молитву прошептати
Єрусалимську, — і покірна стане
Отроковиця вишнїй благодати.
Смиряє ся молитва дур жіночий,
На правду й силу отверзає очи,
Щó на душі важкого нї буває,
Все, мов рукою Божою, знїмає.

Лобода.

Шепчи! *(Одвернувшись, а сам пошептом дає козакам потайний наказ.)*

Ignotus *(пошепки).*

Є в сьвітї воля всемогуща,
Потуга слова й дїла всюдисуща:
Вона таку пустила поголоску,
Щоб вирушили з Бару гайдамаки...
Я не унита: я сьвятого трону
Служитель висчий. Козаки собаки
Не знюхали мене. Гетьман Жовковський
Іде на них. Тепер вінчай ся сьміло,
Не вернеть-ся в Бар мотлох запорозький,
Вінчаньня ж буде пустосьвятне дїло:
Я маю власть усї гріхи процати,
Присяги й клятви в нївець обертати. —
Дивись, гетьмане! *(Гучно.)*

Лобода.

Справдї прояснив ся
Понурий вид і на щоках засьяли
Квітки веселощів. Не помилив ся
Ти, попе: бо обидва инші стали!
Вінчай же, щоб мою гетьманшу знали
І хутора Шершнїв не плїндрували.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вінцем князьким я заспокою душу,
І зараз на шляхи татарські рушу.
(Завіса спускаєть-ся. Чути вінчальний спів і козацький марш.)

АКТ ТРЕТЇЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Сьвітлиця в козацькому кабаці під Гостропільлям.

Трос кабашниць, **Туркиня, Параска** *і* **Мотря** *прибирають шклянки й черепки з побитого посуду.*

Туркиня.

О нещаслива доле! ти звелїла
Ордї мене в Турещину замчати,
І щоб із бранки гірко насьміятись,
Вернула волю нападом козацьким.
Потурчилась я бідна... Рідний батько,
Славетний райця, відцуравсь Туркинї.
Він — староста церковний у Заславї,
На братськім крилосї співака первий,
А я Туркиня... Відопхнув на віки...
З неволї я в нову неволю впала,
Пяним гультяям, гайдамакам лютим,
У кабацї гаремницею стала.
Чи ти, моя матусю рідна, чула
Про се гидке, погибельне ремество?
Одним себе я мушу продавати,
А в других оборону куповати,
Веселою здаватись, жартувати,
Жартуючи страшної смерти ждати!

Параска.

Справдї се небезпечні гайдабури, отсї трое пянюг. Слава Богу, поволоклись у-в инші шинки шукати собі боргу. Попропивали вже вчора й чо-

Generated on 2015-05-14 19:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

боти: тепер лютують на бідних кабашниць, мов на Ляхів та недоляшків. Коли-б не позаставляли шабель та сагайдаків, так було б і в нас таке страхітьте, як за Косинського в Пятку.

Мотря.

Сього не бій ся, сестро Парасю. Хто-ж позаводив у-в Острожчині по всіх шинках кабаки' як не тверезий цар Наливай?... Оборонив нас і вернувшись із Семигороду, а тепер погулявши по Білорусчині, кажуть, зробивсь немилосерним на кабашних розбишак. Допекли вони йому, як гостював по Радивиловщині, що не так-то люде через них і в козацтво встерявали. І в Могилеві, і в Луцькому, і в Копилї, і в Річиці, всюди, кажуть, кабашниць обороняв од гультяйства. Кабаки — се, мовляв, у мене курені козацькі молодецькі, гультяйські, се в мене Сїч українська, без кабаків не подужаємо панства. Повелів усюди своїм серденятам по кабаках доглядати, щоб гультяї-нетяги з козацьких бранок не знущались, а вчора під Старим Костянтиновим одного й стято... чи стято, чи бито коло стовпа киями поти, поки й духа визївнув. Боять ся тверезого царя й наші опияки, бо Колїй украв торбину грошей здобишних, як Наливайко жакував Терлецького владику з братом протопопом у Пинщині, та вкравши й проциндрив із Мамаєм та з Палїєм. Я сама чула, як признававсь у крадїжці побратимам, і як вони гріх його на себе приймали.

Параска.

Коли-б менї сих побратимів усїх трьох побачити на одній шибениці!... Таких злюк я не бачила й між водними козаками на Самарі, на тій сьвятій річці, щó вре пекельними гріхами.

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Мотря.

Вони таки й опинять ся на одній шибениці, голубонько сестро. Не простить їм цар Наливай за торбу грошей; а вони ж побратими, то коли, мовляли, не можна слобонити брата від смерти, так треба й самому з ним вмерти.

Параска.

Хиба-ж і вони стануть усї троє на судї?

Мотря.

Стануть, сестрице. Сим харцизякам не страшна смерть нї капелиночки! як тому циганові, щó, кажуть, за-для компанії повісивсь.

Параска.

Мамай, хоч і Татарин, а мягкійший від Полочанина й Рогатинця. Знай згадує про жінку, щó вороги, гординцї ж таки, замучили в Криму; а в його жінка та була бранка Русинка. Через те, каже, й вихрестивсь, аби не бути однії віри з моїми запеклими ворогами.

Мотря.

Я чула, що він за жінку підняв був на Крим богато Наливайців і Лободян, та козацтво під Ягалниками пійшло від його в-розтїч. Тепер журить ся й по жінцї й по грошах, щó породавав марно затяжцям: тим і мягкійший.

Туркиня.

Журба й веселощі у них однакі:
Пропаща з їми голова жіноча!
Понурий на жінок лютує мовчки,
Веселий граєть-ся, мов кіт із мишю.
Я бачила доволї гайдамацтва,
Та похвалок таких страшних не чула...
Про-що я, батькова дочка, безщасна,
З турецької неволеньки зорнула?
Було б уже в тім морі потопати,

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Щó бранок знай жере й не нажереть-ся:
Не бачила б отецькоï знов хати,
Не знала б, як в зневазї серце рветь-ся!

Параска.

Яке наше житьтя, така наша й доля, сестронько! Так нам і треба, щоб слухали материноï науки, щоб не пускались у розпусту... Наші батьки — поважні цеховики, люде статечні, а ми щó? диявольский посьміх!

Туркиня.

Не ми в тім винні, сестро бідолашко!
Козацтво слїпить нам цяцьками очи,
Музиками, танцями нас чаруе,
Піснями мутить сором наш дївочий.
Ми топимо в розкошах чесні думки,
Пемо солодку совісти отруту,
Продаемо чортяцї тїло й душу
За нещасливу забуття хвилину!

Мотря.

Ох, правда, правда! Ти ще й на волї зробилась козацькою бранкою. Вхопивши тебе на коня, і сам пропав пройдисьвіт, і тебе втопив у тій, мовляв, безодні крові християнській.

Параска.

Ідуть! Не поживились нїгде горілкою; вертають ся до кислого пивища.

Мотря.

Та до черствого хлїба. Нїгде паскудникам не дано страви. Зачиняймо ся, сестриченьки голубоньки, засовуймось у кімнатї, поки назбирають ся в кабацї люде! *(Виходять.)*

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же таки.

Увіходять **Мамай, Колїй** *та* **Палїй.**

Мамай.

Оттак отамануй! Учора сапянцї, а сьогоднї голі пяти й пальцї... Не годилось менї гордувати паном Язловецьким... Який нї є він тепер пан, а все королївський гетьман. Дарма, що повтїкало від його козацтво з кримського походу; а я в його ще й тепер мав би кінву доброго пива. Тобі ж, брате Палїю, не треба було кидати осавульства в Лободи, а тобі, брате Колїю, було б красче в царя Наливая отаманувати, ніж у проклятущому кабацї голодувати. Бач, до чого подопивались! Я казав, що не поборгує підла шинкарка. Так і в нас у Криму, так і на Буджаках: пропивсь козак у-в одному шинку, — не дадуть у другому й огіркового росолу! Та ми на те й козаки, щоб нужду приймати... Предки мої, Мамаї, і в Білгородї і в Очакові козакували, та й менї козацькі звичаї переказали. Та я-ж і вам, вашому козацтву не чужинець: бо вродив ся тумою від руської бранки. *(Сїдають по-за стільлю. Мамай співає:)*

»Ой зійшли ся три бурлаки
Та у-в одній хатї:
Тут нам їсти, тут нам пити,
Тут нам погуляти!«

Колїй.

Так що гуляньне!... Зараз і видко, що козак — тума. Гуляє за черствим хлїбом на такому пивищі, що коли-б жидівській козї налити в горло, так жидівська б коза й здохла!

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Палїй.

Еге, миле братьтя! допились і догулялись до злиднів... А де ми не бували, чого ми не видали, чого й не доказали! Ти, брате Мамаю, за малим Богом, Криму з Язловецьким паном не опанував; я з царем Наливаем по піднебесних горах у тих Семиградах лїтав, у Волинь холоду нагнав, Литву плїндровав, Радивилового Буйвида під ноги топтав; а сей благочестиву віру з протопопою Демком обороняв, у Терлецького недоляшка папські комори, в Ляха Сїмашка мальовані скринї без ключа одмикав...

Мамай.

Тілько шкода, що горбину грошей, здобичі козацької, вкрав.

Палїй.

Се ти, брате Мамаю, чиниш не по-козацькій, що такеньки шкодуеш. Було тогдї шкодувати, як не схотїли кабашницї нам обом боргувати. Краденими грішми він повикупляв був нашу заставщину в Туркинї, а тепер, як попропивались есьмо знов до верету, так ти йому гріхом очи колеш, мов чортякою, бовкуном у дикому полї ореш.

Колїй.

Нехай коле, брате Палїю: на душі в мене буде легше. Скоро прийшов я до вас із тією Юдиною калитою, зараз мене совість угризнула за серце, що ви *здобичні* грошї пропиваете, а я *краденї*; та гадюку совість приспала була горілка. Тепер люта гадина знов прокинулась і заворушилась коло серця. Щó-ж, миле братьте, прокравсь, мов той Юда зрадник. Та хоч-би прокравсь у крамній коморі в славетника, чи в церковній скарбовнї в съвященника. Се ще не гріх

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

і не сором, не стид і не публїка, бо й наші крамарі славетники і наші пузанї сьвященники під новий календар попідклонялись, під римську віру-унїю попідхилялись. А то поважив ся, злочестивий ти Юдо *(бє себе в груди),* на ті гроші, щó брати козаки в недовірків здобували, потом та кровю заробляли!... Так, прокравсь, миле братьте, гірш Юди: сповідаюсь вам щиро та покірливо, немов милосердному Богу та Чорному морю... Отсе-ж то вона, та диявольска спокуса, щó про неї було нам отець Демян з казальницї глаголе, як римську віру боре. Так як Рогозу з Терлецьким та Потїем спокусив лукавий грошима на трикляту унїю, так і мене — на злодїйство... І треба ж, яку вибрав пору на спокусу той, мовляв, отець олжи, чоловікогубець іскони! Не підійшов під мене нї в султанових розкішних Семиградах, нї в грошовитому містї Луцькому, нї в стародавньому замку Слуцькому, нї в славному городї Могилеві, аж ба де підкрутив менї дулю! на спасенному вчинку козака збентежив!... Сповідаюсь вам, панове побратими, та й знов сповідаюсь: простїте мій гріх! Колись спокутую — або крівавою войною, або роботою на манастир важкою... Хвалити Бога, задержались іще в нас манастирі благочестиві: є де оброчникові свій оброк з'оброкувати.

Мамай.

Ми твою сповідь, пане брате, давно вже вислухали, і гріх твій на-трое роздїлили: несеш його на своїй душі тілько третину.

Палїй.

Нехай тебе й Бог так простить, і батько наш, гетьман український, оправдить.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Колїй.

Ох, ні! не оправдить він мене, братчики! Цар Наливай, сїчовим звичаєм, і за крадене в товарища путо вішає на шибениці!... »Нехай (рече) крадуть пани в панів, а не козаки в козаків.« Та горе моє, що й побратимів обох потягну на той сьвіт із собою.

Мамай.

Не знаю, як нашому Палїєві, а менї байдуже смерть, пане брате. Осточортїло менї жити з того часу, як мою жінку, мою любку, мою сизу голубку, замучено! Я любив її над усе в сьвітї!

Палїй.

Ну, се вже дурниця, щоб жінку та над усе в сьвітї любити! Я, правда, перебирав самих кабашниць, та хоч-би й оженився, хоч-би взяв за себе панну в самого короля з-під поли, так не здурів би так, як наші гетьмани подуріли, що через невірну Ляхівку за малим Богом слави й чести козацької братерської боєм не занапастили.

Мамай.

Так-то воно тобі здаєть-ся. Нї, братко Палїю! Жаль уваги не має. За те, що мої вороги, нїчого зо мною не вдїявши, помстились на моїй жінці, я хотїв помститись на їх жінках, на їх дїтях, на їх родичах, на всїх тих, що́ з ними держять ся за руки, і сплїндрувати ввесь Крим, та й підгорнути під короля. Ото-ж і підняв Язловецького пана саме тогдї, як у Криму не було й кобилячої голови. Опанували б ми були Крим за одним нападом. Та що́-ж, коли козацтво не додержало королївському гетьманові віри!

Палїй.

Було б тобі Лободу з Наливайком, а не Язловецького пана кликати в Крим.

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Мамай.

Як же менї їх було кликати, брате, коли вони саме тогдї за Ляхівку перегризлись? Наливайко шугонув у цїсарщину, а Лободу зманили з тропи папежане своїми каверзами. Тим часом дорога хвилина втекла і вже не вернеть-ся.

Колїй.

Не вернеть-ся, кажеш. По чім се можна знати? Бог не без милости, а козак не без долї. За Косинського ми ледьві до Остропільля та до Пятка сягонули, а за Царя Наливая блискавицями своїми Могилїв спалили, а громом Турещину струсонули... Бррр! щó за препогане пиво! О, дияволова Туркиня! Уже правду співано про Настю Горову, кабашницю степову: »Як маємо се пиво свиням виливати, то красче на козаківнетяг роздавати.«

Палїй.

Се козакам дяка від нашої кабашницї за те, що з турецької неволї визволили... Чи не гірко ж воно, брате Колїю, що козацькі гетьмани отаманьням нас настановили, честю-славою нас окрили, сріблом-злотом угнобляли, а кабашницї-шлюхи, мов козак жида, облупили, на голод, на холод, на людський посьміх осудили?!

Колїй.

Самі собі ми, брате, провинились. Як нас біс у кабак з військового чатуваньня гнав? Було б чатувати та й чатувати, честї, слави, здобичі шукати...

Палїй.

Та й розкошів нїколи не дознати, на тще серце в сиру землю лягати — га?

Колїй.

Отсе-ж тобі й розкоші, що заїдять у кабацї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

воші. Як бо той вразький кобзар козацьку нужу виспівував?

Ся вража скотина всю гирю обїла *(співає)*,
Через спину козакові стежку зробила
(перебираючи струнами: бринь, бринь, бринь!),
Як до гапки на водопій ходила
(бринь, бринь, бринь!).

Палій.

А на чатах не знали хиба ми нужі? Та-ж про чатову нужу й пісню проложено. *(Співає)*

Розпрокляте чатуваньне
Над усякі кари:
Як дощем линуть із неба
Сизокрилі хмари.
І стукотить і грукотить,
І за шию льлеть-ся,
Покіль прийдеш до куреня,
Воша нагризеть-ся...

А знаєте щó, панове братьтє? Зарубаймо гаспедську Туркиню хоч сокирою-тупицею та пожакуймо заставщину козацьку, — нехай круг нас голота зарясніє! У мене з голоду та з жадоби запалав лицарський дух. Коли-б менї тепер хоч зо жменю людей ручого плеча, кинув ся я б левом на ту метласту бороду, на старого Острозького князюку-злюку, та вирвав з рук у нього ключі від потайних льохів, та й зробив би з його скарбів таке, що хлїбороби з ремесниками як вода ринули б на панство й лядство, — от тогдї зчистили б ми його ік нечистій матері з унїею, бо з князя й унїя вкинулась!...

Колїй.

А щó ти думаеш, брате Мамаю? може й справдї в лицарському дусї в нашого побратима озвалась хвилина велика, спасенна і во-віки бла-

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

гословенна! Нею все станеть-ся і найдивнїще, га? як на твою думку? га?

Мамай.

Стійте панове братья, ладу ждїте. Зарясніе голота й без нас. Не хапаймось поперед батька в пекло! Ви забули, що козацький присуд у нашого Северина найперше усього кабаки боронить. А хто, як не Севериня підклонив під козацький присуд волинську Радивиловщину? Не перебиваймо ж йому великого дїла його.

Палїй.

І Радивиловщину та й саму Острожчину. Се так! се правда! Я певно знаю, що пинські срібла Терлецького брати Наливайки переховують у князя Василя. Еге, брате Палїю! Усю пинську й усю тучинську здобич обернено в Острозї на мисюрки та на сагайдаки. На Новому Містї і Заставах всї міщанські сотнї з того живлять ся: кожна сотня чи так чи сяк на козаків робить, е чим платити. Щось велике, брате мій, починаеть-ся! а метласта борода всякі вчинки покриває, мов баба яга на ступі їдучи мітлою слїд замітає.

Колїй.

Та нехай же воно й по твойому буде. Дай же, Господи милосердний!

Мамай.

Се добре, миле братьте мое, що князь Василь, який він собі нї е, прихиляеть-ся до нашої козацької справи.

Колїй.

Не він прихиляеть-ся, прихиляеть-ся лиха його година, коли хочете знати. Прокляла його рід і плід якась віщуха-баба з востоку. Його рід і плід прокляла, а козацтву над панами панованьне пророкувала. От-щó його до козацької

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

справи хилить! Як отруєно Батуру, так первим на його престол пропонували пани князя Василя. (Се я від самого Правдича Орішевського чув.) Його пропонували первим, а другим (рече) сина його Януша; коли ж се звідкіля нї візьмись баба-віщуха, так і влетїла на помелї в замкову сьвітлицю. (Се вже я чув у самому городї Острозї від людей статечних, мовляв, »віри годних і непідозренних«.) Улетїла у сьвітлицю та й каже: »Не тобі, князю, та й не твойму плодові царювати: царювати-ме над Русью, Польщею і Кримом тверезий козак.«

Мамай.

Не вперше я вже сю поголоску чую, та й дивом дивую: чи справдї ж бо воно приходить ся до Северина Наливайка?

Палїй.

А хто-ж між нами, козаками, тверезий, коли вже й кримські туми порозпивались? Один тілько й є такий козак-проява на все військо — Наливай Северин. Його вже й так царем величають.

Колїй.

Чорта з два Наливай царювати-ме, поки Лобода гетьманувати-ме! Два коти в одному мішку не помирять ся.

Палїй.

Ти, брате Колїю, ще й тепер Лободу свого прекладаеш над Северина. Провонявсь твій Грицько ляцьким духом.

Колїй.

От велика біда, що переспав козак одну нiч із Ляхівкою! Та й однієї не переспав: він собі жінку призапасив тілько про впокойнїщі часи.

Палїй.

Довго ж Ляхівка козака з війни визирати-ме!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Колїй.

А ще довше козак Ляхівки шукати-ме. Зникла, пекельна кателичка, немов її жидівський хапун ухопив. Він то думав швиденько вернутись до ласощів: хотїв тілько перепясти бесурменцям шлях. Вихилив ся за Кучман-шлях, аж инші вісти: обидва коронні гетьмани вертають ся з Черкень-долини, і перепято йому самому поле від Бару. Щó тут робити? Гайда під Очаків! Здобуду лупу про грошового козака; а Наливайко — собі по здобич у Цїсарщину; хто кого переважить людом грошовим: боротьба з Ляхами й Поляками.

Мамай.

Не поможе Господь милосердний ні Лободї ні цареві Наливаєві, доки не візьмуть ся за руки. Не поможе всемогущий Творець і козакам на панів поти, та й на шляхту, поки, подавши собі руки, візьмуть ся так само і з козацтвом татарським за руки!

Колїй.

Ге! коли-б нам та з гординцями побрататись! Тогдї наш Северин обійдеть-ся й без Грицька.

Палїй.

Чорта з два обійдеть-ся! Не такий у короля козак польовий гетьман Жовковський. Коли-б старий батько не зробив був з його в нїмецьких школах перевертня, заломив би козакуваньням він і Байду й Андибера. І вдача в його козача і образ у його наш благочестивий, та ба! перевернув ся, клятий син, у кателика!

Колїй.

Уже й отець Демян, протопопа, казав з казальницї: »З-надвору (рече) Жовковський чистий козарлюга, — а в серединї в його панський при-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

служник, сатана, йому гаряче серце ковальським міхом на братів роздимає.«

Палій.

Еге! бач, як розпорошив Турка й Татарву на Черкень-долині!

Колій.

Розпорошив страшенну силу, а козаки йому страшніщі й від бесурмена; розпустив королівські листи, а сам ховаеть-ся по захахулькам.

Палій.

Не він ховаеть-ся, брате Колію, а лиха його година, та що скарбові люде жондові гроші попроциндрювали. Оттут би наскочити на його наглою смертю... Сам же він пророкуе, що Ляха скарбова крадіж ізруйнуе. Нема на їх суду ні в короля, ні в сеймової шляхти; знайдуть козаки собі суд у своїй раді.

Палій.

І на якого біса попропивались ми до голого тіла! Як і перед козацтво появити очи? А нас же то все військо не голодранцями знае!

Колій.

Не так, брате Палію, ми поперепивались, як під жіночі чари попіддавались. Сі превражі кабашниці підсипають у напої чогось такого, що козак і сам себе не тямить!

Палій.

У їх про козацтво е свій кукольван, як у рибалки про рибу. А то ні? На музики ми свого добра не процинрили б, на меди та на горілки не розтринькали б. Водючи за собою бубни та цимбали, скрипарі та дударі, ми б спромоглись устилати свій слід і талярами, не то пятаками. Се все чарами зроблено з нами. І ми сю швабу подаруемо?

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Колїй.

Не знаю, як ти, брате Палію, а менї хиба миш голову одкусить, щоб я за сю наругу та не помстив ся. Бач, на-що ми кров проливаємо, гарячим потом землю напуваємо! щоб отсї ледащиці козацьке отаманьня без чобіт водили. Коли до чого дійдеть-ся, не злякаюсь і Наливайкової важкої!

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же таки.

Голос із надвору.

Пугу! пугу! пугу! Козаки з Лугу!

Мамай.

Ваші голови, панове молодцї, брати запорожцї!

Голос із надвору.

Ваші голови, чесне козацтво, преславне лицарство!

Колїй.

Слава тобі, Господи! Чорне море вре, сип, шинкарко, ще! Знайдеть-ся той, щó нас повикуповує. *(По-за вікоиьню чути музики.)*

Увіходить **троє запорожців**; *на зустріч їм із кімнати* **Туркиня, Параска** *та* **Мотря.**

Первий.

Витає мати Сїч свою Туркеню,
Щó спорожнила не одну кишеню!

Другий.

Витає батько Луг блискучу цяцьку,
Щó вміє звеселити душу козацьку!

Третїй.

Витає військо горлицю кабашну,
До козаків сїчовиків обашну!

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Туркиня.

Витаю й я вас, осяйне козацтво,
На ввесь сьвіт славне низове лицарство!
Спаси-бі Богу й сьвятій Покрові,
Що ви до мене прибули здорові!

Палій.

Так вона й нас витала, иродова утроба, — та оборонців против нас наймала; поти витала, покіль обдирала; підожди, ледащице, я тобі свій сором пригадаю: не оборонять уже тебе ніякі сердюки й серденята!

Колій.

Ой лелечко! се-ж вони й є! се-ж Наливаєві низовці! Серденята! Пропала ти, моя голово необашна!

Мамай.

Щó се тобі, брате Колію, приснилось?

Колій.

Не приснилось, а в-очевидячки явилось. Як грім без тучі не гримить, так і наш тверезий без тих серденят важкою не блищить.

Первий запорожець.

Живе, цьвіте ледача й не старіє,
Мов чарами якими молодіє!

Другий.

Чого старіти їй? чим їй журитись?
Чи їй з Татарином, чи з Турком битись?

Третій.

Вона раює на степу розкішнім
У кабаці, мов у чертозі пишнім.
Нехай козак напасника вою€,
І в день чатує і в ночі вартує.

Первий.

А з вами, дівчата, хоч і не до прикладу

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чоломкаймось, так буде в смак, хоч і мовчки витаймось, так буде солодко.

Другий.

Тогді-ж то й солодко, як мовчки.

Первий.

А поцїлуймо ся ж, Мотрусю! Не забула ще Стецька Чортовусенка?

Мотря.

Забудеш таку поторочу, що й прилюдно лїзе цїлуватись! *(Співає виступця)*

Снилась менї, моя мати,
Потороча й у ночі:
В поторочі карі очи
Ще й мушкет на плечі.

Первий.

Ну, як не загорітись до такого бісика? І в пекло полїзеш до неї цїлуватись!

(Крутять ся, приспівує виступця)

Ой хто до кого,
А я до Параски;
Ой хто до чого,
А я до запаски.

Туркиня.

Ой поїхав мій миленький
До млина, до млина;
А я собі прудивуса
Приймила, приймила.
Цур тобі, прудивусе!
Пек тобі, прудивусе!
Сама собі дивую ся —
З прудивусом цїлую ся...

(Крутять ся в-парі з нею.)

Параска.

Коли-б менї або сяк, або так,
Коли-б менї запорозький козак,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

То б він мене сюди-туди повернув,
То б він мене до серденька пригорнув!

Другий.

І поверне й пригорне, та ще як пригорне!

(Крутять ся.)

Палій.

І менї се бачити! і менї се чути!

Колій.

За зневагу я й перед смертю помщусь.

Мотря *(співає виступця).*

Дощик, дощик капає дрібненько...
Я ж думала, я ж думала, запорожець, ненько.
Аж він йде, аж він йде, ступає легенько...
Тож то любо, тож то мило дивити ся, ненько!
Дощик, дощик аж із стріхи капотить,
Розсердив ся мій миленький, аж ногами тупотить.
Розсердив ся, розгнівав ся мій милий на мене,
А як гляне, серце вяне і в його і в мене.

Первий.

У тебе може й вяне, та не в нього, не в запорожця. Не зівяне в запорожця й волос на голові, не то серце в грудїх.

Туркиня *(співає виступця).*

Любив мене, мамо, запорожець,
Водив мене босу на морозець.
Ой я ж того, мамо, та й байдуже:
Люблю запорожця вельми дуже.

Третїй.

Коли любиш, люби дуже,
А не любиш, не жартуй же,
Не зводь мене із ума,
Чорт би мучив твою ма!
Ой пий і не лий,
І люби і не бий.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Буду пить — буду лить,
Буду любить, буду бить!
Нї, вже сей варенуха! без перцю не зварить.

Третїй.

Чи з перцем чи не з перцем, аби з щирим серцем.

Другий.

У кого ж і серце буде щире, як не в запорожця? *(Співає і підтанцює.)*

Третїй.

Запорозький козак
Не боїть ся собак:
По-під тиньню рачки
До дївчини швачки.

Туркиня.

Не прийме вашого брата до себе нїяка швачка. Се про запорожця проложено: що з вечера цїлуеш-милуеш, а к білому сьвіту нагайку готуеш; з вечора цїлуеш, обнїмаеш ся, а в-ранцї втїкаеш, не прощаеш ся.

Третїй.

Та брешеш бо, Пазино, брешеш бо, иродова Туркине; і доси носиш ті коралї з дукачем, щó на прощаньня тобі подарував! *(Співає)*

На Пазині коралї —
Сто золотих давали.
Анї батько купив,
Анї мати дала:
Сама добра була,
З козаками здобула, —
Ой здобула, здобула:
Бо хороша була!

Ви, бісові шерепи, до нас тілько горлицею горнетесь, а ми по вас умираемо, дарма що широко лїтаемо. *(Співає)*

Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ой дівчина-горлиця
До козака горнеть-ся,
А козак — як орел:
Як побачив, так і вмер!

(Під спів та музику три пари, танцюючи, вилїтають з хати.)

Мамай.

Брате Колїю! се ти справдї похнюпився?

(Двоє наймичок приносять із кімнати цебер горілки, обвішаний корячками.)

Палїй.

Хиба не бачиш цебра та й коряків? Хиба не чуеш, який дух пійшов од оковитої? Чи й про тебе співати-муть, як про того невдаху:

Ой сїв запив, ой сїв запив,
Ой сїв зажурив ся...?

Колїй.

Нї, вже тепер добрі горілки не про мене.

(Співає) Чогось менї, брате,
Горілка не петь-ся,
Коло мого серця
Мов гадина веть-ся.
Коло серця, брате,
Коло серця мого,
А коли не вірш,
Нехай коло твого!

Палїй.

Та він справдї засумував!... А менї тілько й горя, що матня драна: а то б я й босоніж станцювавсь із сапянцями... Чуеш, як стугонить земля, а шипош як ріже троїста! із бубном піддае їй жару? Не втерплю! *(Танцює з приспівом)*

Ой гоп гоцака!
В мене вдача така.
Ой покинула ж я

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І попа і дяка,
Полюбила, покохала
Низового козака.

Ще не розвеселив? Хиба забув попадину пісню?... тієї веселої небоги...

Колій.

Не нагадуй менї про неї! Троха чи не через неї отсе й погибаю, що завдав бідолашню в ясир. Вона менї й пророкувала плачуща.

Палій.

От мало їх, таких веселих та співочих пташок у ясир пійшло! Коли-б сумовати по всіх, так і суму б не стало. А гарна була попадька! і розсьмішить бувало й розжалобить.

Я свекорку й угоджу —
Вечеряти наварю,
І свекрусї я вгоджу —
Білу постїль постелю,
А милому не вгоджу —
Через шабельку скочу...

Колій.

Ой не нагадуй менї тепер сього, брате Палію!

»Ти без ножа й без таліpки,
Серце менї краєш.«

Мамай.

Та що́ се тобі, рідний мій брате, що́ тобі, товаришу мій сердешний, справдї приключилось?

Колій.

Нїчого не приключилось, тілько сї козарлюги по мою душу прийшли, а привела їх на мене попадя! що́ покинула за-для мене й старого й попа, й молодого й дяка. Се вже цар Наливай орлом по-надо мною кружляє: ой се-ж він мене з високости назирає! А все та попадя, вона се все коїть!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мамай.

Попадя. Справдї добра попадя: і по козацьку душу музик з оковитою приводить. Нї, ваша віра красча від Магометової! Ти провинив ся по-собачій, так і вмирає собакою; а тут людина до кінця людиною: киями тебе бють, самі добру горілку пють і тобі пити дають.

Колїй.

Не збагнеш ти сього, брате Мамаю. Се в нас про те, щоб іще більш муки-жалю завдати. Кого наш тверезий коло стовпа киями карає, по того своїх серденят з музиками посилає... та ще й повен цебер оковитої наливає. Дзвонити-муть киями по плечах, поки й душу з тїла видзвонять, і як то душі серед козацьких веселощів із тїлом розлучатись! Не збагнеш ти сього своїм татарським розумом. Се в нас на те, щоб ще більше злодїяцї жалю завдати.

Вертають ся **троє запорожцїв.**

Первий.

Гуляє військо, розпустивши крила
По-над Волиньню аж до Білопільля.
Ми первий день гуляньня-ґрасуваньня
Означимо караньнем всїх злодіїв.

Другий.

Нехай запеклі злодіяки знають,
Що не пани тут на сеймах буяють,
Одні в одних достатки заїдають,
Скарбницю потай шляхти розкрадають.

Третїй.

Колїю! чуєш? Пасїка роїста
На прийгру вийшла, на гречки пахущі...
Гуляй на сонцї, в кого совість чиста,
Ідїть у землю, душі проклятущі!

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Колїй.

Шкода землею козака лякати:
Сира земля, се наша рідна мати.
Чого козак на сьвітї нї наброїть,
Вона його пригорне й упокоїть.
А товариство кийовим караньням
З його душі гріхи важенні здійме,
І визївне він духа з упованьням,
Господь його між праведники прийме.

Палїй.

Ось послухайте ж тепер нас, панове братьте, чесні дїти чесної матери Сїчи, преславні сини славного на ввесь сьвіт батька, Великого Лугу!... Ми крадені гроші товариські, мов-би здобичні, в-купі з нашим побратимом Колїем гайнували, хоч про його страшний переступ і знали. Ми побратимову сповідь приймали, побратиму нашому щирим серцем прощали, гріх його важенний всї трое на плечах наших разом брали, в-купі з ним на суд і на смерть ійти обіцяли. — Чи так, брате Мамаю?

Мамай.

Стеменно так, брате Палїю!

Палїй.

Нехай же товариші козаки перше нас обох, до стовпа привязавши, киями собі на здорове окладають, оковиту за впокій наших душ попивають, а тогдї вже побратим Колїй Палїя та Мамая своїм тїлом чесно прикрие, останок гріхів з їх ізмие, та й полинуть наші душі до Бога в-купі, не мучившись пекельними муками в трунї, щоб і померші козаки, наші предки преславні, нами веселились, чесним побратимством хвалились.

Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Первий запорожець.

Панове братья, славне товариство!
Хвало козакуваньня, честе військова!
Хоч сьвітить ся у вас крізь ряме тїло,
Та перед Богом з'явите ся сьміло.
І ми у вашу кров руки не вмажем:
Нї! вирятуєте ви, певно, брата,
А до стовпа проте всїх трьох привяжем!
Щоб знали, що на вас *нема* в нас ката.
До коряка і той не доторкнеть-ся,
Хто з чаркою нїгде не розминеть-ся!

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Там-же таки.

Увіходить **Наливайко** *з* **військовим писарем.**

Наливайко.

Нї, е! есть кат! Я сам за ката буду!
Цар Наливай не ощадить і брата.
Нехай до-віку й до страшного суду
Козак не важить менш од супостата!
Нехай скарбові королївські люде
Гарач, оплату жизни, розкрадають,
Козацьку каразїю та кожухи
В голодної голоти заїдають.
Ми крадьмо в жида, у попа і в пана,
В купця, в славетника і в гречкосїя:
Крадіжю сею не роздражним хана,
Як робить можновладня різноція;
Самі ж себе по-панській не жакуймо,
Козацьку волю, честь, імя пануймо!

Другий.

Як?! ти, преславний Царю Наливаю,
Та приймеш ся рукою за ломаку,
І поти козака лупити будеш,
Поки вбеш мов скаженого собаку?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Наливайко.

Нї, ся рука й аршина відцуралась,
Як узяла меча собі за міру,
Щоб міряти козацьку й панську правду
Та боронить благочестиву віру.
Я тим двох побратимів ушаную,
Що перед меч покличу їх з мечами,
Нехай возвеселять мою важкую,
Нехай за брата ляжуть головами.
І буде чесна їх на сьвітї память,
І змиють побратими з брата пляму.
Копати-муть їм козаки з піснями
Одну про трьох братів братерську яму.
Подайте їм всїм трьом братам шаблюки,
Нехай в хороброму бою сконають,
І кийової на майданї муки
І сорома гіркого не дознають.

Третїй.

О, дай же їм набрати в груди духу!
Нехай їх уберуть в почесні шати,
Щоб не соромились померших предків
І товариство голі зустрічати.

Наливайко.

Готове все. Нехай померші знають,
Що ми й караючи братів шануем:
На чесну смерть, мов до причастя таїн
Розпятого за ни Христа готуем.
Так! ми одні на сьвітї — християне,
А всї народи округи — погани.
Ведїть, вдягайте їх на смерть почесну,
Як на евангельску царську трапезу.
Ми будем з писарем листи писати,
По старо-руських землях розсилати.

(Виходять запорожцї з гольтяпаками, Наливайко сїдає кінець стола.)

Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Читай, чи добре нашу думку тайну *(до писаря)*
Прикрив еси проречистим письменством,
Щоб нам до бою чернь убогу й пяну
Звести з поезуіченим шляхетством,
А потім гайдамацтво зупинити
І древню Русь варязьку поновити.

Писар *(читає)*.

»Всїм в-обець Русинам благочестивим,
Всїм краю рідного синам правдивим,
Хто стародавню віру в серцї має,
Цар Наливай промову промовляє.
Не тайно нї духовним нї мирянам,
Як широко ми по сьвітах лїтали,
Лїтаючи до себе всю голоту,
Покривджену від шляхти, закликали.
Здвигнїте ся ви, землї староруські,
Волинь, Підгіря, проміж рік Подільля,
Ти Біла Русь, і ти, о Русь Червона,
І ти, Запільле, від Днїпра до Дона!
Здвигнїте ся, від сну свого прокиньтесь,
До нас на подвиги тяжкі горнїтесь!
Згадаймо, хто воздвиг доми Острозьких,
Заславських, Радивилів та Замойських.
Пора за службу з ними рахуватись,
Судом останнїм чесно розквитатись...
Здвигнїте ся, брати, від сну прокиньтесь,
До нас на подвиги тяжкі горнїтесь!
Не маємо чого вам обіцяти,
Опріч сьвятої в Бозї правім правди,
Тієї, щó колись на Чорне Море,
На Руське Море, лебедьми спадала,
І в Цариградські Золоті Ворота
Мечем Олега Віщого гримала.
Ми правдою лукавих повоюєм,
Потопчемо недолюдків під ноги;

Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Костьоли їх, палаци поруйнуєм,
Обернемо в хлїви князькі чертоги.
Бо поки зрадники поспільства будуть
Великими достатками пишатись,
Нам правди, волї, ситости, впокою
Від ляцьких королят не сподїватись.«

Наливайко.

Гаразд... Нехай помалу наше слово,
Як искра, жевріє в серцях народу,
Покіль огнем свободи загорить ся,
З восходу руського та й до заходу.
Поляжемо, — по нас настануть люде,
Щó прах нїмий наш воскресять дїлами,
І наша слава вічно славна буде
За починаньня бою з ворогами.

Вбігає **вістовець.**

Вістовець.

Біда!... Втїкаймо, Царю Наливаю!
Жовковський у Мартиричах з'явив ся;
З Феськом Татаринцем та з Марком Дурнем,
Як лев з лямпартами, кроваво бив ся;
Лягло три сотнї козаків завзятих,
Щó з хат собі фортецї поробили.
Не здавсь анї один: стріляли поти,
Покіль крізь поломя стрілять здолїли.

Наливайко.

Спасенна смерть!... Летїте, вірні душі,
До Бога правди, Бога відомщеньня!
Ви перва жертва нашої свободи,
З-під єзуїтства й панства визволеньня. —
Де Орішевський?

Вістовець.

В Пикові гармати
Та ковані вози в поход риштує,

Generated on 2015-05-16 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

А босими возами загородить
Тїснину в нетрах.

Наливайно.

Добре порядкує.
Аби нам битий шлях перепятити
І первий імпет ляцький зупинити...
Роздзявлену на нас левину пельку
Ми загромадим босими возами,
А ковані з арматою тим часом
Постануть за брацлавськими тинами.
Давно Брацлав приняв козацький присуд;
Там війт Тикович добре гетьманує:
Аж до Острополья самого шляхту,
Противну праву нашому, плїндрує.

Вістовець.

Отсе-ж втїкаймо, Царю Наливаю,
За нетряну тїснину: бо Жовковський —
Козак з прапращурів.

Наливайко.

О, не злякає
Своїм козацтвом нас причепа польский.
Широко розлило ся Руське море,
Ще ширша наша рідна Україна:
Недовідома глибиня морськая
І вольности народньої безодня;
Потоне в нїй безрозумне насильство,
Лукаве предківщини паюваньня,
Ненаситне людей скарбових здирство
І військового жонду заїданьня.

(Вертають ся трое запорожцїв з Мамаєм, Палїєм, Колїєм, одягними й оружними.)

Наливайко.

Як випростались козаки злиденні!
Не сором їх перед меча прийняти.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Колій.

Нї, батьку наш! на тебе ми не сьміем
Руки в'оруженої підоймати.
(Кладуть йому до ніг шаблї свої в піхвах.)

Наливайко.

Не сьмієте! На-вколюшки ж всї трое!
(Побратими на-вколюшках схиляють голови.)
Сокира панська блискотить у ката:
Козацький меч правдивости сьвятої
Блищить в руках у батька, в сина, в брата.
(Виймає меча.)
Читай їм чесну, писарю, молитву,
Щó творимо, як ідемо на битву. —
А ви, брати, за брата промовляйте,
І братнїй сором Богу сповідайте. —
Молись, бідахо, злодїю мизерний,
Щоб кров гаряча змила гріх твій скверний!

Писар.

»Владико правди, сьвіте серця чистий!
Прийми між праведних козацьку душу,
Спаси мене в день суду урочистий:
Бо правди ради помирати мушу.
Помилуй, не карай огнем пекельним
В вертепі кривди і лукавства темнім!
Коли ж не заслужив на небі жити,
Дай у землї менї без муки тлїти!«

Наливайко.

Живи, Колїю, ради побратимів:
Бо *їх* би мусив перших я скарати,
Пролити ж кров нечорну, безпорочну —
Нї, не на се мене вродила мати!
Вбігає другий вістовець.

Другий.

Жовковський!

Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Наливайко.

Де?

Другий.

На первій нашій чаті.
Вре врава вже, і зайнялось дві хаті.

Наливайко.

Я ляцького причепи не бою ся:
Сам-на-сам із перевертнем зітну ся.
Мій руський дух того поборе духа,
Щó з руськими з'єднав ся ворогами.
Нехай кипить крівава завирюха!
Не Лях, а ми тут будемо панами!

Увіходить **Жовковський** *з прибічниками.*

Жовковський.

Га, га! mam ciebie, Caru Nalewaju!
Здавайсь, Ojczyzny zdrajco!

Наливайко.

Нї, не зрада
В'оружила мене, а єзуїтська
Та ваша можновладська хижа правда! —
Гей, друзї! станьте тїсно круг важкої!
Не даймо церкви руйновать сьвятої!

Жовковський.

Quosque tandem, підла чернь корчемна,
На короля й Річ Посполиту гордо
Вставати будеш? О, ти сила темна!
Ненаситна людською кровю, ордо!

Наливайко.

Ось я сквоуськаю тебе, латинця!
Нá, покоштуй козацького гостинця!

(Бють ся. Наливайко вибиває Жовковського з хати, чути бойовий галас.)

Колїй.

Не людська справдї в його, братьте, сила!
Ого, як пре Ляхів!

Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Мамай.

Чого-ж ви стали?

Палїй.

Гей, розпусти, козацький духу, крила!
Погнали козаки Ляхів, погнали!

Виходять **Палїй** *і* **Мамай.**

Колїй.

Женїм, як вітер поломя по ниві,
Як буря по морю кипучу піну...
А я про вас, моргухи чорнобриві,
Не кину думки і в таку хвилину.
Чи Доля *Панство* до землї прихилить,
Чи переважить *нас* завзятьтя враже, —
Нїщо від помсти козака не впинить:
Він у ясир за коси вас повяже!

(Завіса спускаєть-ся.)

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

СЦЕНА ПЕРВА.

Намет у Лузї під Острополлям.

Увіходить **Аѳонець.**

Аѳонець.

О бою престрашний! тебе я бачив...
Я бачив искри з двох мечів широких,
З тих двох важких мечів, щó роблять безлїч
Кровавих ран, зїяючих, глибоких.
Не дай менї, Пречиста Мати Дїво,
Стояти в-друге перед їх блищаньням,
І страхом мучити ся над всї муки,
Душевним невимовним істязаньням!
Обаче даждь моїй молитві силу,
Да побіждають наші супостата,
Його же волю обуя Антихрист

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І возставляє брата против брата!
Не одолї меч хищний отщепенський
Меча воїтеля сьвятия церкви.
Падоша й одесную і ошую
Хороброго богоугодні жертви;
А сам от'иде страшен, громоносен,
Як смерти бурний дух огнекрилатий, —
І се ревуть його воли васанські,
Його леви — гармати джерелаті...
Погибни, Ляше, слуго потентата,
Щó носить разом три царські корони,
Да прославляють вінчаного ката
На бойовищах вовци та ворони!
Дає він їм в імя Христове пищу
Від Ґибральтара до Днїпра-Славута,
І хто впокорить ся на попелищу,
Тим надївае віковічні пута!
Ізчезни, мороку людський ехидний,
З твоїми ангелами тьми на-віки!
Постав, сьвятая церкво, стяг побідний,
Щоб не текли крови людської ріки!

(Віддалеки чути бойову враву. З-за гаю встають пили з димами.)

Увіходить з одного боку **лавник брацлавський,** *а за ним* **Хмелецький,** *з другого —* **Жовковський** *з поштом.*

Лавник.

Де князь?

Жовковський.

Де князь?

Хмелецький.

Де князь наш милостивий?

Жовковський.

Я вже давно його кругом шукаю.

Хмелецький.

Я сам його шукаю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Аѳонець.

Зараз рушив!

Жовковський.

Куди?

Аѳонець.

На Констянтинів.

Жовковський.

Поспішаймо.
Хвилина дорога! Його надвірні
Спасли б Республику від Катилини!
(Виходить.)

Хмелецький.

Щó ти провадиш, ченче? Князь приїхав
З-під Констянтинова в півсотні коней,
Щоб до »траґедії« тут придивитись,
Як будуть козаки з панами битись.

Аѳонець.

Знарошне я туди невіру справив:
Князь у противну сторону поїхав.

Хмелецький.

Ти обманив коронного гетьмана?!

Аѳонець.

Ба ні! перевертня і зрадника
Сьвятої предківської віри!

Хмелецький.

Хиба ти єзуіт, щоб християнство
З оманою та зрадою мішати?
Рушаймо на-вздогін! *(Виходить.)*

Аѳонець.

Молокососе!
Аѳонця з єзуітами рівняти!...
Отсе вона наука Виттемберська!
Отсе та славна просьвіта нїмецька!
В Острозї він до церкви з князем ходить,
По-за Острогом нашій вірі шкодить:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Бо язику своїму дає свободу
У суемудрих мовах до народу.
І князь таких у козаки наймає,
Князь ними віру й церкву підпирає!
Наш Іоан із Вишні щиру правду
Ізрек, що *всї* князї й пани великі
Пошились в ереси та в кателики!

Увіходить **лавник** *магистратський, брацлавський.*

Лавник.

Тепер ми, отче, з пантелику збились!
Кого нам слухати, кого боятись:
Чи на козацтво чи на панство мусить
Річ посполита міська озиратись.
Козак муреями нас узиває,
Лях — Наливайками за віру лає;
Ти раєш на ехидство ляцьке встати,
Король погрожує нас руйновати...
Мов на жару шкурат, ми вертимо ся,
І доброго й лихого боїмо ся...
Я 'тсе прибув з наказом від громади,
Шукати в князя вірної поради.
Його прибічники нас упевняли,
Щоб ми від його тілько гасла ждали;
Що Наливай царем не дурно зветь-ся,
Що якось нитка Шведові ввірветь-ся.

Аѳонець.

Щось буде, синку, щось велике буде!
Не дурно гуторять про Шведа люде!
Козак царем озвав ся, а з Аѳону
До мене пишуть про царську корону,
Що нїби в князя Василя в скарбницї
Лежить-блищить на золотій полицї,
І сяєвом підземний склеп сповняє,
Погибель кателицтву возвіщає.
Звідкіль ся поголоска, чи не з неба?

Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Там відають, чого нам пильно треба.
Вре морем бойова страшенна врава...
Руїна польска — козакові слава.
Димує перед ним у мислях Краків,
Паруе кровю лядською Варшава...
Ба он і князь вернувсь із дивовижі.

Лавник.

Стріляють вельми густо!

Аѳонець.

Поможи нам,
Аѳонський лїкарю Пантелеймоне!

Лавник.

Як поле бойове реве та стогне!

Аѳонець.

Зсїв із коня. Іде сумний, понурий...
Давно так засумів наш хлїбодарник,
З того часу, як партія Замойських
Королювати Шведа посадила...
А з князя вийшов би король-картина.
Постава в його — хоч малюй сьвятого;
Сам Ааронь проречистий такою
Розкішною не славився бородою:
Широкі груди й плечі окриває,
Филястими переливами грає.
Надїти б тілько барми цариградські,
То й воскресив би образ Мономаха.
Зробили се усобиці козацькі,
Що переважив князя Швед-невдаха.
Тепер поправтесь, одностайно бийтесь
За віру, церкву, древню руську славу.
До брата брат плече з плечем тулїтесь,
Боріть гуртом латинщину лукаву!

Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же таки.

Увіходить **князь Василь.**

Князь Василь *(сам до себе).*

Щó дальше, то все гірше, як мовляла
Та, щó панів та шляхту проклинала.
Козак тверезий, цар козацький дикий,
До-купи згорне руський сьвіт великий...
А він, сей Наливай, по-царськи беть-ся,
З гармат Жовковського немов сьміеть-ся,
Коронні гаківниці заглушае
І кулї мов рукою одвертае...
Та нї! На царство Бог не поставляе
Такого, шó статечности не маe.
Се пиво молоде кипить-шумуе;
Се хмара без дощу реве, лютуе;
Се дикий зьвір в бору на зьвіра злить ся,
Сатанаїл в кромішнїй тьмі ярить ся.
Чи він Ляха, чи Лях його поборе?
Чи нам се щастя, чи велике горе?
Коли-б він поборов, ми б Із'яслава
На сьвіт вернули... А сього Всеслава
З'уміли б робом предківським здобути
І в порубі дубовому замкнути...
Моя скарбниця, сховище таємне,
Притягуе, приманюе до мене
І Польщу, і Литву, і Русь убогу,
І всїх, щó молитвами служать Богу...
Круль польский... нї! князь київський, москов-
Гетьман самодержавний запорозький: [ський,
Отсе титул! бо Федор вже на ладан дише —
До мене дяк про се раз-по-раз пише...
Були ж такі в нас, щó царя Івана,
Шляхетству вільному страшного пана,

Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

В Варшаву кликали королювати:
Чом Василю в Москві не царювати?...
(Доноснїйший гарматний гук.)
Стріляй, стріляй, Всеславе! Ти не знаеш,
Що Із'яслава з гробу викликаеш.
Сидїти-меш так у землї глибоко,
Як мислями возносиш ся високо!
(Загадавшись, не бачить нїкого перед себе.)

Лавник *(приступивши з поклоном).*
Ясновельможний князю, рідний батьку!
Кругом по сьвіту вре страшна трівога —
До тебе люде простягають руки,
Як до небесного отця і Бога.

Князь Василь.
Віщай, возлюблене о Бозї чадо!
Чим ветхий старець може пособити
Плачу народньому?

Лавник.
О князю, батьку!
Не дай пекельникам нас погубити!

Князь Василь.
Про те я тілько й жив, щоб нашу церкву
Від нападу латинців боронити.
Готов я був за древне благочестя
І головою в полї наложити.

Лавник.
Тепер не церкву вже, а шию нашу
Під себе римська віра нагинае.
Деруть пани з нас гроші за козацтво,
А за панів козак нас обдирае.
Скажи, великий, милостивий князю:
Чи довго нам від тебе гасла ждати,
Щоб нам плече з плечем за тебе встати,
Царем чи королем тебе назвати?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Князь Василь.

Себе царем той ледар величає,
Щó кров людську як воду проливає,
Мене ж старого вороги обсїли,
Як у болотї з дїтоньками качку,
І пронесли по всїй Литві і Руси
Що Наливайцям я даю потачку;
Що гайдамак на шляхту насилаю
І нишком Русь на Польщу підіймаю.
Ви бачите: в моїх убогих селах
Козак, щó оком назирне, — плїндрує,
І в предківськім гнїздї моїм, Острозї,
Мов той їжак у заячім домує.
То чи менї ж козацтво насилати
Двори й комори панські плїндрувати?
Ох нї! я й за свою худобу власну
Не здужаю напасників карати;
Тим паче річ міщанську посполиту
Нема в мене снаги обороняти.

Лавник.

Ми ж на твоє, великий князю, слово,
Як на завіт спасенний уповали, —
Щоб нам устать за тебе поголовно,
Із Острога ми тілько повелїньня ждали.

Князь Василь.

Нї! се з направи злих людей безбожних
Іде така про мене поголоска.
Вам на козацтво встати поголовно
Велить Річ посполита, шляхта польска.

Лавник.

Не шляхта, *ти* нам голова, наш князю,
Ми — самі по собі Річ посполита;
Та, горе, зрадили нас всї владики,
І сам найстарший з них, митрополита!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Князь Василь.

Я — голова, тяжким побита горем.
Я над людьми моїми вболіваю,
Прошу главі моїй води у Бога,
І очесам потока слїз бажаю.
Мене владики зрадили самого;
Оклеветаху старця немошного,
Оклеветаху тай!...
Я нїби видумав унїю, римську віру;
Я дав наказ Потїю лицеміру;
Я посилав Терлецького Кирила
У Рим до папи під широкі крила;
Я потай миру з папою єднаюсь,
Благочестивим тілько прикидаюсь;
Що з ариянства визволивсь латинством,
І душу щирим римським католицтвом.
І зрадники лихі мене ганьбують,
І козаки зо мною ворогують,
Не знаю, де сховатись від напасти...
Минула ся пора моеї власти!

Лавник.

Щó-ж повелиш у скрутї нам чинити?

Князь Василь.

Терпіть, терпіть, терпіти і терпіти.

Лавник *(відходячи з поклоном).*

Якесь химерне стало слово в його...
»Оклеветаху тай мене, старого.«
Коли-ж се, князю, ти клевет бояв ся?
Чи не тогдї, як з Ляхівкою брав ся?
Чи не тогдї, як Януш народив ся
І на руках у Скарги опинив ся?
Чи може, як з Сангушком ти з'єднав ся,
Сирітської худоби допевняв ся?
Або тогдї, як люблинську унїю
Ствердив, не дивлючись на різноцію?

Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Або ж, як дочок двох за Радивила
Повіддавав під яретицькі крила?
Чудне, хибке, непевне слово в його...
Прихилен він до Риму й до Аѳону;
Аби доскочити шматка смашного,
Туманить разом і Литву й Корону.
І ксьонз і піп його за друга мають,
Пан і козак на його уповають.
Нам треба осторонь себе держати,
Панам Ляхам нїчим не помагати,
Та й козакам воріт не відчиняти. *(Виходить.)*

Вертаєть-ся **Хмелецький.**

Хмелецький.

Не з ним на взаводи! Козак і рицар
В единий дух злились в його натурі.
Він зве Татарина крилатим вітром,
Самого ж я назвав би духом бурі.
Тепер не попадайсь йому на око,
Єхидо ченче! Нї каптур нї ряса
Тебе не оборонять. Будеш знати,
З якого ременю жовнїрські бати!...

Аѳонець.

Ось хто затула наша! Із Острогу
Сягає аж в Аѳон його десниця.
Під нею бідний инок, слава Богу,
Перевертня не вельми то боїть ся.

Хмелецький.

Ясновельможний князю! ми готові
Ударити з-за хмар... Нехай нас знає
Козак хижак в завзятьтї безголовий,
Щó по твоїх маєтностях буяє.
Тепер сама година покарати
Бунтовника голоти Наливая,
Що на твоїй землї, в служебній *хатї*,
Блищала шабля вславлена »важкая«.

Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Я обіцяв, як лицар без пороку,
Щó підставляє за патрона груди,
Постояти за панську честь високу
І з ним розправитись на Божім судї.

Князь Василь.

Ми повелїли буть на-поготовї
Всїм нашим ротам, всїм панцерним слугам:
Держітесь на своїх пляцівках-чатах
І ждїте нашого що-хвилї гасла.
Чи всї під зброєю?

Хмелецький.

Усї, мій князю.
Чотири тисячі і вісїм сотень,
З гарматами, возами, порохами,
Так, як були у сеймовім походї;
І праве слово, батьку милостивий,
Що Замойщан не з тим би духом били,
З яким тепер ударять на гультяйство,
Щó хвалить ся знести всю шляхту й панство;
Прошу́, молю, благаю — не втеряти
Великої хвилини в рівновазї!
Уже хитають ся то їх то наші,
І вся надія у твоїй повазї.
Ми дивимось, і серце в грудях ниє,
Що мотлох на таке вповати сьміє.

Князь Василь.

То *їх,* речеш, то *наші* гнуть ся,
Великі й ті, і сї нам роблять шкоди;
Служи і віруй, що в дому Замойських
Не вислужиш такої нагороди.

Хмелецький.

О князю, батьку! лучча нагорода
І лучча вислуга у пана — слава.

Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Князь Василь.

Здобудеш, хлоню, слави, зміркувавши,
Чия тебе звеличує держава.

Хмелецький.

Година, князю, дорога!

Князь Василь.

Я бачу.

Хмелецький.

Загаємось — то все тогдї погибло!
І панська честь і шана маестату.

Князь Василь.

Обрящемо нову, ти ж — вящшу плату
Обрящеши в новій, мій любий хлоню.

Хмелецький.

Не розумію.

Князь Василь.

А ба' старого радиш,
І речи ще не зважені провадиш.
Твори ж мою вже виважену волю:
Служи, набравши в рот води, надїй ся,
З ким повелю, як з бесурменом бий ся.

Хмелецький.

Така козацька служба, пане князю.

Князь Василь.

Вона ж то в мене й дорога, мій пазю;
Так нам колись Варяги догоджали,
»На щит« охочим серцем тверджі брали.

Аѳонець.

Благочестивий і самодержавний,
Великий князю наш, охрано церкви!
Да сьвятить ся імя твоє в потомстві
І славить ся в лїтописних сказаньнях!
Прийми ласкаво се рукописаньня,
Духовний зрак змії і голубицї.
Воно Косинського замуровало

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Серед Варшави у стовпу за віру,
А Наливайка воїном церковним
За мудрим приводом твоїм являє;
Ти ж сам у мене над усіх сияєш,
Паникадилом серед храму сьвітиш:
Да відають віки од нас далекі,
Як подвизали ся за віру предки!

Князь Василь.

Щó з помислом благим перо напише,
Обернеть-ся потомству в назиданьне,
І яко слово истини сьвятої
Посієть-ся в серцях смиренномудрих.
Тецевѣ, Отче, вспять. Не подобає
Очес боголюбиво-мудрих пасти
Паденьням гордих воєв супостата.
Помолимось ко Господу за брата,
Щоб дарував йому в бою спасеньня,
Побіду на враги і одоліньня.

(Виходить з Авонцем.)

Хмелецький.

Як? він про давню предківську корону,
Про вольне княжество варяго-руське,
Про воскресеньне царственної слави,
Про Із'яславову потугу дбає, —
Сьвятого він дійти заміру хоче
Єхидними та ницими дїлами?
Не йняв я віри ворогам старого
Стяжателя і грошей і маєтків,
Я не хотїв судити, розбирати
Загадливих та підступних учинків,
Щó ними повні всї розмови тайні
Прибічників його найприхильнїщих.
Я гордував обмовою людською,
Не дослухавсь до шептаного слова,
До мирканьня аскета мовчязного

Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І до бурчаньня козака старого.
Тепер усе збагнув, тепер я чую
І сказане і вмовчане про його;
Бери, греби, обманюй, прикидай ся,
В гріхах малих попові сповідай ся,
Гріхи великі, задуми криваві
Прикрий імям поваги, чести, слави,
І мир увесь продай врагам осьвіти,
Аби на тронї в темряві сидїти.
Отсе твоя, холодний скнаро, віра,
Те благочестя древне, щó Варяги
В лукавих, ницих Греків переймали
І ницакам славянським завіщали, —
Не лучча і не гірша від латинства,
І від його ісчадьдя, єзуїтства,
І від його ублюдка, протестанства,
Лицьованого на-ново поганства!

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же таки.

Вертасть-ся **Жовковський** *з почтом.*

Жовковський.

Проклятьте Русї, хитрощів гадюцї!
О, де нам дїтись від людей єхидних!
У Констянтинові нема маршалка
Землї волинської. Я стрів Богданка,
Прожору славного князького, в полї.
Везе всю кухню, з винами й медами:
Обідати-ме князь у Гостропільлї.

Хмелецький.

І се мана, ясновельможний пане!...
Князь був тут у наметї, і від'їхав
Острозьким шляхом.

Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Жовковський.

А надвірнє військо?

Хмелецький.

Не повелів на Наливайців бити.

Жовковський.

Не повелів тобі нам помагати?

Хмелецький.

Прохав я і благав. Звелів стояти
І ждать від його гасла.

Жовковський.

О мій Боже!
О Польщо мати! Рече-посполита!
Твій найбагатший син в склепах підземних
Таїть скарби, не знаючи їм лїку,
А ти не маеш грошей на жовнїра.
Найпотужнїйший син твій на-готові
Держить потуги, а ти кровю сходиш. —
Звелів стояти, кажеш?

Хмелецький.

Нерухомо.

Жовковський.

І ти послухаеш наказу?

Хмелецький.

Бо мушу.

Жовковський.

І не покинеш скнари, і не пійдеш
За друзї з нами положити душу?

Хмелецький.

Не був би я тогдї слугою панським:
Я був би диким ватажком гультяйським,
Як той Косинський Криштоф.

Жовковський.

Ти не знаеш,
З *якою* силою на козаків я вдарив.

Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хмелецький.

Вас тілько тисяча мечів шляхетських,
А їх — з десяток тисяч, та ви боем —
Леви против вовків.

Жовковський.

Ні, в їх гармати
На порохи й на оливо багаті.
Се бій судьбовий: бути чи не бути!
Подужають — на нас міщане встануть,
До козака Татарин відгукнеть-ся,
І хижаки до хижаків пристануть.
Погибне Польща, слава християнства,
В бою против козацтва та поганства!
Гей, брате шляхтичу! гукни до війська:
»Хто хоче вмерти чесно?“ і вмираймо,
Імя своє потомкам на погорду,
Історикам на ганьбу не подаймо!

Хмелецький.

Умер би з вами, та не маю права:
Присяг служити до індиґенату,
І буду вірен панові.

Жовковський.

Ти будеш вірен
Губителю великої отчизни!

Хмелецький.

Я руку пану дав, я — рицар чесний.

Жовковський.

Та пан твій хто? Полїтикант, паливода без-
[чесний!

Хмелецький.

Не нам судити, нам свій довг певнити,
Кого накаже, в чистім полї бити.
Такий був у князїв закон варязький;
Такий службовий звичай наш козацький.

Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Увіходить **вістовець.**

Вістовець.

Добродію і пане мій Хмелецький!
Не вдержимо панцерних: хочуть бити
На Наливайців, щоб їм за наругу,
За ґвалт жінок і сестер відомстити.

Жовковський.

Благословенна помста!

Хмелецький.

Нї! по трупу
Хмелецького вони до бою рушять.

(Виходить з вістовцем.)

Жовковський.

Гориничу Острозький! змію хижий!
Настане час — вони тебе задушять,
І гору тверджену твою зруйнують,
І все твое надбаньне пожакують.
О, кину ся ж тепер назустріч смерти!
Первоцьвіт мій побив мороз козацький...
Вона погибла в дикому насильстві,
І потемнів мій щит ясний лицарський.
Касильдо, духу гордий, Полько пишна!
Померкла ти, зьвіздо моя велишна!

Увіходить **Касильда.**

Касильда.

О, не померкла ще зьвізда любови!

Жовковський.

Касильдо!... Нї, не пригортайсь до мене!
Зневажиш таінство ти сим сьвященне! —
Чужі єсьмо тепер... Ти козакові
Клялась буть вірною в учинку й слові.
Ти обіцялась варвара »боятись«,
Душею й тїлом з ним не розлучатись.

Касильда.

Обіцянка моя була фальшива...

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Жовковський.

Щó се таке?

Касильда.

Слуга сьвятого трону
Мене від клятви розрішив сьвятої:
Вінчалась я не справдї.

Жовковський.

О безумство!
Про-щó було тобі їй жизнь спасати?
Ти б красче пронизало їй кинджалом
Гаряче серце, нїж так рятувати!

Касильда.

Не в безумі була я: добре знала,
Щó се таке і щó чиню.

Жовковський.

Ти Богу присягала,
Фалышуючи?

Касильда.

Не Богові, мій пане,
А ворогові, щó не знае Бога,
Анї релїґії, мов ті цигане,
І хулить нашого Отця сьвятого;
Клялась устами, а в умі держала
Тебе, мій пане.

Жовковський.

О лукава віро!
Касильдо, жертво езуїтської отрути,
Щó труе Польщу і ввесь сьвіт латинський!
Нема тебе на сьвітї: твій порадник
І друг і брат — апостол езуїтський,
А муж — козак... Прощай! Кріваве море
Пожре мою любов і люте горе.

(Виходить. Касильда падас ниць.)

Generated on 2015-05-16 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Там-же таки.

Увіходитъ **Ignotus.**

Ignotus.

Я тут. Я — ангел твій хранитель;
Я — дух, щó небо людям відчиняє;
Я — в тузї і печалї утїшитель;
Я — власть, щó людям всї гріхи прощає.
Чого лежиш крижем? чого ридаєш?
Втеряла щастя-долю? Марне слово!
Ти слїзми підпливаєш, і не знаєш
Свого призначеньня сьвятого й висчого.
Возстань! велю тобі глаголом вишнїм
І волею намісника Господня,
Непогрішимого в судї владичнїм:
Йому покірен рай і преісподня.
Корись і трепещи составом бренним
Пред Богом сил, скудельничий сосуде!
Твоїм удїлом, в тайнї сокровенним,
Од нинї міссія велика буде.

Касильда *(навколїшках).*

Нема мене на сьвітї, чесний отче!
Я з козаком на рушнику стояла,
Я перед Богом варвара боятись
І слухати до віку обіцяла.

Ignotus.

Ти *есть* на сьвітї і во сьвітї ходиш,
І тьма тебе во віки не обійме.
Твоя ж утрата, се — велике благо:
Тебе Господь між херувими прийме;
Воньми і розумій глагол сьвященний,
Таінственне наітьтя благодати:
Ти будеш в соньмищі духів блаженних
Короною із зьвізд ясних сияти.

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ти вознесеш ся висче тих у Бога,
Щó вічно »сьвят, сьвят, сьвят« Йому співають,
Щó красоту небесного чертога
Дїлами Божих ізбранних являють.
Ізбранниця єси із милїйонів,
Да совершиш в юдолї сїй сьвятая
І да спасеш народ свій від напасти,
Од сина тьми, поганця Наливая!

Касильда.

Я? мій народ спасу?

Ignotus.

Ти, благодатня,
Благословенна, висча над природу;
Возможеш подвигом самопосьвяти
Спасеньня сотворить своймy народу.

Касильда.

Я? подвигом? А він великий, славний
Йому, а не менї надлюдську силу
Дала природа, щоб красу всїх націй
Спасати, Польщу, нашу Польщу милу!

Ignotus.

О чадо! нї! Замойський і Жовковський,
Се дві прищепи в нас проізрастають.
Розкішне листя, мов той лавр, а цьвіту
І плоду католицького не мають.
Не мають духу польского міцного,
Щó муром нерушимим против диких
Недовірків стоїть за трон сьвятого
Апостола й царя царів великих.
Ти цьвітом сим цьвітеш і плід сей носиш,
В нїжному тїлї дух міцний, великий.
Тобі призначено й його підперти,
Щоб він у прах повергнув мотлох дикий.

Касильда.

Менї? його?!... О, як се може статись?

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ignotus.

Як сталось не одно спасенне дїло;
Аби була готова присьвятити
Вселенському костьолу душу й тїло.

Касильда.

Готова! о, готова тїло й душу
Оддать на вічні муки, щоб великий
Безсмертен був у споминках шляхетських
І попирав, як прах, той мотлох дикий!

Ignotus.

Рекла еси!... І — чуеш? зараз тихше
Гучить з гармат стріляньня людожерне.
Се подалась орда козацька люта...
О вікопамятна, сьвята хвилина!

Касильда *(здіймаючи до-гори руки).*

О щастя, сьвіте серця любий! знов ти
У темряві отчаяньня сияеш.

Ignotus.

Стезї своеї, дочко, ти не бачиш
І щастя праведного ще не знаеш.
В нещастї щастя, у гіркому сладость,
В великій тузї та в печалї радость.
Га, тихше, тихше, дальше, дальше бють ся!
Погнав Жовковський, і се *ти* зробила...
Не ти, а по твоїй спасенній думцї —
Небесна, висча, таємнича сила.

Касильда.

В великій тузї.....

Ignotus.

І в самопокорі.
Гірка вона, та в нїй велика осолода!

Касильда.

О, як би я корилась! тілько б милий
Носив у серцї рай — любов і радость.
Тепер він в серцї люте горе носить,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І боевої смерти в Бога просить...
Нї, не гірка менї самопокора.

Ignotus.

Са-мо-по-ко-ра, — се широке слово!
Воно всї наші вчинки обіймае,
Добро і зло, і честь і стид займае...
Не розумієш? Слухай тілько. Злому
Повинен часом добрий покоритись.
Нам любо покоряти ся благому;
Нам весело без сорома смиритись.
Нї! стид, повагу, гордость панську чесну
Під волю підклонить гидку, безчесну
Отсе зусильля — подвиг!

Касильда.

О, не можна те й назвати,
Чого не зможе Полька доказати
За-для великого, високого, сьвятого,
За-для свого коханка дорогого,
Щоб він як цар потугою був пишен,
Як Божий грім в страшнім бою величен!

Ignotus.

Ти, горда Полько, много зможеш, много
За-для великого, високого, сьвятого.
Вволи ж мою натхнену з неба волю:
Не ксьондз, пророк стоїть перед тобою.
Знай, твій народ, шляхетство славне, гине,
І ти йому прибіжище едине.
Ти — дух потужний, ти — небесна сила,
Тебе про несказанне мати породила.
О, віруй!...

Касильда *(вставши).*

Вірую. Віщай, мій отче!
В твоїх словах Господню чую волю.
Веди мене. І по тернах колючих,
І в поломя піду я за тобою.

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ignotus.

Наш польовий гетьман — великий воїн,
Та Геркулес із Іолаєм юним
Ще на козацьку гидру не родив ся,
Сей подвиг женщині *тобі* судив ся.
Чи хочеш погубити стоголову?
Непохибну тобі про се дам раду.

Касильда.

Чинити-му, що́ скажеш, чесний отче!

Ignotus.

Догодиш, дочко, й небесам і пеклу,
Як наш Алкид зміюку сю розтопче.
На небесах блаженні возликують,
У пеклї злющі злюк нових почують.
Низвергнеш бо поган сторч головами
Туди, де їх отцї сидять з дїдами.
Чи ти на все готова?

Касильда.

На всї муки,
На всї, аж із душею до розлуки.

Ignotus.

На муки ти готова, та для панни
Не так страшні бичі й кріваві рани,
Як на гидкому ложі обійманьня,
Безбожного катюги милуваньня...
Ти счервонїла. О природо бренна!
Не вже й тогдї б, як гинула б вселенна,
В дївочій чистотї ти ще б кохалась
І рятувати сьвіт стидом жахалась?
А Польща, люба дочко, се вселенна,
Христовою любовію натхнена;
Се цьвіт вселенної, душа твореньня,
Завіт грядущого землї спасеньня.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Касильда.

О серце! як ти ниеш-заниваеш!
Невже ти иншу стежку правди знаеш?

Ignotus.

Не йми, кохана дочко, серцю віри:
Спускають ся на його й безувіри,
Се скупище, в релїґії непевне,
Козацьке рівноправництво мерзене.

Касильда.

Кажи, мій отче, щó чинити мушу,
Аби в геенні не втопити душу.

Ignotus.

В геенні? там, де служиш ти костьолу,
Намістника Христового престолу?
Хоч-би й гріхом йому ти послужила,
Тебе спасе його владичня сила.
Ти бачила сама, вельможна панно,
Велику індульґенцію у мене.
Вона тобі дасть крила — обминути
Чистилище людських гріхів підземне.
Полинеш просто в райські високости,
Де суднїх мук сумна душа не знае,
Де благодать все тїло просьвітляе,
Де чистим кришталем воно сияе.
Чи віруеш в сей доґмат католицтва,
В сю істину велику і спасенну?

Касильда.

О, вірую! і знаю, що ти вкажеш
Менї путь праву і дорогу певну.
Веди мене, вели твоїй рабинї!
Не мати-му *свого* ума від нинї.

Ignotus.

Іди ж, оддай ся Лободї старому,
Завдай жалю тяжкого молодому...
Чи зрозуміла?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Касильда.

О Юдиѳо!

Ignotus.

Правда.
Козацький жаль, безрозумна досада, —
От меч тобі на гидру стоголову!
От чим розвієш мотлох, як полову!
Сей меч Юдиѳа Польщі завіщала,
Щоб ворога на ворога цькувала.
Во імя Бога правди і любови,
Зміею мудрою між них з'яви ся,
І в дике серце злюцї козакові
Отрутою жалю й досади впий ся.
Погибнеш може і сама між їми,
Та гибель тїла духа не вбиває!
Сьвятий ключар Петро з главами церкви
До тебе руки з неба простягає.

Касильда.

Погибну залюбки, чеснїщий отче!
Аби коханого мого прославить,
Козацьку схизму підгорнуть під папу
І шляхтича царем царів поставить.

Ignotus.

Се міссія сьвята твого народу,
Щоб він стояв на стражі християнства,
Повеліваючи всьому людському роду,
Як цар царів ійти проти поганства.
Сю міссію давно вже осьвятили
Носителї троїстої корони,
І Польщу, цьвіт народів, призначили
Для вічньої костьола оборони.

Касильда.

О, будь же, сороме ти мій і стиду,
Благословен, як стид гіркий Юдиѳи!

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Оддам і тїло й душу на огиду,
Аби погибли через Скиѳів Скиѳи!...

Ignotus.

Так, дщере церкви, щó одна спасає,
Одна вселенською по-правдї зветь-ся,
Яретиків своїх огнем карає
І з суемудрих як Господь сьмієть-ся!
Нема ж бо другої землї на сьвітї,
Щоб так, як Польщу, віра осияла.
Вона мечем на службі християнству
Від сходу до заходу заблищала.
Гряди ж, ізбраннице Отця сьвятого,
Христового намістника, і лавром
Сей меч обвий: схизматика лихого
Зроби своїму Тезею Минотавром.
Гряди і знай, що твій Тезей високо
Серед язик хвалою вознесеть-ся,
Сягне апостольством своїм широко,
І — *на Москві із схизми насьмієть-ся...*
Не сам собою, віщим духом Божим
Глаголю, праведна отроковице!
Гряди, помстись над' соньмищем ворожим,
Любови, чести й красоти царице!

(Касильда схиляє голову; Ignotus її благословляє. Завіса спускаєть-ся.)

А К Т П Я Т И Й.

СЦЕНА ПЕРВА.

Під Білою Церквою. Сьвітлиця на замку князя Кирика Корецького, зруйнована і закидана трупом.

За столом **Мамай, Колїй** *і* **Палїй,** *у дорогих, сплямованих кровю жупанах.*

Мамай.

Иродові Ляхи! не дали нашій голотї й побенкетувати в князьких льохах та сьвітлицях.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Колїй.

Инший може вперше на віку хлиснув панського трунку, та й висить, мов той собака. Де ласувала козацька нужденна душа, там і завішено. Коли-б орли не налетїли на шуляків, був би тут усїм капут, вигубили б нашу залогу до ноги. І так повен двір і сад їх настинато та навішано горопах.

Палїй.

Ну, та й задали ж ми чосу дияволенному Кирикові! Крівавого дали прочухана! Пословиця не дурно мовить ся: що »Бог не без милости, а козак не без долї«. Були ми в тій Волинщинї останнїми, а на Вкраїнї стоїмо первими. А нумо ж подзвіньня ворогам дзвонити, срібними кубками меди та вина пити! Дались ми у-знаки, вищербили шаблю і самому Жовковському, у тому кабацї ставши плече з плечем уз Царя Наливая; а князь Кирик свого замку тепер і не пізнає.

Колїй *(пє вино).*

За впокій праведних душ козацьких!

Палїй.

Нехай царствують у Господа на небесах!

Мамай.

Може б нам перш поздіймати бідолах шибеників, та тогдї б уже й допивати меди та вина, щó не подопивала гірка голота?

Палїй.

Нї, брате Мамаю! нехай висять! Нехай козацьке серце палає по нашому против клятого Кирика!

Колїй.

А ще й нашої віри, псяюха!

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Палій.

У князя Кирика така віра, як і в князя Василя. Усі троє Корецьких поженились із Ляхівками.

Колій.

Поперед усіх продали наше благочестіе римському папі великі пани, одружуючись із Ляхівками, а за ними — панські підлизи, владики, вганяючи за »духовними, мовляв, хлібами«.

Мамай.

Хто б нї продав його, миле братьте, я знаю тілько те, що панські трунки не звеселяють козацьку голову. Та що́ се наші кабашниці гають ся? А-гов, Туркине! Неси козакам оковитої! Туркине! Параско! Мотре! горілки козакам!

Палій.

Бач, як воно на сьвітї постало: і панські трунки нам очортїли! А що́ з нас буде, як Цар Наливай зацарює над Русью й Польщею? Певно князями нас при своїм боцї понастановляе.

Колій.

Ох, не царюваньням йому пахне, брате Палію: пахне йому під Москву втїканьням. І Косинський туди позирав, — сам знаеш. Перше царською милостю вбезпечивсь, та тогдї й бивсь з Ляхами. Москва нам утечище едине, братчики, коли до чого дійдеть-ся... А мандрика наш, Аѳонець, так той по всїх шинках товкмачить, що так воно й по книгах показано. »Туди (рече) ваші дїди від Батия втїкали; туди й вам верстати дорогу наказали.«

Палій.

Так не тепер же нам про се дбати, брате Колію! Київ наш! Опанував його потужно Савула із Шашком, пристигши з Пиньщини потужно.

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Не зачинились крамарі та салогуби в Киеві, як од нас Пиковці та Брацлавляне позачинялись.

Колій.

Так, брате Палію, так! Та чого, скажи ти менї, чого козаки-зимовчаки позвозили туди жінок із дітворою? га? Се знак, що не сила... Потовчемо ще трохи панів Ляхів, побенкетуємо собі на здорове по панських добрах, та й гайда під восточного царя!... Байда співав, що в Москаля добре жити, а наш чернець рає нам так з'орудувати, щоб і всю Україну, старокиївську Русь, до московської Руси притулити, от що!... еге! Як на твою думку, пане-брате, порада добра? га?

Палій.

Ге, ге! Коли-б то допоміг нам Господь милосердний сього доказати! Тогдї б ми з Москалем так на злочестиві костьоли напосїли, як Ляхи на наші благочестиві церкви!

Колій.

Еге! Тепер же звоювати їх *не сила* наша. Може *колись,* а тепер — нї! Бач, як добре бивсь наш Северин, Цар Наливай, під Гострополлям. Самих цїсарських гармат ревло в його з десяток, опріч тих, що́ позабирав у Слуцькому та по наших панських замочках. А той крилатий демон, Жовкун, як налетїв, так і здмухнув нас із поля.

Мамай.

А в Уманїю як нас пер, за Синї Води! Що́ одбіжимо миль зо три, станемо на попас, а земля вже й стогне під ним, Иродом!

Палій.

Еге! Казав один старий вояка в Мозирщинї: що »Наливайко швидче їздить із гарматами, нїж я порожнім возом«. Що́-ж би він сказав

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

про сього поломяного демона? І в Пикові й у Брацлаві почули його диханьня гаряче: всюди про козацьке щастя звонпили... І все-ж те він виробляв (дивна річ!) однією тисячю жовнїра! А тепер до його пристав князь Корецький, пристав князь Михайло Вишневецький, пристав панюга Биструн, попристaвали людно й оружно Котлубай, Ільляшевскі, Горностаї і чортів тиск усякої шляхти! Коли-б нам знов не було з Царем Наливаем так тїсно, як над Собом під Прилуками.

Мамай.

Тогдї, братчики, справдї стало тїсно нашому Северинові, дарма що по-за Собом уже Диким Полем пахло.

Колїй.

Еге, тогдї вже вповав Жовкун, що зломив духа тверезому козакові, а в нашого сизокрилого й одно піро не повисло. З'орнув з Уманя, наче у живлющій й сцїлющій водї скупав ся. І Лобода, й Савула, і Шашко, хотя й нехотя, з ним поєдналисъ. А з Низу йде Підвисоцький човнами, шарпаючи Родивоновщину по-над Тясьмином та Поросьсе — і по самий Канїв, і той до Царя Наливая прихильним словом покликає. Завтра наш тверезяка хоче вдарити на Жовкуна. »Коли (рече) менї не царювати, так шкода й козаковати.«

Мамай.

Се гарне в його слово. Про се слово вся чернь із-під Савули, з-під Шашка, та й з-під самого Лободи поприсилала громадських мужів на славне Варязьке Озеро, на той Гострий Камень: »Бий на перевертня, Царю Наливаю! Підопремо тебе, хоч нашї вїйськові дуки й не схочуть.«

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Палій.

Та що́ се наші кабашниці? чи не повтікали, бува, нагарбавши добра з порозбиваних скринь? Не довелось бідахам і в панських кармазинах погуляти!

СЦЕНА ДРУГА.

Там-же таки.

Увіходять одягні **кабашниці**: **Туркиня, Параска** *й* **Мотря,** *з горілками на тацях.*

Мамай.

О божевільні шерепи! причепурились, мов на весільля, та не знаєте своєї долі: постинає вас колись мое братьтя за-для полегкости ясирним робом. Коли-б не я, то й постинали б. Се я вас обороняв. Лучче продаймо їх купцям у Крим, як продали колись — чув я — брати Йосипа в Єгипет. У Криму там люблять жінок Русинок. Инший за Русинку дає дві й три Татарки. Вони ж свое Туркині провадять: гріх продавати християнську кров у бесурменство! — лучче постинаймо, щоб Ляхи, як урвуть нам хвоста, то щоб не повернули наших кабашниць у ляцьку віру. Оттака ваша доля, бідолашні шерепи!

Туркиня.

Наша доля — Божа воля.

Колій.

Бач! і в їх є трохи глузду.

Палій.

Та-ж вони козацького роду, а козакові вмирати — все одно, що́ спати лягати.

Туркиня.

Так, правда! Наші панотці міщане,
Попившись добре, хвалять [ся] бувало,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Як їх козацтво у свої походи
За молодого віку підмовляло;
Як широко вони козакували,
Здобичі, чести й слави здобували,
І те саме з жіноцтвом виробляли,
Чого їх дочки на собі дознали.
Того-ж самого й власні ваші дїти
Від козаків-безбожників дознають,
І погибаючи, як ми, на сьвітї,
Про вашу честь і славу спогадають.

Колїй.

А хто тебе, ледащице, з турецької неволї визволив, як не козаки?

Туркиня.

З неволї ви про те нас визволяли,
Щоб ми ще гіршої біди дознали:
Щоб матїр, батька, рід свій і родину
Кабашництвом козацьким сплямували.

Палїй.

Так тобі, ледащице, красче було б справдешньою Туркинею пробувати?

Туркиня.

Своїх Туркинь, невольниць бідних, Турки
За зраду смертю лютою карають,
А козаки жіноцтво необачне
За-для самої играшки стинають.

Параска.

Колись для играшки самої будуть
Чортяки з вас у пеклї лика дерти.
Ще більше, нїж тепер ми бідолашні,
Ви будете бажати смерти.

Мотря.

Жартуючи, вони пекти вас будуть,
І лій із ваших душ пяних топити,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І не вмрете до суду й після суду,
Ні, будете во-віки й віки жити!

Колїй.

Дивїтесь, панове братья, які наші шерепи розумні! Бачте, чого вони знай бігали слухати виленського втїкача казальника, Зизана, щó влизнув від недоляшків димарем!

Палїй.

Коли вони стали такі розумні, повбиравшись у княженецькі шовки, так поробимо їх, братчики, нашими княгинями.

Мамай.

От на се так і моя згода, миле братья!

Колїй.

Ну, бувай же ти, моя Туркине, ясновельможною княгинею Корецькою, та й служи козакові за кабашницю. Щастя її, що втекла: я б її вивчив козацького княженецтва!

Мамай.

А ти, моя Парасю, будь високоименитою княгинею Вишневецькою, та й знай, що Мамай тебе й побратимові в наругу не попустить; бо він і сам князького роду.

Палїй.

А ти, моя Мотрусю, будь високою, чорти-батька зна якою превисокою, княгинею Острозькою, та й скачи через козацьку шаблюку.

Колїй.

Брате Палїю, не схоче княгиня Острозька через кріваву шаблю скакати, шовкової сукні каляти.

Палїй.

Не хотїли й пани Ляхи через неї сторчака скакати, та скакали.

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Увіходить **Аѳонець.**

Аѳонець.

О братия і друзї! коль прискорбно
Розгардияш ваш чорноризцю зріти!
Доколї буде за гріхи козацькі
Аѳон сьвятих угодників молити?
Ожесточились помишленьня ваші,
Не бачите ви Бога пред собою,
Гріхами духа й плоти скверните ся,
Від бою з ворогами та й до бою.
Сосуд словес і жартів гріхотворних,
Рекомий женщина, вас опяняє,
І купно з кривовірними Ляхами
На дно геєнни топить-погружає.
Господь звелїв нам і десноє око
Із лоба вирвать, щоб не соблазняло,
А вам, бачу, житейського соблазну,
Музик, танцїв і сьміхотворства мало.
Ви притягаєте блудниць до себе,
Щоб купно душу й тїло оскверняти,
І ко гріхам веселія житейська
Гріх смертний, непрощений прикладати.

Колїй.

Годї бо, чесний отче, допікати нам гріхами. Сказав слово, друге, ну і було б з тебе. А то аж у пекло з козацькими гріхами попхав ся. Сїдай лишень та випий панського трунку, чи козацької горілицї оковитої. Помянїмо в-купі мучеників, щó за віру душею наложили; ми ж тобі на Аѳонських чудотворцїв щó-небудь перекинемо.

Аѳонець.

Не сяду, дондеже гріха сосуди
Своїм диханьнем воздух напаяють
І непорочность иноческа взора
Диявольским спокусом уловляють.

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Нам на Аѳонї і на крав пасомих
І на ослиць взирати воспрещають,
І омивати тїлеса, да ока
Своєю наготою не прельщають.

Туркиня.

О чесний отче! чуємо, глаголеш
Про непрощений смертний гріх, про Бога
Та про танцї й музики непорочні,
Та про блудниць й угодника сьвятого;
Звели ж сим диким, лютим гайдамакам,
Нехай відпустять нас на покаяньня:
Ми знайдемо сэбі роботу чесну!
Ми пійдем до черниць на послуханьня.

Аѳонець.

Ви до черниць, до жен благочестивих,
Щó благ земних для Господа зрекли ся,
І за-живо в манастирях чудовних,
Мов Лазар у могилї, погребли ся!...
Геть, кодло Євине, послушне змію,
Ісконному чоловікоубийцї!
Геть із очей моїх, насїньня враже,
Спокусницї і пакосні блудницї!

Колїй.

Я казав, повбиваймо пакостних кабашниць.

(Хапаєть-ся за шаблю; кабашницї втїкають.)

Палїй.

А я казав, на біса сей ясир держати під сторожею? Побачиш тепер, яку сивак покуту накине.

Колїй.

Не в-перше нам оброшникувати, не в-перше й покуту одбувати.

Аѳонець.

Се гріх найнепрощенний між гріхами.
Гріхом сим древле смерть ввійшла між люде,

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І поки не воскреснем тїлесами,
Мертвити наше тїло й душі буде.

Колїй.

Годї, годї лякати, батьку! Не такий біс страшний, як його малюють! На́ лиш, промочи гортань після казаньня, та тогдї вже й про покуту побалакаємо.

Палїй.

Накинь покуту та й пійди собі з Богом: бо козаки не вельми-то люблять попівське око в своїх кошах, то щоб не випроводили й у потилицю! Не всї вони грішні, як ми; е такі, що́ з-роду й до запаски не доторкались: так вони на твій каптур не дивити-муть ся, нагодують стусанами, мов хаптурами.

Аѳонець.

Ви губите свої козацькі душі
На полї і на морі без причастя.
Тим не дає вам раз-у-раз Всещедрий
Похіднього та бойового щастя...

Колїй.

Годї вже, годї! Не з ченцем нам про таке балакати. Нехай Ляхи та Поляки, ченче, радять ся з попами про походи та бої, а ми в сїчових куренях не згірші ченцї, як ви по манастирях. Ось на́ лиш, отче сьвятий, покрепи й душу і тїло горілицею.

Аѳонець.

Стомаха ради і тяжких недугів,
Прийму од вас неосужденно чашу,
Да веселить вино нам серце трудне
І покрепить тїлесну немощ нашу.

Палїй.

Гаразд говорить сивобородько, наче з письма бере, а був колись козаком біляком. Пристарів-

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

шись пійдемо, братчики, в ченцї. І хлїб тобі готовий, і душі спасеньня певне. Як був я чурою в старого Хмелецького, так той бувало шуткує, що не одна і чортяка, пристарівшись, надївае волосяницю.

Колїй.

Нї, от-що́ нехай менї мандрика скаже: як його наша чата пропустила на замок, та й у саму сьвітлицю.

Аѳонець.

Смятоша ся всї нерозумні серцем,
Уснуша сном своїм, і бисть нїчтоже,
І вседшії на конї воздремаша...

Палїй.

Як? се-б то попились усї та й поснули? Брате Колїю, чуєш?

Колїй.

Чую й бачу, що попівському оку не подабае зазирати в козацькі коші! Ось побачиш, коли воно халепи нам не вкоїть. А я-ж тобі казав: не звіряймось новим затяжцям, чатуймо в полї з козаками старими самі.

Палїй.

А вже-ж треба самим чатувати. Оттак! усю ніч бігли, щоб збігти Ляхів сонних, а тепер Ляхи збіжять нас пяних. *(За сценою галас і стріляньнє.)*

Мамай *(визирнувши в вікно).*

Іде князь Кирик та ще хтось! Панове братья! Стяг непевний: трое срібних зубів і золоте серце зверху.

Палїй.

Ой леле! се ж Розванова венґерська корогов! Се та сама, що́ ми з Яс протурили... До бою,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

миле братья, до зброї! От коли ми гріхи спокутуємо! Обіймімо ся ж та попрощаймось!

(Обнявшись і поцїлувавшись, виходять. Чути **молитву** *:)*

»Владико правди, сьвіте серця чистий!
Прийми між праведних козацьку душу;
Спаси мене в день судний урочистий,
Бо правди ради помирати мушу...«

(Бойова врава глушить молитву.)

Авонець *(кінчає молитву, впавши навколїшки).*

»Помилуй, не карай огнем пекельним
В вертепі кривди і лукавства темнім;
Коли ж не заслужив на небі жити,
Дай у землї менї без муки тлїти!«

(Уставши й позирнувши в вікно)

Воюйте, падайте за благочесте!
І я з'умію кровю підписати,
Що інока колись у-двох пестили
Великий Луг із Сїччю, батько й мати.
О Боже! зваж мечем, хто з нас достоєн
Наслїдувати землю в рід і роди:
Чи ті, що́ правдою стоять-воюють,
Чи ті, що́ манять брехнями народи?
Мерзені ми в гріхах своїх великих,
Та серце наше благочестям беть-ся:
Жа̀даєм правди, і за правду-матїр
Горяча кров козацька чесно льлеть-ся.
О Господи! суди мечем між нами
І між лукавим, клятим єзуїтством,
І між запеклими кателиками,
І між нїмецьким гордим єретицтвом!

(Чути гук бойовий. Чернець мовчки молить ся.)

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Там-же таки.

Увіходить **Тарло** *з почтом.*

Тарло.

Ти хто й чого тут?

Аѳонець.

Вірних поучати
За древне благочестіе стояти,
Ляхів і недоляшків руйновати,
На їх руїнах волю будовати!

Тарло.

Сам, zdrajco, признаєш ся?

Аѳонець.

Признаю ся,
Мечів і стріл ворожих не бою ся!

Тарло *(до почту).*

На шибеницю!

Увіходить **Хмелецький** *з почтом.*

Хмелецький.

Стій, в імя потужне
Великого княжати на Острозї!

Тарло.

Нема його потуги нї в шляхетськім,
Нї в королївськім кварцянім обозї.

Хмелецький.

Його потуга в серцї у народу,
Щó хочете над ним королювати...
Нас послано траґедію козацьку
І панську тихомирно назирати.

Тарло.

Так! знаєм добре, що коли-б Острозький
Двигнув мизинцем у своїй повазї,
То не стояла б шляхта з козаками
На бойовому полї в рівновазї.

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Візьми ченця, — хоч забавка старого
Ченцями та попами нам багато шкодить!

Аѳонець.

Не хочу я шукати оборони
В того, хто нас рівняє з єзуїтством,
А сам в нїмецьких землях заразив ся
Ще гіршим 'д єзуїтства дуросьвітством.
Гряду, і чесну смерть прийму за церкву
Соборную апостольску едину,
Старе виталище душі на жертву
Оддам за староруську Украïну! *(Виходить.)*

Хмелецький.

Чи чули? Забавка старого князя
Огнем зненависти на Польщу дише...
Хто знае, чи вам Рим чи Запорожжя
З ченцями вирок жизни й смерти пише?
Мій князь, сам вільний, на козацтво вольне
Не хоче бити боєм супостата.
Се дїло шкод, між вами зобапольне,
Се в полї судить ся з козацтвом шляхта.
Судїтесь так, як сам і князь із ним судив ся,
І договор чинїте з низовцями,
Коли не хочете, щоб мотлох бив ся,
За приводом комишників, з панами.

Увіходить бранцем **Орішевський.**

Тарло *(показуючи на його).*

Комишники? Нї, шляхтичі вельможні,
Заслужене у королїв лицарство
Ведуть до бою мотлох сей безбожний,
Се християнством назване поганство!

Хмелецький.

І мій отець комишником зробив ся,
Плече з плечем із мотлохом сим бив ся;
Водив його на Турка Руським морем,
І горював його великим горем.

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Орішевський.

А я ганяв сей мотлох із Острозьким
По всіх вертепах-нетрах запорозьких,
Покіль пани козацтва не обдерли
І жолду в гольтяпаків не зажерли,
Покіль гарачу ханського не крали,
На вбогу Русь Орду не підіймали.
Тепер з комишниками помирив ся
І в Тарловчан в неволї опинив ся.
Прославивсь ти в турецьких Венґрах боєм,
За Польщу й за Волощину помстив ся;
Розванів стяг страшний тебе героєм
Зробив і над тобою гордо звив ся;
Нехай мене терзають срібні зуби,
І серце, лите з золота, сьміють-ся,
Що під ножами кателіків лютих
Козацькее підтканьне і основа рветь-ся.

Увіходить **Жовковський** *з почтом.*

Жовковський.

Не ми лютуєм, бідні католики:
Ось князь Корецький вішає голоту,
І катовим мечем сей мотлох дикий
Стинає, посилає в пекло чорту!
Тебе я в руки не подам катюзї:
Іди на волю, будеш воювати,
І чесних козаків, по їх заслузї,
Як рицарів справдешнїх шанувати.

Орішевський.

За жизнь і волю дякую, гетьмане!

Жовковський.

Я знаю, що такі розсудні люде
Впиняють більш меча гультяйство пяне,
Бо знають, що́ з якого вчинку буде.

Орішевський.

Судом найвисчим судимось ми з вами.

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хто прав, хто винуват, Господь покаже,
Як між народами землї козацтву
Становище потуги й чести вкаже.
Тогдї, мій пане, славою покрие
Імя твоє потомство правосудне,
Що ти вважав страшне своє ремество
За дїло, не одним панам підсудне.

Жовковський.

Верніте лицарю лицарську зброю...
Іди за ним, коханий пане Тарлу,
Верни ж і почет і коня в нарядї:
Нехай не клеплють язики чернечі
На нашу лютость у дурній досадї.
Скарав Тиковича я тілько, війта,
Щó видали статешні Брацлавляне,
Та другого бунтовника. Не знаю,
Яке було імя його погане,
Зазначене в декретї королївськім
Іще торік. Хотїв би я лїчити
Membrana putrida не відтинавши,
І з козаками тихомирно жити.
Іди, мій любий Тарле. *(Тарло виходить.)*
Щó, Хмелецький?

Хмелецький.

Мій милостивий князь, Василь Острозький,
Свою, мовляв, спасенну думку мае, —
Яку, не знаю: бо спитать не сьмію,
А він слова туманом сповивае...
Велить по добрах нам своїх лежати
Дїдичних, воївдських, старостинських,
І о дву-кінь гонця щоденно слати
З його бояр панцерних українських, —
Нїчого не писати, і наказу
Словесного гонцеві не давати, —

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Сам знати-ме, як вістовця питати
Про те, що́ тут видати та й чувати.

Жовковський *(ходить загадавшись).*

О, знаю, знаю, що́ за думка в його,
Спасенника й безбожника старого...
Химерна Русь! і князю й гайдамації
Якийся цар, срашний у правді, снить ся...
Ба навіть в темнім, лютім опияції
Ся думка, мов завіт сьвятий, таїть ся...
Я сам, ох! шляхтич вольний, все оддав би,
Я вкраяв би свого живого серця,
Коли-б ми не були безсудні драби,
Коли-б Москва дала нам самодержця...
І ти, Василю, скаредо мерзений,
Ти викинув би злотих милїони,
Щоб тілько в нас не на однім папері
Були написані грізні закони....
Ти ж, Катилино мій, у правді дикий!
Ти раб і цар. Тебе я мушу стерти
З лиця землї, та в серцї сум великий
Носити буду до самої смерти...
Скажи свойому панові, Хмелецький,

(зупинившись)

Що ми стояти-мем по-молодецьки.
Чи зломим дику силу чи не зломим,
А стягу польского не посоромим.
Скажи, що хоч поляжем головами,
Та правнуки хвалити-муть ся нами;
А дика сила через труп лицарський
Ломитись буде в гордий замок панський,
Що́ дивить ся байдужно з високости,
Як ми кладем за Польщу в полї кости.
Прощай!

Хмелецький.

Чолом тобі аж до землї, гетьмане!

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Умом і серцем над панами пане!
Клянусь тобі землею й небом Божим
На тебе бути, скілько сили, схожим,
І Речи-посполитій так служити,
Щоб і в козацтва дяку заробити. *(Виходить.)*

Жовковський.

От Русин і козак, народу слава!
Без страху й плями лицар запорозький,
Ясни́й дух, правий й совість не лукава...
Таким був Байда і гетьман Острозький.
Між нами й ними, грубиянством диким,
З осьвітою високою він стане,
І миротворцем зробить ся великим,
І може лад між двох братів настане.
О Польщо, цьвіте сьвіту! ти б зьвіздою
Новою на востоцї засияла,
Коли-б Славянство з Русью та з Москвою
Союзом правди і любви звязала! —
Ну, що́ про Лободу чувати?

Один з почту.

Перестріли
Його аж під Шершнями наші роти
І козаків шаблями, кулями впинили
Від лютої руїнної роботи.
Метнувсь назад на білопольскі луки,
На Пиків, на Брацлавщину й Прилуки.
Є чутка дивна, нїби знана панна
Писала до козацького гетьмана...

Жовковський *(понуро).*

Нам поголосок в полї не збирати, —
За нашу честь і короля вмирати!

Вертаєть-ся **Тарло.**

Тарло.

Ясновельможний пане мій гетьмане!
Над Гострим Каменем той Цар крилатий,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Щó з Уманя суплїкував до Струся,
Благаючи його тебе вблагати,
Вже з Лободою спільний табор строїть,
У пять рядів вози скувавши босі,
А ковані з гарматами риштує,
В четверограні баштами шикує.

Жовковський.

Учора раб, сьогоднї цар потужний.
Із голоду вмирав і зьвірем кволим,
Покинутий зрадливим гайдамацтвом,
»Ховавсь по пущах, нетрах і затонах«.
Тепер мене до бою викликає,
Носителя прославленого стягу!
Так і Серпяга, і Самко Зборовський,
І Шах страшний, і звивистий Арковський
То королю себе під ноги слали,
То мов царі сумних пустинь вставали...
Такий козак; таким він був і буде,
Аж поки з його вийдуть *инші* люде...
Га, тулумбаси? так, гаразд! Рушаймо
І ворога отчизного скараймо!

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Там-же таки.

Увіходить **Касильда**, *почет відступає геть.*

Жовковський.

Ти, ясна панно?!

Касильда.

Я, мій любий пане.

Жовковський.

Серед войни, між двох кошів крівавих?!

Касильда.

Война — моя відрада, втїха, оправданьня.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Жовковський.

Не розумію.

Касильда.

Се той віщий голос,
Щó воїну великому говорить
Про подвиги його в грядущі роки,
Про славу, честь і висоту отчизни.

Жовковський.

Якимсь чудним огнем ти все палаєш,
Вельможна панно. Щó з тобою сталось?

Касильда.

Велике сталось. Слухай. Час короткий...
Була я між козацтвом невидима.
Страшний се Мінотавр! Не покладай ся
На лук тугий твій і на меч твій гострий;
Лож буде й кінь потужний у спасеньні.

Жовковський.

Короткий час, гукають тулумбаси,
А ти псалтирні вірші промовляєш...

Касильда.

Пророцтво я до тебе промовляю,
Пророчим, вищим голосом глаголю.
Знай, що над Гострим Каменем потугу
Ворожу ти подужаєш, та тілько
Від всемогущого, сьвятого слова
Поляже, згине гидра стоголова.

Жовковський.

Щó се з тобою?

Касильда.

З-під меча устане,
З-під слова — ні!... Поляже, згине,
І пастир стадо пасти-ме едине...
Не суп ся, пане! Знай *(виразнійше)*: *Уже готова*
Машина, щó Москву під нас нахилить.

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ся проповідниця сьвятого слова —
Русь, Польщу і Москву з'єдинить!

Жовковський.

Москва, машина, слово... Годї, годї!
Нема про се в нас часу на походї.
Прощай!

Касильда *(заступивши дорогу).*

Од Господа сіе, і дивно есть
Во очію твоєю, любий пане!
Так отже знаменьня тобі!

Жовковський.

Касильдо,
Ти, жертво злюк безсовісних!

Касильда *(не слухаючи).*

Настане
Трудна, крівава і страшна година.
Ти важити-меш ся з козацтвом лютим,
І сумнївати-меш ся що-хвилини,
Кому підклонить ся Русь-Україна,
А я, я нахилю вагу до тебе, —
Я!

Жовковський.

О Боже правий! скілько в їх потуги,
В сих єзуітів!

Касильда.

Тілько я наруги
І сорома не допущу́ до себе.
Я *чудо* сотворю над Мінотавром...
Тебе, коханого, вквітчаю лавром,
І — чистою зістану ся, як мати
Предвічного — сосудом благодати.

Жовковський.

Замовкни! стій, язику нечестивий!
Поєзуїчене, слїпе блюзнїрство,
Під сьвітоносним стягом християнським

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Гидке, поганське, темне безувірство!
В імя тієї церкви, щó народи
З насильства і розбою рятувала,
Щó сьвіту благодатньої свободи
З просьвітою закони дарувала,
Я проклинаю дьявольскі тенета,
Котрі Лойола виткав нам з науки
Великого пророка з Назарета
На вічні розуму і серцю муки!...
Геть, божевільня! я тебе не знаю,
Підмогу єзуїтську зневажаю!
Верстай свою погибельну дорогу:
Мій меч служити буде правди Богу.

(Відопхнувши її, виходить з почтом; Касильда стоїть, заломивши руки.)

Увіходить **Ignotus.**

Ignotus.

А щó? багато твій заважив розум,
Не покорившись розума закону?
Багацько вдіяло дівоче серце
Без надиху слуги сьвятого трону?
Ти зазирнула у вертеп козацький,
І стало жаль тобі нїжного тїла...
Ти рятувати церкву, християнство
І разом женське естество хотїла!
Не на землї жених твій, а на небі,
І Він тебе хрестом своїм крівавим
Назнаменав, щоб гинула для сьвіту:
То й гинь, о чадо неземнóї слави!
Ти млява серцем: бачу се. Я духа
Твого піддержу тайною новою:
Машина, щó під нас Москву нахилить,
Се — мертвий і воскреснувший царевич.

(Пошепки)

Більш не питай. Дванадцять нас, прелатів,

Generated on 2015-05-16 07:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

На гостії у Римі присягнули,
Щоб тайни, скритої в серцях побожних,
До-віку оглашенні не почули.
Сьвіт погибає, доню; ми рятуєм
Його від польских нововірців модних,
Від схизми Фотія христопродавця
І суемудрія наук свободних.
Ти серед нас — Марія Магдалина,
Наперсниця дванадцятьох едина.

Касильда.

Так стало ся ж, мій отче! Буду жити
Для Бога й Церкви... Сьвітові ж я мертва!

Ignotus.

Хвала! Да совершить ся ж трисьвятая
Дівочої самопокори жертва!
Самопокори і самозреченьня,
Погорди тїла а душі спасеньня!...
Нехай народи християнські знають,
Чого в нас Полька доказати зможе...
О, да пособлять нам ті, що́ витають
На небесах, сьвяте наслїдьдя Боже!

(Касильда схилять-ся йому до колїн.
Завіса спускаєть-ся.)

СЦЕНА ПЯТА.

Ніч на Солониці. Навкруги маячать огнища.

На вишках **двоє чатовників**; *другі чатовники лежать покотом долї.*

Первий чатовник.

Бердо!

Другий.

Не спи твердо!

(Чути з далекої чати: »Бердо! Не спи твердо!« а потім ще з дальшої й дальшої.)

Первий.

Солоне поле... Солоно прийшлось тут

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В окопах під гарматами стояти.
Не дав Струсь нам зголоджену голоту
В царя восточного прогодувати.

Другий.

Бач, як до Польщі повернула доля:
Що Поляки Русь Русью побивають,
З перевертня Жовковського героя
Ненáситного можновладства мають.

Первий.

Ох, бурсо! тяжко нам тебе згадати,
Що ти була нерідна наша мати,
Що недоляшки нам тебе придбали,
І за латину шкуру нам здирали.
А лучче б там було хаптурувати,
Де хаптури ведуть і до владицтва,
Анїж тут хаптура за зраду взяти,
Ще гіршого від лядства, папства й єзуїтства.

Другий.

Чи се ти з голоду чи з перепою
Про бурси й хаптури якісь провадиш?
Шкода було менї втїкать з тобою:
Нїчого тут з гарматами не врадиш.
Перепятив нам Тарло шлях Муравський,
Одняв Струсь воду й пашу з чагарами.
Без хлїба Севериня дух козацький
Покреплює самими горілками.
З усїх се штук мудріща в його штука,
Бо гірка мука на тще серце вмерти.

Первий.

Нї, брате! у мене спитай про муку,
Щó гірша і з душею над розлуку.

Другий.

О Господи!

Первий.

Молись, молись за мене:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Страшне я вкоїв діло і мерзене,
Про те й на сповіді б я не признав ся,
Щó вкрила ніч, мовляв, козацька мати.
Та чую смерть близьку, і се злякав ся
Без сповіди братерської сконати.

Другий.

Не бійсь, кажи, мій любий побратиме!
Господь на суд обох нас разом прийме.

Первий.

Учора вартував я в наказного,
І до його впускав ченця сьвятого.

Другий.

Догадуюсь: ченця або черницю...
О Господи! побий сю чарівницю,
Щó гетьманів на віки порізнила
І в таборі усобицю зробила.

Первий.

Побе Він з нею й нас, мій побратиме...
Нехай же ніч капшук сей клятий прийме;
Зрадлива мачуха вона, не мати,
Що нас навчає красти та зраджати!

(Достає з кешені капшук і хоче швиргонути.)

Другий.

Стій, брате! Дай менї хоч подивитись,
Чим підкупив тебе наш Цар на зраду,
Щоб знав, про що обом братам явитись
На Божім судищі... Кажи всю правду!

Первий.

Нá, ось вони, червінцї щирозлоті...
Дивись, і в темряві блищять прокляті.
Коли-б душа та не була в турботї,
Було б за що обом нам погуляти.

Другий.

Я з-роду ще сього не бачив дива...
Кажи ж, чого така в душі турбота?

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Первий.

Того, що чата буде в нас фальшива:
Пропустимо в шляхетський табір чорта.

Другий.

Черницю б то?

Первий.

Еге!

Другий.

Господь з тобою!
Чого-ж лякатись тут? Нехай нахаба
Іде к дияволу!

Первий.

Того, що баба,
З дияволом у змові, з'їла Трою.

Другий.

Нам до Троян і Греків не рівнятись...
Та й що́ за гріх — черницю пропустити?

Первий.

Нї, брате! мусимо в тім озиратись,
За що не звично золотом платити.
Он ба', як небо від землї 'ддїлилось,
Мов шаблею крівавою відтято...
Боюсь, коли-б вона ще й не спізнилась,
Та не прокинулась і сонна чата!

Другий.

Не бій ся: де сам чорт не постигае,
Туди, мовляли, бабу посилае...
А будуть сьвідки — золото заслїпить
Їм очи, та й мовчати-муть: зацїпить!

Первий.

Ідуть, ідуть! Глянь, бовванїе двое
І по знаку вони менї обое...
Малий чернець — се Ляшка чарівниця,
А огрядний — Цар Наливай, жар-птиця.
Отсе ж і та призначена година...

Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Будь про́кляте життя козаче, хиже!
Будь проклята козацька шарпанина!
Проклін усїм, хто па́лить, коле, ріже!
Я чую смерть, та ще яку? собачу!
Без каятьтя в гріхах тяжких!

Надходять **двоє ченцїв**; *високий, огрядний скидає з себе окритьтя і обявляєть-ся* **Наливайком.**

Наливайко.

Геть ледащице! геть з очей козацьких!
Обоє ми тобою навтїшались:
Іди ще до апостолів тих лядських,
Щó в нашу Русь пявками повпивались.

(Малий чернець зника, чатовники зоскакують з вишки.)

Гей, козаки! прокиньтесь, годї спати!

(Козаки схоплюють ся.)

Спогляньте лиш ген там під ляцькі шанцї!
Гетьман ваш, родич кревний панства-шляхти,
Туряє жінку і в-ночі і в-ранцї...
Нераз уже ченцем шерепа ходить
З листами від козацького гетьмана:
В чернечому перевдязї козак її проводить
До Струся, Тарла і до мосцїпана.
Я рясу з каптуром схопив із його *(показує)*,
Та втїк паливода хисткий, щó робить
Від нас укритим зрадника старого
І нас Ляшві на играшку способить...
Ге, ось він де!... Га, зраднику паскудний!
Настав про тебе день собакосудний.

(Вбиває первого чатовника.)

Увіходить **Лобода** *з почтом, під бунчуком.*

Лобода.

Безумний і безчесний Наливаю!
Твою завидливу я душу знаю,
І Кішка та Палїй твої звістили

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мене про все, що́ потай ви врадили.
Не хто, як сам ти, злюко окаянний!...

Наливайко *(перебиває).*

Не слухайте, що́ плеще зрадник пяний!...
Він од Москви вам очи одвертає,
Обабився Ляхівкою окаянний
І вас Ляшві під ноги підгортає.

Гук чатівницької купи.

А правда, правда! ми давно се чуем,
Що Лобода держить нас у-в облозї.

Наливайко.

Старому бабію дарма ми потураєм;
Моя ж надія в праведному Бозї.
Давно б уже зо мною ви пробились
Крізь ляцькі шанцї до царя благого,
Давно б ми поруч з Москалями бились
Против Ляха, нашийника лихого!

Лобода.

Коли се я держу тебе в облозї,
Так бий на мене, злюко! Я стояти
З'умію на моїй правій дорозї
І смерти сьміливо у вічи зазирати.

Наливайко.

О, нї! козацького не подабає
Гетьмана Наливаєві стинати:
Нехай тебе військовий суд скарає.

Лобода

(кидає геть булаву, верга́є на землю бунчук, вирвавши з рук у бунчужного, і печать, вирвавши у писаря).

Без булави, без бунчука й печати
Я не гетьман вам, поки чорна рада
Волить судом верховним розібрати,
Яка в скаженного гультяйства правда.

Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Наливайко *(перебиває).*

Гультяйство ми в недоляшка скаженне,
Що хочемо піддатись Москалеві,
Як думав і Косинський, пан спасенний,
А не попихачу магнатства — королеві.

Другий чатівник.

Піймав ся на гарячому сей зрадник вчинку,
Та й не гетьман уже, так биймо
На його боєм; а щó він про жінку
Нам скаже, віри анї-же не ймімо!
Гей, хто за мною? Хто не хоче гинуть
У вовківнї, в окопах? виступайте!
Гей, хто шанує матїр Україну,
Менї в бою потужности додайте!

(Лобода стоїть нерухомо; всї стоять нерухомо.)

Наливайко.

Ледача ледар! не твое тут право
На сиву голову лицарську бити,
Заслужував гетьманства він крівавo,
Ти ж, псе, ехидо, недостоєн жити. *(Убива його.)*
Багацько вас таківських Українців,
На працьовитій пятернї мизинців,
Щó матїр вихваляєте словами,
А честь її ганьбуєте дїлами. —
Браташшя, знайдете червінцї
В обох у їх, щó ляцький сват платив
За те, щоб нас під панство нахилити
Та й стригти всїх, як у-в отарі вівцї,
А руську честь і славу погубити.
Додайте помочи в бою менї!

(Чатівники кидають ся до трупу у кешенї. Гармати бють з ляцьких шанцїв.)

Лобода.

Он хто погубить вас, бідах, без мене!
Се не гармати, се той голос трубний,

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Щó скупище, в завзятости скаженне,
В-останнє зве на панський вирок судний.
(Гармати з козацьких окопів. Спускаєть-ся завіса.)

СЦЕНА ШОСТА.

Варшава. Садок перед єзуїтським кляштором. Вид з горп на Вислу.

Увіходять **Туркиня** *та* **Параска** *з кошиками.*

Туркиня.

Обидві потомились ми, сестрице,
Нема здоровя: козаки забрали.
Віддишмо у кляшторному садочку:
Мов Божий рай ксьондзи його вквітчали.

Параска.

І справдї, сестро, тут попи між лю́дьми
Убогими й багатими раюють.
Кругом квітки та дерева пахущі,
І над панами ницаки панують.

Туркиня.

Як нами вергає зрадлива доля!
З-під козаків та під панів метнула,
З біди в нову біду.

Параска.

О нї, сестрице!
Се не біда! Дай, Боже, многі лїта
Ясновельможному та пану Тарлу!
Вони сюди заслали нас премудро:
Тут люде нас, хто ми такі, не знають,
І всюди словом добрим покликають...

Туркиня.

А правда! Я б до роду не вернулась:
У нас якісь жорсткі душею люде.
Робити-му, годити-му, то й добре
Менї на старість між Ляхами буде.

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Параска.

А я одним гидую: що до панї
Червонопикий ксьондз без пана ходить...
Паскудний звичай... Я шепнула пану,
А він менї: to nic, мовляв, не шкодить...

Туркиня.

В нас козаки, у їх ксьондзи буяють,
І совість і здоровя заїдають.

Увіходить **козак Бурлїй** *на деревянцї, з кобзою.*

Бурлїй.

Здорові були, землячки! А де ваша Мотря, що я на торгу з кошиком її не бачу?

Параска.

Не здужає, лїчять у Замойського шпиталї.

Бурлїй.

От знайшла де нездужати! Тут харчі добрі, робота не важка, нїхто не зневажає тебе. Я помолодшав тут. Одно горе, що проклятущі Ляхи втяли ноги мало не до колїна.

Туркиня.

За що-ж се так?

Бурлїй.

За те, що добре бив ся у Мартиричах. Хотїв і собі скочити до козаків в поломя, та бісова Ляхва підстрелила, та втявши ноги й перекинула в Варшаву, щоб знали, на якого зьвіра, мовляли, полювало жовнїрство. Кулю вийнято з кістки, а ноги втято.

Туркиня.

Так за се ж треба дякувати а не проклинати!

Бурлїй.

Ляхам-ворогам дякувати!

Параска.

А ти-ж кажеш, що тут і харчі добрі, і нїхто не зневажає.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Бурлїй.

Нї, нї! Ще й гроші дають на пиво. Як заспіваю пісень козацьких під кобзу, так наскидають геть у шапку грошей. А як проложив їм пісню про Царя Наливая, так і до домівки закличе іти між гостей — не то що; мої струни самі собою так і зарокотали. Сю [пісню] вельми вподобали і базарні люде, і самі таки пани. Ось вона, я й вам заспіваю:

»Добрий-вечір тобі,
Зелена діброво!
Переночуй хоч ніченьку
Мене молодого.
Не переночую,
Бо славоньку чую
Та на твою, козаченьку,
Голову буйную.
Добрий-вечір тобі,
Зелений байраче!
Переховай хоч до зорі
Голову козачу.
Не переховаю,
Бо славоньку маю
Та на твою головоньку,
Царю Наливаю.
Крикне ж Наливайко
Від гаю до гаю:
Налїтайте, воріженьки,
Сам вас накликаю;
Сам вас накликаю,
Щиро привітаю,
Необачні головоньки
З плїч всї поздіймаю.«

Сю пісню вподобали. А все таки Ляхи. Сказано, прокляті кателики! Як таки замурувати козаць-

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

кого батька Криштофа Косинського живцем у цегляний стовп!... А Царя Наливая, так сього хочуть спалити в мідяному волові.

Туркиня.

Так сьому таки правда, що пан Жовковський та пан Тарло подужали козаків? Я думала, що їх і пекельна сила не подужає.

Бурлїй.

От тобі на́! А ви-ж чого на сю вишку, як на сїдало кури, змостились? Та-ж отсе зараз вести-муть Царя Наливая в кайданах.

Параска.

Йо? чи справдї? того ж люде он біжять купами до Висли!

Туркиня.

Боже мій єдиний! Боже мій праведний!

Бурлїй.

Розпитував я скрізь про того мідяного вола, де він є, де палити-муть Северина; так нїхто не зна, а притьмом палити-муть, і воляку такого споруджено, що мов бугай ревти-ме, про се й ксьондзи торочять між людьми; не то що, я й не бачивши проложив уже пісню про мідяного вола, ще красчу нїж сїчові дїди про братів Стусів співають. Ще-ж би й не подужати Ляхам козаків на Солоному полї, та встряла між козаків якась чарівниця. Вона ж то й зробила так, що Лободу вбив Наливайко в таборній усобицї, а Наливайком козаки з облоги визволились. Та не честь і не подоба таке панам Ляхам робити, щоб, узявши Северина живцем, зненацька на козацтво бити, на те саме козацтво, що́ вже окупилось. Нехай мідяний воляка реве про панську славу, моя душа ширше ревти-ме про козацьку помсту.

(Чути дзвони, стріляньне, жоломійки, тулумбаси.)

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Туркиня.

Ведуть, ведуть!

Параска.

Де-ж він? котрий?

Бурлій.

Ото він, що́ в кармазині з двома стравусовими пірами на шлику. Дивітесь отуди, де бунчук з корогвою повіває. Бачите? Біла корогов з червоним крестом, і булаву в руці держить. Булаву! Коли-б ту шаблюку, що́ прозвано Важкою, він би дав панам чосу і в Варшаві! Се наш Северин в цісаря таку корогов хрещату заслужив. А спогляньте, скілько із-заду козацьких прапорів-прикмет?! Де-ж то їх пан Жовковський позатикає? Князь Василь позатикав прапори Косинського аж у Кракові у сьвятого Станислава на Скалці, а Жовковський мабуть оттут, у єзуітів. Обидва вони перевертні. Бодай їх кодло не діждало панувати! Оттепер дивітесь! Що́ за людина чепурна, красна! На-вдивовижу сьвітові такого козака создав Господь! Уже правда, що Цар Наливай!... І отсе пекельники спалять його живцем!

Параска.

А се-ж яких іще двох ведуть по-заду? в кармазині та в блаватасї?

Туркиня.

Хиба не впізнаєш?

Параска.

Не вже вони?

Туркиня.

Вони? Коли-б і їх живцем спалили!
Урізались мені на-віки в серце,
В Турещині ба й потурнак запеклий
Менї таким безбожним не здаєть-ся.

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Параска.

Тепер, сеструню, гріх про них так казати. Як стратять їх Ляхи, то всї гріхи їм відпустять ся. Так і Зизан казав з польової казальницї про ляцьких стратенців, як було слухаєм ми його, повибігавши в поле, як уже позапечатувані були в нас церкви.

Бурлїй.

Аж он їде сивим конем і той, щó звоював Царя Наливая. Я бачив його в образ у Мартиричах, як перевязувано менї ногу. Хороший пан! Инший би, як от князї Вишневецький та Корецький, зараз би тебе на шибеницю, а він спитав: »Лейстровик чи охочий?« — »Лейстровий, мосцї пане.« — »Біляк чи отаман?« — »З отаманьня, милостивий добродію.« — »Не годилось би (рече) лицареві до гультяйства встрявати. Бережно його везїте,« наказує. Хороший пан!

За сценою.

Wiwat, wiwat, jaśniewielmożny panie!
Wiwat, panie koronny hetmanie!

Побіля садка ведуть **Наливайка.** *Людський тиск.*

Голос із купи.

Wiwat, wiwat, Caru Naływaju!

Наливайко.

Я справдї цар, і буду царювати
Аж поти в Польщі, Русї й Українї,
Поки всї панські замки і палати
Побачять люде в попелї й руїнї!

Голос із купи.

Тебе, бідахо, спалять живцем у мідяному волові і попіл твій по вітру розвіють! Як же ти царювати-меш?!

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Наливайко.

Самим імям моїм, — його не спáлять
І з попелом по вітру не розвіють.
Його ще ненарóждені возхвáлять,
І помсту в тисячах сердець посіють!

(Спускасть-ся завіса. Крізь тулумбаси і суремки чути зловіщий плач.)

Кустош *(до трьох по сей бік завіси).*

Чого се ви сюди поналазили? Precz! *(проганяє палицею.)* Гм, гм!... Се пахоля розносить по Варшаві слова гетьманські, tajemniczy pachołek, мовляли... Ох-ох!... чудні настали часи. Найпотужнїщий між панами, великий коронний гетьман Замойський, не звіряє свого слова паперові, а коли що, відмовить ся пахольским недорозумом... Не жди, пахолку, пана кардинала. Сьогодні нема його й про самого примаса.

Пахолок.

І не велено ждати, пане кустошу. Велено тілько на його листове питаньне відказати: »*Не за одно слово ні-ко-ли.*« От і все мое посельство. *(Виходить.)*

Кустош.

Гм, гм! Оттакі настали часи, оттакі звичаї! Гетьмани цурають ся листуватись з його еминенцією кардиналом, еге! Дивний менї й сам пан кардинал. Та про те названо мене в Римі — sepulcrum, щоб я сповняв до йоти, щó менї повелить Ignotus. У мене кардиналові *таке* імя, а у кого — *инше*... Недовідомі судьби Господнї: схизматицький царевич на лонї у braciszków Jezusa! Як уся Острожчина перейде в кателицькі руки через князя Януша, щó хрестив славний наш Скарга, так перейде в наші руки й московське царство. Якими б дорогами нї дійшлось, аби

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сталось! Усе гріховне мира сього робить ся в Бозї праведнім, і нечисте мира сього претворяеть-ся в чисте, і злотворне і нечестиве мира сього являеть-ся спасенним, коли підпомагае спасенному задумові. Задум сьвятий осьвячуе собою й злу-лиху справу свою, казав отець езуіт... а може — може — гм!... Химерні речи!... так бач зручніш і способніш... хиба що так!...

Увіходить **Ignotus** *яко кардинал.*

Ignotus.

Оддав еси ключа?

Кустош.

Оддав?

Ignotus.

Всї входи,
Мов у Господньому раю, хранити,
І хто б нї допевнявсь мене побачить,
Хоч-би й король сам, те-ж чинити.

(Низько вклонившись, кустош відходить.)

Царевич Дмитрій... О потужне слово!
Хто первий вимовив, достоен сану
Не кардинала, нї, Отця сьвятого...
І буду ним! Як роздїлив козацтво,
Так роздїлю на *ся* й Москву невірну!
Рукою Дмитрія мого Бориса
Зведу з престола, і на всю вселенну
Простру сапог мій, мов на Ідумею.
У *мене* він в руках судьби знарядьде...
Я показав його моїй коханій,
Моїй великій, дивній героїнї,
Що́ вирятувала нас на Вкраїнї.
Доволї з неї... Тайна пів-одкрита
Чаруе більш усього женську душу.
А исту, щирець видумки сьвятої
У серцї глибоко ховати мушу...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Іде!... Земля під нею раєм дише.
Се перло женщини й цьвіт католицтва,
Одрада церкви нашої у скрутний час
І торжество сьвятого єзуїтства!

Увіходить з бокових дверець **Касильда,**
пишно зряджена.

Тепер нехай вона мене цїлує
Коханих уст солодким цїлуваньням.
І над вино любов твоя солодша,
І над всї пахощі — твоє диханьня.
Імя ж твоє, моя кохана, льлеть-ся,
Мов та олива, чиста, благовонна.

(Хоче її поцїлувати; вона відступає.)

Щó-ж се, немов квітки роса вечірня,
Румянець твій нїмії сльози кроплять?
Як вельми я люблю тебе, мій раю,
За мене говорили бриліянти.
Вони, мов зорі, на тобі сияють,
Від серця к серцю з-тиха промовляють;
Чи може мало ще тобі окраси,
Що ти з очей блискучий жемчуг рониш?

Касильда.

Мій духу жизни, янголе спасеньня!
Твого я цїлованьня не достойна!

Ignotus.

Ти, щó престол апостольский підперла?
Ти, щó врата пекельні зруйновала?
Як буду я намістником Христовим,
То ще в живих тебе канонїзую;
Тепер же, в радощах неізреченних,
Тебе, красо красот земних, цїлую!...

Касильда.

О сьвятосте моя! о сьвіте Церкви!
Не доторкай ся до мутної чашї:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Два лобурі, кріваві людожери,
Один за 'дним сю чашу осквернили.

Ignotus.

Ти, чесне перло чистих дїв, без страху
Зійшла в страшний вертеп гидкої схизми,
Підвалину її міцну струснула,
Верхи її аж до землї нагнула;
В'оружила еси на брата брата,
Зробила з дикого героя — ката;
Царя сїпак в кайдани закувала,
І лаврами Жовковського ввінчала;
В порабощеньнї ти була цариця,
І в воскресеньнї — чиста голубиця.

Касильда.

Нї, чую серцем у собі гидоту...

Ignotus *(узявши її за руки).*

Поцїлувавши сї уста чудовні,
Обнявши пишну лебедину шию,
Я сьвятостю моєю з тебе нечисть,
Моя кохана, мов іссопом змию. *(Цїлують ся.)*
Чи знаєш, сестро, *хто* тобі в дорозї
Служив за пана при служонцих паннах?
Той мертвий і воскреснувший царевич,
Щб під сьвятий престол Москву нахилить!

Касильда.

О небо!

Ignotus.

Й не випитуй більше, сестро!
Я клявсь... Не хутко ти його побачиш,
А тілько чути-меш непевну чутку...
То Божий грім густи-ме над Борисом.

Касильда.

Сьвята хвилина!... Щб я серцем чую?

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ignotus.

Ти чуеш Бога на землї, кохана,
Його силенна сила сьвіт увесь обійме,
Поганство й схизму сокрушить на віки!...
Тепер ти чиста, сестро голубице,
І з Церквою зільлеш ся во-єдино!

Касильда *(закривши руками вид).*

О сьвятости моя! бою ся...

Ignotus.

Знаю:
Нечистого зачатьтя ти боїш ся...
Ось трунок против його. Ми, каплани,
Себе нераз сим трунком визволяли.
На́, пий і знай: зарідок схизматицький
Не вдержить ся в утробі католицькій.

(Охрестивши, вона пе.)

Ввійду ж тепер, моя кохана сестро,
В твій вертоград, розкошами багатий,
Моєї мирри назбираю в волю,
Моїми пахощами любо впю ся,
В земнім раю, божественна, з тобою,
І мов на небесах возвеселю ся!

*(Обнїмають ся і ввіходять у палац.
Завіса спускаєть-ся.)*

КІНЕЦЬ ДРАМИ.

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

VI. ИРОДОВА МОРОКА,

НАРОДНЯ ВЕРТЕПНЯ ДИВОВИЖА.

СЦЕНА ПЕРША.

Цар Ирод, убраний по турецьки, сидить на троні, з люлькою в руці. Біля нього на тім самім троні сидить, понуривши голову, его царіця Кривда, також убрана по турецьки. Доокола трона стоять сердюки, ґвардія з потурнаків, се есть славяньских ренеґатів, в зброї.

Ирод.

Я багатий, я потужний,
я в сріблї і в злотї,
людей ріжу і катую
по своїй охотї.

Дишуть смирною, алоем
пишні мої шати,
кість слонова ізкрашає
мій чертог багатий.

Та любіще менї пахне
кров лихого миру:
серце грає, як побачу
катову сокиру.

Я багатий, я потужний,
загріб сьвіт під себе;
коли-б сходи хто спорудив,
то досяг би неба.

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Закував я у кайдани
людську матїр Правду;
замість неї кличу Чорта
з пекла на пораду.

І пекельний менї служить
вірно як собака;
та біда, що не боїть ся
його гайдамака.

Запорозький дух не згинув
у кормизї лядській,
то й тепер він не кориться
силї потурнацькій.

Не боїть ся клятий Смерти,
із Чорта кепкує,
а Жид його хоч і поїть,
він хмелю не чує.

Чи ковшем, чи буль-буль з пляшки,
пє, не розбирає;
чи варену, чи сивуху,
наче квас лигає.

Ік півночі мов і впеть-ся,
та Жида не слуха:
не нахилить Жид під Кривду
козацького духа.

Щó й робити, сам не знаю
цар я на всю губу,
та не впораюсь у царстві
із завзятим чубом.

Тілько він менї й морока,
а-то все поникло,
все під Кривду нахилилось,
з Правдою затихло.

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Жінко серце! люба Кривдо,
між царми царице!
ти сумуєш на престолі,
що сьвіт веселить ся, —

у бідоті веселить ся
босоніж танцює,
і з твоеї високости
день і ніч кепкує.

Все ж те коїть не хто инший,
як той гайдамака,
той безхатник, безземельник,
з предків гольтяпака.

Викохав у грудях духа,
як орла на скелі,
та й буяє в нас по царству,
голий та веселий.

Кривда *до потурнаків.*

Сердюки, мої коханці,
вірні мої слуги!
Чи до віку ж нам не збутись
сорома й наруги?

Я вас випестила з-малку,
коло серця клала,
і отрутою вас, наче
гад, загодувала.

Докажіте ж всьому сьвіту,
що ви — не Славяне:
задушіте своїм духом
кодло те погане.

Сердюки.

Ой царице, наша мати!
змилуй ся над нами:

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

утомились ми, бючи ся
із степовиками.

Дерли ми з них цупку шкуру,
городи палили,
а козацькими кістками
болота гатили.

Погасили всюди сьвітло,
і в церкві і в школї;
тепер в темряві й тїсноті
сидять вони голі.

Щó ж робити ще, не знаєм,
розум не сягає...
Вже нїчого, опріч духу,
в чупрунів немає;

а нам з духом воювати
не судила доля:
поки сонця, поки сьвіту,
поти його воля.

СЦЕНА ДРУГА.

Вбігає Жид в однім патинку. Шапка спадає назад. Він рве на собі волосє й бороду.

Жид.

Ой вай мір, пресьвітле царство!
лихая година!
чиста Дїва, не вінчавшись,
породила сина!

Ирод, *підскочивши на тронї.*

Щó ти плещеш, воропаю?
де твій розум дїв ся?
чи ти зсунув ся із глузду,
чи з ляку скрутив ся?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Жид.

Народився у Вифлиемі...
бою ся сказати...
(шептом) той, що́ буде на всім сьвітї
во вік царювати!

Кривда.

Царювати? мимо мене?
нї, сього не буде!
Чиє небо, чиє пекло,
мої будуть люде!

Нї, не дам я цїлим сьвітом
і тому владїти,
хто на хмарах піднебесних
думає сидїти!

Сердюки.

Ой царице, люба Кривдо!
ми за тебе гру́дьми!
зміцнимо твоє ми царство
всюди поміж лю́дьми.

Жид.

Нї, голубята! не з вашим
розумом збагнути,
що́ на сьвітї має в людях
після сього бути.

Усї вбогі, всї голодні
будуть Словом ситі,
і не схочуть, опріч Його,
иншому служити.

Ирод.

Опріч його? Хто ж він? де він?
Жиде навіженний!
не трусись, не озирай ся,
мов той пес скаженний!

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Жид.

Хто Він? хто?... Боюсь казати,
бою ся назвати.

Ирод.

Так не дам же я нїкому
миру бунтувати!

Я пішлю на його зараз
повки за повками;
мов травою, усю землю
вкрию сердюками.

Жид.

Не поможе твоя сила
проти Його сили:
бо вже Його запорожцї
муром оступили.

Ирод.

Звідкіля ж вони взяли ся,
навіженний Жиде?
Хиба мертве до живого
з того сьвіту прийде?

Жид.

Прийде, царю, ой вай, прийде!
дух їх невмирущий:
устає з землї незримо,
мов огонь жерущий.

Шкода нашого захóду!
все тепер пропало,
щó на сьвітї панувало,
грошики збирало!

Наш запеклий гайдамака
вже повки шикує,
і кругом колиски ходить
та варту вартує.

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

А з тобою, пишний царю,
хоче мабуть битись,
і московському цареві
миром підклонитись.

Ирод.

Чи ти пяний, чи сновидний?
не пійму нїчого!
Покажи менї найблизчу
дорогу до його!

Жид.

О, далека тобі, царю,
до Його дорога!
бо людей ти не стидив ся,
не бояв ся Бога.

Ирод.

Тю, дурний! не знать щó плеще!
щó з ним говорити?...
Сердюки! рушайте, ріжте
всї маленькі дїти!

Коли де родивсь завзятий,
то се на Вкраїнї,
у семї між ратаями,
в мазаній хатинї.

Прислухайте ся по хатах
і по всїх оселях,
а найбільш шукайте в давнїх
у козачих селах.

Не живіте нї одного,
всїх повибивайте;
а хто буде боронити,
того в пень рубайте!

Знаю, знаю, хто се коїть,
хто людей бунтує:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

се все клятий гайдамака,
щó в шинку ночує!

Се його дух запорозький
бучу підіймає, —
і вже Дїва якась чиста
Сина появляє!

Із того лихого духу
тілько й сподїватись,
що за Кривду треба буде
ще з кимсь воюватись.

А не з ким, так із тим давнїм
ворогом турецьким,
щó утер і папі носа
і воякам шведським.

До войска: Ой рушайте ж скорим маршем
на чуби лукаві,
та прибавте потурнацтву
гемонської слави!

Сердюки вирушають в похід з тулумбасами і трубами, з гарматами і хоругвами. Під час, коли маршова музика і шум в міру віддаленя притихають, зачинає ся

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Вбігає Смерть з косою. Намітка на нїй пірвана. Половина плахти спала і тягне ся по земли. Она дрожить так сильно, що сухі сустави сиплять ся на підлогу.

Смерть.

Ой рятуйте, люде добрі!
дайте менї раду!
порозбивано кайдани,
випущено Правду!

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Кривда мліє. Ті сердюки, що зістали ся коло трону, підтримують її, щоби не впала.

Ирод, *упустивши люльку.*

Хто-ж се випустив на волю
людську бунтівницю?
А ти де блукала, хирна,
кинувши темницю?

Смерть.

Чи менї-ж одна робота —
Правду вартувати,
та всю ніч і ввесьденички
у косу клепати?

Розплодилось би по царству
стілько в тебе клятих,
що не вдержав би й ордою
правдівців завзятих.

Мушу раз-у-раз косити
на-право й на-лїво,
щоб пустинею здавалось
царство, всїм на диво.

А тим часом, як я з працї
потом обливалась,
щось страшенне на сїм сьвітї
проміж миром сталось.

Народилось якесь диво —
бодай не казати!
і від радощів сказив ся
гайдамака клятий.

Взявши келепа у руки,
розбив пута в Правди,
та й сховав стару каліку
десь серед громади.

Generated on 2015-05-16 07:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Я стяла б її косою,
так вигнили очи:
не розглежу, де між ними
очіпок жіночий.

Покосила на Вкраїні
багацько народу,
та проклятим сіромахам
байдуже про шкоду.

»Раз нас мати породила!«
верещать скаженні:
»Заховаймо матір Правду, —
будемо спасенні!«

А найбільш за всіх буяє
оттой гайдамака:
бо один він проміж ними
лицар-невмирака.

Характерником із Січи
вийшов на Вкраїну —
на досаду бусурменству,
на лиху годину.

Коли Жид його шинками
не з'умів згубити,
то шкода обом нам з Чортом
його подолїти!

А тепер ще вбога Правда
в його під полою, —
мусим марне погибати,
Ироде, з тобою.

Ирод сидить на тронї, заслонивши лице обома руками. Сердюки клопочуть ся коло Кривди.

Ангельский хор.

Слава Богу в високостях,
і на землї тихо!

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

минуло ся добрим людям
віковічне лихо.

Народила ся Премудрість
од чистої Дїви;
осияв незаходимий
сьвіт земні преділи.

Радуйте ся, веселїтесь,
праведники Божі:
зникне злоба і темнота,
творива ворожі!

Тим часом, як всї помлїли слухаючи небесного гимну, Жид роздер на собі одежу, впав на землю, та набравши попелу, щó висипав ся з люльки Ирода, посипав собі голову.

Жид.

Ой вай мір, пропала справа
на всї вічні роки!
Не діймав я тому віри,
щó рекли пророки...

Я все думав, що зневажим
вифлиемське диво,
і повернемо на сьвітї
сьвяте дїло криво.

Коли ж сам Господь великий
подав глас із неба,
то Його благому Сину
підклонитись треба.

Жид падає на землю, і розпростерши руки говорить дальше:

Та вже нї! не дам ледачим
сьвітло привітати,
щó Вкраїну осияло
від хати до хати.

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

З єзуїтами у змові,
з темною Ляхвою,
ми душили вбогу Правду,
лїтом і зимою;

не пускали сьвітла в школи,
церкви замикали;
всї письменні з України
у Москву втїкали.

Тепер гиньмо! бо не буде
там поживи Жиду,
де сияє сьвіт науки
од Божого виду.

Ще Жид кінчить свій монольоґ, як загомонїв з-під землї

Демоньский хор.

Ой горе нам, що Правди не пізнали,
сховали ся від Бога під землею!
нема ладу, нема добра між нами!
пропали ми із тїлом і з душею!

Блаженні ті, щó Господа хвалили,
Його путя спасенного держались!
нас гордощі на небі посліпили,
в свої тенета ми самі піймались.

Хотїли ми Господнї красні твори,
на глум Йому, на сором, попсувати;
замкнув нас Він у демонській коморі,
а мирові намножив благодати.

Коли демоньский хор ще не замовк, зачав ся

Народний плач.

Боже, Боже наш единий!
чим ми провинили?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кому сьвіт ми завязали,
кого ми втопили,

що такі на нас великі
насилаєш муки,
подаєш народ свій тихий
у катівські руки?

Вже-ж Ляхи нас катували,
дерли, руйнували,
на бідоту за Пороги
з України гнали!

Вже-ж Ляхи із нас гарячу
кров повипивали,
а латинці та унити
сьвіт нам завязали!

Через них у всіх народів
зникла наша слава:
за які-ж гріхи великі
ся страшенна кара?

За які-ж се переступи
ворог нас катує,
наче вовк серед кошари
у ночі лютує?

Кажуть люде: в Вифлиемі
Син Твій народив ся...
ой коли-б же сьвіт од Його
хутко просьвітив ся!

щоб ми вміли Україну
сьвітом тим з'єднати —
на завзяту ворожнету
одностайно стати.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Вбігає крилатий Чорт, задихавшись і храмаючи.

Чорт.

Царю! змилуй ся, дай сили!
пекло збунтувалось!
З переляку всї чортяки
геть порозбігались!

Инші, стоя серед грішних,
мов вовки завили:
бо пекельний запорожцї
огонь погасили,

казани з смолою й печи
в прах порозбивали,
і все пекло, мов оранду
Жиду, зруйнували.

Вже драбину з вил чортячих
та з кочерг майструють,
щоб із пекла повилазить:
бо спасеньня чують.

Всї бо люде, від Адама
до Ноя пяного,
повставали з домовини,
геть всї до одного!

То балакають про небо,
сидячи на призьбі,
не боїть ся вже й малеча
чортячої грізьби.

Бо їм, бачиш, обіцяв ся
старий бородатий
свого сина на рятунок
у пекло послати.

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

То давай скоріще війська,
порохів, армати:
для порядку, навіженних
мусимо стріляти.

Ирод.

Моє військо, любий друже,
десь аж на Вкраїні;
нїчим тебе рятувати
при лихій годинї.

Чорт.

Давай знати по дротинї,
митьтю щоб летїло,
докіль кляте гайдамацтво
пекла не спалило!

Ирод.

То не хутко ж причвалає:
бо в нас залїзниця
зарандована на віки
Жидові під Нїмця.

Чорт.

Байдуже! звелю пекельній
силї так зробити,
що сердюцтво буде верхи
по дроту летїти.

Тілько штаням дістанеть-ся,
та се річ остання:
бо людей за бунт стріляти
можна й без убраньня.

А ти, Смерте сухоребра,
коло пекла станеш:
хто втїче з-під оружини,
косою дістанеш.

Енергичні тепер міри
треба нам узяти,

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

щоб у всї грядущі роди
холоду нагнати.

Ирод

пише телєграму і читає:

»Сердюки! ось вам пожива
з ветхого завіту:
прибувайте з того краю
та на сей край сьвіту.

Заробіте менї вічний
памятник стріляньнем,
і прославте моє царство
у крові купаньнем.
Цар Ирод.«

Без предлогів і союзів
двадцять слів, не більше:
нехай знають, що й сам Ирод
по закону пише.

Кривда *до Смерти.*

Щó вони все про стріляньне
та про кров торочять!
тілько мене, мов дитину
казкою, морочять.

Ось умер Жид, а без його
Кривдї не живеть-ся,
та й царському скарбникові
нитка увірветь-ся.

На-що ти його скосила,
сухоребра бабо?
Се ж ти вдїяла цареві
препогану швабу!

Смерть.

Ой не я його скосила,
Кривдо, люба панї!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

підкосив його той хлопчик,
щó родився у станї.

Покіль його сподївались,
скрізь я панувала,
і сьвятих людей і грішних
в домовину клала.

А тепер менї минулась
без упину сила:
бо Премудрість передвічня
небо відчинила;

і не вмре вже нї єдина
праведна людина,
щó пізнала чистим серцем
Господнього Сина.

Отсе згине все жидівство
перед тим маленьким,
щó сияє в Вифлиємі
на руках у неньки.

Кривда.

Бачу, всї ви навіженні,
всї ви недолугі!
Не дадуть жидівству згинуть
мої вірні слуги.

Вони приймуть християнство
і церкви з попами,
а в душі своїй холодній
будуть капсанами.

Я ж, дарма що обомлїла
від першої вісти,
не дам новому цареві
на престолї сїсти.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Я під його потай миру
підошлю Іуду,
та й до віку на сім сьвіті
царювати буду.

За попихача у мене
буде Ирод з Чортом,
а ти, миршава, по сьвіту
бігати-меш хортом,

та стинати-меш безвинних
по його показу,
щоб усе ледаче кодло
вигубити з-разу.

За сценою чути крик. Ирод і другі кидаються до вікон.

Ирод.

Щó там склалось? щó зробилось?
чого збилась буча?

Чорт.

Се ж твое хоробре військо
гукае ідучи.

Ирод.

Не гукае, а голосить,
мов його рубають,
мов завзяті запорожці
з Низу наступають.

Кривда.

Так і есть!... О, щоб лиха вас
халепа побила!
ви дурним универсалом
військо погубили!

Ирод.

Хиба щó?

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Кривда.

Іще не бачиш,
вирячивши очі?
Не штани б тобі носити,
запаски жіночі!

Хто-ж видав, щоб по дротині
військо посилати?
Усї голі із ісподу,
як родила мати!

І тобі, министре Чорте,
нема мабуть стиду,
щоб цареві нарядити
шкоду і огиду!

Ирод.

Щó ти плещеш? Вам усюди
декорум на думцї,
а менї — аби побити
клятих вольнодумців,

щó із пекла на сьвіт Божий
вилїзти готові
і не дать менї точити,
скілько схочу, крові!

Кривда.

Чорта з-два побєш такими
кого сердюками!
Подивись, як похапались
за живіт руками.

Ирод.

Лихо! се ж вони порвали
не одні рейтузи!
О, бодай ти був сказив ся,
навіженний друже!

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Чорт.

Я й забув, що рід ваш людський
без того нїкчемний
нї в попівстві, нї в чернецтві,
нї в службі воєнній!

Тепер вам так, мов Сихемцям,
що́ Жиди старії,
за сестру свою узлившись,
хитро піддурили.

Ирод.

Ще й жартує!... а он з-боку
справдї гайдамака
кинув ся на дране військо,
мов з воріт собака.

Кривда

до тих сердюків, що́ лишили ся коло трону.

Сердюки! слушай! рушайте
всї на козарлюгу,
не подайте розбишацї
війська у наругу.

Сердюки.

Кривдо нене! раді всюди
за тебе вмирати;
тілько шкода гайдамаку
стріляти-рубати!

Вже прудиусів завзятих
ми давно стріляєм,
та що́ з того? тілько порох
та казну теряєм.

Чи один же бо між ними
лицар-невмирака,
от як сей шинкарський дядько,
з Сїчи опияка!

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ще більший крик і лемент за сценою.

Кривда.

Ой які-ж ви легкодухи,
бороди мітласті!
Не престолу доглядати,
вам би свинї пасти!

Ирод, *дивлячись в вікно.*

Горе, Кривдо! горе, серце!
довелось пропасти:
вже почав нас той пяниця
мов снопики класти.

Кривда.

Ще не клав би, що в дорозї
всю снагу згубили,
як до тебе по-чортячи
мов дурні летїли!

Пропадай тепер, нїкчемний
недопека Нїмець,
а менї проміж царями
всюди буде хлїбець.

Хоче йти. Чорт здержує її.

Чорт.

Не втїкай, моя ти славо,
цяце моя люба!
Ми й без калїчи лихого
підобгаєм чуба.

Знаю сих я невмираків
ще перше Плутарха:
не один такий попав ся
у пекло тїмаха.

Царю, дай указ акцизним,
щоб усю горілку
заправляли чортовиньнем,
і втверди супліку

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

міністерії финансів,
що »для пользи царства
треба села всяким робом
надити до пянства.«

Покіль калїч твою вибе
гайдамака лютий,
всюди по шинках горілка
стане мов отрута.

І напеть-ся він по праці,
а тим-часом Жиду
мусим справити, як личить,
чесну панахиду.

Бо ми з його собі мали
вигоду велику,
поки з глузду він не зсунувсь,
не збився з пантелику.

Смерте! зачинай співаньне;
не лїнуй ся, Кривдо;
нумо, царю, по заслузї
поминати Жида!

Всї співають разом:

Упокой, пекельний дїдьку,
з душами лихими
душу скнару та мерзенну
в пекельному димі.

Бо вона шляхетну Польщу
вміла підбивати
по три шкури що-півроку
з України драти, —

тими шкурами сирими
з Турчином дїлитись,
щоб із ним за мир хрещений
та церкви не битись.

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Дратувала орандарством
гайдамацтво голе,
поки вкрило тулубами
панськими все поле.

Тогдї з калїчи та з мертвих
кунтуші здіймала,
із кишень трусила гроші
та в Москву втїкала.

У московське серце влїзши,
козаків манила,
аж поки знов Украйну
в руки захопила.

Мов дитину, піддурила
скарбника слїпого,
і живилась добрим паем
з одкупу царського.

Наробивши по всїх селах
шинкарів без лїку,
розпоїла Украйну,
бабу-недоріку.

Упокой же її, дїдько,
в пекельному димі,
у багнюцї невилазній
з душами лихими.

СЦЕНА ПЯТА.

Входить з урочистою повагою Запорожець. На нїм вся одежа сияє яркими красками і новиною. За турецким богатим поясом — пістолєти в дорогій оправі. Рукоять шаблї блищить від дорогих каменїв. В руках келеп.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Запорожець.

А чи довго вам, ледачі,
крутить веремію?
Я з вас, клятих людоморів,
видавлю олію.

Вже минулась, не вернеть-ся
пакісна година,
що в Ляха була в крепацтві
мати Україна.

Вже поставлю инше царство,
инше пануваньне:
повилазило вже з пекла
пяне отаманьне,

і по-тверезу цареві
восточному служить;
за їх службою старенька
неня не затужить.

Всї здеревіли. Сердюки присїли за троном.

Чорт.

Не бійсь, царю! не бійсь, Кривдо!
не бійсь і ти, Смерте!
Я проклятому пяниці
мушу носа втерти.

Ось нехай різнуть музики
козака від уха:
не видержить, затанцює
голений псяюха!

А тим-часом чортовиньне
вдарить йому в чуба:
мусить впасти та заснути,
або дасть і дуба.

Оркестра грає козака. Сердюки встають за троном і по-трохи поступають наперед.

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Запорожець.

Пек їх матері, як добре
ріже ся троїста!
Ти б казав: допомагае
сила їй нечиста.

Так і бути: поживи ще,
Ироде сподарю,
поки я по-запорозьки
гопака ударю.

Танцює і приспівує:

На Вкраїні новина:
ізкрутив ся Сатана.
Ой чого, чого скрутив ся?
бо Спас миру народив ся.

Гей гоп гопака!
потанцюймо козака!
Треба жити, треба й бити:
наша доля така!

Потанцюймо, звеселімось,
годі вже журитись:
дав Господь нам милосердний
з Турчином побитись.

Висилае Ирод військо
напротив одного;
не злякав ся козарлюга:
бо вповав на Бога.

І поміг Бог козарлюзі,
як колись Давиду,
наробити потурнацтву
на всі роки стиду.

Гей гоп гопака!
потанцюймо козака!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Треба жити, треба й бити:
наша доля така!
Треба бити ворожнету,
адову личину,
боронити від нахаби
матїр Україну.

Танцюючи Запорожець слабне, хитає ся. Хміль перемагає его, підкошує ноги. Він ще раз ударив навприсядки, потім закрутив ся колесом, але вже не міг підняти ся, щоби дальше танцювати; розтягнув ся на сцені і зачав міцно храпіти.

Чорт.

От тепер же нам настала
щаслива година:
ізбагнїтуем на віки
гаспідського сина!
Ой коли-б нам гайдамаку
вкинути у пекло!
всїм би злюкам на сїм сьвітї
стало тогдї тепло.
Бо сама собою Правда
не спасе нїкого,
як почезнуть козарлюги
усї до одного.
А ну, Смерте, кидай косу,
візьмемось за його;
напни пупа, скілько сили,
та бери під ноги.

Чорт бере Запорожця під плечі, Смерть тащить за ноги, але не можуть двигнути з місця.

Смерть

кидає ноги, котрі ледве була в силї підняти.

О, коли-б сей гайдамака
не був невмирака!

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

знав би він мене, як знає
гицеля собака.

Штовхає єго з досади в черево кістлявою ногою; але Запорожець спить богатирским сном.

Я вже косу поламала
не одну на злюці,
а в його нема ні страху
ні жаху на думці!

Чорт.

Царю! дай хоч трохи війська:
бо нечиста сила
без військової підмоги
тут не зробить діла.

Ірод дав знак сердюкам. Сердюки з криком »ура!« приближають ся рівно до Запорожця. Нараз він захропів сильнїйше як звичайно, і они відскочили в страху.

Чорт.

Тю, мерзенні! боїте ся
козацького храпу!
Тілько й сьмілі там, де можна
запустити лапу.

Ірод.

Не лякай ся, храбре військо!
рушай на козацтво,
щоб во віки панувало
в сьвітї потурнацтво!

Чорт.

А бодай ви показились
з храбростю своєю,
з потурнацтвом своїм клятим
і з ордою всею!

Ще попробую я ширше
крила розпустити

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

та, вхопивши гайдамаку,
до чортяк летіти.

Захоплює крилами багато повітря, вскакує на Запорожця і впиває ся кігтями ему в груди.

Запорожець *крізь сон.*

Щó се лазить по грудині
та по пузу в мене?
чи се миша, чи жидівське
кошеня мерзене?

Смерть *підважуючи Запорожця косою.*

Запускай бо йому кігті
у самі жупани,
а не в груди: бо пробнеть-ся,
то всї ми пропали!

Запорожець, *скочивши на ноги.*

Де се я? в якому шинку,
у якій орандї?
Ге! та се-ж Чортяка з Смертю
коло мене справдї!

Бє Чорта келепом. Чорт упав як мертвий. Запорожець звертає ся до Смерти.

І ти, дядино султанська,
сюди прпмостилась?
Ось же на, коли мерцями
ще не вдовольнилась!

Смерть падає, сухі кости розсипались по сценї. Між-тим Ирод і Кривда притулили ся до трону, вхопивши ся за него обома руками, а сердюки знов присїли поза троном. Запорожець звертає ся до Ирода і Кривди:

А ви, кляті людоїди,
чого притаїлись?
чи ще хочеть-ся пожити?
ще ви не наїлись?

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ще ви крови гарячої
не понапивались,
і на золотих перинах
в волю не наспались?

Отсе-ж нате вам гостинця
з Великого Лугу,
коли вже позабували
запорозьке *пугу*!

Він замахнув ся келепом та й стримав ся.

Нї, мизерні! не таким вас
я судом скараю,
як ту Смерть або Чортяку:
я вам кару знаю.

Знаю кару, знаю муку,
страшнїщу від болю:
щоб дивили ся очима
на людськую волю;

щоб ви бачили, як любо
люде веселять ся
і кривавого престолу
нїже не боять ся!

Царюй, Ироде, до віку
з Кривдою своєю
і не знай, коли загинеш
з родом і семею;

що години, що хвилини
бунту сподївай ся,
і своєї навіть тїни
у ночі жахай ся.

А ми в сьвітї будем жити,
Господа хвалити,
що нам Правду, стару матїр,
дав оборонити.

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Гей, музики, баси, бубни!
ріжте та гудіте!
Люде добрі! всї до мене
на танок ідїте!

У сьвітлицї бусурменській,
де кріваві ради
на вас злюки радували,
ланцюги кували,

вдармо об землю ми лихом,
злюкам на досаду,
і прославмо Бога Спаса,
передвічню Правду!

СЦЕНА ШЕСТА.

Входить багато народу в сьвяточних строях. Оркестра грає народний танець, козака. Запорожець крутив ся довго серед народу, наконець знайшов старушку Правду. Они обняли ся і тричи поцїлувались. Потім **Запорожець** *попровадив Правду в першу пару, по-переду множества пар готових до танцю, і ступаючи помаленьку заспівав:*

Слава Богу в Вифлиемі,
праведній просьвітї,
розлилась великим морем
воля й правда в сьвітї!

Правдо нене! ти едина
козаків водила
на поганство бусурменське
і на ляцьку силу.

Всїх жінок ми відцурались
в запорозькій Сїчи,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

а тобі що-дня дивились,
матїнко, у вічи.

Щó казала, ми чинили;
ні ступня без тебе;
на човнах посеред моря
мали біля себе.

Сьмілим серцем зневажали
люту хуртовину,
і вертали ся з тобою
славні на Вкраїну.

Ми з тобою таборились
на Ляхів проклятих;
твоїм приводом побили
гетьманів пузатих.

Через те спроміг ся ворог
козаків душити,
що ти мусила у Кривди
в кайданах сидїти.

За гріхи наші великі
страждала ти, нене,
і взяло над нами гору
кодло те мерзене.

А тепер, як дух лицарський
розбив твої пута,
зникнув морок дуросьвітський
і тїснота люта..

Поки будеш, стара нене,
між нас пробувати,
поти ворог не зневажить
козацької хати.

Під конець его пісні появило ся в глубинї сцени сяєво, в котрім мало-помалу стало видно Вифле-

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ємский вертеп з младенцем Ісусом і Пречистою Дївою над ним. Завіса спускає ся. Чути ще музику і танець, але музика переходить в урочистий тон, тупіт танцюючих переміняє ся в далекий гук грому, а крізь него чути небесний хор:

Слава Богу в високостях!
і на землї тихо:
минуло ся добрим людям
вікóвічне лихо!

КОНЕЦЬ.

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ПРИПИСКИ.

I. КОЛЇЇ.

Матеріяли: Хата 1860 Видав П. А. Кулішъ Петербургъ.

I.—V. Стор. 5, стр. 1. Колїї = гайдамаки з 1768. року;. колїй = той, що́ коле. — 8, 11. скрипицї = диби, кайдани. — 1 з д. навхрест ізкалїчений = Звичайно відрубовали засудженим гайдамакам праву руку і лїву ногу. Гл. I. том, до 88, 1 з д. — 9, 10. каторга = тяжкі роботи карні. — 13. канальска робота = робота при копаню каналів, до котрої цар Петро I. кликав десятки тисяч козаків, особливо в роках 1720.—25. до копаня каналу Ладожского коло Петербурга провадили що-року 20 до 30 тисяч козаків; з них згинула більша половина від хороб, з голоду і холоду. — 23. горен = піч ковальска в кузни, огнище, гута. — 24. колодїй = більший ніж, котрий носить ся в похві. — 10, 2. лишнї карби = I, 198, 10. — 15. куна = (в давних церквах при входї) желїзний обруч на ланцуху, закладаний на шию проступникам. — 11, 6. волочо́к = шклянка, бляшанка на мотузку, котрою набирають з бочки горівку (для проби). — 11. клюга = шпиль списи, ратища. — 21. припіл = подолок. — 14, 6. блягузкати = плести (дурниці). — 12. Не дивуйте ся... = Ноти до сеї народної пісні находять ся в „Записках о Южной Руси“ II, 233. *Кулїш.*

VI.—IX. 15, 6 з д. хлїбами = збіжем. — 16, 9. гурти = стада. — гайдарювати = швеньдяти. — 6 з д. вахлай = вайло, мамула, йолуп. — 17, 7. потачка = попуст, попуск. — 6 з д. шпіґ = шпігун, шпіон (szpieg). — 18, 5 з д. дїй = вираз здивованя

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

і злости. — 19, 3. хлоню = хлюпче. — 20. закаблук = запяток, общас. — 21, 22. пашенна яма = яма де тримають збіже, пашу. — 22, 3. пузо = черево. — 24. копа грошій = 50 копійок (пів рубля). — 25, 6. коверзувати = вигадувати. — 15. хвалить ся = грозить. — 2 з д. верне́те = навертаєте. — 26, 17. хавтур = хабар. — 27, 17. вершник = їздець.

II. ХУТОРЯНКА.

Матеріяли: Руська Хата. Буковинський альманах на рік 1877. Видав Данило Млака. Львів и Чернівці. 1877.

I.—III. 29, 7. стародавного... = Сї слова як і взагалї всї поясненя сценічні в сїм творі писані в россійскій мові (так само в I-ім томі всї примітки в „Основі“). — 31, 8 з д. сережки = ковтки, заушниці. — лпчмани = дукачі на шиї, медалики. — 32, 4. янгадських = в Ен-Гадди (Енґедді), містї і теплім жерелї на західнім березї Мертвого Моря, з тропікальною веґетацією. — 33, 11. сугак = I, 27, 23.

IV.—VI. потїкла... мастила = Такі жарти межи коханками дїють ся і в нашім часї на Вкраїнї. Переводячи ніч безсонно, закохана красавиця удає, що зовсїм не ожидала нічних одвідин, а парубок тимчасом хитро намащує олїєм засувки, мовби від ржи, щоби не скрипіли, як єму отворять двері, — і красавиця, що́ не хотїла ступити чистою ногою на запорошений поміст, пацькає ще й руки. *Кулїш.* — 43, 3. трояида = (повна) рожа. — 44, 19. Терса = може Тарсос, головне і колись цвитуче місто в Кілїкії в Малій Азії, де родив ся апостол Павло? — 45, 2 з д. махаїмський = маханаїмский? (Манахаїм було місто в Палестинї.) — 49, 20. рандували = арендували.

III. БАЙДА.

Матеріяли: 1) П. А. Кулїшъ Байда князь Вишневецькій Драма (1553—1564) С.-Петербургъ 1884. — 2) Кулишъ Олельковычъ Панько. Драмована трылогія. Частына перва. Байда Князь Вишневецькій. Харькивъ. 1900. (Межи обома сими виданями є деякі невеликі ріжниці в текстї; я тримав ся переважно другого видання.)

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Князь Дмитро Вишневецкий походив з роду волиньских удїльних князїв Гедиминовичів; замість, як инші маґнати, старати ся о побільшенє свого маєтку, він займає ся борбою з Татарами; около р. 1553. збудував замок на острові Хортици на Днїпрі і громадить наоколо себе козаків: се була перша Сїч запорозка. Р. 1557. удав ся до московского царя Івана Грозного, щоби через Москву лїпше поборювати Татарів, приймив московске підданство і помагав московскому війску в походах на Крим, але коли Москва не хотїла більше воювати з Татарами, вернув ся 1561. р. на Вкраїну, помирившись ся з королем польским Жигмонтом II. Закликаний волоскими боярами, пійшов в Молдавію, щоб там стати господарем (князем), але бояре опустили єго і він дістав ся в руки свому суперникови Томші, а сей віддав єго Туркам. Султан Селїм II. казав єго повісити ребром на желїзнім гаку; він мав висїти три днї та лаяти султана і турецку віру, аж оден Турок застрілив єго з лука.

Пролог. 52, 14. Гіппокрена = після грецкої мітольоґії сьвяте жерело на горі Геліконї, котре повстало з удареня землї копитом Пеґаза, крилатого коня Муз; вода з того жерела мала давати поетичне натхненє. — 18. Мельпомена = муза траґедії.

Акт I. *Сцена I.* 53, 16. коряк жемчужно-бульбашної горілки = чарка (з кори або з дерева) пінної перлистої горілки. — 6 з д. гайдабура = розбійник. — 55, 8. бахмат = кінь верховий (особливо боєвий). — 22. Низ = долїшнїй біг Днїпра; козаки тамошнї називали ся низовими. — 56, 14—15. в Острозї княгиня Ільїна = Беата, вдова по князю Ільї Острозкім; єї донька була звістна своїми сумними пригодами Гальшка (19), о котрої руку старав ся між иншими кн. Дмитро Вишневецкий. — 6 з д. Костецька = сеся-ж Беата, з дому Костелецка, котру князь Ілья Острозкий пізнав в Кракові і оженив ся з нею, зірвавши з призначеною єму ще в дитинячім віку на жінку княгинею Анною Радивилівною. — 57, 4. гривня = єдиниця ваги: гривня срібла = 28 декаґрамів срібла; гр. золота = 56 дукатів. — 22. подвижництво = строге черниче житє (яко борба-подвиг житєвий). — 58, 7. ключ = жерело, фонтана. — 60, 7 з д. названий брат = побратим, свояк. — 61, 4. траур (росс., Trauer) = смуток, жалоба.

Generated on 2015-05-16 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Сцена II. 61, 17. пернатий шлик = висока кінчаста шапка з пером. — 10 з д. наряд химерний = пустий (непотрібний) стрій (убранє). — 9. барма = мундур, лїврея, шата. — 63, 3. казюка = комаха, кузька. — 8. парча = матерія ткана золотом або сріблом. — 9 з д. келеп = топір, булава. — і зумруд = смараґд. — 1. проходимецъ = пройдисьвіт, прочвара. — 64, 6 з д. тулумбас = рід барабана. — 65, 2. башка = голова велика а дурна. — 66, 6. кублити ся = гнїздити ся. — 11. смекать = догадувати ся, міркувати. — 67, 10. леле = лихо! горе! біда! — 11. суточки = кутик. — 68, 15. насе передню = займає передове місце. — 1 з д. дольманами мають = халатами повівають, махають: дольман = у Турків довга одежа шовкова, атласова або суконна з вузкими рукавами, ношена під футром. — 69, 12. Митридат = король Понту (132—63 перед Христом), доганяв в бігу заяця. — 4 з д. Ґанджа Андибер — Кулїш представляє в видї смертельного вороґованя Ґанджі Андибера з князем Вишневецким контраст козаків дуків-сріблянників з сїчовим гультайством. Але такого контрасту в тім часї ще не було, та й тих дуків-сріблянників, з котрими ворогували Сїчовики, не можна уважати „рицарями правди". — 70, 2. снага = сила, здібність. — 11. недолимок = келеп (63, 9 з д.). — 21—22. князя Константина (II.) Василя = Острозкого, стрийка Галшки, молодшого брата кн. Ільї.

Сцена III. 72, 8 з д. ґалаґан (галаган) = искра, головня. — 73, 14 і 15. Сангушка картівника = кн. Дмитро Сангушко знаний був і з хоробрости і з гулящого житя; коли княгиня Ільїна, всупереч своему давнїйшому приреченю, не хотїла віддати за него молоденької, ще навіть не 14-лїтньої Галшки, він враз з кн. Василем Острозким опанував єї замок і змусив Галшку до шлюбу з ним; за-те засудив єго король Жигмонт Август II. на смерть. — костир = грач в кости. — 10 з д. тезко = одноіменник. — 76, 2. причинити = зачинити, заперти. — 7 з д. броня = панцир. — 4. пищаль = ручниця. — 77, 7. прощальник = той хто прощає ся. — кабашниця = шинкарка.

Акт II. *Сцена I.* 78, 20. нетяга = бурлака, бі-

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

дак. — 8 з д. неошатно = нестрійно, нечепурно. — 7. ризьзє = ризи, одяг. — 79, 6. рямє = лахи, дрантє. — 80, 24. саєта = тонке сукно або атлас. — 81, 11. рядна = умова, угода. — 14. холїв = хлїв, кошара. — 82, 12. дула = ? У Шевченка (в Дневнику, Р. Письм. VI, 2. 409, 8 з д.) в тій самій пісни замість „з дула“ стоїть „з-тила“. — 83, 6. скимник, схимник = аскет, покаянник. — 13. пяне-чоло = мід до питя. — 84, 4 з д. михалок, михайлик = мала деревяна чарка. — 1. печина = перепалена глина. — 85, 24. карбач = нагайка. — 87, 6. дуван = роздїл, пай. — 14. вклепати ся = вийти в щось, зміркувати. — 20. волока = 30 морґів або 18 гектарів. — 23. будникувати = вирабляти поташ.

Сцена II—IV. 89, 6. полоник = кохля, черпак. — 10. шкарбан = старий зношений чобіт, шкраб. — 21. патякати = базїкати, балакати, пискувати. — 90, 4. кажанок = шкіряна куртка, кожушок. — 8. шапка бирка = ш. смушева. — 20. баштан = огород засаджений гарбузами, огірками і т. и. — 23. суцїга = гунцвот. — 3 з д. ширітвас = куфа, бочка. — 91, 5 з д. угонобляти = приєднувати. — 92, 5 з д. зимовчак = козак щó живє в зимівнику. — 93, 3. лудан = рід лискучої матерії. — 94, 5. гапка = задниця.

Сцена V—VI. 94, 1 з д. душман = гнобитель, тиран. — 96, 1. потуха = потїха, полегша. — 11. ківш = пугар, збанок. — 98, 4 з д. Василеві = кн. Острозкому (70, 22). — 2. Дмитра = кн. Сангушка (73, 14). — 99, 25. вешняк = млин, щó меле лише за розливу води, особливо на веснї.

Акт III. *Сцена I.* 103, 19. таволга = така ростина. — 104, 11. жоломійка = сопілка, дудка, свистїлка. — 105, 15. єхиди (= гадюки) сина = Инші гісторики противно дуже виславляють кн. Василя Константина (II.) Острозкого задля єго особистих прикмет і заслуг для православної віри; навіть католицкі і унїятскі писателї не лають єго так, як Кулїш. — чеснородний батько = кн. Константин І. Острозкий, славний войовник, отець кн. Василя. — 106, 7 з д. Галата = передмістє Царгорода. — 5. бойниця = отвір (дїра) в мурі до стріляня. — 109, 7. Русинка-бранка = Роксоляна (13), після переказу донька

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

руского съвященика з Рогатина, Лїсовского, на імя Анастазія, пірвана Татарами і спродана яко невільниця султанови Солиманови Великому, з'єднала єго собі красою і розумом, та й стала єго жоною. — 13. Сераль = султаньска палата з цїлим двором. — 10 з д. ґеорґика = хлїборобство, іділїя. — 110, 16. ницак = низький душею чоловік, низькоклонний облесник.

Сцена II. 110, 8 з д. серпанок = тоненьке полотно. — 113, 1. гулиця = вулиця, улиця. — 17. пожакувати = розграбити, розхапати. — 10 з д. сердюки = прибічні козаки, прибічна сторожа. — 114, 2. чамбул = (патролюючий) віддїл Татарів, несподіваний напад татарский. — 114, 6. індиґенат = наданє прав шляхотских. — 115, 1. Замок Щастя = часть султаньскої палати Сераля. — Золотий Ріг = затока в Цариградї.

Сцена III. 120, 21. врава = wrzawa? — 121, 1. єхидство = лукавство (105, 15). — 122, 19. яса = салютованє, сальва на привитанє. — 8. ярміс = ярмо? — 123, 3 з д. ниций = підлий, низький (гл. 110, 16). — 124, 10. армата = артилєрія. — 125, 8. демено = стерно; деменний (127, 4 з д.) = стерник.

Акт IV. *Сцена I.* 126, 15. ординець = належачий до Орди. — 128, 3 з д. кукса = окалїчена рука, калїка на руку. — 1. Море = Чорне море. — 129, 22. гер(е)ць = борба, окрема потичка перед битвою. — 8 з д. оброчник = жолдак, жовнїр. — 131, 5. характерник = чарівник; після гадки козаків кождий умілий проводир знав штуку чарованя. — 132, 7. озвавсь єси гетьманом = виступав-єсь яко гетьман. — 133, 21. обляги = час спочиваня в глубокім снї. — 24. спасенник = такий щó хоче спасати свою душу. — 134, 3 з д. Молох = поганьский божок, котрому й людей приношено в жертву. — 136, 2. емблема = познака, окраса.

Сцена II—III. мечет = могамеданьска съвятиня. — 21. сага = затока, млака. — 7 з д. путря = страва з вареного і солодженого ячменю, логаза. — 138, 4. дукач = богач. — 140, 11. серце зганяти = гнїв (злість) виконувати. — 142, 8. скит = пустинь, мешканє пустельника. — 143, 6 з д. дубовати = мерзнути (?). — 144, 2. угрущать = зажурювати. — 148, 9. у-зїмку = в зимі.

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Акт V. *Сцена I.* 150, 20. дуванену = 87, 6. — 154, 18. морхнути = морщити ся, покрити ся морщинами. — 19. чабак, тараня = такі риби. — 155, 5. козурю = козаче. — 157, 11. розгóрити = зібрати, придбати з трудом.

Сцена II—III. 161, 7. улус = село татарске. — 166, 2 і 1 з д. і 167, 1. Казань, Астрахань, Сибір = Міста Казань і Астрахань були в 15. столїтю столицями татарских ханів, московский цар Іван Василєвич IV. Грозний здобув і прилучив до Россії Казань в році 1550. а Астрахань в р. 1554.; Сибір стала піддавати ся Россії в р. 1551., а докінчив єї завойованя козак Єрмак в р. 1579.; від р. 1563. московскі царі називали себе й царями Сибіри. — 167, 7. всобитись = провадити усобицю, братовбійчу війну. — 168, 16—17. Тогдї... дальше сї два верші в І-ім виданю викрапковані. — 169, 1 з д. доблестний паладин = мужний (відважний) лицар-оборонник.

Сцена IV. 171, 9 з д. харалужний = крицяний, желїзний. — 172, 1. сераскир = мінїстер війни в Турції. — 4. Томза = Молдаванин Томша виступав також яко претендент на господарство, а що більшість боярів при нїм станула, то він переміг Вишневецкого. — 3 з д. Ереб = по вірованю стародавних Греків підземний сьвіт, край умерлих, пекло. — 1. Титанів і 173, 3. Бріарей = I. 342, 3. — 12. капудан-баша = в Турції начальник кораблїв воєнних, адмірал. — 175, 1. беґлер-бек = намістник провінції. — 3. кощунство = богохульство. — 176, 6. Диван = тайна рада турецкого султана. — 177, 5. потурнак = ренеґат, перекинчик, християнин щó перейшов на магомеданьску віру. — 14. облудники кудлаті = православні попи (щó носять довге кудлате волосє). — 23. лик = образ, хор, збір. — 3 з д. Іскандер = Александер. — 180, 1. павза = В II-ім виданю тут і дальше замість „павза“ стоїть звичайно „перейма“. — 9. аґá = начальник війсковий або двірский (низшого або середного степеня).

IV. ПЕТРО САГАЙДАШНИЙ.

Матеріяли: Кулишъ Олельковычъ Панько. Драмована Трылогія. Частына друга. Петро Сагайдашный Староруська Драма (1621 р.). Харькивъ 1900.

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

182, 6 з д. Хорунжий військовий, бунчужний в. = члени козацкої ради, потрібні тілько для церемоній: хорунжий носив хоругов на парадах і в походї, а бунчужний носив бунчук (кий з кількома кінськими хвостами, привязаними до нього). — 4. оброчник = 129, 8 з д. — 2. юрода = блазен, дурень, божевільний.

Пролог. 183, 13. іссоп = зїлє, котре жиди замочували в крови великодного баранця а потім ним кропили і чистили ся по закону. [Примітка Кулїша: Окропиши мя ѵссопомъ, и очищуся... Сердце чисто созижди во мнѣ Боже, и духъ правъ обнови во утробѣ моей. (Псалом 50.)]

Акт I. *Сцена I.* 184, 18. в-щерть = вповнї, до краю, по (самі) береги. — 185, 6. кукольван = трійло. — 13. Нант = місто у Франції над Льоарою, визначне промислом і торговлею, має гісторичне значінє особливо едиктом Нантейским, котрим король Генрик IV. (1598. р.) запевнив протестантам свободу віри. — 186, 5. строптивий = супротивний, непокірний. — 17. люзняк = слуга рицаря в польскім войску; люзняки ставали в третїм ряді за боєвою лїнією і тілько тогди брали участь в бою, як неприятель переломив ряди властивого войска. — 25. вор (росс.) = злодій. — 7 з д. Тушино = село дві милї від Москви, резиденція Димитрія другого Самозванця (1606. р.). — 187, 20. лисовчики = легка кінниця на спосіб козаків, так названа від свого першого полковника Лисовского, котрий помагав Димитрію Самозванцеви в Москві. — 4 з д. Амурата = мабуть Амурата (Мурада) II. (1359.—89.), що здобув Грецію (окрім Цариграда з околицею) і побив Болгарів та Сербів (сих на Косовім поли). — 188, 3. кремях = кремінь. — 18. Янус = в стародавнім Римі бог всего початку і отець всїх річій, покою і війни. — 10 з д. байде = байдуже. — тугого = тугого лука. — 9. крізь = у Кулїша тут і дальше звичайно: кріз.

Сцена II. 191, 7 з д. кукобити = пильно устроювати, до купи збирати. — 4. причини = 76, 2. — 2. угонобити = 91, 5 з д. — 192, 6 з д. арава (росс.) = юрба, сила. — 5. на Куликовім полї = там князь московский Димитрій Доньский побив Татарів 1380. р. — 193, 4. синклит (грецк., церк.) = збір,

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

сенат. — 18. Рудський (Рутский) = унїятский митрополит в Києві, сучасник православного митрополита Іова Борецкого, мешкав постійно в Вільнї. — 195, 13. посадний батько = почестний батько весїльний. — 196, 12. багаття = огонь, розжарене вугле. — 197, 1 з д. важниця = підставка під друк для підоймленя воза, щоби помастити колеса.

Сцена III. 200, 6. Древинський = посол соймовий, боронив на соймі в Варшаві православну церкву враз з Кисїлем і пізнїйшим митрополитом Могилою. — 15. коповий (суд) = громадский. — 21. ариянець = прихильник науки александрійского сьвященика Арія (в 4. столїтю), після котрої Ісус не есть рівний Богови а тілько подібний. Аріянами називано в Польщі Соцінїянів, прихильників науки Італїянців Соцінів (в 16. віцї), де-в-чім подібної до аріяньскої. — 201, 19. Гостомисл = особа, бачить ся, поетична, а не гісторична. — 6 з д. Януш = син Константина (II.) Василя Острозкого, перейшов на латиньску віру, умер р. 1620.; на нїм скінчив ся мужеский рід Острозких; его донька віддала ся за Александра Заславского, на котрого й перейшли величезні добра родини (265, 3). — 2. Сьвентолдича = Кисїля (203, 5), потомка стародавного роду. — 203, 9 з д. гридень = прибічний стражник у руских князїв. — 8. стяжатель = той що старає ся о придбанє, користник; стяжати (215, 15) = набувати, придбати. — 205, 1 з д. мужва = мужики. — 206, 9 з д. райза = рая (?), піддані турецкі магометаньскої віри. — 6. демено = 125, 8. — 208, 13. мембран = шкіра, перґамін, рукопись на перґамінї. — 209, 10 з д. шуляк = шулїка, яструб. — 211, 9 з д. золотоверхому Михайлї = манастирі, де Іов Борецкий був ігуменом, заким его єрусалимский патріярх Теофан, при своїм переїздї в Москву, посьвятив на митрополита. — 4. тума = туман; мішанець. — 212, 11. костельник = належачий до костела, католик.

Акт II. *Сцена I.* 213, 3. посох (росс.) = палиця, булава, патериця. — 19. капище = божниця, поганьска сьвятиня. — 25. веха = така ростина. — 214, 3. рака (церк.) = трумна з мощами. — 4. декреталїї = Ізидорові Декреталїї підперли папу видуманими документами і до XVII. віку вважались за основу канонїчного права. *Кулїш.* (В сих сфалшованих нїби ріше-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нях пап представлено сьвященство яко установлену Христом до панованя над сьвітом власть, епископів яко відпоручників пап безпосередно підчинених папі та независимих від митрополита або від сьвітскої власти, а цїлу церков яко сконцентровану в папі.) — 25. на єго хрестах стою = Гробниця Ярослава Мудрого з'украшена скульптурними хрестами. *Кулїш.* — 215, 22. кобеняк = опанча. — 218, 5 з д. indulgentia = се есть лист купований за гроші у римського папи на прощеньня гріхів бувших і теперішних або й будучих, вважаючи на заплату. Основою і підтканьням сьому праву отак прощати гріхи есть, по неправедному навченьню римсько-католицької Церкви, безлїчна й безмірна сила добрих дїл Спасителя Іс. Христа і Сьвятих римсько-католицької Церкви; але се право сталось потураньням усякому безправю, беззаконству, людській розпустї, дикій панській сваволї, надто у Польщі. *Кул.* — 219, 23. відюха = відьма. — 8 з д. тирлич, терлич = таке зїлє. — 220, 4 з д. (воз)непщивати (церк.) = гадати, міркувати, вносити. — 222, 20. Торквемада = найзавзятїйший інквізитор (слїдитель і каратель) єретиків в Гіспанії, жив 1420.—90. р. — 25. каюк = човен, чайка.

Сцена II—III. 228, 7. смятенний (церк.) = неспокійний, занепокоєний, змішаний. — 11. тетьоха = товста женщина. — 229, 7 з д. байла = окалїчений, поражений, немічний (?). — 1. облик = обличе.

Сцена IV. 234, 6 з д. куйовдити ся = товчи ся. — 235, 6. языци (церк.) = погане. — 7. достояніе = дїдицтво, майно. — 236, 7. лядувати = бути спольщеним, поводити ся як Поляк. — 22. опияка = пияк.

Акт III. *Сцена I.* 238, 10 з д. личаковий = конопляний. — спокволя = поволи, помалу. — 239, 10. альвар = граматика латиньска, так названа після свого автора Альвареса, з котрої студенти в Польщі через кілька віків вчили ся латини. — 240, 3. tirones (лат.) = рекрути. — 17. бентег = послушник, братчик-слуга в манастирі. — 21. макотиря = коротко острижена або оголена голова. — 241, 12. дїлованьня = паркан.

Сцена II. 244, 5 з д. Стрибог = бог вітрів у поганьских Славян. — 4. дива мов Ісус Навин = здобутє міста Єрихона криком і трубленєм сьвящени-

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ків, задержане сонця на небі аж до довершеня побіди над неприятелями і и. — 1. відун = відьмак, відьмач. — 246, 10 з д. Хроловська = в Фроловскім женьскім манастирі в Києві (?).

Сцена III. 252, 9. леґа = лежень. — 6 з д. випороток = випорток. — 3. верховик = їздець. — саксанцї = нїмецкі наємники? — 253, 5. Кассиян Сакович = учитель київскої Братскої школи, автор руских віршів на смерть Сагайдачного, перейшов з православія зразу на унїю а потім на римский католицизм і нападав в острих письмах на православну віру. — 14. ступак = кінь щó їде ступом. — 10 з д. римську віру = Римською вірою звано тогдї унїю за єдиность із католицтвом. *Кул.* — 7. знїтити ся = звести ся, зницити ся, пійти в-нївець. — 254, 3. Смотрицький = ученнй і горячий оборонець православія, вибранй 1620. р. архіепископом в Полоцку (перейшов 1623. р. на унїю). — 9. спудеї = ученики братских шкіл в Києві, Львові і Острозї, в тих школах подавала ся висша наука. — 10. Братського = Братський манастир і доси звуть міщане *Братським*. *Кул.* — 20. совітуваньям = Такі люде, як Борецький, видали унївєрсал, під назовом „Совітованіє о Благочестії“, найдостойнїйший з усїх, які до нас дійшли, і королївських і панських і козацьких і міщанських (мужичих не було). *Кул.* — 255, 7. подвижництво = 57, 22. — 8. невгавущий = неповздержний, неустанний. — 256, 10 з д. тенета = сїти, сильцї. — 257, 13. неясить (церк.) = сова. — 8 з д. панагія (гр., церк.) = всесьвята.

Сцена IV. 258, 3 з д. декрети = котрими ново посьвячені православні владики оголошені були самозванцями і мали прогнати ся (але з причини грозячої війни з Турцією признано їх під напором Сагайдачного законними). — 260, 6. миркало = виговорювало, нарікало. — 262, 11. кирка (росс.) = кірха (Kirche), протестантска церков. — 263, 2. християнський рід = Наказ патріярха Ѳеофана козакам: „не ходити на Москву, на христянський рід“. *Кул.* — 264, 4. попа = черця-патріота Івана Вишеньского, славного проповідника, автора посланій взиваючих до праведного житя. — 3 з д. Болобан Гедеон — епископ львівский, котрий зразу був підписав ся на унїю церковну з Римом,

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

але потім враз з перемиским епископом Михайлом Копистиньским єдині з-помежи тогдїшних владик руских не приймили унії. — 265, 8. терези = ланцушки, поводи. — 266, 20. „царя“ = Наливайка. — 2 з д. прибіжанин = той щó просить охорони. — 267, 18. прибув сей Швед = Жигмонт III. Ваза, 1587. р. — 10 з д. подачок (росс.) допевняють ся = датків домагають ся.

Сцена V. 268, 5 з д. казни зелейної й грошевої = припасів в натурі і в грошах. — 3. Руси новоï = Московщини. Кулїш часто називає українську (Малу) Русь Старою Русію (2. древнїй руський край), а московску (Велику) Русь Новою Русію. — 270, 7. королївський меч Сангушку = 73, 14. — 271, 3 з д. пожакувати = 113, 17.

Акт IV. *Сцена I.* 276, 17. у Пикові й Брацлаві = Наливайко в р. 1596. стояв в Брацлавщинї на зимівлї, але тиснений Жолкевским подав ся до Києва, аж вкінци козаки, окружені польским войском, піддали ся над урочищем Солоницею під Лубнами. — 18 і 19. у Пятцї та на черкаських шанцях = Коло місточка Пятки Косиньского Поляки побили р. 1591., а коли, зібравши знов войско, пійшов на місто Черкаси, заманено єго хитро до міста і там убито. — 6 з д. Гординцем = ординцем (126, 15).

Сцена II. 277, 4 з д. лика = верівки, котрими Татари вязали людей в неволю взятих. — 278, 5 з д. скимен (гр., церк.) = левик молодий, левеня.

Сцена III. 282, 7 з д. непритика = безпритульний, бурлака. — 283, 24. парамент (новолат.) = великосьвяточні ризи духовенства. — 284, 12. веремій = гармідер, буча. — 18. обрік себе оброком = посьвятив себе на службу. — 23. каломут, каламут = рух, розрух; тревога, чвара. — 5 з д. одбуча = служба, обовязок. — 285, 25. Либедь = потік на полудневім сходї Києва. — 8 з д. Чута — лїс коло старої Сїчи. — 286, 12. набути ся = нажити ся; будько = бувалий; набути ся будьком = нажити ся довго.

Сцена IV. 286, 10 з д. пагонець = паросток. — 9 і 8. Ляхам... Поляками = Ляхами звала тогдї Русь коренних Поляків, а Поляками усїх скатоличених, з'унїячених, знововірених Руснаків. *Кул.* (Так і до 307, 2, але зовсїм противно до 344, 7 з д.)

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сцена V. 293, 16. потороча = нешлюбна дитина нехрещена викинена, відміна. — 298, 14. не лївші... = годї менї, маючому тілько лїву руку, таке вчинити (лївша = майкут).

Акт V. *Сцена I.* 299, 14. застум = затиш, захист. — 1 з д. майтборські = маґдебурскі (?). — 300, 7 з д. дяк = в давній Московщинї високий урядник, секретар державний. — 3. содом (росс.) = ґвалт, буча, галас. — 301, 5. Базавлук = луг в Сїчи, Сїч. — 302, 10 і 8 з д. Борей, Нот, Евр, Зефир = вітер північний, полудневий, всхідний, західний. — 303, 1. паяти = споювати, лютовати, лучити. — 16. опричники = прибічна страж царя Івана IV. Грозного (яко люде, „опріч“ котрих нїхто инший у царя не єсть добрий). — 304, 6 з д. і 5. Павзи в тих двох стрічках я поставив, бо і зміст і форма указують, що тут щонайменше 2 або 4 верші пропущені. — 305, 5. турчати = повтаряти, багато балакати, торочити. — 6. земляцтво = земляки. — 306, 1. руда = кров. — 11. верет = веред (? = чиряк, болячка).

Сцена II. 310, 13. випрудив нужу = виїскав, вибив нужду (комашню-галапасів). — 311, 14. припутень = рід голуба, лїсний голуб. — 313, 20. лудан = 93, 3.

Сцена III—IV. 314, 13. брона = оружє (?). — 315, 13. auto-da-Fé (actus fidei) = так називано в Гіспанії і Португалії виконанє на єретиках кари (спаленя), присудженої інквізицією. — 317, 15. ізувірство (росс.) = бузувірство, фальшива віра; лютість, безсердечність.

V. ЦАР НАЛИВАЙ.

Матеріяли: Кулишъ Олельковычъ Панько. Драмована трылогія. Частына трейтя. Царь Налывай Староруська Драма (1596 р.). Харькивъ 1900. — На окладинцї заголовок єсть: Наказный Гетьманъ Северынъ Налывайко. — Длячого Кулїш Наливайка в своїй трильоґії поставив на третїм місци, хотя подія сеї драми відносить ся до року 1596. а попередньої до р. 1621., я не розумію.

319, 8. наказний = сповняючий функцію.

Пролог. 320, 6 з д., 4. Боян, Ределя = гл. Слово о полку Ігоревім.

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Акт I. *Сцена I.* 322, 19. Пятком = 276, 18. — 323, 1. кучугура = купа, куча. — 325, 6 і 7. Підкова, Зборовський, Шах = Козак Іван Підкова (= Серпяга 12), на просьбу молдавских боярів, пійшов з запорожцями під начальством Шаха в Молдавію (де брат єго був перше господарем-князем та Турки вбили), вигнав тамошнього господаря Петра і сам став господарити в Яссах. Але король Стефан Баторій на жаданє Турції виступив против него, і він мусїв вертати ся в Україну, та єго заманено підступно до Львова і там на ринку відрубано єму голову 1578. р. Шах гетманував ще якийсь час на Запорожу, та по воли Баторія уступив і пійшов в манастир. На єго місце став Зборовский, котрий також пустив ся на Молдавію, але Турки і Татари загнали єго в степ і він мусїв вернути ся, та Поляки єго схопили і покарали смертію. (Пор. том I. ст. 37—41.) — 10 з д. кичкувати = корчувати. — 2. волоки = 87, 20. — 326, 2 з д. Северина Криштофу = Наливайко Косиньскому. — 329, 10. тїмаха = будько, бувалий; бурлака. — 330, 7 з д. хаптурник = хабарник. — 331, 16. копот = тупот.

Сцена II. 333, 12. потоптом = гурмами, топчучи все. — 334, 8. Віттенберґ = місто в Прусах над Ельбою, де Лютер 1520. р. спалив папску бульлю; тамошнїй унїверситет був в XVI. віцї осередком протестантскої науки. — 10. Вільгельм Мовчазний = князь Оранїї, основатель независимости Гольляндії, котру виборов в борбі з Гіспанїєю; умер 1584. р.

Сцена III. 336, 4. у-щерть = 184, 18. — 2 з д. жабка = рід штучного огню, ракета. — 338, 10. лїхтар = лїхтарня. — 339, 5. нашийник = гнобитель. — 4 з д. Терлецкий і Потїй = Сї два епископи, перший луцкий, другий владимирский, на соборі в Берестї і опісля, найбільше заходили ся коло заведеня унії церковної. — 341, 10. місто ляцьке й черемиське = часть міста польску і татарску [?]. — 10 з д. унїверсал = маніфест, відозва до всїх (королївска, гетманьска, епископска і т. д.; гл. 254, 20). — 344, 7 з д. Поляки і Ляхи = Тут Кулїш сї назви в противний спосіб поясняє, як 286, 9 з д. і 307, 2, бо каже: Поляки звались тогдї одвічні Ляхи, а Ляхами руські перевертнї, прозелити польщизни, католицтва і всякого нововірства, лютеріцини, кальвинства, анабаптизма,

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

социнїянства, ариянства, євангелизма. — 345, 2. Курцій = Після народного переказу у стародавних Римлян знатний молодець римский Курцій кинув ся з конем і зброєю в незглубиму безодню, щоби тим способом уратувати вітчину.

Акт II. *Сцена I.* 348, 3 з д. вирлатий = вибалушений. — 349, 4. домонтар = доматор, домосида. — 8. стратенець = засуджений на смерть. — 351, 10. войський = урядник щó в часї війни пильнував безпеченства повіта, майна і родин рицарів. — 15. ґурного = Воєводами ґурними (górne) величали воєвод коронних. *Кул.* — 352, 3 з д. балище, балка = вузка та довга долинка в степі. — 353, 5. протурити = прогнати. — 11. тверджені = укріплені, уфортифіковані. — 22. польстились = злакомились. — 354, 5. Ляхом рубати = по польски говорити.

Сцена II. 357, 15. вовцюга із хмизу = вовк з хворосту, з хащів. — 20. згнїтивсь = стиснув ся, стулив ся (253, 7 з д.). — 358, 2. при Лепантї = В славній битві морскій при Лепантї 1571. року злучені фльоти гіспаньска, папска і венецка побили і знищили далеко сильнїйшу фльоту турецку. — 12. комишник = розбійник, опришок. — 359, 1 з д. лудан = 93, 3.

Сцена III. 360, 22. до матери, до батька = Сїч мати а Великий Луг батько. Маємо й пісню: Ой Сїч мати, ой Сїч мати, А Великий Луг батько. *Кулїш.* — 362, 6. вінцем князьким = У всякому весїльлї є молодий Князь і молода Княгиня: вічний спомин про князїв і княгинь староруських. Тепер у церкві Молодий і Молода становлять ся на рушнику, „підходять під князький вінець“; є й лайка дївоцька: „Щоб ти під князький вінець не підійшла!“ *Кул.* — 363, 6 з д. Отець його по нашому хрестив ся = рід Жовковского був руский, гл. том I, 486, 3 з д.

Сцена IV. 369, 24. дучка = ямка в земли при ріжних хлопячих іграх. — 10 з д. загнути карлючку = наробити клопоту, поставити в трудне положенє. — 371, 8. шерепа = ледащиця. — 24. ча[в]уш = турецкий возний, гонець.

Акт III. *Сцена I—II.* 378, 22. тума = 211, 4 з д. — 379, 23. бовкун = віл запряжений сам оден. — 380, 2. пузань = черевань. — 383, 22. заряснїти = запестріти (зарябіти) красними одежами. — 24. ручий =

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зручний, звинний (rączy). — 384, 17. мисюрка = панцерна сорочка покриваюча і голову. — 386, 3. жидівський хапун = чорт що́ пориває одного жида в судний день. — 6. Кучман-шлях = один з трйох головних шляхів татарских з Криму на Русь, він ішов на Волинь. — 11. у цїсарщину = 1595. р. Наливайко, на зазив австрійского архикнязя Максимілїяна, ходив обороняти Угорщину від Турків. — 387, 9. захахулькам = закаулкам (? властиве надруковано: захахульками). — 8 з д. кукольван = трутка до ловленя риби (185, 6).

Сцена III—IV. 396, 23. стеменно = іменно, зовсїм, цїлком. — 397, 22. каразїя = просте сукно. — 398, 2. аршина відцуралась = батько Наливайка мав бути кравець. — 400, 24. здавсь = піддавсь. — 401, 1. босі вози = нековані. — 2. нетри = недоступні лїси, чагари, дебри.

Акт IV. *Сцена I.* 404, 4 з д. істязаньнє (церк., росс.) = мордованє, катованє. — 3. обаче (церк.) = однак, а вже-ж, атже. — 1. обуяти (церк., росс.) = помішати, обхопити, опанувати. — 405, 8. васанські = базаньскі, з країни Базан (Башан) в Палестинї, дуже урожайної, особливо славної своєю пшеницею. (Так і в I-ім томі 410, 17.) — 406, 9 з д. з оманою та зрадою = Єзуіти облудно навчають: „До сьвятого дїла і падлюшна, гріховна справа — сьвята.“ Історик Шарбонель в Revue des Revues 15. Nov. 1888. р. істинно доводить, що єзуітську справу (которої держак у Римі а лéзо всюди) їй устав і лад Лойола позпчив у магометанської релїґії, що через дику розпусту магометанську погибає Восток, а через лукаву, хижу, єзуітську розпусту гибіє Іспанїя і др. країни. Навіть висловок ad majorem Dei gloriam взято цїлком із корана Магомета. *Кулїш.* — 407, 14. мурей = сермяжник. — 18. шкурат = куспик шкіри. — 25. Шведові = Шведом звано короля польского Жигимонта III. *Кул.* (267, 18.) — 408, 8 з д. барма = стрійна одежа (61, 9 з д.).

Сцена II. 409, 21. Із'яслава = Князї Острозькі вели свій рід од Рюриковича Із'яслава, що́ замучив князя Всеслава (22) в підземному порубі. *Кул.* — 4 з д. Федор = Цар московский Ѳеодор панував по смерти Івана IV. Грозного 1584.—1598., він довший час слабував і умер бездїтний. — 411, 7. потачка = по-

Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

такуванє, притакуванє. — 9 з д. направа = намова, підмова. — 413, 23. затула = захист, охорона. — 25. инок = монах, чернець. — 415, 12. обрящемо (церк.) = знайдемо, роздобудем. — вящший (церк., росс.) = більший, висший. — 17. ба = бач. — 2 з д. зрак (церк.) = постать, лице, зір. — 416, 10. назиданьнє (церк., росс.) = наука. — 13. тецевѣ вспять (церк.) = вертаймо ся назад, уступаймо. — 8 з д. стяжатель = 203, 8 з д. — 1. мирканьнє = бурмотанє (260, 6). — 417, 15. ісчадьдє (церк., росс.) = нащадок, кодло, поколїнє. — 16. ублюдок (росс.) = покруч, мішанець.

Сцена III. 419, 20. индиґенат = 114, 6. — 422, 15. непогрішимого = непомильність папи в справах вірп признана була аж р. 1870. ватиканьским собором.,

Сцена IV. 422, 17. состав бренний = (церк · росс.) = марне, тлїнне тїло (склад). — 18. скудельничий (церк., росс.) = гончарский, глиняний. — 423, 3. чертог = комната, сьвітлиця, палата. — 22. Замойський і Жовковський дві прищепи = Замойскі так само як Жовковскі були руского роду, 363, 6 з д. — 426, 3. Іолай = небіж Геркулесів, поміг йому подужати Гидру Лернейську. *Кул.* — 12. Алкид = Геркулєс, яко внук Алкея. — 427, 7. скупище = купа, маса. — 429, 15. Тезею Мінотавром = Мінотавр у стародавних Греків казкове страховище людожерле; се величезна людина з рогатою воловою головою; він жив на острові Критї у печері [!]; йому на з'їдень давано усяких злоробів; Аѳиняне, яко дань цареви критському, посилали на з'їдень Мінотавру своїх дївчат і парубків, поки аѳинський цар [?] Тезей не вбив Мінотавра, і таким робом визволив Аѳинян від тієї дані людожерному страховищу. (Энциклопед. словарь Граната и К°.) *Кулїш.* — 21. отроковиця (церк., рос.) = дївча, дївчина.

Акт V. *Сцена I.* 431, 9 з д. мандрика = корж (пляцок) з сира, муки і яєць, маґілка. — 433, 18. з'орнути = виплисти, винирнути. — 4 з д. Гострий Камень = в озері, коло котрого Жолкевский напав на Наливайка і Лободу, але они відбили ся від него.

Сцена II. 436, 6. казальника Зизана = Стефана Зизанїя Тустановского, визначного борця за православіє; він жив в Вільні, та був своїми противниками, іменно епископом Потїєм, котрий зробив унїю

Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

з Римом, засуджений за мниму єресь, котрої мав допустити ся в виданім ним „катехизисї“. — 438, 5 з д. оброшникувати = 284, 18. — 439, 7 з д. стомах (грецк., церк.) = жолудок. — 1. біляк = простий, рядовий козак. (I, 52, 22.) — 440, 11. смятоша ся (церк.) = змішали ся, стали нетямні.

Сцена III. 442, 24. кварцяний = I. 87, 10 з д. — 443, 10. виталище = місце пробуваня, мешканє. — 445, 20. membrana putrida (лат.) = члени гниючі. — 446, 14. скаредо (росс.) = паскудо, поганче. — 448, 11. „Ховавсь.... затонах“ = З письм Наливайка до Струся. *Кул.* — 14. Серпяга, Зборовський = гл. 325, 6.

Сцена IV. 452, 6. схизми Фотія = Цариградский патріярх Фотій приспішив зірванє східної церкви з римскою (867. р.), але цїлковитий роздїл (схизма) наступив аж за патріярха Керулярія (1054. р.).

Сцена V. 452, 10 з д. вишки = стовпи, жердки, під. — 1. Солоне поле = Соло́ниця. I, 82. — 453, 23. шлях Муравський = шлях з Великої Сїчи до жерел Ворскли і Донця. — 454, 10. наказного = Наливайко не був властивим гетманом, іно начальником безземельних, бездольних людей, всякого гультайства, котре позбирав і ті ватаги волоцюг добре з'орґанїзував, а Лободу, старшого козаків, змусив злучити ся з ним. — 455, 10. нахаба = напасть, лихо. — 2 з д. жар-птиця = казочний птах. — 456, 18. туряє = пхає, гонить.

Сцена VI. 462, 9 з д.–7. Лободу вбив Наливайко..... визволились = Межи Наливайцями і Запорожцями завела ся сварка, і Наливайківцї вбили Лободу, та вкінци піддали ся Полякам і віддали їм весь свій скарб, гармати та Наливайка з 12 старшинами. — 465, 9 з д. sepulcrum (лат.) = гріб, могила. — 7. Ignotus (лат.) = невідомий. — 5. braciszków Jezusa = братчиків Ісуса, єзуїтів. *Кул.* — 466, 25. Бориса = Годунова. — 9 з д. Ідумея = країна на полудни Палестини, вітчина Ирода Вел. — 468, 20. іссопом = 183, 13.

VI. ИРОДОВА МОРОКА.

Матеріяли: 1) П. А. Кулишъ. Хуторская философія и удаленная отъ свѣта поэзія. С.-Петербургъ 1879., стор. 33—75. Сю книжку, зараз по єї виданю,

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

усунено з розпродажи, вже-ж певне на жадане цензури, і єдиний мабуть примірник єї находить ся в Императорскій публичній Библіотеці в Петербурзі, звідки я дістав відпис. Перший аркуш (ст. 33—48) Кулїш з своїми поправками прислав п. Алекс. Барвіньскому, котрому за доставленє менї єго як і многих инших матеріялів складаю щиру подяку. Сценїчні і річеві поясненя написані в сїй книжцї по россійски. — 2) Вже по видрукованю мною більшої частини „Иродової Мороки“ она появила ся друком в фелєтонах черновецкої ґазети „Буковина“ чч. 129—132 і 135 137, де її подав п. С. Яричевский після давної копії з 1869. р., зробленої з рукопису Кулїша, присланого до тогдїшнього львівского тижневника „Правда“. Сей первістний концепт ріжнить ся значно від пізнїйшої перерібки, котру Кулїш зробив очевидячки з огляду на россійску цензуру а також мабуть в наслїдок тих своїх нових гісторичних і національно-полїтичних поглядів, які виявив найперше в своїй „Исторіи возсоединенія Руси“. Именно в первістнім концептї стоїть, що цариця Кривда убрана у „сарахванї і в кокошнику“, отже по московски, а про царя Ирода не сказано, що він убраний по турецки. Доокола трону стоять не „сердюки, ґвардія з потурнаків“, але Москалї в московских строях (в поддевках, жупанах та червоних і синїх сорочках). Сему відповідає і дальший текст, котрого найважнїйші варіянти ось-такі:

Стор. 470. Перших трйох строф („Я багатий — катову сокиру“) нема.

471, 11 і 12... він шкодить силї | і повазї царській.

472, 17 і 18. Кривда обернувшись до Москалїв. Москалї, мої коханцї. — 9 і 8 з д. і холодні ваші душі | ядом напувала. — 3 і 2 з д. Москалї. Наша матушко царице!

473, 1 і 2. утомились ми, боровшись | із тими хахлами. — 14. у хахлів немає. — 4 з д. Що ти шепчеш, шолопаю?

474, 15 і 16. Москалї. Наша матушко царице!

475, 10. вкрию Москалями. — 6 і 5 з д. Сих двох вершів нема.

476, 1—4. Сеї строфи нема. — 18. Москалї! рушайте, ріжте. — 6 з д. Не щадїте нї одного.

477, 4. людей підіймає. — 11—14. Сеї строфи

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

нема. — 16—19. на хахлів лукавих, | та прибавте Москалеві | крівавої слави! | Москалї рушають і т. д.

478, 1. Кривда хилить ся, омлїваючи. Москалї... — 5. стару бунтівницю. — 15. що не вдержав би й Москвою.

479, 19. на досаду Москалеві. — 9 з д. А тепер ще стара Правда.

480, 6 з д. — 481, 14. Замість сих 20 стрічок стоять тілько слова: [Жид] Падає без духу. Ще янгольский хор співає, ще Жид говорить, коли се починаєть-ся із-під землї Хор чортячий.

481, 3 з д. Плач український.

482, 7—10. Вже-ж Ляхи нас оббирали, | в плуги запрягали, | а Москалї живу шкуру | із тїла здирали. — 13. а Москалї неволею. — 20. нас Москаль катує. — 3 і 2 з д. до купи єднати | і на ворога лихого.

484, 7. тепер на Вкраїнї. — 18 і 19. тілько на мої царськії | проїзди годить ся. — 23 і 24. що Москалї на дротинї | всї будуть летїти.

485, 5. „Москво! є тобі пожива. — 7—9. Прибувай з одного краю | та на другий сьвіту. | Зароби менї високий. — 11. і прослав мене на віки. — 9 з д. і царському верховідству.

487, 10—12. по його указу, | від Архангельска до Кяхти, | з Польщі до Кавказу. — 4 з д. Ви одним дурним указом.

488, 7. Москву посилати? — 8 з д. кого Москалями!

489, 6. Тепер Москві, мов Сихемцям. — 16 і 17. (до Москалїв, щó коло престола): Москалї! слушай! рушайте. — 21 і 22. Москалї. Матушко! Ми раді всюди. — 8—6 з д. Од Виговщини почавши | ми хахлів стріляєм, | та шкода, бо тілько порох.

490, 10. вже Москву почав пяниця. — 17. Пропадай тепер з Москвою. 10 і 9 з д. Вкрутимо ми й без кацапства | гайдамацї чуба.

491, 17—20. Смерте! будь моїм піддячим, | ти дяконом, царю, | а ми з Кривдою соборно | служити-мем в парі. — 2 і 1 з д. щоб із ним по-запорозьки | у полї не битись.

492, 1 і 2. Дратувала вона довго | Запорожя голе. — 11—14. аж поки шинки у руки | ізнов захопила. | За товстий ніс Москалюгу | водила тупого. — 16—20.

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

з акцизу самого. | Розпоїла мир хрещений | шинками без лїку, | а найбільше Україну, | слїпую калїку. — 5 з д. Входить поважно Гайдамака. [Так само дальше 493, 1; 494, 1; 495, 7 і 6 з д.; 496, 4 і 15; 497, 3—4, 5, 10, 15, 20—21, 6 з д.; 499, 15 і 18 замість „Запорожець“ стоїть всюди „Гайдамака“.]

493, 6—17. Сих трйох строф нема. — 7 з д. підпилий псяюха. — 2 з д.... Москалї...

494, 21—23. дала нам Господня ласка | з Москалем побитись. | Висилає Москаль військо. — 8 з д. не злякав ся козак війська. — 6 з д. І поміг Бог козакові. — 4 з д. наробити Москалеві.

495, 3 і 4. Треба бити Москалюгу, | погану личину. — 17. Коли-б нам його як небудь.

496, 10. Царю! дай Москви хоч трохи. — 12. Без московської підмоги. — 14. Ирод махнув Москалям. Москалї і т. д. — 24. За царя, за віру й царство. — 8 з д. на сьвітї кацапство. (Москалї знов кинулись, крикнувши: ура! і знов відскочили, бо Гайдамака захріп страшенно.) — 4 з д. і 3. із царем своїм і царством [і ?].

497, 22. І ти, дядино московська. — 7 і 6 з д. а Москва собі: котора ховаєть-ся за престолом, а котора поховала голови під сарахван Кривдї, инші понакривавшись її хватою.

498, 6—8. із тієї Сїчи, | що забрали срібло, злото | і восковні сьвічи. — 17. на народню волю. — 19. народ веселить ся.

499, 5. Серед царської сьвітлицї. — 10. царю на досаду. — 17. стару Правду, моторну бабу у пишній намітцї, з підборідьдям, у старосьвітському блаватному контуші з золотими вусами, в черевиках на золотих корках. Обнявшись і т. д. [Отже Кривду представив Кулїш Московкою а Правду Українкою, Ирода Москалем з московським військом.] — 4 і 3 з д. на поганство і на ляцтво | й на московську силу.

500, 15. А Москва тим спромогла ся. — 10 з д. А тепер, як дух козацький. — 8—3 з д. наступила в Українї | спасенна минута. | У громадї українській | ми тебе ховаєм, | і з тобою по всїм сьвіту | страху не дізнаєм.

Крім сих варіянтів є ще инші, менше важні. Твір сей названий не „дивовижею“ (ся назва дописана

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Кулїшем на друкованім примірнику, де нїякої додаткової назви нема), але „вертепньою мистерією на різдвяні сьвята“; сценїчні поясненя писані в українській мові, инших пояснень нема зовсїм.

Сцена І. 470, 8. сердюки = Сердюками називали ся ґвардійцї Мазепи, ненавистні народови. *Кулїш.* — 472, 6 з д. не Славяне = Всї потурнаки в Цариградї були Славяне окрім грецких ренеґатів; але й грецкі краї, підвластні Турції, були замешкані в більшій части згреченими Славянами. *Кул.* — 473, 14. чупрун = простий хлоп.

Сцена ІІ. 477, 18. гемонський = демоньский, чортячий.

Сцена ІІІ. 478, 4 з д. келеп = 63, 9 з д.

Сцена ІV. 483, 3 з д. старий бородатий = Читатель нехай тямить, що се слова Сатани, котрий і у Мільтона і в книзї Іова виражає ся відповідно до характера противника-ворога величи і доброти Божої. *Кул.* — 484, 2. армата = 124, 10. — 485, 3 з д. швабу (вдїяти) = лиха наробити. — 486, 2. станя = стайня. — 5 з д. капсан = згірдне, лайливе слово для жидів. — 487, 8 з д. Низ = 55, 22. - 4. универсал = 341, 10 з д. — 488, 16. декорум (лат.) = приличність. — 3 з д. рейтузи (нїм.) = штани до кінної їзди (Reithosen). — 489, 6. Сихемцям = гл. І. книгу Мойсея, 34. (Сихем було місто в Палестинї, в Самарії.) — 18. козарлюга = козачище. — 8 з д. прудиус = крутиус, усач, пройдисьвіт (але не в злім значіню). — 490, 14. снага = 70, 2. — 7 з д. Плутарх = грецкий писатель (40 - 120), писав між иншим славні житєписи визначних Греків і Римлян. — 5. тїмаха = 329, 10. — 2. чортовиньнє = чортове насїнє.

Сцена V. 493, 3. веремію крутити = докучати, напастувати (284, 12). — 15. восточному = *Кулїш:* Се народна назва руського царя. В пісні о Шведчинї співає ся:

Восточний цар не діймає
Українї віри,
посилає Галичина [= кн. Голицына],
щоб не було зміни:
„Іди, іди, Галичине,
тою стороною,

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

а я піїду із Москвою
у слїд за тобою.“

Се одна з перших пісень, які співала моя мати ще за часів Якима. Восточний цар згадує ся і в кобзарскій думі:

Мазепо гетьмане, ізрадливий пане,
злеє починаєш, з Шведом накладаєш,
і на царя восточного руку підіймаєш.

— 495, 4. личина = маска, машкара; тварина, тварюка. — 5. нахаба = 455, 10. — 15. збагнїтувати = знищити, збезчестити.

Сцена VI. 500, 2. дивили ся тобі у вічи = *Кулїш:* Я сказав вже висше, що нам анї одна гадка не належить на власність, і длятого не можна анї гордити ся тим, що́ ми написали, анї стидати ся свого нерозуму: „так наша піч пече,“ каже народна пословиця; хвалу і ганьбу треба приймати рівнодушно, яко заслужену не самим автором але цїлим народом. Як-що Яким, котрого я без сумнїву відтворюю не в однім, мною давно забутім, як-що Яким не випустив з очій сеї гадки, то она так само ударяє в народній творчости, як і запорозка ідея: віддати себе під опіку мужа богоугодного та сьвятого і тої жони, котрої сїмя стерло голову змия. Хто їх натхнув що до вибору патрона для церкви (Покрова Божої Матери)? чи-ж се зроблено несьвідомо? Нї, всї рицарскі ордени обожали Дїву Марію, особливо перед иншими предметами християньскої набожности. Що́-ж се значить? Чи се не нове ожиданє народів, що тілько з чистого дївочого серця виїде обновляючий людскість елємент розуму, котрий, після апостола Павла, сам собою, без глубокої сердечної любови (а хто єї живий і остатнїй апостол?), „есть нїчим“?

Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ЗМІСТ.

СТОРОНА

В. Драматичні твори.

I. Колії 5
II. Хуторянка 29
III. Байда (Драмована трильогія. I.) 51
IV. Сагайдашний („ „ II.) 182
V. Цар Наливай („ „ III.) 319
VI. Иродова морока 470

Приписки 502
Портрет Кулїша 4

Generated on 2015-05-16 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Помічені помилки друкарскі.

НА СТОРОНІ	В СТРІЧЦІ	НАДРУКОВАНО	МАЄ БУТИ
11	1	Харко:	Харко
29	8 і 9	невільсиця	невільниця
—	10	нпосіб	спосіб
36	1 з долу	ізпяло	ізняло
51	5	ДЇИОВІ	ДЇЙОВІ
78	7 з д.	різзї	риззї
110	14	вождів	вождїв
113	16	Вишневецький	вишневецький
153	19	рамєм	рямєм
188	10 з д.	тугою	тугого
—	3 „	схизми	схизмі
191	2	смирись	смирись!
192	18	калич	калїч
203	15	Премудрость	Премудрости
216	9 з д.	летючі,	летючі.
221	8 „	леґіон	леґіон,
224	5	різьзї	ризьзї
238	7 з д.	танцює	танцює,
252	6 „	випорошки	випоротки
282	1	Пемов	Немов
291	4	Кого-ж	Якого-ж
297	3 з д.	мене	мене!
298	14	лївши	лївші
325	8 з д.	думав	думав:
381	19	шо	що
423	17	славний	славний?
446	7	срашний	страшний
462	24	Стусів	Струсїв.
466	13	Оддав?	Оддав.

Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Накладом товариства »ПРОСЬВІТА« а під редакцією Юлїяна Романчука стала від мая 1904. року виходити

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ

с. є. систематично в хронольоґічнім порядку уложене виданє творів найзнаменитших руских (українськo- і австрійско-руских) письменників з портретами, короткими житєписями і з поясненями. Се виданє єсть з одної сторони найповнїйше, зглядно єдине повне, і найпоправнїйше, а з другої сторони огрядне, практичне і притім найдешевше. Подібного виданя, котре би було рівно старанне що до редакції як добірне що до технїчної сторони а притім таке дешеве, нема другого не тілько в нашій але й не в одній богатшій від нашої лїтературі.

Доси вийшли:

1) І-а книжка. Твори Івана **Котляревского,** Петра **Артемовского-Гулака,** Евгенїя **Гребінки.** (І-ий наклад з 1904-ого року в 3000 примірників розкуплений.) ІІ-ий наклад. 1908. В 4000 примірників. Сторін 536. Цїна оправного примірника 1 корона, в красшій оправі 1 ½ корони.

2) ІІ-а книжка. Твори Григорія **Квітки-Основяненка.** 4000 примірників. 1-ий том. 1904. Стор. 544. Цїна 1 К і 1 ½ К.

— 2-ий том. 1905. Стор. 552. Цїна 1 К і 1 ½ К.

3) ІІІ-я кн. Твори Маркіяна **Шашкевича,** Якова **Головацкого,** Николи **Устияновича,** Антона **Могильницкого.** 4000 примірн. 1906. Стор. 624. Цїна 1 К і 1 ½ К.

Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

4) IV-а кн. Твори Амврозія **Метлиньского** і Миколи **Костомарова**. 3000 прим. 1906. Стор. 496. Ціна 1 К і 1 . К.

5) V-а кн. Твори Тараса **Шевченка.** 5000 прим. 1-ий том. 1907. Стор. 544. Ціна 1 К і 1½ К.

— 2-ий том. 1907. Стор. 532. Ціна 1 К і 1½ К.

6) VI-а кн. Твори Пантелеймона **Куліша.** 5000 прим. 1-ий том. 1908. Стор. 504. Ціна 1 К 20 с і 1 К 60 с.

— 2-ий том. 1909. Друкує ся. Ціна 1 К 10 с і 1 К 50 с.

— 3-ий том. 1909. Друкує ся. Ціна 1 К 40 с і 1 К 80 с.

— 4-ий том. 1909. Стор. 528. Ціна 1 К 40 с і 1 К 80 с.

— 5-ий і 6-ий том вийдуть в першій половині року 1910.

7) XII-а книжка. Твори Ізидора **Воробкевича.** 1-ий том зачинає друковати ся і вийде в році 1909.

Дальші книжки наступлять.

Generated on 2015-05-16 07:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112093495734
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN